TÜRK KÜLTÜRÜNDE KİŞİ ADLARI
(TÜRKİYE SAHASI)

Müjdat KIZILOĞLU

Doktora Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Türk Halk Bilimi (Folklor) Bilim Dalı
Prof. Dr. Gülhan ATNUR

2021

Her Hakkı Saklıdır.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK HALK BİLİMİ (FOLKLOR) BİLİM DALI

Müjdat KIZILOĞLU
0000-0003-0982-4535

TÜRK KÜLTÜRÜNDE KİŞİ ADLARI (TÜRKİYE SAHASI)

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Gülhan ATNUR

ERZURUM-2021

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Turkish Research

TEZ BEYAN BİLDİRİMİ

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum **"Türk Kültüründe Kişi Adları (Anadolu Sahası)"** adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

☐ Tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [*Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metin olarak internet üzerinden erişime açar.*] **basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım**.

İSTİSNAİ DURUMLAR*

☐ **Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)**
Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun …./…/…. tarih ve …… sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ **Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)**
Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre tezde yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun …./…/…. tarih ve …… sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

☐ **Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar)**
Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun …./…/…. tarih ve …… sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

[15.12.2021]
[Müjdat KIZILOĞLU]
Aslı Islak İmzalıdır

** İstisnai durumlar danışmanın yazılı başvurusu ve Enstitü / Üniversite Yönetim Kurulunun onayı ile kabul edilir.*

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Turkish Research

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Gülhan ATNUR danışmanlığında Müjdat KIZILOĞLU tarafından hazırlanan "Türk Kültüründe Kişi Adları (Türkiye Sahası)" başlıklı bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı (Folklor) Bilim Dalı Doktora tezi olarak kabul edilmiştir. 15.12.2021

		Kabul / ~~Ret~~ – İmza
Jüri Başkanı	Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN	Aslı Islak İmzalıdır
(Ad-Soyad-Unvan)	*Erzurum Atatürk Üniversitesi*	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Gülhan ATNUR	Aslı Islak İmzalıdır
(Ad-Soyad-Unvan)	*Erzurum Atatürk Üniversitesi*	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR	Aslı Islak İmzalıdır
(Ad-Soyad-Unvan)	*Erzurum Atatürk Üniversitesi*	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Pervin ERGUN	Aslı Islak İmzalıdır
(Ad-Soyad-Unvan)	*Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi*	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Bayram DURBİLMEZ	Aslı Islak İmzalıdır
(Ad-Soyad-Unvan)	*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*	

Bu tezin *Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği*'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Osman MERT
Enstitü Müdürü

Aslı Islak İmzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET **VI**

ABSTRACT ..... **VIII**

KISALTMALAR DİZİNİ ..... **X**

ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **XI**

ÖN SÖZ ..... **XII**

GİRİŞ

I. AMAÇ, KAPSAM, ÖNEM VE YÖNTEM 1

A. Araştırmanın Amacı 1

B. Araştırmanın Kapsamı 1

C. Araştırmanın Önemi 2

Ç. Araştırmanın Yöntemi 2

II. AD (İSİM) VE ADBİLİM (ONOMASTİK) 3

1. Ad (İsim) 3

2. Adbilim (Onomastik) 11

2.1. Kişiadbilim (Antroponimi) 17

2.1.1. Kişiadbilimin Kavramsal Çerçevesi 18

2.1.1.1. Künyevî Adlar (Doğarken Alınan Adlar) 18

2.1.1.1.1. Asıl Ad 18

2.1.1.1.2.Soyadı 19

2.1.1.1.3.Göbek Adı 24

2.1.1.2. Yakıştırma Adlar (Sonradan Alınan Adlar) 25

2.1.1.2.1. Lakap 25

2.1.1.2.2. Unvan, San, Şöhret Adı, Hitap Adı 28

2.1.1.2.3. Mahlas, Tapşırma, Müstear Ad 29

2.1.1.2.4. Takma Ad, Rumuz, Kullanıcı Adı, Nickname, Kod Adı 30

2.1.2.Türkiye'de Kişiadbilimin Gelişimi ve Yapılan Bazı Çalışmalar 30

BİRİNCİ BÖLÜM

I. TÜRKLERDE AD VERME KÜLTÜRÜ 55
1. Ad Verme/Koyma (Adlandırma) 55
2. Ad Verme-Toplumsal Kabul İlişkisi 56
3. Ad Alan ile Adın Uyumu 65
4. Ad Vermenin Kültürel Kaynakları 70
4.1. Mitolojik Kaynaklar 71
4.1.1. Mit ve Rit 71
4.1.1.1. Totem: Tabu, Mana ve Kut 73
4.1.1.2. Büyü ve Diğer Tabiatüstü İnançlar 83
4.1.1.2.1. Asıl Adın Gizlenmesi/Başka Bir Adın Kullanılması 84
4.1.1.2.2. Adın Koruyucu Gücü 88
4.2. Dinî Kaynaklar 91
5. Ad Vermede Etkili Olan Unsurlar 94
5.1. Toplumun Sosyokültürel Yapısına Uyum **94**
5.1.1. Tarihî Kişiliklere veya Olaylara Bağlı Ad Verme 94
5.1.2. Dinî Amaçlı veya Motifli Ad Verme 95
5.1.3. Ata, Akraba veya Soya Dayalı Ad Verme 99
5.1.4. Dostluk, Minnet veya Şükran Duygularına Bağlı Ad Verme 101
5.1.5. Canlı veya Cansız Varlıklara Dayalı Ad Verme 102
5.2. Ailenin İstek ve Beklentisi 103
5.3. Çocuk Odaklı Ad Verme Ölçütleri 104
5.3.1. Çocuğun Cinsiyeti 104
5.3.2. Çocuğun Doğduğu Yer 105
5.3.3. Çocuğun Doğduğu Zaman 106
5.3.4. Çocuğun Doğumunun Önemli Bir Olaya Denk Gelmesi 106
5.3.5. Çocuğun Özellikleri 107
5.3.6. Çocuğun Kardeş Sırası/Sayısı 107
II. TÜRKİYE'DE AD VERME KÜLTÜRÜNÜN GELİŞİM SÜRECİ 107
1. Eski Türk Kültüründe Ad Verme 107
1.1. Türkistan Coğrafyasında Kişi Adları 109
2. İslamiyet'in Kabulünden Sonraki Dönemde Ad Verme 111

2.1. Türk-İslam Devletlerinde Kişi Adları 114
2.2. İslamiyet ile Değişen Ad Verici Profili.....122
3. Cumhuriyet Dönemi ve Sonrasında Ad Verme.....126
3.1. Sözlü Gelenekten Yazılı Kültüre Geçişte Ad Verme Uygulamaları 129
3.1.1. Kitap, Sözlük, Kılavuz, Ansiklopedi veya Takvimden Ad Verme 130
3.2. Elektronik/Dijital Kültüre Dayalı Uygulamalar 135
3.2.1. Geleneksel Medya Unsuru Olarak Televizyonun Ad Vermeye Etkisi 135
3.2.2. İnternet Tabanlı Yeni Medya/Sosyal Medya Uygulamalarında Ad Verme139
3.2.2.1. Sanal Mizaha Yansıyan Türk Ad Verme Kültürü.....143
3.3. Popüler Kültür veya Moda Bağlamında Ad Verme.....145
3.3.1. Türk Toplumunda Yeni Ad ve Ad Verme Biçimleri 149

SONUÇ 156
KAYNAKÇA 162
DİZİN 186
ÖZ GEÇMİŞ 191

ÖZET

DOKTORA TEZİ

TÜRK KÜLTÜRÜNDE KİŞİ ADLARI

(TÜRKİYE SAHASI)

Müjdat KIZILOĞLU

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Gülhan ATNUR

2021, +204 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN
Prof. Dr. Gülhan ATNUR
Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR
Prof. Dr. Pervin ERGUN
Prof. Dr. Bayram DURBİLMEZ

Bu çalışmada, ad verme kültürüne bağlı olarak Türklerin kullanmış olduğu kişi adlarının ilk kaynaklardan modern döneme kadar mitik, tarihî, dinî, siyasî, coğrafî veya sosyal şartlar dâhilinde geçirmiş olduğu her türlü gelişim ve değişim, Türk folkloru bağlamında incelenmiştir. Ad (İsim) ve Adbilim (Onomastik) başlıklarının yer aldığı *Giriş* bölümünde, ad kavramının sözlük ve farklı disiplinlerde tanım ve içerik olarak bilimsel karşılığına yer verilmiştir. Çalışmanın konu kapsamının Türk kişi adları ile sınırlı olması hasebiyle Kişiadbilim (Antroponimi) başlığı altında, Türk ad verme kültürünün kavramsal çerçevesi belirlenmiş; sonrasında ise Türk kişi adları üzerine yazılan bazı kitap, sözlük ve tasnif odaklı akademik çalışmalardan bahsedilmiştir.

Çalışmanın *Birinci Bölüm*'ü, Türklerde Ad Verme Kültürü ve Türkiye'de Ad Verme Kültürünün Gelişim Süreci ana başlıklarından müteşekkildir. İlk başlık altında adlandırmanın ne olduğu, ad vermenin toplumsal kabul boyutu, ad ve ad verme arasındaki uyum, adlandırmanın kültürel kaynakları ve ad vermede etkili olan unsurlar; ikinci başlık altında ise eski Türk kültürü, İslamiyet etkisi ve Cumhuriyet ile birlikte Türk ad verme kültüründe yaşanan değişimler, tarihî bir seyir olacak şekilde üç dönem üzerinden incelenmiştir. Özellikle son dönemin irdelenmesi hasebiyle Cumhuriyet sonrası sözlü kültür, yazılı kültür ve elektronik/dijital kültür merkezli yeni ad ve ad

verme biçimleri; akademik tespitler, derlemeler ve istatistikî verilere dayalı olarak ortaya konmuştur. Yine Türkiye'de popülerlik veya moda bağlamında tercih edilen yeni ad ve ad verme biçimlerine ayrıca ad verme kültürünün sanal mizaha yansıyan boyutuna ise çalışmanın son kısmında yer verilmiştir.

Sonuç olarak Türk ad verme kültürü örnekleminden hareketle denebilir ki adlandırma, kişiye kimlik kazandırma boyutuyla süreğen bir işlevi yerine getirirken dönemsel şartlara göre ad ve ad verme uygulamalarında yaşanan her türlü değişim/dönüşüm, bu olgunun yeniliklere açık bir tarafının olduğunu ortaya koymaktadır. Her ne kadar bu durum, toplumsal bir bozulma veya dilsel bir yozlaşma olarak addedilse de kültür denen olgunun sabit bir yapı değil, çağa göre kendini güncelleyebilen dinamik bir yapı olduğu unutulmamalıdır. İşte bu çalışmada ele alındığı üzere Türklerin ad verme kültüründe görülen kültürel değişim/dönüşümler, bu yenilemenin somut bir göstergesidir.

Anahtar Kelimeler: Adlandırma, Türk Kültürü, Türklerde Ad Verme, Türk Folkloru.

ABSTRACT

DOCTORAL DISSERTION

PERSONAL NAMES IN TURKISH CULTURE (TURKEY FIELD)

Advisor: Prof. Dr. Gülhan ATNUR

2021, Page: XI+195

Jury: Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN
Prof. Dr. Gülhan ATNUR
Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR
Prof. Dr. Pervin ERGUN
Prof. Dr. Bayram DURBİLMEZ

In this study, all kinds of developments and changes in the mythical, historical, religious, political, geographical or social conditions of the personal names used by the Turks from the first sources to the modern period, depending on the naming culture, were examined in the context of Turkish folklore. In the *Introduction* section, which includes the titles of Name and Onomastic, the scientific equivalent of the concept of name is given in the dictionary and in different disciplines as definition and content. Since the scope of the study is limited to Turkish personal names, the conceptual framework of the Turkish naming culture has been determined under the title of Personality (Anthroponymy); Afterwards, some books, dictionaries and classification-oriented academic studies on Turkish personal names are mentioned.

The First Part of the study consists of the main titles of Naming Culture in Turks and Development Process of Naming Culture in Turkey. Under the first title, what naming is, the social acceptance dimension of naming, the harmony between naming and naming, cultural sources of naming and factors that are effective in naming; under the second title, the old Turkish culture, the influence of Islam and the changes in the Turkish naming culture with the Republic were examined over three periods, as a historical course. Especially due to the examination of the last period; Based on academic findings, compilations and statistical data. In the last part of the study, new

names and naming styles preferred in the context of popularity or fashion in Turkey, as well as the dimension of naming culture reflected on virtual humor, are included.

As a result, it can be said from the Turkish naming culture sample that while naming fulfills a continuous function with the dimension of giving an identity to the person, any change/transformation experienced in naming and naming practices according to seasonal conditions reveals that this phenomenon has an innovative side. Although this situation is considered as a social deterioration or linguistic degeneration, it should not be forgotten that the phenomenon called culture is not a fixed structure, but a dynamic structure that can update itself according to the age. As discussed in this study, the cultural changes/transformations seen in the naming culture of the Turks are a concrete indicator of this renewal.

Keywords: Naming, Turkish Culture, Turkish Naming, Turkish Folklore.

KISALTMALAR DİZİNİ

age.	Adı geçen eser
akt.	Aktaran
bk.	Bakınız
bs.	Baskı, basım
C	Cilt
çev.	Çeviren
drl.	Derleyen
haz.	Hazırlayan
ICOS	International Council of Onomastic Sciences
No.	Numara
S	Sayı
s.	Sayfa
SK	Soyadı Kanunu
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDK	Türk Dil Kurumu
TMK	Türk Medeni Kanunu
vb.	Ve bunun gibi, benzeri
vd.	Ve devamı, ve diğerleri
vs.	Vesaire
(…)	Özet, kısaltma

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Ata, Akraba veya Soya Dayalı Ad Verme Örneği..... 100

Şekil 2. Takvim Yaprağından İsim Tavsiyesi..... 134

Şekil 3. Sosyal Medyadan Erkek ve Kız Adı Tavsiyeleri..... 141

Şekil 4. Sosyal Medyada Yeni Doğmuş Çocukların Ad Günü İle İlgili Paylaşımlar... 142

Şekil 5. Sosyal Medyada Betim Sahibi Ad Örnekleri..... 142

Şekil 6. Sosyal Medyada Ad Verme Tercihleriyle İlgili Yorumlar..... 144

ÖN SÖZ

Ad verme, doğumla hayata adım atan kişinin topluma kabulünün gerçekleşmesi için yine toplum üyeleri tarafından ritüeller eşliğinde yapılan bir uygulamadır. Bu bakımdan ad verme töreninde kişi, aldığı ad ile toplumun beklentilerine uygun olarak damgalanmış/kimliklenmiş olur. İşte Türklerin zengin bir birikime sahip olan ad verme kültürünü incelemek amacıyla hazırlanan bu çalışma, dönemin tarihî, dinî, coğrafî, siyasî veya sosyal şartlarına göre şekil alan ad vermeye dair her türlü inanç ve uygulamanın Türk folkloru kapsamında ele alınmasına dayanmaktadır.

Tezin *Giriş* bölümünde, ad kavramına dair tanım ve tespitler halk bilimi başta olmak üzere filoloji, sosyoloji, antropoloji, teoloji gibi farklı disiplinler açısından ele alınmış; ad ve ad vermenin felsefi boyutu, kuramlar üzerinden değerlendirilmiştir. Adbilim hakkında gerekli bilgiler verildikten sonra kişiadbilim bağlamında Türk ad verme kültürünün kavramsal çerçevesi ortaya konmuş, ayrıca Türklerin kullandığı kişi adları üzerine yapılan bazı sözlük, kitap ve akademik çalışmalara bu bölümde yer verilmiştir.

Birinci Bölüm, tezin tek bölümüdür ve iki ana başlıktan oluşmaktadır. Ad vermenin kişi ve toplum beklentisiyle uyumu, kültürel kaynakları ve ad vermede etkili olan unsurlar *Türklerde Ad Verme Kültürü* başlığı altında ele alınmıştır. Ad vermenin kültürel kaynakları özellikle mitolojik ve dinî kaynaklar açısından incelenirken ad vermede etkili olan unsurlar toplum, aile ve çocuk boyutuyla kapsamlı bir şekilde ortaya konmuştur. Türklerde ad verme kültürü geniş bir alan olduğu için konunun daraltılması için diğer başlıkta, *Türkiye'de Ad Verme Kültürünün Gelişim Süreci*; eski Türk kültürü, İslamiyet etkisi ve Cumhuriyet ile birlikte yaşanan değişimler, tarihî bir seyir olacak şekilde üç dönem üzerinden değerlendirilmiştir. Buna göre mitik dönemden modern döneme kadar Türk ad verme kültürünü meydana getiren unsurların önemli bir kısmı, varlığını bugün de sürdürmektedir. Ancak Türk toplumunun yaşamış olduğu her türlü kültürel değişim, Türklerin ad verme kültüründe de etkisini göstermiştir. Zira eski Türklerin mitik dönem tanrı/ata odaklı ad ve ad verme biçimleri, İslamiyet'in kabulü sonrası din eksenli bir boyut kazanmış, 20. yüzyıl sonrasında ise modern dönemle birlikte kendi heves, istek ve beklentileri doğrultusunda ebeveynlerin ad vermede söz sahibi olduğu bir anlayışa dönüşmüştür. Bu bakımdan seküler/bireysel zihniyetin yansıması olarak kişiye özel, yeni türetilmiş, farklı, özgün ad ve ad verme biçimlerine

Türkiye'de yönelim artmaya başlamıştır. Ayrıca 21. yüzyılda geleneksel uygulamalar yanında, elektronik/dijital kültür unsuru olarak televizyon ve internet merkezli sosyal medya uygulamaları üzerinden, popülerliğe veya modaya dayalı yeni ad ve ad verme biçimleri de Türk toplumunda yaygınlık kazanmıştır.

Bu çalışmada lisans döneminde başlayan akademik gelişimime yüksek lisans ve doktora eğitimi üzerinden devam etmeme öncü ve örnek olan danışmanım Sayın Prof. Dr. Gülhan ATNUR'a, engin tecrübeleriyle beni yönlendiren Sayın Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN'e, bilgi ve birikiminden faydalandığım Sayın Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR'e, özgün fikirleriyle ufkumu açan Sayın Prof. Dr. Ahmet Özgür GÜVENÇ'e tüm emekleri için çok teşekkür ederim. Tezle alakalı okuma, tespit, değerlendirme ve bilimsel sürecin takibinde bana yardımcı olan Sayın Doç. Dr. Süleyman FİDAN'a, Dr. Damlanur KÜÇÜKYILDIZ GÖZELCE'ye, Arş. Gör. Fatih EKİCİ'ye, Arş. Gör. Muhammet Nuri CEYLAN'a ve tüm öğretmen arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca akademik çalışmalarımı manevi anlamda destekleyen aileme ve özellikle varlığını her daim yanımda hissettiğim değerli eşim Hasret KIZILOĞLU'na teşekkürü bir borç bilirim.

Erzurum-2021 **Müjdat KIZILOĞLU**

GİRİŞ

I. AMAÇ, KAPSAM, ÖNEM VE YÖNTEM

A. Araştırmanın Amacı

İnsanoğlu, doğada var olduğu andan itibaren somut veya soyut olarak algılamış olduğu kişi, olay, nesne ve durumları, ses ya da işaretler aracılığıyla önce anlamlandırma, sonrasında ise adlandırma yoluna gitmiştir. Zaman içerisinde bireyden topluma doğru evrilen insanın özellikle dil aracılığı ile girişmiş olduğu bu çaba, zamana ve dönemin sosyal, siyasal, kültürel, dinî vb. şartlarına göre farklı biçimlerde ifade bulmuştur. Türklerde ad verme kültürünün incelendiği bu çalışmanın temel amacı da ilkel insan türünün daha ilk zihinsel faaliyetlerinin bir ürünü olarak ortaya çıktığına inanılan ad verme/adlandırma ediminin kadim Türk toplumunda, yüzyıllar hatta bin yıllar içerisinde nasıl şekil aldığını, Türk folkloru bağlamında ortaya koymaktır. Bunun için ad vermenin aslî unsuru olan ad (isim) kavramının ne olduğu, disipliner bir açıdan incelenmiş; adbilim (onomastik)in alt dalı olan kişiadbilim (antroponimi) dikkate alınarak Türk ad verme kültürünün bilimsel altyapısı ortaya konmaya çalışılmıştır. Ad verme/adlandırma, çok boyutlu bir olgu olduğu için bu olgunun temel dayanakları olarak ad, ad alan, ad verici, ad vermenin kültürel kaynakları ve ad vermede etkili olan unsurlar, Türk ad verme kültürünün zengin folklor malzemeleri üzerinden ele alınmıştır. Daha sonra ise Türkiye'de çeşitli şartlara göre dönüşüm yaşayan ad verme kültürünün gelişim süreci incelenmiş, özellikle elektronik/dijital kültür uygulamalarının ad vermeye etkisiyle birlikte, son dönemde beliren moda veya popüler ad ve ad verme biçimleri, örnekleriyle ortaya konmuştur.

B. Araştırmanın Kapsamı

Tezin kapsamı, Türklerin ad verme kültürü ve kişi adları üzerine kurulmuştur. Bunun için farklı dönem ve coğrafyalarda hüküm sürmüş veya süren Türk boylarının ad ve ad vermeye dair inanç ve uygulamaları; mitik, tarihî, dinî, siyasî, sosyal veya edebî birikimleri bu kapsam dâhilinde ele alınmıştır. Ancak araştırmaya bir sınırlandırma getirmek için Türkiye sahası Türklerinin ad ve ad vermeye dair kültürel birikimleri, çalışmada daha fazla ön plana çıkarılmıştır. Zira Türklerin ad verme kültürü, Türkistan bozkırlarında ortak unsurlar üzerinden filizlenmiş olsa da tarihî seyir içerisinde Türk

boylarının dünyanın farklı coğrafyalarına dağılmış olması, Türklerin ad verme kültürüne dair bütün verileri toplayarak bir incelemeye tabi tutmayı, tez bağlamında özellikle zaman ve kaynak açısından imkânsız kılmaktadır. Bu yüzden daha somut değerlendirmeler yapmak için yaklaşık bin yıldır yaşanılan coğrafya olması hasebiyle Türkiye sahası Türklerinin ad ve ad vermeye dair inanç ve uygulamalarını bu tez kapsamında incelemek yerinde bir tercih olmuştur.

C. Araştırmanın Önemi

Ad vermenin ne olduğu, niçin yapıldığı ve nasıl uygulandığı ile ilgili olarak Türk ad verme kültürü örnekleminde bir irdelemenin yapılacak olması, genel anlamda bu tezin önemini ortaya koymaktadır. Zira Türk folklorunda, Türk ad verme kültürüyle ilgili daha önce yapılan araştırmalar derleme, durum tespiti veya tasnif çalışmaları olarak ön plana çıkarken bu çalışma, tüm aşamaları içine alması sebebiyle kapsayıcı olmuştur. Ayrıca daha önce yapılan çalışmaların ötesinde; kişinin toplum tarafından sosyal hayata kabul edilmesinde ad vermenin rolü, ad-ad alan uyumu, ad verici profilinde yaşanan dönemsel değişimler, ad vermede etkili olan unsurlar; mitoloji, din, tarih ve özellikle son dönemin sosyal hayatını şekillendiren elektronik/dijital kültür uygulamalarının ad vermeye etkisi ve moda veya popüler ad verme biçimlerinin bu çalışma kapsamında ele alınmış olması, alan bakımından tezin önemine katkı sağlayacaktır.

Ç. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, genelden özele doğru bir yazım süreci izlendiği için tez, tümdengelim yöntemi üzerine kurulmuştur. Geneli yansıtması açısından önce ad ve ad vermenin ne olduğu ortaya konmuş, sonra ise özelde Türkiye'de ad verme kültürünün dönemsel şartlara göre gelişim süreci, ad vermenin Türk folklorundaki örnekleri üzerinden ele alınmıştır. Ad ve ad vermenin kimlik kazandırma ve toplumsal kabul sağlama boyutunun olması hasebiyle çalışmada dolaylı olarak işlevsellik yöntemine başvurulmuştur. Türkiye'de son dönemde beliren yeni ad ve ad verme biçimlerini tespit etmek için derleme yöntemi kullanılmıştır. Bu hususta "Görüşme Yöntemi"nin bir çeşidi olarak "Yönlendirilmemiş Görüşme" tekniği tercih edilmiş olup tesadüfi tespit edilen 23 kişinin ad verme uygulamalarına dair bilgileri teze aktarılmıştır. Yine elektronik/dijital kültür uygulamalarının ad ve ad vermeye etkisi söz konusu olduğu için

bu ortamlarda paylaşılan ad verme örnekleri, sanal kaynaklar üzerinden derlenerek teze yansıtılmıştır. Son olarak yapılacak olan değerlendirmelerin sayısal verilerle desteklenmesi için Türkiye İstatistik Kurumundan (TÜİK-bilgi@tüik.gov.tr), 31 Aralık 2020 tarihinde talep edilen "Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi"ne kayıtlı Türkiye'de en çok tercih edilen ilk 5000 adın cinsiyete göre dağılımını gösteren istatistikî bilgilerden faydalanılmıştır.

II. AD (İSİM) VE ADBİLİM (ONOMASTİK)

1. Ad (İsim)

İnsanoğlu dünyada var olduğu andan itibaren, çevresinde algıladığı her şeyi önce zihninde tanımlamış; tanımladığını daha sonra somutlaştırmak ve sınıflandırmak için sesler veya işaretler aracılığı ile simgeleştirme yoluna gitmiştir. Gelişen bu simgesel düşünce sürecinde dünyayı algılamaya çalışan ilk insanlar, bu sayede kendilerine yabancı gelen varlıkları işaretlemeyi başarmışlardır (Yeşildal, 2018: 49). Evreni anlamlandırıp çevresiyle iletişim kurmaya çalışan insan için bu işaretlemenin en temel yolu ise hiç kuşkusuz dilin kullanımı olmuştur. Nermi Uygur'un ifadesiyle dil kadar kesintisizce yeryüzünü kaplayan bir insan başarısı daha yoktur (2018a: 13). Dil, iletişim kuran pek çok canlı türüne nazaran sadece insanda var olan bir özelliktir. Aristoteles'e göre, insan grup halinde yaşayan diğer hayvanlardan dili kullanımı ile ayrılır. Grup olarak yaşamak insanın doğasında vardır ve dil, sosyal gerçeklik bakımından grup oluşturmanın en asil aracıdır (Assmann, 2018: 148-150). Bu bağlamda, iletişim biçimlerinin yaratıcısı olan dil sayesinde konuşarak anlaşma eylemini gerçekleştiren insan grupları, kendi türü ile bir arada yaşamayı öğrenmiş; kendine sosyal bir dünya kurarak zaman kurgusu içerisindeki yerini almıştır.

İnsan grupları arasında ortak bir dilin kullanılması, gruplar içerisinde zamanla ortak belleğe dayalı bir birikimin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Tarihî seyir içerisinde, çeşitli sebeplerle dünyanın farklı coğrafyalarına göç eden insan kitleleri, bu birikimlerini dil vasıtasıyla uzak mesafelere aktarma becerisi kazanmıştır (Barnard, 2016: 22). İnsanın dil ile taşıdığı ve sonraki kuşaklara aktardığı bu birikime, bir halkın ya da bir toplumun maddi ve manevi alanlarda oluşturduğu ürünlerin tümü (Örnek, 2017: 142) olarak tanımlanan kültür adı verilmektedir. Kültür, insan zihninde tasarlanan

ne varsa, dil gibi çeşitli unsurlar vasıtasıyla yaratıma dönüştürülen her türlü tecrübenin genel bir adıdır. İnsanı, insan yapan bilgi birikiminin bütünü olarak değerlendirilen kültür; zamansal değişim ve dönüşümler neticesinde toplumların hayata nasıl baktıklarını, hayata nasıl tutunduklarını ortaya koyan somut ya da soyut örnekler dizgesidir. "Kültür tarihçileri, insanoğlunun hayatta kalma ve varlığını sürdürme savaşındaki başarısını, kültürel bir varlık oluşuna, yani yaşayarak öğrendiklerini kültüründe saklayıp yeni kuşaklara aktarma yeteneği ile iletişim becerisine bağlı görmüşlerdir. Nitekim insanoğlu, biyolojik uyum gücüyle değil, kültürüyle dünyaya egemen olmuş; varlığını kültürüyle sürdürmüştür." (Bozkurt, 2019: 10). Bu hususta dil ve kültür arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Dil, kültürü hem kurar hem geliştirir. İnsanı toplumsallaşmanın tarihsel sürekliliğine yerleştiren dil, onu aynı zamanda ortak bir kültürün ögesi yapar. Dil, sözlü ve yazılı kültürel ögeleri kuşaklar arası aktaran bir köprü vazifesi görür. Bu bakımdan dil yalnızca kültürü taşıyıp korumakla kalmaz, bununla birlikte kültürün zaman ve uzay doğrultusunda genişleyip yayılmasını da sağlar (Uygur, 2018b: 21-23). Benzer şekilde kültür bakımından ileri gitmiş, yükselmeler göstermiş bir ulusun dilinin de o yükselmeye uygun bir şekilde gelişmesi beklenir. Çünkü düşünce yaşamının yükselmesiyle birlikte dil de yükselir. Ulusun entelektüel alanda gösterdiği üstünlüğün dilde de ortaya çıkması zorunludur. Özetle dil ile kültür özce birbirine bağlıdır ve asla ayrılamazlar. Her ikisi de birlikte geliştiği için birinde üstün olan bir ulusun, diğerinde de üstün olması gerekir (Akarsu, 1998: 85).

İnsanın dil ve kültür bağlamında neler ortaya koyduğunun somut örneğini, sembolik bir dil ifadesi olan ad kavramının oluşumunda görmek mümkündür. Ad, insan türünün ilk zihinsel faaliyetlerinde ortaya çıktığına inanılan evrensel bir olgudur. Bu olgu, insanları bir tanımlama ve sınıflandırma biçimidir. Bu açıdan ad kavramı, insanın kâinatta algıladığı her şeyi bilinir hâle getirmek için dil sayesinde oluşturmuş olduğu bir tür damgalama sistemidir. Sistem içerisinde insanın bir varlığa ad vermesi ise onu özelleştirerek kâinat bütününden ayrı bir yere koyması demektir (Baranoğlu, 2005: 22). Adın ne olduğu ve nasıl bir işleve sahip olduğu, insanoğlunu her daim cezbeden bir konu olmuştur. Bin yılların birikimi olan düşünce tarihi boyunca filozoflar, düşünürler, aydınlar, araştırmacılar dil bağlamında ad üzerine kafa yormuş, bugün ise bu kavram, birçok bilimsel alanın ortak konusu haline gelmiştir. İşte bu çalışmaya katkı sağlaması

hususunda, Türk ad verme kültürü ile ilgili genel değerlendirmeler yapmadan önce, adın sözlüklerdeki karşılığına, uzman tespitlerine ve farklı disiplinlerde ne ifade ettiğine bakmak faydalı olacaktır.

Ad; Arapça "ism", Farsça "nâm" kelimelerinin karşılığı olarak TDK'nin *Güncel Türkçe Sözlük*'ünde "1. Bir kimseyi, bir şeyi anlatmaya, tanımlamaya, açıklamaya, bildirmeye yarayan söz, isim, nam; 2. Herkesçe tanınmış veya işitilmiş olma durumu; 3. db. Canlı ve cansız varlıkları, duygu ve düşünceleri, çeşitli durumları bildiren kelime, isim." olarak açıklanmıştır. *Etnoloji Sözlüğü*'nde kişiliği oluşturan özelliklerden biri olarak kabul edilen ad (Örnek, 2017: 17), *Antropoloji Sözlüğü*'nde benzer bir ifadeyle "Bir insanın veya eşyanın adı onun özüne ilişkin bir nitelik olarak görüldüğünden, konulacak adla o adı 'taşıyanın' uyum içinde olması gerekir" biçiminde tanımlanmıştır (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 8). Ad kavramı *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*'nde ise "Geleneksel dilbilgisinde varlıklarla nesneleri, eylemleri, duyguları, nitelikleri, görüngüleri, vb. gösteren sözcük." (Vardar, 2002: 12) olarak dil bilimsel bağlamda ifade edilmiştir.

Ad kavramı, felsefe/dil felsefesi başta olmak üzere dil bilimi, halk bilimi, etnoloji, teoloji, antropoloji, sosyoloji gibi farklı disiplinlerin araştırma alanlarına girmiş, kavram hakkında alanın uzmanları tarafından türlü tespit, tanım ve değerlendirmelerin yapıldığı görülmüştür. Bu hususta adın ne olduğu veya nasıl ortaya çıktığının tespiti için başvurulması gereken temel disiplin hiç kuşkusuz felsefedir. Bilimlerin çıkış kaynağı olarak kabul edilen felsefeye göre ad kavramı, Antik Çağ'dan modern zamana kadar genel olarak dil ve dil felsefesi bağlamında değerlendirilmiş bir olgudur. Bu hususta Antik Çağ'da ad (onoma) için iki görüşten söz edilebilir: 1. Adların adı oldukları nesnelerin özünü sesler aracılığıyla taklit ederek yansıttığını ileri süren "Doğalcı" görüş. 2. Adların nesnelere insanlar tarafından tesadüfi verildiğini ileri süren "Uzlaşmacı" görüş. Yunan filozofu Platon'a göre ad (onoma), logos'un yani söylemin anlamlı en küçük birimidir. Platon, *Kratylos* ya da *Adların Doğruluğu Üzerine* adlı kitabında, dilsel varlıkların uzlaşımsal oldukları saptamasında bulunmuş; Sokrates'in ağzından nesnelere ad verme etkinliğinin gelişigüzel olmaması ve bu etkinliğin varlığın doğal nitelikleri, işlevleri gözetilerek uzman kişilerce yapılması gerektiğini belirtmiştir (Cevizci ve Büyükkantarcıoğlu, 2006: 371). Diğer bir Yunan filozofu Aristoteles göre ise ad; parçaları ayrı ayrı anlamlı olmayan, gramerdeki fiil gibi

zamanla da ilişkisi olmayan, uylaşımsal bir anlama sahip anlamlı bir sestir. Yani Aristo, Platon'un "doğal uygun ad"ına karşı, adı sadece bir simge olarak kabul etmektedir. İslam felsefesi temsilcilerinden Fârâbî, adların nesnelere insanların ortak adlar üzerine anlaşmaları yoluyla verildiğini ifade etmiştir. Ad, tek bir şeyi işaret manalı bir sestir, zamanı bildirmez, uzlaşımsaldır, parçalarının anlamı yoktur. Bir adın parçaları anlamlı değildir, öz ve işareti gösterir. Ad, cevher (öz) ve arazın (belirtiler) biçimidir. Nesnelerin özünü tanımak aklın işidir. Akıl, duyumlar aracılığıyla nesnelerin özelliklerini etkiler, bu durumda nesnelerin adlarından özlerine etki söz konusu değildir, bir başka deyişle adların bilinmesi özlerin bilinmesini gerektirmez. Fârâbi'ye göre adlar, nesnelere insanlar tarafından tesadüfen veya benzetme yoluyla verilmiştir. Adlar, nesnelerin özlerini yansıtmaz, ancak bazı adlarda doğallık vardır. Adların kullanımı mutlaka anlaşma ve uzlaşma gerektirir (Duran, 2014: 107-123).

Orta Çağ dil felsefesine göre kelimelerin ve genel olarak dilin işlevi, hakikate dikkat çekmek olarak algılanırken (Altınörs, 2016: 89) 17. yüzyıldan sonra Batı dünyasında dile karşı güçlü bir ilgi uyanmış; dil üzerinden nesne ve ad arasındaki ilişki anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Son dönem filozoflarından Frege, dil felsefesinin biriken sorunlarına getirmiş olduğu çözümlerle ön plana çıkmıştır. Ona göre nesnenin kendisini sunuş biçimi ile kişinin dil yoluyla o nesne hakkında düşünebilmesi arasında organik bir bağ bulunmak durumundadır. Bu açıdan bakıldığında bir nesneden söz edilebilmesi için her şeyden önce o nesnenin zihinde temsil edilmesi gerekir. Bunu sağlayan şey de Frege'e göre o nesnenin adı olarak kullanılan terime bir anlam yüklenmesidir. Ona yüklenen bu anlam, söz konusu nesnenin kendini kişiye sunuş biçimini ihtiva ettiği ve sunuş biçimi de dış dünyaya ait nesnel bir gerçekliğe dayandığı için bir terimin anlamı nesnel bir anlam olmak durumundadır. Frege tıpkı Platon'un ideaları gibi sözcüklerin anlamlarının insan tarafından yaratılan şeyler olmadıklarını ve dolayısıyla zaman içinde değişemeyeceklerini öne sürer (Cevizci, 2006: 361-362).

Frege ile birlikte Russell ve Kripke'nin de dâhil olduğu ve son dönemde çok tartışılmış konulardan biri "özel adlar"dır. Bir tümce içinde yer alan özel adın tümce anlamına katkısı nedir? Özel adların gönderme yapma koşulları nelerdir? Bu ve benzeri soruların tartışmaları "Doğrudan Gönderme Kuramı" ve "Özel Adların Nedensellik Kuramı" olarak anılan yeni semantik ve pragmatik kuramların doğmasına neden olmuştur. Frege, her terimin anlamı aracılığıyla gönderme yapabildiği görüşünden yola

çıkarak özel adların da anlamsal içerikleri olduğunu savunur. Wittgenstein ve daha sonraları John Searle'nin de savunduğu bu görüşe karşı çıkan bir grup felsefeci, özel adların nesnelere bir anlam aracılığıyla değil, doğrudan gönderme yaptıklarını savunup özel adların göndergeleri ile olan bağlarının oluşmasını dil kullanıma dair bir nedensellik zinciri ile açıklarlar (Cevizci ve İnan, 206: 357). Konuyu biraz daha açmak gerekirse; Frege'e göre bir tümceyi oluşturan birleşik terimin (özne ve yüklem) bir parçası olan bir terimin yerine, eş göndergeli başka bir terim konulursa o birleşik terimin göndergesi değişmez. İki tümce arasındaki ortak olan şey doğruluk değeridir (Boz, 2000: 36). "II. Mehmet İstanbul'u fethetmiştir." cümlesinde, II. Mehmet yerine Fatih denilmesi özel adın doğruluk değerini değiştirmeyecektir. Ancak Russell'a göre dış dünyaya ilişkin bilgimiz, betimlemenin dışında mümkün olmadığı için özel adın göndergesi nesnenin kendisi olamaz yani bilgimiz ona ilişkin olan tümele ya da betimlemeyedir. O halde özel ad eksik ya da kısaltılmış bir betimlemedir (Çelebi, 2017: 54). Bu bakımdan Russell, Frege'in "anlam" ve "gönderge" arasındaki ayrımını kabul etmez. Ona göre terimin tek bir anlamsal değeri bulunur ve terimin anlamı, göndergeseldir. Frege ve Russell dışında özel adlar konusuna eğilen Kripke'ye göre ise tüm özel adlar zorunlu betimleyicidir. Betimlemeler ise genellikle olumsaldır (zorunlu olmayan; olması ve olmaması mümkün olan, rastlantısal). Mesela "Fatih" için söylenen "İstanbul'u fetheden kişi" betimlemesi, farklı olanaklı dünyalarda farklı kişilere gönderim yapabilir. Kripke buradan hiçbir özel adın, hiçbir durumda betimlemesi ile eş anlamlı olamayacağı sonucuna varır. Ayrıca Kripke'ye göre "Fatih" adı, Frege ve Russell'da olduğu gibi tekil bir betimleme içermez. Onun "Özel Adların Nedensellik Kuramı"na göre, özel adların gönderim yapmaları "Tarihsel Kullanım Zinciri"ne dayanır. "Fatih" adı, adlandırma töreni ile dile sunulmuştur. Bu adı ilk verenden başlayarak günümüze kadar zincir haline gelir (Tarihsel Gönderim Kuramı). Öyleyse "Fatih"in anlamı nedir? "Doğrudan Gönderim Kuramı"na göre "Fatih" adının anlamı göndergesidir yani "Fatih"in kendisidir. Özel adlar betimleme içermediklerinden dolayı doğrudan gönderim yaparlar. "Fatih" özel adı tüm olanaklı dünyalarda aynı kişiye gönderim yapar (İnan, 2012).

Ad kavramı, modern döneme doğru felsefe/dil felsefesi ile birlikte dil bilimi, halk bilimi, etnoloji, teoloji, antropoloji, sosyoloji gibi başka alt disiplinler tarafından da ele alınmıştır. Bu hususta adın ne olduğu ile ilgili türlü tespit ve tanımlar yapılmış; adın

toplumsal işlevi, dil ve kültür merkezli çeşitli saha araştırmalarına konu olmuştur. Bu bağlamda dil bilimcilerden Doğan Aksan'a göre "ad terimi, doğadaki canlı ve cansız varlıkları, düşünce, duygu, olay ve durumları belirlemeye yarayan, bunları adlandıran ögeler için kullanılmıştır." (2009: 85). Muharrem Ergin ise isimleri "canlı, cansız bütün varlıkları ve mefhumları tek tek veya cins cins karşılayan; varlıkların ve mefhumların adları olan kelimeler" (2002: 218) olarak ele almıştır. Diğer bir dil bilimci Walter Porzig, isimler konusunda insanları hayrete düşüren nesnelerin isimleri oluşu değil, o nesnelerin neden o söz konusu ismi taşıdığı sorusunu sormuş; cevap mahiyetinde nesnelerle onları isimlendiren sesler arasında doğrudan bir bağlantı olmadığı, var olan ilişkinin ise kültür tarihinin damgasını taşıdığı yorumunu yapmıştır (2018: 36). Halk bilimcilerden İlhan Başgöz, ad kavramını özel bir dil aracılığı ile bir dizi değeri, kişisel istekleri ve sosyal ilişkileri açıklayan bir sembol[1] (1998a: 201) olarak tanımlarken Saim Sakaoğlu adın kişiye büyükleri tarafından başkalarından ayırt edilebilmesi için verildiğini (2015: 185) dile getirmiştir. Etnologlardan Orhan Acıpayamlı adı; "doğada canlı cansız olan her nesne ile olayın, hatta düşünce ürünlerinin muhakkak birer adı vardır, hayvanlar adları ile çağrılırlar, bitkilerin birer adı vardır, doğanın her kesimi adlandırılmıştır" tespitiyle her aşaması sayısız gelenek, görenek ve uygulamalardan oluşan dev bir "folklor olayı" (1992: 1-14) olarak kabul etmiştir. Sedat Veyis Örnek ise "insanlar bir kişinin, bir nesnenin bir durumun ya da bir olayın adını koymadan, onu bir belirtiyle, bir sıfatla, bir özellikle nitelendirmeden rahat edemezler. Adsız biri, bir olay, bir durum tedirgin edicidir. Belli olan, belirli kılınan, bilinen şey insanoğlunu rahatlatır; kargaşayı, karışıklığı, yanılma ve yanlışlığı önler, ilişkiyi düzenler." (1995: 148) tespitini yaparak adı işlevsel bakımdan değerlendirmiştir. Elmalılı Hamdi Yazır teolojik olarak ele aldığı kavramı "isim aslında sözlük anlamıyla bir şeyin zihinde doğmasını sağlayan işaret ve alâmet olup, örfte tek başına anlaşılır bir manaya delâlet eden kelime" diye kısaca tarif etmiştir (1992: 38). Antropolog Claude Lévi-Strauss adı, ilkel insan gruplarını bir arada tutan akrabalık sisteminin temel ögelerinden kabul etmiştir. Çünkü ona göre insan grupları arasında her türlü sınıflandırmanın yapılabilmesi için toteme dayalı adlara ihtiyaç vardır. Bu bakımdan oymağa dâhil olmuş birine totemin daha önce hiç verilmemiş bir unsuru üzerinden özel ad vermek, artık o kişinin oymağın akrabalık sisteminin bir üyesi olduğunu ortaya koyduğu gibi diğer oymaklar arasında da bu

[1] Yazarın "The Meaning and Dimension of Change of Personal Names in Turkey" adlı İngilizce makalesinden çeviri yapılarak bu çalışmaya aktarılmıştır.

şekilde tanınmasını sağlayacaktır (2016: 230-232). Celaleddin Çelik ise ad kavramına sosyolojik bir açıdan yaklaşmıştır. "İsimler, dil sosyolojisi bakımından bir toplumda veya grupta sosyokültürel süreç ve yapıların anlaşılmasına yardımcı olurlar. Kişilerin isim kültürü bağlamında eğilim, sosyal konum, statü ve yaşama çevrelerini ifade eden dilsel göstergeler olarak fonksiyon taşırlar." (2005: 21) değerlendirmesini yaparak toplumu anlamanın bir yolunun da ad kavramı odağında, kültür ve dil merkezli değişim ve dönüşümlerden geçtiğini ortaya koymuştur.

Bu çalışmada adın ne olduğu veya insan grupları arasında ad koymanın nasıl uygulandığı, halk bilimi bağlamında değerlendirilmiştir. Halk bilimi ad ve ad koymayı, toplumların bireylere dil ve kültür odağında uygulamış olduğu her türlü gelenek, tören veya din açısından ele alır. Bu inanç ve uygulama biçimleri, toplum üyelerini bir arada tutmak için yüzyılların kültürel birikimini içinde barındırdığından, halk bilimciler tarafından halk bilimi kadroları arasında değerlendirilmiştir. Ad ve ad koyma ile ilgili inanç ve uygulamaları da kapsayan bu kadrolar, Türk folkloru bünyesinde belirli zamanlarda kimi araştırmacılar tarafından tasnif edilmiş, Sedat Veyis Örnek (1995: 17-20) ve Dursun Yıldırım'a (Çobanoğlu, 2010: 57-64) ait tasnifler akademik olmaları ve halk bilgisi ürünlerini ayrıntılı bir şekilde ele almaları sebebiyle halk bilimciler tarafından çokça tercih edilmiştir. A. Özgür Güvenç ise yeni bir halk bilimi kadroları tasnifi önermiştir. Bu son tasnif hasebiyle ad ve ad koymayla ilgili inanç, uygulama ve edebi birikime dair ilgili başlık ve bölümler, şu şekilde sıralanabilir:

"*I. Günlük ve Törensel Yaşama Dair Mevzular*

22. Bayramlar-Törenler-Kutlamalar

A. Geçiş Törenleri a. Doğum

23. Halk İnanışları

29. Adlar

A. İnsan Adları, B. Lakaplar, C. Sülale Adları, D. Hayvan Adları, E. Bitki Adları, F. Yer Adları

II. Anlatmaya ve Söylemeye Dayalı Mevzular

32. Halk Edebiyatı" (Güvenç, 2020: 54-58).

Geçiş dönemlerine bağlı olarak doğum sonrası yenidoğana göbek adı veya asıl ad verilmesi, ergenlik döneminde kişiye gerçekleştirdiği yiğitliğe uygun bir ad verilmesi, ölen kişinin adının kendinden sonraki kuşakta dünyaya gelen birine verilmesi gibi türlü inanç ve uygulamaların toplum nezdinde bir tören eşliğinde yerine getirilmesi, ad ve ad verme uygulamalarını bu tasnifin bir parçası kılmaktadır. Bununla birlikte ad ve ad verme uygulamaları, bazen de kahramanın toplum tarafından kabulünün gerçekleşmesi için yerine getirilmesi gereken bir mücadelenin ortak motifleri olarak halk edebiyatının mit, destan, efsane, masal, halk hikâyesi gibi anlatı türleri içerisinde yerini almaktadır. Nitekim Stith Thompson, dünya folkloru açısından büyük önem arz eden "Motif-Index of Folk Literature" adlı eserinde ad vermeyi, "T 596" numarada "çocuğa ad verme" motifi olarak kayıt altına almış ve bu sayede ad verme olgusunu akademik literatüre dâhil etmiştir. Özetle bir disiplin olarak halk bilimine biçilen rol, toplumsal yapıya ait kodları içinde barındıran ad ve ad vermeye dair inanç ve uygulamaların kültür içerisindeki yerini inceleyip elde edilen tespit ve yapılacak değerlendirmelerle toplumsal bütünlük için gelecek kuşaklara nasıl bir birikim bırakılması gerektiğinin altyapısını oluşturmaktır.

Yukarıda yapılan tanım, tespit ve disipliner değerlendirmelere göre bir insana, bir hayvana, bir bitkiye, bir nesneye vb. birçok şeye takılan ad; duyuları ve sezgileriyle doğada hissettiği ne varsa, onu simgesel bir kavram haline sokarak anlamlandırma yoluna giden insan için, kâinatta varlık alanı bulmanın dil ile sağlanmış bir yoludur. Ad, insanı belirsizlikten kurtararak ona ne olduğu ya da olması gerektiği bilincini ve misyonunu yükleyen kültür merkezli toplumsal bir yaratımdır. İnsanı bir gruba ya da topluma dâhil etmenin yolu olan ad, bu süreçte kişiye kazandırılan kimlik, etiket veya statü sayesinde diğer grup üyeleri tarafından tanınmanın temel bir adımıdır. "Sokrates'e göre adları bilen kişi, her şeyi bilir." (Gören, 2015: 25). Bu bakımdan ad sadece kişi merkezli değil, insan dilinin değdiği her şeyde kendini gösteren bir olgudur. Yüzyılların birikimi olan her türlü sanatsal, kültürel ya da yaşamsal faaliyette adın mührünü görmek mümkündür. Sonuç olarak ad; toplumu özetleyen bir olgu, geçmişle bağ kuran bir köprü, bugünü düzenleyen fikirsel bir kurgudur. "Ad, insanlar/milletler/kültürler için var olmanın ilk belgesi ve mevcut kültürlerin bir aynasıdır." (Şenel, 2017: 72). Ünlü adbilimci Adolf Bach'ın ifadesiyle bir ulusun ad hazinesi, onun geçmişteki ve bugünkü zihinsel-ruhsal durumunun anlatımıdır (Aksan, 1995:115).

2. Adbilim (Onomastik)

Ad kavramı, bilimsel bir disiplinle ele alınıp incelenmesi bakımından köklü bir geçmişe sahip değildir. Önceleri araştırmacılar tarafından dil bilimi içerisinde değerlendirilen bu kavram, son iki yüzyılda sistemleşerek ancak yakın bir dönemde adbilim[2] disiplini halini almış, hakkında çıkarılan türlü yayın ve dünya genelinde düzenlenen kongrelerle uluslararası bir organizasyona dönüşmüştür. Bugün adbilim hakkında uluslararası düzeyde yapılan çalışmalar, "Uluslararası Onomastik Bilimler Konseyi/International Council of Onomastic Sciences (ICOS)" adı altında akademik bir organizasyon tarafından yürütülmektedir (URL-1).

Genel bir tanım yapmak gerekirse adbilim, yaşam içerisinde algılanan canlı-cansız varlıklara, metafizik bir durum içeren soyut kavramlara ve hislere dayalı olgulara tekabül eden her türlü adı; köken, anlam, biçim veya işlev bakımından ele alan bilimin adıdır. Yunanca ad verme sanatı anlamına gelen "onomastikos" (onoma: ad) teriminden gelişmiş olan "onomastik" yani adbilim (Şahin, 2016: 17) başka bir ifadeyle kişi adları, yer adları, köken adları, hayvan adları, bitki adları gibi her türlü özel veya genel adın ortaya çıkışını, tarihî gelişimini, yapısını, anlamsal değişimini vs. disiplinler arası bir iş birliği ile araştırıp inceleyen bilim dalıdır. Bu bilim dalıyla uğraşan kişilere ise "onomastisyen" yani adbilimci denir. Adlar hakkında özellikle de özel adlar üzerine araştırmalar yapan adbilimcilerin çalışma alanları, "Uluslararası Onomastik Bilimler Konseyi (ICOS)" adına yapılan 9 maddelik tespite göre şu şekilde sıralanmıştır:

"1. Adların anlamlarını keşfetmek, sosyal veya coğrafi dağılım modelleri oluşturmak için bireysel adların veya belirli sosyal gruplarda bulunan adların gelişimini incelemek.

2. İnsanlar tarafından yaratılan isimlerin onu kullanan topluluğun dilinde dolaşımını sağlayan dilsel araçları tespit etmek.

3. Mevcut adlandırma süreçleri bağlamında popülerleşen ad ve ad türlerini ele almak.

4. İsimlerdeki çağrışımları kişi-isim ilişkisi veya isi-moda ekseninde ele almak.

5. Aynı kültürdeki farklı adlandırmaları belirlemek.

[2] Kavramın yazımında Doğan Aksan'ın *Her Yönüyle Dil-Ana Çizgileriyle Dilbilim* (2009) kitabındaki "adbilim" kullanımı tercih edilmiştir.

6. Özel adlar ve tür adları arasındaki geçişleri incelemek.

7. Aynı yer için farklı ad kullanımlarına bir standart getirmek.

8. Edebiyat veya sinema dünyasında oluşan ikinci derece adlandırmaları incelemek.

9. Genel olarak uygun isimler nelerdir, bunların tespitini yapmak." (URL-2).

Adbilim, çalışılan alan ve yönteme göre "genel adbilim ve özel adbilim" olarak ikiye ayrılır. Daha çok genel dilbilimcilerin çalıştığı bir alan olan genel adbilim; adbilimin tanımı, çerçevesi, alt kolları, temel terimleri, adbilimin diğer bilimlerle olan yakınlığı vb. konular üzerinde dururken özel adbilim; belirli bir dildeki adbilimcil söz varlığı üzerine çalışmaktır. Bu çalışmalara dayanak teşkil etmesi hususunda ise veri elde etmek ya da elde edilen verileri doğru değerlendirmek için sosyal bilimlerdeki yöntemler, adbilimin çalışma alanında kullanılabilmektedir. Adın veya adların bir geçmişi olduğu gerçeğinden hareketle "tarihî yöntem"; belirli bir bölgeye, şehre, köye ait adların derlenip genel bir görünüş ortaya koyulabilmesi için "betimleme yöntemi"; özellikle tarihî kaynaklarda elde edilen bir adın isabetli sonuçlar için mevcut adlarla karşılaştırılmasına dayanan "karşılaştırma yöntemi"; az sayıda malzemeden yola çıkarak genel hükümler vermeye yarayan "tümevarım yöntemi"; yapılan araştırmayı sayısal verilere dökme, tablo eşliğinde görselleştirme gibi nicelik bakımından ele almada "istatistik yöntemi" adbilim alanında kullanılan yöntem çeşitleri olarak ön plana çıkmaktadır (Şahin, 2016: 17-28).

Genç bir disiplin olmasına rağmen adbilim, çalışma alanlarına göre kendi alt dallarını oluşturmuştur. Ancak ad gibi çok kapsamlı bir olguyu standart bir tasnife tabi tutmak bilimsel anlamda zor bir iştir. Zira sınıflandırma yapabilmek için temel başlıkların tam olarak belirlenememesi ayrıca neyin özel ad, neyin tür adı olarak değerlendirileceğinin kesin bir ölçütünün olmaması gibi sebepler, bu tasniflemeyi karmaşık bir hâle sokmaktadır. Buna rağmen kısıtlı da olsa adbilimin alt kollarına dair yapılmış çeşitli tasnifler görmek mümkündür. Türk adbilimi içerisinde birçok çalışmaya referans teşkil eden, Doğan Aksan ve Saim Sakaoğlu'nun yapmış olduğu tasniflerdir. Aksan'ın tasnifi şöyledir:

"a) Yer adları bilimi ya da yeradıbilim (toponymie, toponymy, Toponymie).

b) Coğrafya adları bilimi: Akarsu adları bilimi (hydronymie, hydronymy, Hydronymie), Dağ adları bilimi: (oronymie, oronymy, Oronymie) gibi alt alanları vardır.

c) Kişi adları bilimi (anthroponymie, anthroponymy, Anthroponymie)" (Aksan, 2003: 99-100). Sakaoğlu ise şu şekilde bir tasnif yapmıştır:

"1. Kişi adları ile uğraşan dal: anthroponymie-anthroponymy-Antroponymie.

2. Yer adları ile uğraşan dal: toponymie-toponymy-Toponymie.

3. Dağ adları ile uğraşan dal: h/oronymie-h/oronymy-Oronymie.

4. Göl, nehir, ırmak vb. su adları ile uğraşan dal: hydronymie-hidronymy-Hydronymie" (Sakaoğlu, 2001: 11).

Ancak adbilim bağlamında yapılan ve sonraki çalışmalarda sıklıkla kullanılan bu tasnifler, İbrahim Şahin tarafından bazı açılardan eleştirilmiştir. Şahin; Sakaoğlu ve Aksan'ın tasniflerinde dağ ve su adlarının adbilimin değil, yer adlarının bir kolu olarak gösterilmesi gerektiğini ifade etmiş, tasniflerdeki teorik eksiklik ve yanlışlıkları ise özellikle Aksan'ın konuya "ana çizgileriyle" sınırlı bir şekilde yer verdiği çalışması sonrasında, Türk adbiliminde terminoloji, yöntem ve sınıflandırmaya dair ikmal edici ardıl çalışmaların yeterli seviyede yapılmamış olmasına bağlamıştır (2016: 6). Daha sonra ise kendisi adbilimin alt kollarını 17 başlık altında ele alarak Türk adbiliminde yaşanan tasnif ve terminoloji sıkıntısını önerileriyle gidermeye çalışmıştır:

"1. Anemonim (rüzgâradı) ve anemonimi (rüzgâradbilim)
2. Antroponim (kişiadı) ve antroponimi (kişiadbilim)
3. Astronim (yıldızadı) ve astronimi (yıldızbilim)
4. Dokümantonim (belgeadı) ve dokümantronimi (belgeadbilim)
5. Ergonim (örgütadı) ve ergonimi (örgütadbilim)
6. Etnonim (kökadı) ve etnonimi (kökadbilim)
7. Fitonim (bitkiadı) ve fitonimi (bitkiadbilim)
8. Hrematonim (eseradı) ve hrematonimi (eseradbilim)
9. Hrononim (zamanadı) ve hrononimi (zamanadbilim)
10. Kozmonim (uzayadı) ve kozmonimi (uzayadbilim)
11. Mitonim (mitadı) ve mitonimi (mitadbilim)

12. Poreyonim (araçadı) ve poreyonimi (araçadbilim)
13. Pragmatonim (ürünadı) ve pragmatonimi (ürünadbilim)
14. Planetonim (gökadı) ve planetonimi (gökadbilim)
15. Toponim (yeradı) ve toponimi (yeradbilim)
16. Urbonim (kentlikadı) ve urbonimi (kentlikadbilim)
17. Zoonim (hayvanadı) ve zoonimi (hayvanadbilim)" (2016: 29-91).

Adbilim çalışmaları Türkiye'de son dönemde bilimsel mecraya taşınmasına rağmen akademik anlamda farklı tasnif çalışmalarına denk gelmek mümkündür. Ancak yapılan tasnifler birbirinin benzeri olmak kaydıyla ya birkaç temel başlık altında genelleyici olmuş ya da adbilimin belli alt dallarının ele alınmasıyla sınırlı kalmıştır. Bu yüzden Türk adbilimine katkı sağlaması için daha önceki tasniflerden yola çıkarak "genel/tür adları ve özel adlar" başlıkları altında bir adbilim tasnif denemesi yapmak gereği hâsıl olmuştur. Fakat unutulmamalı ki genel ve özel adları tam anlamıyla birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bu bakımdan ad türleri arasında kullanım sırasında geçişler söz konusu olduğu için alt kolların adlandırılmasında, kavram veya anlam açısından benzerliklerin görülmesi doğal karşılanmalıdır. Bu tasnif denemesinde, adbilimin özel adlar alanında en fazla bilimsel çalışmanın yapıldığı alt dallar olan "kişi adları ve yer adları"nın ilgili alt konu adları, kapsamlı bir şekilde tespit edilmiştir. Ancak tez çalışmasının kişi adlarıyla sınırlı olması hasebiyle ortaya konacak olan tespit, açıklama ve değerlendirmeler ise sonraki bölümlerde genel itibarıyla Türk ad verme kültürü kapsamında ele alınacaktır:

Adbilim (Onomastik)Alt Alanları

I. Genelleyici Adlar/Tür Adları Alanı

A-Hayvan Adları, B-Bitki Adları, C-Nesne/Eşya Adları, Ç-Mal/Ürün Adları, D-Yiyecek/İçecek Adları, E-Giyim/Kuşam Adları, F-Renk Adları, G-Alet Adları, Ğ-Meslek Adları, H-Hastalık Adları, I-Zaman Adları, İ-Olay/Durum Adları, J-Akrabalık Adları, K-Teknoloji ile İlgili Adlar, L-Spor ve Sporla İlgili Adlar, M-Sanatla İlgili Adlar, N-Medya/Sosyal Medya ile İlgili Adlar, O-Hava Olayları ile İlgili Adlar vs.

II. Özel Adlar Alanı

A- Kişi Adları (Antroponimi)

1- Künyevî Adlar

a- Asıl Adlar

a1- Resmî Ad

a1.1- Nüfus Adı, Kütük Adı, Ezan Adı, Ön Ad, Öz Ad, Has Ad, Gerçek Ad

a2- Resmî Olmayan Ad

a2.1- Göbek Adı

b- Soyadları

c- Sülale Adları

c1- Aile Adı

ç- Köken ile İlgili Adlar

ç1- Memleket Adları

ç2- Irk ve Etnik Grup Adları

2- Yakıştırma Adlar

a- Lakap

b- Unvan, San, Şöhret, Hitap Adı

c- Mahlas, Müstear, Tapşırma

ç- Takma Ad, Rumuz, Nickname, Kullanıcı Adı, Kod Adı

ç1- Resmî Kurumlar için Belirlenen Adlar

ç2- Sosyal Medya için Belirlenen Adlar

B- Yer Adları (Toponimi)

1- Coğrafî Adlar

a- Uzay ile İlgili Adlar

a1- Galaksi Adları

a2- Gezegen/Yıldız Adları

a3- Kara Delik, Solucan Deliği gibi Diğer Adlar

b- Dünya ile İlgili Adlar

1- Toprak Alanlarla İlgili Adlar

a- Toplu Yerleşim Birimleri ile İlgili Adlar

a1- Toplu Yerleşimin Üst Birim Alan Adları

a- Kıta Adları

b- Bölge Adları

c- Ülke Adları

ç- Şehir Adları

d- İlçe Adları

e- Kasaba/Belde/Köy Adları

f- Mezra/Kom/Yayla/Çiftlik Adları

g- Yerel Adlar

b1- Toplu Yerleşimin Alt Birim Alan Adları

a- Mahalle Adları

b- Sokak Adları

c- Cadde Adları

ç- Semt Adları

c1- Toplu Yerleşimi Kolaylaştıran Adlar

a- Yol Adları

b- Köprü Adları

c- Baraj Adları

ç- Park Adları

d- Mezarlık Adları

b- Toplu Yerleşim Birimleri Dışında Kalan Alanlarla İlgili Adlar

a- Dağ/Tepe Adları

b- Ova/Plato Adları

c- Mağara Adları

ç- Çağlayan Adları

d- Vadi Adları

e- Geçit Adları

f- Uçurum Adları

g- Orman Adları

ğ- Arazi Adları

2- Su Alanları ile İlgili Adlar

a- Okyanus Adları

b- Deniz/Körfez Adları

c- Göl Adları

ç- Akarsu/Çay/Dere Adları

d- Bataklık/Sazlık Adları

C- Köken Adları (Etnonimi)

1- İnanç Kökenli Adlar

a- Din, Mezhep, Tarikat, Cemaat Adları

2- Kan/Etnik Kökenli Adlar

a- Millet, Irk, Boy, Aşiret Adları

Ç- Kurum, Kuruluş, Dernek Adları (Ergonimi)

D- Tarihî/Edebî Eser Adları(Hrematonimi)

1- Belge Adları (Dokümantonimi)

E- Olağanüstülük İçeren Adlar (Mitonimi)

1- Semavi Dinlerde Varlık/Durum/Yer Adları

2- Semavi Olmayan Din ve İnançlarda Varlık/Durum/Yer Adları

2.1. Kişiadbilim (Antroponimi)

Yunanca "anthropos: adam/insan" ve "onoma: ad" sözcüklerinin birleşiminden oluşan antroponimi/kişiadbilim[3], adbilimin yeradbilim /toponimi ile birlikte üzerinde en fazla çalışma yapılan iki alt dalından biridir. Kişi adlarını tarihî, sosyokültürel özellikleri, oluşumu, kökeni, gelişim süreci, yayılım alanı, işlevi, ifade biçimi gibi bilimsel açıdan ele alan, çözümleyen, araştıran bir bilim dalı olarak ortaya çıkan kişiadbilim; dilbilim başta olmak üzere tarih, coğrafya, sosyoloji, antropoloji, teoloji, edebiyat gibi birçok disiplinin inceleme alanına girmiştir. Şahıs adları, soyadları, göbek adları, takma adlar, lakaplar, unvanlar, sülale adları gibi ad türlerini ele alan kişiadbilim; araştırma ve incelemesinde adın kişiliği belirleyen özelliğini, ad seçiminin temelinde yatan dinsel, büyüsel, toplumsal inanç ve tasarımları saptamaya ve değerlendirmeye çalışır (Aktay, 2019: 34). Bu bakımdan kişi adları bir milletin geçmişini, kültür düzeyini, dinî inancını, dünya görüşünü, toplumsal yapısını araştırmak açısından önemlidir. Leyla Karahan'ın ifade ettiği gibi kişi adları ad vericinin karakteri, zevkleri, eğilimleri, dünya görüşü; içinde bulunduğu toplumun yapısı, kültürü, dili, gelenek ve görenekleri hakkında ipuçları verebilen çok önemli dil malzemeleridir (2009: 17).

[3] Kavramın yazımında İbrahim Şahin'in *Adbilim* (2015) adlı eserindeki "kişiadbilim" kullanımı tercih edilmiştir.

2.1.1. Kişiadbilimin Kavramsal Çerçevesi

2.1.1.1. Künyevî Adlar (Doğarken Alınan Adlar)

TDK'nin *Güncel Türkçe Sözlük*'ünde (URL-3) "bir kimsenin adı, soyadı, ülkesi, doğumu, mesleği vb. bilgilerini gösteren kayıt" olarak tanımlanan künye kavramı, kişinin doğduktan sonra aldığı her türlü bireysel adın genel bir karşılığıdır. Bu bakımdan resmî veya gayriresmî nitelik arz eden ad, soyadı ve göbek adını karşılayan sözcükler, künyevî adlar altında değerlendirilmiştir.

2.1.1.1.1. Asıl Ad

Asıl ad, ön ad, has ad, ezan adı veya öz ad kişinin gerçek, resmî adıdır. Bu ad kişiye özgüdür ve sadece söz konusu kişiyi tanımlar. Asıl ad, nüfus müdürlüğünün resmî kayıtlarında kullanıldığı için kütük adı olarak da anılır. Kişi herhangi bir mahkeme kararı olmadığı sürece ölünceye kadar bu adı taşır. Kişiye asıl ad verilirken ve verilecek olan adların seçiminde bazı kurallara uyulması gereklidir. 2017 yılına kadar asıl ad alma sayısında bir sınırlama yokken (URL-4)[4] 5490 Sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu'nda 3 Kasım 2017 tarihli Nüfus Hizmetleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun düzenlemesiyle kısaltma yapılmadan en fazla üç ad verilebileceği belirtilmiştir (URL-5). Diğer taraftan evlilik içi doğan bir çocuğun adını anne ve babası birlikte koyar (TMK Md. 339/5). Kişi, anne ve babası tarafından konulmuş olan asıl adı kullanmak zorundadır. Ancak haklı nedenle ad değiştirme hakkını kullanabilir (TMK Md. 27). Asıl adın seçiminde çocuğun kişiliğini zedeleyecek durumlara dikkat edilmelidir. Yasalara aykırı, millî kültüre ve ahlak kurallarına uygun olmayan, kişiyi küçük düşüren veya kamuoyunu inciten adlar konulamaz. Dinî azınlıklar dışında Türkçe olmayan, anlamı bulunmayan, tuhaf kaçan, söylenmesi ve yazılması zorluk çıkaran adlar kullanılmaz. Ancak ad ve soyadında bahsi geçen talihsizliklere uğrayanlar için 2017 yılında 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu'nunda yapılan düzenleme ile Soyadı Kanunu'nun 3'üncü maddesine aykırı yazılan, yazım ve imlâ hatası veya düzeltme işareti kullanılmasından kaynaklanan anlam değişlikleri bulunan ad ve soyadları, il ve ilçe idare kurulunun vereceği kararla bir kereye mahsus mahkeme kararı aranmaksızın değiştirilebilmesine imkân tanınmıştır. 2019 yılında bazı kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname'de Değişiklik

[4] Türkiye'nin en uzun adı-soyadı 43 harften oluşan *Aybike Güliz Enzel Yağmur Eflinnisa NEBİOĞULLARI*'dır.

Yapılmasına Dair Kanun ile 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu'na eklenen geçici madde ile belirlenen süre 6 Aralık 2022'ye kadar 3 yıl daha uzatılmıştır. Ayrıca maddeye eklenen yeni hüküm ile genel ahlaka uygun olmayan ve toplum tarafından gülünç karşılandığı değerlendirilen adların da mahkeme kararı aranmaksızın il veya ilçe idare kurullarınca değiştirilebilmesine olanak tanınmıştır. Bu uygulama, 10 Ekim 2021 tarihinden itibaren e-devlet sistemine aktarılmış olup adı veya soyadını değiştirmek isteyenler e-imza kullanarak başvuruda bulunabilirler. Uygulama sayesinde 2017 yılından bugüne kadar 260.157 kişi soyadını, 124.032 kişi ise ismini düzeltmiştir. *Çoşkun, Uğuz, İşik, Çinar, Top, Kör, Aydin, Dalkıç, Turğut, Kahriman* vb. soyadları *ile Rabiye, Hava, Esme, Yunis, Ümüt, Memet, Sümeyya, Firdes, Perişan, Sadet* vb. isimler mahkeme kararı aranmaksızın il ve ilçe idare kurulları tarafından değiştirilmiştir. Bunlar arasından en çok 894 kişi *Rabiye* ismini "Rabia" olarak mahkeme kararı aranmaksızın değiştirmiştir. Onu sırasıyla 836 ile *Hava*, 526 ile *Esme*, 497 ile *Yunis*, 479 ile *Ümüt* takip etmiştir. Soyadı değişikliğinde ise ülke genelinde il ve ilçe nüfus müdürlüklerine yapılan başvurular kapsamında 766 kişi *Çoşkun* soyadını "Coşkun" olarak değiştirirken onu sırasıyla 645 ile *Uğuz*, 563 ile *İşik*, 472 ile *Çinar*, 385 ile *Top* takip etmiştir (URL-6).

2.1.1.1.2.Soyadı

Asıl adla birlikte kullanılan diğer resmî unsur soyadıdır. Soyadı kişinin hangi ailesel soya bağlı olduğunu belirtir. Soyadının kullanımına dair her türlü iş ve işlem, Soyadı Kanunu (1934) ile yasa kapsamına dâhil edilmiştir. Bu hususta Soyadı Kanunu gereği her kişinin bir soyadının bulunması zorunludur (SK Md. 1). Söyleyişte, yazışta, imzada öz ad önde, soyadı sonda kullanılır (SK Md. 2). Akıl sağlığı yerinde olan her birey soyadını seçmekte serbesttir (SK Md. 5). Ancak rütbe ve memuriyet adları, aşiret adları, yabancı ülke adları ile yabancı devlet adamlarının adları soyadı olarak kullanılamaz (SK Md. 3). Soyadı seçme görevi ve hakkı evlilik birliğinin reisi olarak babaya aittir (SK Md. 4). Ancak bazı hukukî durumlarda bu hak ve görev anneye veya kan bağı olan yakın akrabalara geçebilmektedir (SK Md. 4 yeniden düzenlenmiştir). Evli olan eşlerden doğan çocukların soyadı, ailenin soyadıdır (TMK Md. 321). Anne ve baba boşanmış veya baba ölmüş olsa dahi bu kural geçerlidir. Evlilik dışı ilişkilerden doğan çocuklar annelerin soyadını taşırlar. Evlenen kadın, kocasının soyadını taşır.

Kadın, evlendirme memuruna veya nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuruyla kocasının soyadının önünde kızlık soyadını da kullanabilir. Daha önce iki soyadı kullanan kadın, bu haktan sadece bir soyadı için yararlanabilir (TMK Md. 187). Evliliğin boşanmayla sona ermesiyle kadın, kızlık soyadını yeniden alır. Kadının, boşandığı kocasının soyadını kullanmak istediğinde ve bunun kocaya bir zarar vermeyeceği ispatlanırsa mahkeme kocasının soyadını taşımasına izin verir. Evlilik ölüm nedeniyle ortadan kalkarsa, dul kalan kadın kocasının soyadını isterse taşımaya devam edebilir.

Eski Türklerde soyadı geleneğinin yerine soy bağını belirten lakap ya da unvanlar kullanılmıştır. Bu lakap ve unvanlar dışında aile adları da Türklerde soyadı olarak kullanılmış hatta soyadı sayılabilecek bu kelimeler ön addan önce getirilerek Türklerin köklü aile geleneğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca Türklerin eski devlet kayıtlarına göre kişi, resmî evraklarda baba adı ile birlikte yer almıştır. Osmanlı Devleti'nde 1917'de kanun mahiyetinde bir kararname yayımlanmış ve toplumsal düzeni sağlamak için Aile Kanunu devreye girmiştir. Ancak hazırlanan bu kanun bir yıl sonra mütareke sırasında yabancı devletlerin karışması yüzünden İstanbul Hükümeti'nce ilga edilmiş, Osmanlı toplumu aile kanunundan mahrum kalmıştır (Ünal, 1977: 211). Tarihler 1924'ü gösterdiğinde ise genç Türk devletinde yeni bir Medeni Kanun hazırlığına girişilmiş; bu tarihte yarım kalan çalışmalar, 1926'da çıkarılan Medeni Kanun ile Avrupaî bir hâl almıştır. Türk Medeni Kanunu, Avrupa'daki kanunların en mükemmeli sayılan İsviçre Medeni Kanunu'nun hemen hemen olduğu gibi alınmasıyla oluşturulmuştur. Kanun erkek-kadın arasında eşitliği savunmakta, çok eşliliği yasaklamakta, hukuk bakımından din ve mezhep farkını kaldırıp bütün vatandaşları aynı kanuna tabi kılmaktadır (Fındıkoğlu, 1971: 212).

Türk Medeni Kanunu'nun tamamlayıcısı olması açısından atılan temel adımlarından birisi yukarıda maddeleri belirtildiği üzere Atatürk döneminde kabul edilen Soyadı Kanunu (1934) olmuştur. Bu kanun, kapsamlı bir şekilde meclise gelmeden önce benzer yasa ve uygulamalar 1926'da kabul edilen Türk Medeni Kanunu'nun 25., 26. ve diğer maddelerinde aile isimlerinin alınması hükmü ile yer almış ancak bütünüyle hayata geçirilememiştir. Zira anılan maddeler soyadı alımını bir zorunluluk olarak öngörmemiş, yaptırım düzenlememiş, dolayısıyla uygulama alanında istenilen olmamıştır (Avşar ve Kaya, 2013: 78). Ancak kısa bir süre sonra Soyadı Kanunu Tasarısı, 11 Mart 1933'te meclise verilmiştir. Tasarı önce İçişleri

Komisyonunda görüşülmüş, alınan karar ve rapor 11 Aralık 1933'te meclis başkanlığına sunulmuştur. 16 Haziran 1934'te kanun teklifi TBMM'de görüşülmeye başlanmıştır. 21 Haziran 1934'e kadar tasarının tüm maddeleri görüşülmüş, on beş maddeden oluşan 2525 sayılı Soyadı Kanunu kabul edilerek kanunun yayım tarihinden itibaren altı ay sonra yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır. 24 Kasım 1934'te meclisten çıkan kanun ile Mustafa Kemal'e "Atatürk" soyadı verilmiş; oy birliği ile bu ismi, ön ad veya soyadı olarak kimsenin alamayacağı kabul edilmiştir. 26 Kasım 1934 tarihinde ise "Efendi, bey ve paşa gibi lakap ve unvanların kaldırıldığına dair kanun" meclis tarafından kabul edilmiş ve bu kanun, Soyadı Kanunu'nun tamamlayıcısı olarak yürürlüğe girmiştir.

İçişleri Bakanlığı tarafından 23 Aralık 1934'te "Soyadı Nizamnamesi" yayımlamış ve bu nizamnameye göre her Türk vatandaşının öz adından başka bir soyadı taşıması zorunlu hâle gelmiştir. Soyadı olmayanlar 2 Temmuz 1936'ya kadar soyadlarını seçerek kütüklere yazdıracak ve bu sayede soyadlarını tescil ettirmiş olacaklardır. Nizamname gereği soyadları Türk dilinden olacak, yabancı ırk ve millet isimleri soyadı olarak kullanılmayacaktır. Bir aşirete veya kabileye bağlantıyı anlatan soyadları alınmayacak ve yeniden takılamayacaktır. Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti devlet kadrolarındaki rütbe ve memuriyet bildiren soyadları kullanılmayacak, genel ahlaka uygun olmayan gülünç, iğrenç olan veya hakaret anlatan soyadları tercih edilemeyecektir. Tarihte ünlü kişilere ilişkin soyadları bu kişilerle bağlantısı resmî kayıt ve belgelerle sabit olmadıkça kullanılmayacaktır. Elli dört maddeden oluşan bu nizamname, soyadını seçmenin kimlere ait olduğu, soyadı yazımlarının ne şekilde yapılacağı, soyadlarının nüfus kütüklerine ve doğum kâğıtlarına işlenmesinin kuralları ile yazım konusunda ihmali görülen, hatalı gösteren görevlilere verilecek cezaları da içermektedir. Nihayetinde 2 Ocak 1935'ten itibaren soyadlarının kütüklere yazılmaya başlanması, soyadı seçim ve yazımının bir buçuk yılda tamamlanması planlanmış ve bu işlemlerin 2 Temmuz 1936 tarihinde bitirilmesi karar altına alınmıştır (Atabay, 2012: 238-242).

Soyadı Kanunu kabul edildiği andan itibaren uygulamalar, gerek yöneticiler gerekse basının çabasıyla başarılı bir şekilde yürütülmüştür. Halk, kanunla öngörülen idari para cezasının ağırlığı, diğer yandan da basın vasıtasıyla yürütülen yoğun çalışmalar neticesinde, kendisine soyadı aramaya koyulmuştur. Gazeteler öz Türkçe soyadı alanların çoğaldığını, bütün milletin derin bir merakla bu işe sarıldığını haber

olarak sunmuştur. Özellikle Atatürk'ün yakın çevresine verdiği soyadları halka duyurulmuş, soyadı alan milletvekillerinin isimleri gazete sütunlarda paylaşılmıştır. Gazeteler ve mecmualarda, halkın da bir an evvel Arapça, Farsça adları bırakmaları, öz Türkçe soyadları almaları ve bunun çabuklaştırılması teşvik edilmiştir. Memurlardan ve öğretmenlerden kısa zamanda birer soyadı almaları ve halka da bir an evvel soyadı alması konusunda önder olmaları istenmiştir. Soyadı Kanunu'nun önemi basında her vesile ile anlatılmış ve bir an önce soyadı almaları vatandaşlara öğütlenmiştir. Soyadı Kanunu ile yakından ilgilenen ve bu yönde toplumu yönlendirmeye çalışan sadece basın olmamıştır. Halkevleri de benzer bir işlev üstlenerek soyadı bulmakta ve almakta tereddütleri olan vatandaşlara yardımcı olmak amacıyla soyadı verme toplantıları düzenlemeye başlamışlardır. Bu toplantılara katılımın yaygınlaşması da yine basın sayesinde olmuştur. Soyadı arama çabası, halkın yaşamında bir canlılık da meydana getirmiştir. Herkes kendisine, ailesine uygun bir soyadı aramak telaşına düşmüş, özellikle memurlar kanunun akabinde hızla kendilerine soyadı alırken, esnaf da yeni soyadlarına uygun olarak dükkânlarına da öz dilden adlar verip, tabelalarını değiştirmişlerdir. Kısa sürede bütün ev ve işi yerlerinin sohbet ve ilgi konusu soyadı edinmek olmuştur. Kanunun nizamnamesi yayınlanmadığı ve tescil işlemleri başlamadığı halde halktan gelen yoğun ilgi sonucunda hükümet harekete geçmiş ve İçişleri Bakanlığı vilayetlere bir emir vererek, alınan soyadların kütüklere geçirilmesine imkân sağlamıştır. Nizamname çıkmadığı halde, ileride karışıklıklar yaşanmaması için üretilen bu çözüm, vilayet buyruğuyla bütün kütük memurluklarına yayılmıştır. Bir müddet sonra da soyadı nizamnamesi kabul edilmiş ve gazeteler uygulamaların netlik kazanması için nizamnamenin tam metnini yayımlamışlardır. Hükümet kanunun yürürlüğe girmesinden sonra da yapılacak değişiklik ve düzenlemelerin kolaylaştırılmasının önünü açmıştır (Ertan, 2000: 266; Avşar ve Kaya, 2013: 82-83).

Soyadı Kanunu ile ilgili herhangi bir sorun yokken hangi isimlerin soyadı olarak alınabileceği konusunda ciddi bir tereddüt ve kargaşa ortaya çıkmıştır. Bu nedenle olsa gerek gazeteler alfabetik olarak alınabilecek soyadı listeleri yayımlamaya başlamışlardır. Basın, toplumu soyadı alınması konusunda yönlendirirken öz Türkçe isimlerin tercih edilmesi yolunda ciddi bir gayret sarf etmiştir (Ertan, 2000: 266). Bu dönemde hazırlanan Türk Dil Kurumunun ilk derleme çalışmalarından olan *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi* (1934), içerdiği ad ve soyadı

olabilecek sözcükler bakımından Soyadı Kanunu'nun uygulanışında vatandaşlara yol göstermiştir (Sevinçli, 2006: 284). Yine kanunun çıkarılmasından sonra İçişleri Bakanlığı, Kütahya milletvekili Besim Atalay'a hazırlattığı *Türk Büyükleri veya Türk Adları* (1935)[5] isimli kitabı tüm nüfus müdürlüklerine göndererek buradan soyadı seçilebileceğini bildirmiştir. Dönemine göre ilgi ile karşılanan bu kitabın basımı kısa sürede tekrarlanmış; 1936'da *Türk Adları* adıyla J. Gn. K. Matbaasında önceki kitabın açıklamalar bölümü çıkarılarak sadece ad listeleri haliyle basılmıştır. Atalay kitaptaki kelimelerin hem soyadı hem de ad olarak alınabileceğini ifade etmiştir. Söz konusu kitapta 5600'den fazla isim yer almaktadır ve bu kitaptaki isimler; tarihte yaşamış olan kimselerin adları, Tarama Dergisi'nden alınan adlar ve İçişleri Bakanlığının 1928'de yayımladığı "Köylerimiz" adlı kitaptan seçilen isimlerden oluşmaktadır. Enver Behnan Şapolyo ise öz Türkçe adların soyadı olarak kullanılması gerektiğini: "Türk olan Türk adı kor, düsturunca her Türk çocuğu Türk adını koymalıdır. Türkçe ad koymayan Türk değildir." ifadesiyle *Türk Soyadı: 3396 Türk Adı* (1935) isimli kitabında dile getirmiş; eski Türklerin ad koyma adetleri, törenleri ve ad üretme usullerine ve ayrıca toplam 3396 tane isme kitabında yer vererek ad-soyadı seçecek olan vatandaşlara yardımcı olmaya çalışmıştır.

Soyadı Kanunu, dönemin basınında hemen hemen hiç eleştiri konusu olmamış aksine inkılabın ruhuna uygun olması hususunda birçok açıdan desteklenmiştir. Yapılan bazı eleştiriler ise Türklerin geçmişten gelen bir aile adı kültürüne sahip olduğu, soyadından önce isimlerin düzenlenmeye ihtiyaç duyduğu, soyadın önce ismin daha sonra yazılması gerektiği şeklinde olmuş ve sadece meclisle sınırlı kalmıştır (Atabay, 2012: 240-241). Atatürk döneminde kanunun uygulanması hiçbir aksaklığa mahal vermeden başarılı bir şekilde yürütülmüş ancak 1940'lı yıllardan sonra soyadı konusunda daha önceden yapılan bu zayıf eleştiriler gerek basın gerekse aydınlar tarafından yoğun bir şekilde gündeme getirmiştir. Zira Batılı olmak için Soyadı Kanunu ile ilk dönemlerde alelacele yapılan uygulamaların olumlu veya olumsuz nüveleri, 1940'lı yıllardan sonra ortaya çıkmaya başlamış; bu kanunun kültürel açıdan yetersizliği özellikle Ziya Gökalp gibi Türk milliyetçisi aydınların Türk kültürü hakkında yapmış

[5] Kitabın yeni baskısı Gürol Pehlivan tarafından 2021'de hazırlanmış olup yazarın "Hayatı ve Eserleri, Eserin Ad Bilim Çalışmalarındaki Yeri ve Önemi, Soyadı Kanunu Uygulamasında Eserin Rolü ve Devrin İdeolojisinin Eserin Baskılarına Yansıması" başlıkları, asıl bölümden önce okuyucunun bilgisine sunulmuştur.

oldukları çalışmalar üzerinden eleştirilmiştir. Ziya Gökalp'ın 1920'lerde Türklerde aile adlarının önceden beri var olduğunu yazılarında dile getirmesi ve ayrıca Türk aile adlarının oluşumunu boy isimleri, soy isimleri, oğul anlamında zade'li isimler, baba isminden seçilen ancak hakiki aile isimlerinden uzak kalan isimler ve gelecekte hükümetin resmî müdahalesi gereken aile isimleri olarak beş devrede ele alması (Fındıkoğlu, 1942: 8; Ziya Gökalp, 2018: 429-436), Soyadı Kanunu'nu eleştiren birçok dönem aydını için temel dayanak noktası olmuştur. Zira bu hususta Ziya Gökalp'ın araştırmalarından yola çıkılarak soyadının Türklerde eskiden beri var olduğu fakat ihmal edildiği, Türklerde var olan aile adlarının yeteri kadar önemsenmediği ve kanunun Türkçü ideallere ulaşamadığı, İslamiyet'in kabulünden önceki Türk isimlerine dönülmesi gerektiği, soyadını isimden sonra kullanmanın Avrupalı taklidi olacağı eleştirileri Dr. Rıza Nur, Remzi Oğuz Arık, Osman Turan, Nihat Sami Banarlı, Hüseyin Nihal Atsız gibi aydınlar tarafından dile getirilirmiş (Fındıkoğlu, 1950: 82-84; Atabay, 2012: 245-246; Naskali, 2013: 117); Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ise Soyadı Kanunu sonrası halkın almış olduğu soyadları üzerinden yapmış olduğu sosyolojik çalışmalarla bu eleştirileri bilimsel açıdan temellendiren isim olmuştur.

2.1.1.1.3.Göbek Adı

Göbek adı veya küçük ad, yeni doğan çocuğun göbek bağı kesilirken verilen addır. "Çocuğa göbek adını, göbeğini kesen kimse, hemen o anda koyar. Doğumdan az sonra ölebileceği düşünülerek adsız kalmaması için göbek adının geciktirilmeden verilmesini, İslam dininin kuralları gerekli kılar." (Boratav, 2013: 174). Göbek adı resmî kayıtlara geçtiği gibi çoğu zaman da geçmeden çocukların anne, baba, akraba ve yakınları tarafından kullanılabilir. Doğan çocuğa göbek adı konması genelde dinî bir durumla açıklanmaktadır. Kabirde, öte dünyada ve tövbe telkin edilirken göbek adıyla çağrılacağına dair inanç halk arasında yaygındır (Örnek, 1995: 159). Bu yüzden çocuğa göbek adı verilecekse aile tarafından dinî geleneğe bağlı adlar verilmeye dikkat edilir. Müslüman Türk geleneğinde göbek adı verilirken aile arasında genelde küçük bir tören düzenlenir. Bu törende çocuğa semavi dinlere uygun olarak isimler verilir. *Musa, İsa, İbrahim* gibi peygamber adları; *Abdullah, Abdurrahman* gibi Tanrı adına bağlanan sıfat adları; *Mehmet, Ahmet, Mahmut* gibi Hz. Peygamber'in adına bağlanan adlar; *Ebubekir, Ömer, Osman, Ali, Hamza, Hasan, Hüseyin, Fatma, Zehra, Zeynep* gibi sahabe ve din

büyüklerinin adları genelde çocuklara verilen göbek adlarıdır (Boratav, 2013: 101). Ancak göbek adı verme uygulaması, modern kent hayatıyla birlikte unutulan gelenekler arasına girmiştir. Nitekim son dönemde üniversite öğrencileri arasında yapılan bir araştırmaya göre katılımcı öğrencilerin %85,2'sinin göbek adı kavramının ne olduğu hakkında bilgi sahibi olmadığı, hatta göbek adının lakaplarla karıştırıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin büyük çoğunluğunun göbek adı vermeye karşı oldukları da belirlenmiştir (Taş, 2005: 114). Bu duruma eskiden kırsal kesimde evlerde aile büyükleri ve ebe eşliğinde yapılan doğumların yerini, şehirlerde geneli hastanelerde uzman gözetiminde yapılan doğumlara bırakması sebep olarak gösterilebilir. Çünkü hastanelerde doğumu yaptıranın göbek adı verme geleneğine vakıf olmaması, doğum sırasında aile içinden varsa geleneği uygulayacak kişilerin anne-çocuk sağlığı açısından doğumhaneye alınmaması, doğum sonrasında ise hemen beyan ile nüfus müdürlüğünde çocuğa ad konulabilmesi, göbek adına gerek kalmadan artık asıl adın çocuğa verilmesini gerektirmiştir.

2.1.1.2. Yakıştırma Adlar (Sonradan Alınan Adlar)

Yakıştırma adlar, kişiye belli özellikleri gereği sonradan verilen belirleyici adlardır. Kişinin her türlü olumlu veya olumsuz yönünü niteleyen bu adlar kişiye, kendisi ya da bir başkası tarafından verilebilir. Bu açıdan lakap, unvan, san, şöhret adı, hitap adı, mahlas, tapşırma, müstear, rumuz, takma ad, nickname, kullanıcı adı, kod adı ifadeleri yakıştırma adlar altında değerlendirilmiştir.

2.1.1.2.1. Lakap

Lakap, kişiye herhangi bir özelliği dolayısıyla kendi yakın çevresi tarafından sonradan verilen bir ad biçimidir. Asıl adın yetersiz kaldığı yerlerde ortaya çıkan lakaplar, bir arada yaşayan insanları daha kolay tanımaya, birbirinden ayırt etmeye, kişilerin kimlerden olduğunu belirlemeye yarayan yardımcı unsurlardır. Kişilere ait ya dış bir özellik, davranış şekli ya da kişinin başından geçen önemli bir olay, lakabın kullanıldığı çevrede amaca uygun göndermeleri sunacak biçimde lakap denilen kavramın içine yerleştirilir. Bu işlem sırasında ise istiare, mübalağa, telmih, kinaye, teşbih veya tariz gibi sanatların yardımını almak söz konusudur.

Lakap genelde kişinin belirgin bir özelliğinden yola çıkılarak takılır. Her sözcüğü lakap olarak kullanmak mümkündür. Ancak bir şeyin lakap olup olmadığını belirleyebilmek için kullanıldığı ortama ve kabul edilebilirlik düzeyine bakmak gerekir. Zira başlangıçta takan kişinin kullandığı lakap, çevre tarafından kabul görürse zamanla adın bile önüne geçebilir. Bu bakımdan lakap takmak hem yetenek hem de mizah işidir. Lakaplar kişiyi dış dünyaya tanıtma işlevine sahiptir. Bu tanıtım yapılırken kişiyi yücelten lakaplar görmek mümkündür. Ancak lakapların geneline bakıldığı zaman, insanın olumsuz yönlerini ortaya koyan küçültme odaklı lakapların daha fazla ön planda olduğu görülmektedir. Bunun sebebi olarak kişinin kötü-olumsuz içerikli lakap kullanıp karşısındakini küçük düşürmesi yani aslında kendi benini yüceltmesi gösterilebilir. Lakaplar kullanıldığı insan grupları içinde bir tür güven kurma, samimiyet sağlama aracıdır. Fakat lakapların sahibinin yüzüne özellikle de yaş ve makam olarak küçük kişilerce söylenmesi hoş değildir. Lakabın kullanım yeri ve zamanı, kişinin olmadığı ortamda aynı ada sahip kişilerden hangisi kastedilecekse ya da o kişinin belirgin özelliği lakap üzerinden vurgulanacaksa o vakit lakap kullanılır. Lakap, unvan değildir. Lakaplar genelde başkası tarafından verilen ve bir arada yaşayan insanların birbirlerini ayırt etmede kullandıkları bir ad biçimidir. Unvanı ise kişinin kendisi toplumdaki konumundan, gösterdiği çaba, gayret ve hizmetten dolayı alır. Unvanlar olumlu içeriğe sahiptir ancak lakaplar olumlu olmasının yanında çoğunlukla olumsuz anlamlar barındırır (Coşar, 2003; Aydın, 2006; Çalışkan, 2016; Özkan, 2016; Atlı, 2017).

Türk kültüründe lakaplar üzerine yapılan çalışmalarda, lakapların çeşitli biçimlerde tasnif edilerek incelendiği görülmektedir. Her yeni çalışmada önerilen bir tasnif olmasına rağmen halk bilimi açısından her daim geçerli bir tasnife ulaşmak mümkün olmamaktadır. Çünkü lakaplarda dönemsel şartlara göre bir güncelleme söz konusudur. Bu bakımdan lakaplara dair Ahmet Keskin tarafından 37 madde olarak yapılan son güncel tasnife, burada yer vermek faydalı olacaktır:

“1. Dış görünüşten oluşturulan lakaplar,
2. Vücut organlarının niteliğinden oluşturulan lakaplar,
3. Güçlü/güçsüz-hastalıklı/sağlıklı durumlardan oluşturulan lakaplar,
4. Belirli hastalık veya alışkanlıktan oluşturulan lakaplar,
5. Tik veya takıntı durumundan oluşturulan lakaplar,
6. Giyim-kuşam tercihinden oluşturulan lakaplar,

7. Saç, sakal, makyaj görünümünden oluşturulan lakaplar,
8. Temizliğe özen gösterme/göstermeme durumundan oluşturulan lakaplar,
9. Kullanılan araç veya aletten oluşturulan lakaplar,
10. Askerdeki görev ve davranış odaklı oluşturulan lakaplar,
11. Tek seferlik eylemden oluşturulan lakaplar,
12. Kişilik, mizaç, huy, karakterden oluşturulan lakaplar,
13. Akıl veya duygu eksikliğinden oluşturulan lakaplar,
14. Zekâ/bilgi seviyesinden oluşturulan lakaplar,
15. Konuşma ve söylem özelliğinden oluşturulan lakaplar,
16. Yürüme veya koşma özelliğinden oluşturulan lakaplar,
17. Yaşam biçiminden oluşturulan lakaplar,
18. İş, görev veya meslek özelliğinden oluşturulan lakaplar,
19. İş yapma özelliğinden oluşturulan lakaplar,
20. Bir şeyi sık yapma özelliğinden oluşturulan lakaplar,
21. Bir şeyi ilk yapma özelliğinden oluşturulan lakaplar,
22. Bir şeyi eksik/tam yapma durumundan oluşturulan lakaplar,
23. Yeme/içme tutumundan oluşturulan lakaplar,
24. Hobi/fobiden oluşturulan lakaplar,
25. Kullanılan enstrümandan oluşturulan lakaplar,
26. Kullanılan araç veya plakadan oluşturulan lakaplar,
27. Fikir veya siyasi söylemden oluşturulan lakaplar,
28. Ad veya soyadından oluşturulan lakaplar,
29. Aile veya sülale adlandırmalarından oluşturulan lakaplar,
30. Aile üyelerini sınıflandırmadan oluşturulan lakaplar,
31. Doğuş biçiminden oluşturulan lakaplar,
32. Memleket/gurbet eksenli oluşturulan lakaplar,
33. Millî veya dinî mensubiyetten oluşturulan lakaplar,
34. Cinsel özelliklerden oluşturulan lakaplar,
35. Dizi/film karakterlerinden oluşturulan lakaplar,
36. Teknolojik olgulardan oluşturulan lakaplar,
37. Yaşanan ilginç olaylardan oluşturulan lakaplar" (2020: 88-91).

2.1.1.2.2. Unvan, San, Şöhret Adı, Hitap Adı

TDK'nin *Güncel Türkçe Sözlük'*ünde (URL-3) "unvan" kelimesi "bir kimsenin memuriyetindeki rütbesini, makamını veya mevkisini gösteren ad, san, titr" olarak tanımlanmaktadır. "San" ile unvan aynı anlama gelmektedir ve insanların rütbe, derece, mevki, görev, memuriyet ve sosyal durumlarına göre adlarına eklenen, adları ile birlikte söylenen saygı veya tanıtma sözcükleridir. Unvanlarda genellikle olumlu bir anlam söz konusudur. Zira unvanları bazen başkaları verse de genelde kişinin kendisi toplumdaki konumundan, gösterdiği çaba ve gayretten veya sunduğu hizmetten dolayı alır. Unvanlar adlarla birlikte kullanıldıkları için sıfat görevi üstlenirler ve unvan sıfatı olarak adlandırılırlar. Özel adlar gibi büyük harflerle yazılırlar. Unvanlar ya adlardan önce ya adlardan sonra ya da adlardan önce ve sonra kullanılabilir. Unvan duruma göre lakap olabilir ancak bir lakap her zaman bir unvan olamaz. Unvan genellikle kişilere yaptığı bir iş, hizmet veya göstermiş olduğu çaba sonrasında verilirken lakap bir arada yaşayan insanları belirlemeye ya da birbirinden ayırt etmeye yarayan ve genellikle başkası tarafından verilen iyi veya kötü nitelikli sözcüklerdir (Zengin, 2014: 72-74). "Şöhret adı" özellikle sanat, siyaset veya spor alanlarında kişiye sevenleri tarafından verilen niteleyici adlardır. Genelde kişinin belli bir özelliğinden yola çıkılarak verilen şöhret adları zamanla lakaba dönüşebilir. Minik Serçe (Sezen Aksu), İmparator (İbrahim Tatlıses), Domates Güzeli (Ayşen Gruda), Karaoğlan (Bülent Ecevit), Müslüm Baba (Müslüm Gürses), Sultan (Türkan Şoray), Çoban Sülü (Süleyman Demirel), Başbuğ (Alparslan Türkeş), Sanat Güneşi (Zeki Müren), Şeytan (Rıdvan Dilmen), Taçsız Kral (Metin Oktay) (Oğuz, 2018: 84-85) gibi lakaplaşmış şöhret adları çoğu zaman kişinin gerçek adının da önüne geçmiştir. "Hitap adı" bir kişinin belli ortam veya durumda farklı niteleyici adlarla çevresi tarafından adlandırılmasıdır. Bu adlandırma sevgi, saygı, övgü, yüceltme gibi olumlamalardan oluşabileceği gibi acıma, aşağılama, hakaret etme, küçümseme, kışkırtma gibi olumsuz tavırları da içinde barındırabilir. Hitap adı kişinin kendi adı-soyadı, kendi adı veya soyadının farklı söyleyiş biçimleri, varsa lakabı veya unvanı üzerinden oluşturulabilir. Memo (Mehmet), Fatoş (Fatma), Müdürüm, Canım, Şekerim, Babişko, Hanım, Bayım, Bayan, Sayın, Bey, Bay Kemal (Kemal Kılıçdaroğlu) gibi adlar hitap adı olarak kullanılan adlandırma örnekleridir.

2.1.1.2.3. Mahlas, Tapşırma, Müstear Ad

Sözlükte "1. Halâs olunacak yer, kurtulacak yer. 2. Bir kimsenin ikinci adı. 3. Eskiden şairlerin şiirlerinde kullandıkları ad." (Devellioğlu, 2003: 567) olarak tanımlanan "mahlas", halk ve divan şairlerinin şiirlerinde kullandıkları asıl adları dışındaki kendi kendine edindikleri ya da ustaları, hocaları tarafından verilen; eserlerinde ünlendikleri adlarıdır. Mahlas, yazılan eser için şairin imzasıdır. Bu bakımdan şairler iki sebepten dolayı mahlas kullanmış olabilirler: Birincisi aynı ada sahip pek çok şairin, şiirlerinin adaşlarının şiirleriyle karışabileceği endişesi, ikincisi ise şiirde her türlü güzelliğin, şairin kendisi tarafından sağlandığını okuyucuya bildirme düşüncesidir. Divan şiirinde şairin mahlas almasına "tahallüs" denir. Şairler mahlaslarını "tac beyit" veya "mahlas beyiti" olarak adlandırılan son beyitte veya son dörtlükte söyler. Mahlas beyitinde şair kimi zaman bunu sadece kendini tanıtmak için söylemez, bunun anlamından da faydalanarak sanat yapar. Buna "hüsn-i tahallüs" denir. Şairlerin pek çoğu, hemen hemen bütün şiirlerinde mahlasını kullanır. Şöhretini de bununla sağlar. Öyle ki şairin mahlası zamanla asıl adını unutturur. Divan edebiyatında Fuzuli'nin *Mehmet*, Nabi'nin *Yusuf*, Nefi'nin *Ömer*, Nedim'in *Ahmet* adı, mahlaslarının ardında kalmıştır. Halk edebiyatında ise durum daha ileri boyuttadır. Zira birçok şairin asıl adı tamamıyla unutulmuş aynı mahlaslı halk şairleri birbiriyle karıştırılmıştır. Bu şairlerden en önemlisi ise hiç kuşkusuz Karacaoğlan'dır. Halk şairleri mahlaslarını son dörtlükte kullanır. Âşıklar dilinde buna "tapşırma" denir. Tapşırma "kendini tanıtma, bildirme, arz etme" anlamına gelir. Âşık karşılaşmalarında, hangi âşık "ayak aç"tıysa veya "önden gitti"yse, karşılaşmaya tapşırmak suretiyle son vermek de onun hakkıdır. İkinci âşık daha önce tapşıramaz, aksi takdirde "mat" olmuş sayılır (Kaya, 2007: 454-456). "Müstear ad", mahlas ve tapşırmadan daha farklı bir amaç için kullanılmıştır. Yazar ve şairler müstear adları yasaklardan, siyasi baskılardan, eserlerinin yayımlanmasına engel teşkil edeceği korkusundan dolayı tercih etmişlerdir. Müstear ad Tanzimat'tan sonra muhtemelen Batılı yazarlardan örnek alınarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu bakımdan eskiden beri divan şairlerinin kullandığı mahlasla halk şairlerinin tapşırmaları kurallı bir geleneğin uygulaması olduğundan müstear ad sayılmaz. Türk edebiyatından müstear adlara örnek vermek gerekirse siyasi cezadan kaçan Namık Kemal-*Sâbir*, kişileri eleştirmek isteyen M. Fuat Köprülü-*Âşık Coşkun,* Y. Ziya Ortaç-*Çimdik*, para kazanmak için kaleme aldığı romanlarında şöhretini korumak

için Peyami Safa-*Server Bedi*, aynı dergide birden çok yazı kaleme almak için N. Fazıl Kısakürek-*Adıdeğmez, Dilci, Ahmet Abdülbaki, Ozan* müstear adlarını kullanmışlardır (Okay, 2006: 130-131).

2.1.1.2.4. Takma Ad, Rumuz, Kullanıcı Adı, Nickname, Kod Adı

Bir kişinin bilinçli bir şekilde gerçek adı yerine kullandığı genel ada "takma ad" denir. Bu tür adların özelliği gerçek adı bir başkası verirken takma adı kişinin kendisi alır. Genelde ünlü kişilerin takma ad aldıkları görülmektedir. Bülent Ersoy (Bülent Erkoç), Ferdi Tayfur (Turan Bayburt), Cüneyt Arkın (Fahrettin Cüreklibatur), Tarık Akan (Tarık Tahsin Üregil), Şener Şen (Ali Haydar Şen), Seda Sayan (Aysel Gülaçar) (URL-7) adları Türk sanat dünyasında kullanılan takma adlardan birkaçıdır. Arapça gizli manası olan işaretler ve sözler anlamına gelen "rumuz", herhangi bir sebepten dolayı gerçek adını kullanmak, açıklamak istemeyen kişilerin sanal veya gerçek dünyada kullandıkları sahte addır. Bu sözcüğün internet ortamındaki karşılığı "nickname"dir. Rumuz ve nicknameler, farklı dillerden alınan ya da anlamlı-anlamsız kelimelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulabileceği gibi çeşitli harf, sayı, şekil, emoji gibi görsellerin birleştirilmesiyle de yapılabilir (URL-8). "Kullanıcı adı"nın ne ifade ettiği ise diğer tabirlerden biraz farklıdır. Resmiyete dayalı internet merkezli işlemlerde kullanıcı adı kullanılır. Bu bakımdan gerçek veya tüzel kişiler için ad-soyadı ya da kimliğe dayalı diğer bilgilerin gizlenmesi söz konusu değildir. Bu yüzden çoğu zaman resmî kurumların belirlediği numaralar veya kullanıcının adı-soyadı, e-posta adresi ya da T.C. kimlik numarası kullanıcı adı olarak belirlenebilmektedir. Ayrıca kişisel bilgi içeren kullanıcı adlarının yabancı kimselerin eline geçmemesinde yarar vardır. Kullanıcı adı, sosyal medyada rumuz veya nickname adının Türkçe karşılığı olarak kullanılabilmektedir (URL-9). "Kod adı" ise örgüt üyelerinin ya da gizlilik gerektiren resmî bir işte çalışanların aralarında kullandıkları adlardır. Kod adı doğrudan bir ad olabileceği gibi farklı harf veya rakamlardan oluşan bir ifadeye de denk gelebilir.

2.1.2.Türkiye'de Kişiadbilimin Gelişimi ve Yapılan Bazı Çalışmalar

Dünya dilbilimciliğinde yaklaşık iki yüz yıllık bir birikime sahip olan adbilimin, Türkiye'de en fazla yüz yıllık geçmişi bulunmaktadır. İncelemeye dayalı ilk adbilim yazıları, Türkiye'de 20. yüzyılın başlarında *Türk Derneği, Türk Yurdu* gibi dergilerde değişik amaçlarla kaleme alınmıştır (Sakaoğlu, 2001). Bu yüzyılın ilk çeyreğinde

insanların kullandığı ön adlara, yerleşim birimlerinin anlamlarına ve Anadolu'da görülen boy isimlerine yönelik bir farkındalığın tarihçiler, dilciler, sosyologlar ve diğer aydınlar arasında hızla yükseldiği ve bunun sonucu olarak sırf yer, kişi ve boy isimlerini konu edinen makalelerin kaleme alındığı görülür (Şahin, 2016: 4). Ancak birçoğu Türk kişi adları üzerine yazılan bu makalelerde, dünya adbilimine dair dilbilimsel kavramlar görmek mümkün değildir. Bu tarz kavramların Türk adbilim literatürüne girmesi ise 1930'lu yılların sonuna doğru olmuştur. Tespitlere göre Türk bilim adamları arasında onomastik adını 1938'de ilk defa kullanan Agop Dilaçar'dır. Türkiye'de onomastiğin tanımını yapan ilk isim ise 1946'da Hüseyin Namık Orkun'dur. Orkun onomastiği "Özel isimlerle uğraşan yeni bir bilgi alanı meydana çıkmıştır ki buna onomastikon adı verilmektedir." olarak tanımlamıştır. Onomastiğin geniş dallarından biri olan yer adbiliminin Batılı karşılığı toponimi kelimesini ilk kez kullanan 1937'de Hüseyin Raşit Tankut olurken Türkçe karşılığı kişi adbilimi olan antroponimi kelimesini ilk defa kullanan ise 1951'de Ahmet Caferoğlu olmuştur (Keleş, 1996: 2).

Türk kişi adlarıyla doğrudan ilgilenen ilk araştırmacı Besim Atalay olmuş, makaleleri ve özellikle *Türk Büyükleri veya Türk Adları* (1923/1935), *Türk Adları* (1936) kitaplarıyla Türk onomastiğine büyük katkıda bulunmuştur (Sakaoğlu, 2001: 34). Atalay farklı zamanlarda baskı yapan sözlük biçimindeki kitabında Türk toplumunda adların menşei, ad verme gelenek ve görenekleri, İslamiyet'in ve buna bağlı olarak da Arapça ve Farsçanın adlar üzerine etkisine değindikten sonra seçilmiş olan adlar ve adların anlamlarını vermiştir. Ancak verilen adların çoğu genellikle günümüzde pek kullanılmayan adlardan oluşmaktadır. Benzer bir çalışma Murat Uraz tarafından yapılmıştır. Uraz *Türk Adları* (1935) adlı eserinde, daha çok eski Türk adları ve bu adlara ilişkin önemli şahsiyetler hakkında bilgiler vermiştir. 1934 Soyadı Kanunu sonrası dönemde, Türk adları ve soyadları ile ilgili çeşitli sözlük çalışmaları görmek mümkünüdür. Yeni bir ad ve soyadı alacak olan Türk insanına bilgi verici ve Türk adlarının kullanılmasına özendirici bir mahiyete sahip olan bu çalışmalar, o dönem için Türk onomastiğine katkı sağlayan küçük adımlar olarak kabul edilebilir.

Yayın hayatına 1934'te başlayan ve aralıksız 36 yıl çıkarılan *İş/İş ve Düşünce* dergisi, Türk onomastiği için önemli bir yere sahiptir. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu tarafından yayımlanan bu dergi, 1934'te çıkan Soyadı Kanunu sonrası kişi adlarıyla soyadlarında görülen çarpıklıkların dile getirildiği; ayrıca adlar, soyadları, takma adlar,

lakaplar gibi onomastik ile ilgili konuların Fındıkoğlu başta olmak üzere birçok araştırmacı tarafından ele alındığı bir yayın platformu haline gelmiştir. Bu derginin bazı sayıları "Ad Bilim Özel Sayısı" olarak yayımlanmıştır. Dergide herhangi bir kurucu liste yer almamasına rağmen 1958'de "Türkiye Onomastik Merkezi" adlı bir derneğin kurulduğu haberi yer almıştır. Ne tür faaliyetler içine girdiği bilinmeyen bu dernek makale yayımlamaktan öteye geçememiştir (Sakaoğlu, 2001: 62, 79). 1934 Soyadı Kanunu sonrası Türkçe adlar ve soyadların kullanımına dair yaptığı çalışmalarla ön plana çıkan Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu için hususi bir bahis gerekmektedir. Zira Fındıkoğlu antropoloji ve folklor bağlamında Türk onomastiği hakkında yazmış olduğu yazılarla bu alana önemli derecede katkı sağlamıştır. Fındıkoğlu, diğer meselelerde olduğu gibi bu konuda da millîliği ön planda tutan bir bakış açısına sahiptir. İsimlerin ve soy isimlerin millî nitelik taşımasını ister, bunun devlet eliyle yönlendirilmesinin gereği üzerinde durur ve bu görüşlerini ispat etmek için Batılı ülkelerdeki uygulamaları örnek verir. O, adların ve soyadların her birinin arkasında belli bir kültür birikiminin, folklorik özelliğin bulunması gerektiği kanaatindedir. Bu nedenle Soyadı Kanunu çıktıktan sonra ortaya konulan uygulamaları eleştirmiş, kendince doğru olan şekilleri önermiştir. Bu bağlamda Fındıkoğlu soyadların asıl adlardan sonra değil, önce kullanılmasını ister. "Fındıkoğlu Ziyaeddin Fahri" gibi. Bu konudaki görüşlerini aktarmak için çok sayıda yazı yazmış, buna ters düşen uygulamaları eleştirmiş ve kendisi çoğunlukla soyadını adından önce kullanmıştır (Düzgün, 1997: 132-133). Fındıkoğlu'nun Türk adları ve soyadlarının kullanımına dair İş, İş ve Düşünce, Türk Yurdu, Türk Folklor Araştırmaları başta olmak üzere çeşitli gazete ve dergilerde yazdığı yazılardan bazıları şunlardır: "Ziya Gökalp ve Aile Adlarımız" (1942), "Halk Ruhu ve İsimler" (1943), "Çocuklarımızın İsimleri" (1943), "Soyadı Meselesi Etrafında Düşünceler" (1945), "İsim ve Soyadı Müessesesi" (1949), "Ahmet Halil: Soyadlarımızın Durumu" (1950), "Türk Folklorunda İsim Meselesi" (1952), "Türk Onomastiği" (1953), "Türkiye'de Onomastika" (1954), "İsim Müessesemizin Türkçeleştirilmesi" (1955), "Türkiye Onomastik Merkezi" (1958).

1940'lı yıllardan itibaren dünyada onomastik çalışmalarının Abdülkadir İnan, Ahmet Caferoğlu, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu gibi uzman kişiler tarafından takip edilmesiyle adbilimin Türkiye ayağında daha bilimsel atılımlar görülmüştür. Özellikle bu dönemde uluslararası düzeyde her üç yılda bir düzenlenen onomastik ilimler ile ilgili

kongrenin 1949'daki III. Beynelmilel Toponimi ve Antroponimi Kongresi ayağına, Türkiye'den Ahmet Caferoğlu ve Ali Tevfik Tanoğlu'nun katılmasıyla Türkiye ilk defa bu toplantı ile kurultayda layık olduğu yerini almıştır. Türkiye, bu ilmi buluşmanın daha sonra düzenlenecek olan diğer kurultaylarına da temsilciler göndermiş, ayrıca kurulun yayın organı olan *Onoma* dergisinde Ahmet Caferoğlu'nun yazılarıyla Türk onomastiği Batı dünyasına tanıtılmıştır (Sakaoğlu 2001: 74, 138). Caferoğlu'nun "Türk Onomastiğinde At Kültü" (1953), "Dedem Korkut Hikâyelerinin Antroponim Yapısı" (1959), "Türk Onomastiğinde Köpek Kültü" (1988) ile İnan'ın "Göçebe Türklerin Destanlarında Kahramanların Doğumları Ad Almaları ve Başka Hususiyetler" (1940), "İslam'dan Sonra Türkçe Adlar" (1957/58) gibi makaleleri, o dönem ve sonrasında Türk adbilimine bilimsel anlamda katkı sağlayan önemli çalışmalar olarak ön plana çıkmıştır. Bu dönemde Fuat Köprülü, Türk adları üzerine çeşitli değerlendirmelerde bulunduğu "Türk Onomastikque'i Hakkında" (1950) başlıklı çalışmasında, kişi adları alanında yapılan bilimsel çalışmalarda yer alan kaynakların ve yabancı uzmanlarca yapılan araştırmaların güvenilir olmadığını örneklerle göstermiş, Türk bilim adamlarının bu konudaki duyarsızlığına değindikten sonra Türkçedeki araştırmaların konunun uzmanlarınca yapılmasını tavsiye etmiştir. Hilmi Ziya Ülken ise dil araştırmalarına rehber olmak bakımından kaleme aldığı "Cemiyet ve Dil" (1953) yazısında, Türkiye'de Soyadı Kanunu sonrası sistemli bir hâl alan ad ve soyadı alma işinin millîleşmesi konusunda başka milletlerden örnekler vermiş, bu durumun dil sosyolojisi bakımından yeni bir araştırma alanı olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca isimleri, "İlk isimler" başlığı altında:

"a. Etnik bir kökten gelen has isimler,

b. Dinî çevreden gelen has isimler,

c. Edebi cereyanların tesiriyle doğan ve bir nesle veya devreciğe mahsus olan isimler,

d. Siyasi cereyanların tesiriyle meydana çıkan has isimler,

e. Has isimlerin şekil değiştirmesi" (1953: 40-44), biçiminde tasnif etmiştir.

Adlarla ilgili bireysel hazırlanan ansiklopedi, sözlük ve derleme kitapları bir kenarı bırakılırsa, Türkiye'de 1970'li yıllardan bu yana düzenlenen halk edebiyatı ve halk bilimi toplantılarında, akademik gelişmelere paralel olarak adbilimine dair fazlaca bilimsel çalışma görmek mümkündür. Bu çalışmalarda geçmişte ve modern zamanda

Türklerde ad verme gelenekleri, Türk adlarının ve ad verme biçimlerinin İslamiyet'ten sonra yaşadığı değişimler, adların toplumla olan ilişkisi; kültürel, sosyal, ekonomik değişimlerin ad verme olayına olan etkisi, Türk adlarının tasniflenmesi gibi konular Türk onomastiği bağlamında yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından dile getirilmiştir. Ayrıca kişi adı veya yer adı merkezli araştırmalar olarak yayımlanan bu çalışmalarda, adbilimin dilbilimsel boyutu başta olmak üzere folklorik, etnolojik, sosyolojik, antropolojik vb. boyutları da çok yönlü ele alınmıştır. Çok fazla dağınık olması hasebiyle son döneme kadar yapılan tüm çalışmalardan bahsetmek mümkün değildir. Ancak önemine binaen sırasıyla bugüne doğru Türk onomastiğine katkı sağlayan bazı araştırmacıların makale, tasnif ve kitap çalışmaları hakkında bilgi verilmelidir:

Türk adbilimine, halk bilimi açısından akademik katkı sağlayan araştırmacıların başında Pertev Naili Boratav gelmektedir. *100 Soruda Türk Folkloru* (1973) kitabının "29. Kişi adlarının ve lakaplarının özel önemleri, anlamları ve büyülük etkileri var mıdır, 52. Doğum sırasında ve lohusalık döneminde ne gibi kurallara uyulur, lohusayı ve çocuğu korumak için neler yapılır?" sorularına, Türk toplumunun inanç ve uygulamalarından yola çıkarak verdiği cevaplar, Türk adbiliminde büyük önem taşımaktadır. 1961 yılında Ankara Üniversitesi-Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi-Antropoloji Bölümü-Etnoloji Kürsüsünde göreve başlayan Sedat Veyis Örnek, "Türk Folklorunda Ad Seçme ve Ad Koyma" (1975) bildirisinde "ad, ad koyma, adı belirleyen etmenler, göbek adı ve takma ad" başlıklı konuları açıklamış, Türk insan adlarının ardında yatan düşünce ve duygu düzenini:

"a. İnsanla doğa
b. İnsanla numinos
c. İnsanla din
d. İnsanla boş inanç
e. İnsanla ölüler dünyası
f. İnsanla insan
g. İnsanla çevre (fiziksel ve toplumsal)" (1975: 111-112) arasındaki sıkı ilişki olarak değerlendirmiştir. 1976 yılında yayımladığı *Türk Halkbilimi* kitabında, Türklerde çocuğa ad koyma uygulamaları üzerinde durmuştur. Bu eserin üçüncü bölümünde, geçiş dönemlerinden bahsederken ad kavramını; "ad koyma, adı belirleyen etmenler, göbek adı, takma ad" başlıkları altında çeşitli yönleriyle ele

almıştır. Adbilimin bir alt dalı olarak kişi adlarını ve bunların ne sebeple verildiğini değerlendiren Örnek, "Adı Belirleyen Etmenler" başlığı altında şu tasnife yer vermiştir:

"a) Çocuğun doğduğu gün, ay ve mevsimle ilgili adlar
b) Yatırlar ve Ziyaretlerle ilgili adlar
c) Tanrı'nın sıfatları, peygamber ve peygamber yakınlarıyla ilgili adlar
d) Tarihî kahraman ve siyasi liderlerle ilgili adlar
e) Hayvanlarla, madenlerle, bitkilerle ilgili adlar
f) Çocuğun doğduğu yerle ilgili adlar
g) Minnet, şükran, hayranlık ve dostluk duygularıyla ilgili adlar
h) Ölmüş büyüklerle ilgili adlar
i) Toponomi ile ilgili adlar
j) Coğrafi ögelerle ilgili adlar
k) Kozmik, görsel ve meteorolojik olaylarla, ögelerle ilgili adlar
l) Manevi organlarla ilgili adlar
m) Uyumlu adlar
n) Modayla ve kültür değişmeleriyle ilgili adlar
o) Yaşatıcı güçle ilgili adlar" (1995: 147-160).

Ayrıca Örnek, *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk* (1979) kitabının dördüncü bölümünde, "adla ilgili âdetler, inanmalar, uygulamalar, yerel adlandırmalar, nitelemeler, benzetmeler, yakıştırmalar" konusunu ele almış, Türkiye sahasından birçok örnek sunmuştur.

Laszlo Rasonyi, Türkçe özel adlar hakkında yapmış olduğu çalışmalarla Türk onomastiğine katkı sağlayan yabancı araştırmacıların başında gelmektedir. Çalışmalarında erkek-kadın Türk özel adlarının kaynakları, adların psikolojik açıdan veriliş sebepleri, emir şeklinde verilen adlar gibi konuları işleyen Rasonyi, "Türklükte Kadın Adları" (1963) makalesinde ve *Tarihte Türklük* (1971) kitabında Türk erkek-kadın kişi adlarını kapsamlı bir şekilde tasnifleme yoluna gitmiştir. Rasonyi'nin aşağıda verilen bu tasnifi birçok adbilim araştırmacısının başucu kaynağı konumundadır:

"I. Totemistik adlar
II. Amaçlı adlar, Ruhlara verilen işaretler

A. Anne babanın kendileri için dilekleri

1. Yeni doğan çocuk diri kalsın
2. Kız değil oğlan doğsun

B. Apotropaeon-Koruyucu adlar

1. Kötü ruhları dahi korkutan kudretli hayvanların adları yahut bunlarla sıkı ilişki gösteren adlar
2. Hor görülen hayvanların adları
3. Oğlanlara verilen kadın adları yahut kadın anlamında olan adlar
4. Çocuğun sevilmediğini göstermek için kullanılan çirkin adlar
5. Kötü ruhları yanıltan başka cins adlar
6. Teofor (Allah adını kapsayan) adların bir kısmı

C. Çocuk için iyi dilekleri doğrudan doğruya, dolaşıksız anlatan adlar

1. Uzun ömür dileyen adlar
2. İyi karakter özelliklerini anlatan adlar
3. Cisimle, vücutla ilgili iyi özellikleri belirten adlar
4. Cisimle, vücutla ilgili iyi özelikleri belirten adlar

D. Görkemli adlar

III. Tesadüf adları. Ruhlar âleminden alınmış işaretler

A- Yeni doğan çocuğun göze çarpan bir özelliği
B- Doğumdan sonra ilk göze çarpan yahut işitilen bir nesnenin adı
C- Doğumdan sonra görülmüş bir hayvan ve bitki
D- Çadıra, odaya ilk giren kimse
E- Ana babanın ilk duyduğu, ya söylediği söz
F- Meteorolojik, ya astronomik bir olay
G- Mevsim, gün, bayram günü
H- Doğum zamanındaki önemli olay, ziyafet
İ- Doğum zamanında yenilen kavim, devlet hükümdarın adı
J- Doğum yerinin yanında bulunduğu nehir, şehir, yayla, taştan ev, babanın bulunduğu yer
K- Babanın yaşı
L- Yeni doğan çocuğun kaçıncı çocuk olduğu

M- Mollanın bulduğu rastlantı; Kuran yapraklarının karıştırılmasıyla bulunan Müslüman adı

IV. Teofor adlar

V. Ana baba duygularını, sevgisini, şefkatini gösteren adlar

VI. Kişilere bağlı adlar

A- Atanın, akrabanın adı

B- Büyük, herkesçe tanınan kişilerin adları

VII. Rütbe ve unvan adları" (1963: 74-75, 1993: 22-25).

M. Şakir Ülkütaşır, "Türklerde Ad Verme Adetleri" (1938), "Türklerde Ad Verme ile İlgili Adet ve İnanmalar" (1963), "Türklerde Ad Verme ve Türk Adları" (H. Zübeyir Koşay ile birlikte-1964), "Türkiye Türklerinde Ad Verme ile İlgili Gelenek ve İnançlar" (1976) başlıklı yazılarının genelinde, Türklerin ad verme geleneklerini; Türkistan ve Türkiye Türklerinde bu geleneklerin hangi koşullar altında kültürel değişime uğradıklarını ele almıştır.

İlhan Başgöz, "İnsan Adları ve Toplum" (1976) araştırmasında, toplumun çeşitli kesimlerine uygulamış olduğu anketler neticesinde toplumdaki sosyal, ekonomik, kültürel değişimlerin adlara ve ad verme geleneklerine nasıl yansıdığını ortaya koymuş; adlar ile toplum arasındaki sıkı ilişkiyi gözler önüne sermiştir. Makalede değişik kültür çevrelerinden derlenen adları aydınlar, gecekondu, işçiler, köylüler ve Yörük başlıkları altında inceleyen Başgöz, çocuk adları seçimine kaynak olarak soy ve akraba adları dışındaki adları şu şekilde ele almıştır:

"1. Asker arkadaşı veya kumandan adı
2. Dinsel adlar
3. Komşu adları
4. Tarih ya da politika büyüğünün adı
5. Doğum zamanına bağlı ad
6. Misafirin adı
7. Sözlü edebiyattan bir ad
8. Anlamı güzel bir ad
9. Pek az bulunan ad

10. Ana babanın iyi dileğini belirten ad
11. Okuyucu, sanatçı adı
12. Sınıf arkadaşı adı
13. Futbol oyuncusu adı
14. Ebenin adı
15. Çocuğun karakterini yansıtan ad
16. Şair-sanatçı adı
17. Doğum yerinin adı
18. Kaynakları bilinmeyen adlar" (1976: 168).

Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)* kitabında adbilimi, dilbilim açısından ele alıp incelemiş, onomastiğin zamanla nasıl bağımsız bir alan haline geldiğini ortaya koymuş, Türk ad verme gelenek ve görenekleri hakkında bilgi vermiştir. Aksan kitabının 1. cildinde (2009: 32) adbilim adı altında gözden geçirilebilecek olan dil çalışmalarını "geniş adbilim ve özel ad" olarak iki başlıkta toplarken aynı serinin 3. cildinde (2009: 91-133) adbilimine geniş bir yer ayırmış ve bu alanı Türkiye dilbilim dünyasında tanıtmıştır. Araştırmacı adbilimin sözcükbilim ve anlambilimle çok sıkı ilişkiler içinde bulunduğunu ve alanın çalışmalarını bu iki ana dalda yoğunlaştıran tek bir alan olarak adbilim adı altında birleştirilebileceğini ifade etmiş; adbilimi, dar anlamda "Özel Adlar Alanı", geniş anlamda "Tür Adları Alanı" olarak ikiye ayırmıştır. Aksan eserinde özel adlarla ilgilenen adbilimi üç alt alanda sıralamıştır:

"a) Yer adları bilimi ya da yeradıbilim (toponymie, toponymy, Toponymie).

1. Yerleşim yerine ve çevresine ilişkin özelliklerin belirtilmesi:
    1. Yerin yapısına, konumuna ilişkin adlar verme
    2. Yerin ve çevresinin renk özelliklerini belirten adlar verme
    3. Yerin bir başka yere göre durumunu, konumunu belirleyen adlar verme
    4. Yerin ve çevresinin bitki örtüsünü, ürettiği ürünleri belirleyen adlar verme
    5. Yerin ve çevrenin hayvanlarını belirleyen adlar verme
    6. Çevredeki yapılara ilişkin adlar verme
    7. Çevredeki akarsuları belirleyen adlar verme

2. Yerleşim yerlerine kişiyle, bireyle ilgili ad verme eğilimi:
    a. Yerleşim yerine o yerle ilgisi bulunan bir kimsenin adını ya da sanını verme
    b. Dinle ilgili adlar verme
    c. Mesleklerle ilgili adlar verme

b) Coğrafya adları bilimi: Akarsu adları bilimi (hydronymie, hydronymy, Hidronymie), dağ adları bilimi (oronymie, oronymy, Oronymie) gibi alt alanları vardır.

c) Kişi adları bilimi (anthroponymie, anthroponymy, Anthroponymie)

1. Dinsel adlar koyma
2. Ünlü kişilerin, saygı ve minnet duyulan kimselerin ad ya da soyadlarını koyma
3. Destanlara, söylencelerde, masallarda geçen adları koyma
4. Yer adları, coğrafya adları, tarihsel olay ya da kavim, boy adlarını koyma
5. Öteki ad verme yolları" (2009: 91-133).

Nevzat Gözaydın, "Federal Almanya'daki İşçilerimiz Arasında Gelenek Değişiklikleri Üzerine Ad Verme Örnekleri" (1982) bildirisinde, işçi göçü sonrası Almanya'da yoğun olarak yaşayan Türkler arasında ad verme olayında görülen değişimleri ele almıştır.

Bedir Noyan, "Ad Vermede Gelenekler: Türkçe İnsan ve Aile Adları Hakkında" (1983) yazısında, Türklerin geçmişine değindikten sonra dönemsel olarak ad verme olayı ile ilgili gelenek ve göreneklerden bahsetmiştir.

Türkiye'de ilk onomastik merkezli toplantı alt bir alan olarak yer adları temalı olmuştur. Sempozyum Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Başkanlığınca 11-13 Eylül 1984 tarihleri arasında Ankara'da "Türk Yer Adları Sempozyumu" adıyla düzenlenmiştir. Toplantıda açılış konuşmaları dışında 22 bildiri sunulmuş, katılımcılardan Saim Sakaoğlu'nun "İnsan Adlarından Kaynaklanan Yer Adlarımız" adlı bildirisi yer ve kişi adları üzerineyken diğer bildirilerde doğrudan Türk yer adları ele alınmıştır. Ayrıca birkaç bildiride de Türk boy, oymak ve topluluklarının adlarını taşıyan yer adları üzerinde durulmuştur.

1989'da Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi başkanlığına atanan Saim Sakaoğlu'nun girişimleriyle aynı yıl Konya'da "Üçüncü Millî Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi" düzenlenmiştir. Bu kongre üç ana konu etrafında gelişmiş "b. Türklerde Ad Verme Adetleri" başlığı altında sunulan 11 adet bildiride ad konusu ele alınmıştır. Bu kongreden dört sene sonra Kültür Bakanlığı Ankara'da 8-10 Eylül 1993 tarihleri arasında "I. Uluslar Arası Türk Dünyası Kişi ve Yer Adları Sempozyumu"nu düzenleyeceğini belirtmiştir. Yeterli katılıcının sağlanamaması nedeniyle sempozyum 8-10 Haziran 1994 tarihine ertelenmiş, daha sonra maddi imkansızlıklar sebep gösterilerek sempozyum tamamen iptal edilmiştir (Sakaoğlu, 2001: 58-60). Türk onomastiğinin bilimsel anlamda gelişmesinde Saim Sakaoğlu'nun yadsınamaz bir katkısı bulunmaktadır. Türkçe adlar ve soyadları serüvenine "Türkçe Soyadları" (1979) yazısıyla adım atan Sakaoğlu birçok dergide Türk onomastiği hakkında çeşitli makaleler yazmıştır. "Soyadlarımız Üzerine" (1984), "İnsan Adlarından Kaynaklanan Yer Adlarımız" (1984), "Anadolu'da Bölgelere Has Kişi Adları" (1994), "Erkek Adlarının Konulmasında Görülen Gelişme ve Yenilikler" (2009) bu makalelerden bazılarıdır. Sakaoğlu'nun son dönemlerde kaleme aldığı *Ad Bilimi Yazıları* (2017) kitabı ve "Özel Bir Ad Bilimi Bibliyografyası ve Bir Sınıflama Denemesi" (2020) adlı makale ise onun Türk adbilimi bağlamında yazmış olduğu çalışmaların bir künyesi ve tasnifidir. Saim Sakaoğlu'nun hazırlamış olduğu Türk Dil Kurumu yayınları arasında 2001 yılında çıkan *Türk Ad Bilimi* adlı çalışma, Türkiye'de adbilimi konusunda yazılmış ilk müstakil eser olması açısından önemlidir. Eserde adbilimine teorik açıdan değil Türkiye'de yer adları ve kişi adları üzerine yapılan çalışmalar ve bu çalışmaları yapan şahıs ve kurumlar hakkında bilgi vermeye yönelik olarak yaklaşılmıştır. Sakaoğlu bu eserinde adbilimin alt dallarını "kişi adları bilimi, yer adları bilimi, dağ adları bilimi, su adları bilimi" olarak sıralamıştır. Sakaoğlu "Çocuklara Ad Konulmasında Görülen Yenilikler" (1994) makalesinde Türk kişi adlarını kaynaklarına göre tasnif etmiş, bu tasnifin daha geniş bir biçimine ise *Aile Yazıları/7* adlı eserin "Çocuk İçin Ad Seçimi" başlığı altında yer vermiştir:

"1. Dinî kaynaklı adlar
2. Çocuğun doğduğu zamana göre verilen adlar
3. Aile büyüklerinin ve yakınlarının adları
4. Tarihten alınan adlar

5. Edebiyat dünyasından alınan adlar
6. Çevresinde medfun bulunan veli veya ulu kişilerin adlarıyla ilgili olan adlar
7. Tabiat ile ilgili adlar
8. Coğrafya ile ilgili adlar
9. Gökyüzü ile ilgili adlar
10. Aynı kökten gelen veya benzer hece ile başlayan adlar
11. Kafiyeli adlar
12. Sevilen kişilerle ilgili adlar
13. Bir köye veya kasabaya gelen devlet memurlarının, komutanların veya diğer kişilerin adları ile ilgili olarak konulan adlar
14. Dönemin mahalli idarecilerinin adları
15. Halk hikâyelerinden, türkülerinden ve efsanelerinden alınan adlar
16. Güçlülük ifadesi bildiren adlar
17. Yaşamayan kardeşlerden sonrakiler için konulan adlar
18. Son çocuk olması istenilen hallerde konulan adlar
19. Bütün çocukların kız olması halinde konulan adlar
20. Manevi kavramlarla ilgili olarak konulan adlar
21. Dönemin ünlülerinin adları
22. Anne ve babasının değişik milletlere mensup olması halinde konulan adlar
23. Anne ve babanın adlarından alınan hecelerle kurulan adlar
24. Yeni kavramlarla ilgili adlar

Bunlar dışında başka pek çok çeşitli sebep ve şekle bağlı olarak da ad konulmaktadır. Şunları özellikle sayabiliriz:

1. Kuran'dan sayfa açılarak konulan adlar
2. Takvim yaprağından alınan adlar
3. Film kahramanlarının adlarından alınan adlar
4. Rüyada görülen kişilerin adları veya söyledikleri adlar
5. Anlaşmazlık sonucu kura ile alınan adlar
6. Baba mesleği ile ilgili adlar" (2015: 191-194).

Aydil Erol'un kaleme aldığı ve dördüncü baskısında (2010) içinde barındırdığı 17.539 kişi adı ve 823 ad koyma âdeti ile Türk dünyasının en kapsamlı eseri olan

Adlarımız-Şarkılarla Şiirlerle Türkülerle ve Tarihî Örneklerle (1989) adlı çalışma, hacimli bir Türk kişi adları sözlüğü olması açısından önemli bir yere sahiptir. Rasony sonrası Türk kişi adları üzerine yapılan çalışmaların eksik kalmaması için kendini bu göreve adayan Erol, eserinde Rasony'nin kadın-erkek Türk özel kişi adlarının kaynağı tasnifine yer vermiş; kendi oluşturmuş olduğu yeni başlıklara da Türk dünyasından tespit ettiği isimlerden örnekler sunmuştur. Erol'un belirlemiş olduğu ad koymada rol oynayan unsurlar eserin "Giriş" bölümünde şu şekildedir:

"1. Birkaç adın arka arkaya gelmesiyle ayrı anlam ifade etmesi
2. Kardeşlere aynı harflerle, bazen aynı hecelerle başlayan adların verilmesi
3. Kafiyeli kardeş adları
4. Ata-oğul adı kafiyeli
5. Zıt anlamlı ata-oğul adı
6.Eş anlamlı ata-oğul, ana-oğul adı
7. Zıt yönleri gösteren kardeş adı
8. Aile fertlerinin adlarının baş harfleri atanın (İlhan) adını meydana getirmesi
9. Aynı harfle başlayan ata-kız-oğul adı
10. Aynı harfle başlayan ata-oğul adı
11. Aynı anlamlı kardeş adı
12. Dinî terimler
13. Renkler
14. Sayılar, sayılarla ilgili olanlar
15. Bitki, çiçek, yemiş, sebze, ağaç, tahıl adları
16. Coğrafya ile ilgili olanlar
17. Hayvan adları
18. Kuş adları
19. Maden adları
20. Taş-kaya
21. İnci boncuk
22. Gök cisimleri, tabiat olayları
23. Yer adı-insan adı
24. Meslek adı-insan adı
25. Musiki terimleri

26. Kumaş adları
27. Yer adı-hayvan ve kişi adı
28. İçecek adları
29. Yiyecek adları
30. Yalavaç adları
31. Akarsu-kişi adları
32. Aynı anlamlı adların birleştirilmesi
33. Anlamları aynı, söyleyişleri ayrı olanlar" (2010: XXV-XXXI).

Orhan Acıpayamlı, "Türk Kültüründe Ad Koyma Folklorunun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi" (1992) bildirisinde, tarihsel yönteme göre Türk ad ve ad verme olgusunun Türkistan kaynaklı olduğu, diğer dış Türkler ile benzerlik gösterdiği, yabancı etkiler altında kısmen yok olduğu tespitlerini ortaya koymuş; karşılaştırma yöntemi ile de bilimsel olarak ilk kez Türk ad verme olayının aşamaları ile varlığını ortaya çıkarması ve bunun bilim dünyasının eleştirisine sunulması sağlamıştır. Acıpayamlı ayrıca fonksiyonel olarak yaptığı incelemede, ad verme ile birlikte zorunlu bir geçiş töreni uygulaması yapılmasının da yeni bir dünyaya geçiş yapan çocuğa kişilik kazandırma töreni olduğunu vurgulamıştır.

Ebulfez Kulı Amanoğlu, "Eski Türk Onomastiği Üzerine" (1996) makalesinde, eski Türk onomastiğinin antroponim, toponim, hidronim, etnonim, kosmonim, teonim ve zoonim başlıkları altında incelenmesini örnekleriyle ele almış; elde bulunan eski Türk yazıtlarından yola çıkarak eski Türkçenin büyük onomastik sözlüğünün derlenip tertip edilmesinin gereğinden bahsetmiştir.

Tuncer Gülensoy, "Türk Kişi Adlarının Dil ve Tarih Açısından Önemi" (1999) makalesinde, Türklere ne tür kişi adlarının verildiğine ve Türk kişi adlarının kaynaklarına değindikten sonra bir mezarlık ziyareti sırasında tespit ettiği isimler üzerinden Türk kişi adları araştırılacaksa mezar taşlarının unutulmaması gerektiği vurgusunu yapmıştır. Ayrıca Türk kişi adlarının kaynaklarını mezar taşları, nüfus kütükleri, kadı sicilleri, vakfiyeler, modern çağda; telefon rehberleri, okul kayıt defterleri, evlilik kayıt defterleri, doğumevi kayıt defterleri, ölüm kayıt defterleri gibi yazılı belgeler olarak belirten Gülensoy, Türk adlarının nelerden oluştuğunu gösteren de bir liste oluşturmuştur:

"1. Güçlü hayvanların adları
2. Güzel görünüşlü, uysal hayvanların adları
3. Şehirlerin ve ülkelerin adları
4. Nehir, göl ve denizlerin adları
5. Kavimlerin adları
6. Yönlerin adları
7. Bitkilerin adları
8. Değerli madenlerin adları
9. Gök cisimlerinin adları
10. Renklerin adları" (1999: 3).

Listeye ek olarak Türklere; Arapça ve Farsça isimler dışında günün modasına uygun olarak Çin, Hint-Tibet, İngiliz, Fransız, Eski Yunan, İslav, Moğol kökenli isimlerin de verildiğini belirtmiştir.

Ali Yakıcı "Ankara Gevher Nesibe Sağlık Eğitim Enstitüsünde Öğrencilerin Ad Almaları Üzerine Bir Değerlendirme" (1990) makalesinde, ad almanın zaman içerisinde coğrafî ve kültürel değişmelere bağlı olarak farklılaştığını dile getirdikten sonra ad almada etkili olan nedenleri şu şekilde tasnif etmiştir:

"A) Aile Büyüğü ve Sevilen Kişilerle İlgili Olarak Alınan Adlar

1. Aile Büyükleri ve Aileden Ölen Kişilerin Adları
2. Ailece Sevilen Kişilerin Adları
3. Aile Büyükleri ve Sevilen Kişilerin İsteği Üzerine Alınan Adlar
4. Toplumda İz Bırakan Kişilerin Adları

B) Dinî, Millî, Tarihî Ad ve Unsurlardan Alınanlar

1. Dinî Adlar
2. Millî, Tarihî Adlar

C) İnanç, Düşünce, Adak, Fal, Rüya, Kura, İstek Gibi Hususlarla İlgili Olarak Alınan Adlar

1. Cami'den Alınan Adlar
2. Ziyaret Yerinden Alınan Adlar
3. Rüyada Görüldüğü İçin Alınan Adlar
4. Kura Sonucu Alınan Adlar

5. Dileklerle İlgili Olarak Alınan Adlar

D) Belirli Ay, Gün, Mevsim, Ortam ve Olaylardan Dolayı Alınan Adlar

1. Belirli Gün, Ay ve Mevsimden Dolayı Alınan Adlar
2. Bulunulan Ortam ve Yaşanan Olaylardan Dolayı Alınan Adlar

E) Edebi Türler, Kitaplar ve Sanat Eserlerinden Alınan Adlar

1. Efsaneden Alınan Adlar
2. Türkülerden Alınan Adlar
3. Filmlerden Alınan Adlar
4. Takvim Yaprağından Alınan Adlar
5. Kitaplardan Alınan Adlar
6. Halk Hikâyelerinden Alınan Adlar

F) Ses Benzeşmesi, Ses Birleşmesi, Anlam Birliği Sebebiyle Alınan Adlar

1. Anneye, Babaya ve Kardeşlere Kafiye Olsun Diye Alınan Adlar
2. Anlam Bakımından Benzerlik Olması İçin Alınan Adlar
3. Anne, Baba ve Kardeşlerin Adlarındaki Hecelerin ve Harflerin Birleşmesiyle Alınan Adlar
4. Anlamından Dolayı Alınan Adlar

G) Diğer Sebeplerden Dolayı Alınan Adlar

1. Az Bilinen Farklı Bir Ad Olduğu İçin Alınan Adlar
2. Değişiklik Sebebiyle Alınan Adlar
3. Nüfus Memurunun Yanlışlık Yapması Sonucu Alınan Adlar Adının Veriliş Sebebini

   Bilmeyenler

4. Adının Verilişi Belli Bir Sebebe Dayanmayanlar" (2000: 37-50).

Mehmet Ölmez, "Dil Devrimi Sonrası Ad ve Soyadlarımız" (2000) makalesinde dil devrimi sırasında eski Türkçe kaynaklardan nasıl yararlanıldığını ele almış; Türkçe sanılan birçok adın, Çince ve Moğolca gibi dillerden Türkçeye nasıl geçtiği konusunda bilgiler sunmuştur.

Ahmet Karadoğan, “Türk Şahıs Adlarında Hayvan Kültü” (2003) ve “Türk Ad Biliminde Renk Kültü” (2004) makalelerinde, Türkler tarafından kullanılmış ve kullanılmakta olan hayvan ve renk adlarını incelemiş; bu adların Türk kültürü ile olan ilişkisi üzerinde durmuştur.

Varis Abdurrahman, “Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme” (2004) makalesinde, Türklerin İslamiyet’ten önce ve sonra ad koyma usullerini yerli ve yabancı kaynaklar ışığında incelemiş, yabancı din ve kültürlerin etkisine rağmen ad koymadaki millî geleneğin sürekliliğini örnekleriyle değerlendirmiştir.

Alaattin Uca, “Türk Toplumunda Ad Verme Geleneği” (2004) makalesinde, Türklerde ad verilirken hangi ritüellerin uygulandığını ele almış, ad verme geleneklerine Türk kültüründen örnekler vermiştir.

Osman Kibar, *Türk Kültüründe Ad Verme-Kişi Adları Üzerine Bir Tasnif Denemesi* (2005) kitabında, Türk-İslam kültürü bağlamında Türklerin kullanmış olduğu kişi isimleri üzerinde durmuştur. Eserin *Giriş* bölümünde kişi adları ile ilgili genel bilgiler verildikten sonra “İnceleme” bölümünde adlarla ilgili çeşitli tasniflere yer vermiştir. “Kişi Adlarının Kaynağı ve Ses ve Şekil İncelemesi” bölümlerinde adların önce köken sonra da biçim özellikleri üzerinde durmuş, kitabın “Sözlük” bölümünde ise Türkiye Türkçesinde yaygın olarak kullanılan isimleri köken ve biçim özellikleriyle örneklendirmiştir.

İsim Kültürü ve Din-Şahıs İsimleri Üzerine Bir Din Sosyolojisi Denemesi (2005) adlı eseri yazan Celaleddin Çelik, sosyokültürel değişim sürecinde Türk isim kültürünü sosyolojik bir yaklaşım ve yöntemle incelemiştir. Ayrıca eserinde Türk adları üzerine daha önce yapılan tasniflerden yola çıkarak oluşturmuş olduğu 13 maddelik Türk isim tipolojisine yer vermiştir:

“1. Dinî isimler:
   1. Tanrı’nın sıfatları, peygamber ve peygamber yakınlarının isimleri,
   2. Kur’an’da geçen bir sözcüğü isim olarak verme,
   3. Dinsel anlamı olan, dinî motifli bir isim verme,
2. Tarihî ve siyasî önderlerle ilgili isimler,
3. Geleneğe dayalı, atalar, akrabalarla ilgili isimler,
4. Hayranlık, şükran ve minnet duyguları için verilen isimler,

5. Doğulan gün ve zamanla ilgili isimler,
6. Doğulan yer ve mekânla ilgili isimler,
7. Doğa olayları, coğrafi özellikler, kozmik, göksel olaylarla ilgili isimler,
8. Belli bir amaç ve dileğin gerçekleşmesi için verilen isimler,
9. Koruma amaçlı verilen isimler,
10. Hayvan, bitki, renk ve madenler gibi canlı ve cansız varlıkların adlarını verme,
11. Güncel, moda ve aktüel isimler,
12. İdeolojik, etnik-mezhebî kökeni vurgulayan isimler,
13. Sözcükler üzerinde yapılan değişiklikler, uyarlamalar ve düzenlemelerle ilgili isimler" (2005: 55).

İmre Baski, "Orta Asya Türk Etnonimisinde Kişi Adları" (2008) bildirisinde, Türk etnonimlerini kronolojik bakımdan eski/ana, orta ve yeni devir olmak üzere üç devre olarak ele almış; etnonim olarak kullanılan şahıs adlarını (antropoetnonimler) 1. Anımsatan (Memorativa) adlar, 2. Amaçlı (Dezideratiya) adlar, 3. Tesadüf (Omen) adlar olarak çeşitli kategorilere ayırmıştır:

"1. Anımsatan Adlar
1.1. Totemizm güdüsünde oluşan adlar
1.2. Akrabalık adları
2. Amaçlı Adlar
2.1. Kaderi tayin eden adlar
2.2. Koruyucu adlar
2.3. Sembolik motiflere bağlı adlar
2.3.1. Yırtıcı hayvanların ve kuşların adları
2.3.2. Çeşitli silahların, aletlerin, eşyaların adı
2.3.3. Sanlı, saygılı şahısların adları
3.Tesadüf Adları
3.1. İnsanın göze çarpan bir özelliği
3.2. Gebelik çağı veya doğumdan sonra ilk göze çarpan yahut işitilen nesnenin adı
3.3. Doğumdan sonra çadıra misafir olan şahsın işi, adı, rütbesi, kavmi, milleti
3.4. Babanın veya büyükbabanın yaşı" (2008: 636-639).

Halil Altay Göde, “Ad Koyma ve Ad Koymada Uyum Üzerine” (2008) bildirisinde, Türk kültüründe ad verme geleneği hakkında bilgi verdikten sonra adı belirleyen unsurlar konusunda daha önce yapılan tasniflerde yer alan “uyumlu adlar” maddesini temel alarak 44 maddede örnekler sunmuştur.

Leyla Karahan, “Türkçede Dinî Anlamlı Bazı Kişi Adlarını Ekle Değiştirme Geleneği” (2009) makalesinde, Türk toplumundaki ad verme kültürünün çeşitliliğini, din kaynaklı kişi adlarını –lI eki ile değiştirme geleneği üzerinden ele almış; dinin ad verme kültüründeki rolünü ekin işlev alanının genişliğini göstermesi bakımından ilgi çekici bulmuştur.

Gülcan Çolak Bostancı, “Kişilere İsim Vermenin Sahne Arkası” (2009) makalesinde, toplumun duygu, düşünce ve hayal dünyasının, inançlarının, gelenek ve göreneklerinin parmak izlerini, isimler içinde bir alt grup olan “kişi isimleri”nde incelemeye çalışmıştır.

Süheyla Sarıtaş, “Balıkesir Üniversitesi Öğrencilerinin Günümüzdeki Adlar ve Ad Verme Hakkındaki Görüşleri” (2009) makalesinde, 918 öğrenciye uygulanan anketle, son dönem gençlerinin adlar ve ad verme konusundaki görüşlerini araştırmış, ayrıca gelecekte Türkler arasında kullanılacak adları ve ad verme eğilimlerini de yaptığı tespitlerle şimdiden ortaya koymaya çalışmıştır.

Başak Uysal, “Alevi İnanç Sisteminde Adlar ve Dil Kimlik İlişkisi” (2012) makalesinde, Alevi kültüründe kullanılan, kabul gören, tercih edilen ve edilmeyen adların tespitini yapmıştır. 12 İmam adlarının her dönem tercih edildiğini, daha öncesinde tarihî veya siyasî sebeplerle tercih edilmeyen adların 2000 sonrası tercih edilmeye başlandığını vurgulamıştır.

Cem Dilçin, yaklaşık 23 bin madde başı bulunan *Adlar Sözlüğü* (2014) eserinde, büyük çoğunluğu Müslümanlık sonrası ve Osmanlı dönemine ilişkin adların yanında Eski Türkçe dönemine ilişkin adlara yer vermiştir. Sözlüğün dikkat çeken bir tarafı adların asıllarından uzaklaşarak genel dilde yaygınlık kazanmış farklı yazım ve söyleyiş biçimlerine de ilk kez yer veriyor olmasıdır.

Nevin Balta, “Gaziantep’te Çocuklara Ad Verme Geleneği” (2013) makalesinde, bölgede tespit ettiği adlar üzerinden son dönemde değişen ad verme kültürünü ele almıştır. Bu bağlamda ailelerin çocuklarına daha özel adlar seçtiği, dinî ve millî özellik

gösteren adlar yerine Batı'ya dönük ya da televizyon odaklı adların verildiğini ortaya koymuştur.

Mehrali Calp, "Kişi Adları Üzerine Dilbilimsel Bir Çalışma-Ağrı Örneği" (2014) makalesinde, ülke geneli ile Ağrı ilinde en çok kullanılan kişi adlarının köken olarak benzerlik ve farklılıklarını belirlemiş, onları dilbilimsel özellikleri yönünden incelemiştir. Ayrıca tercih edilen adların genelinde benzerlik olmasına rağmen son dönemde etnik aidiyete bağlı olarak az da olsa farklılaşmaların olduğu tespitini yapmıştır.

Aynur Köse, "Değişimin Gölgesindeki Gelenek: Popüler Diziler ve Farklılaşan Ad Verme Kültürü" (2014) makalesinde, televizyonun ve televizyonda yayımlanan dizilerin toplumun ad verme eğilimlerini nasıl etkilediğini ele almış; olumlu karakter adlarının yeni ve farklı olarak algılanması, kulağa hoş gelmesi bakımından olumlu imaj çizerek nasıl toplum içinde yaygınlaştığını tespitleriyle ortaya koymuştur.

Dursun Zengin, *Türk Toplumunda Adlar ve Soyadları* (2014) kitabında, Türk adları ve soyadlarını sosyokültürel ve bilimsel bir yaklaşımla ele almıştır. Çalışmada özellikle adlar üzerine yoğunlaşan Zengin; adların tarihsel, sosyokültürel, psikolojik ve kullanım özellikleri, yansıttığı boyutlar, dilsel kökeni, türleri, cinsiyeti, sayısı gibi özellikleri inceledikten sonra dilbilimsel özellikleri üzerinde durmuştur. Bu bakımdan mümkün olduğu kadar adları bütün yönleriyle ortaya koymaya çalışmış, ad verirken hangi kriterlerin göz önüne alındığına dair de kapsamlı bir tasnif çalışması yapmıştır:

"I. Sosyokültürel Kriterler
   1. Gelenek ve Görenekler
      a. Bir kişinin adını verme
      b. Batıl inançlar
   2. Dinî Kriterler
   3. Siyasi Kriterler
   4. Sosyal Kriterler
   5. Etnik Yapı ile İlgili Kriterler
   6. Yerel ya da Yöresel Kriterler
   7. Dil ile İlgili Kriterler

II. Dilbilimsel Kriterler

1. Anlamla İlgili Kriterler
2. Adlardaki Uyumla İlgili Kriterler
   a. Adın ad ile uyumu
   b. Adın soyadı ile uyumu
   c. Adın aile fertlerinin adlarıyla uyumu
3. Yapıyla İlgili Kriterler
4. Kullanım ile İlgili Kriterler
5. Sıralama ile İlgili Kriterler

III. Çocukla İlgili Kriterler
1. Çocuğun Doğduğu Yer
2. Çocuğun Doğduğu Zaman
3. Doğum Anında Vuku Bulan Olaylar
4. Çocuğun Sırası ve Sayısı
5. Çocuğun Özellikleri
6. Çocuğa Duyulan Sevgi

IV. Anne ve Babanın Arzu ve İstekleri
1. Çocuk için
2. Kendileri için
3. Yepyeni ya da Orijinal Bir Ad Verme İsteği

V. Psikolojik Kriterler
1. Çocuk için
2. Aile ve Çevre için
3. Adlarla İlgili Yaşanan Özel Durumlar

VI. Kitle İletişim Araçlarının Etkisi

VII. Modanın Etkisi

VIII. Diğer" (2014: 125-126).

İbrahim Şahin'in hazırladığı *Adbilim* (2015) adlı çalışma, Türkiye adbilimini mevcut çerçevesinden (toponimi ve antroponimi ile sınırlı oluşundan) çıkarmak, onu çok daha geniş bir çerçeveye oturtmak, ayrıca adbilim alanındaki terimsel sıkıntılara çözüm üretmek için kaleme alınmış bir eserdir. Şahin kitabında ad ve adbilim hakkında genel bilgi verdikten sonra adbilimin kolları olarak 17 farklı onim türüne açıklık getirmiş, bunların Türkçe terim karşılığını tespit etmiştir. Ayrıca yer adlarının

incelenmesi sırasında uygulanabilecek yeradbilimin "tür, leksik-semantik ve gramer" yönünü konu edinen örnek sınıflandırmalara yer verdikten sonra Türk adbiliminin bazı sorunlarına çözüm yolları önermiştir.

İlknur Esen Yıldırım, "Çocuklara Verilen İsimler Üzerinden Türkiye'deki Sosyo-Kültürel Değişimin Analizi" (2016) makalesinde, Cumhuriyet'in ilanından bugüne kadar 20 çocuk isminin istatistiklerini onar yıllık periyodlarda içerik analizi ile incelemiş; Türkiye'de sosyo-kültürel açıdan isim tercihlerinin Türk siyasi tarihindeki gelişmelerle paralellik gösterdiğini tespit etmiştir.

İdris Nebi Uysal, "Adlar ve Ad Verme Geleneği Üzerine Bir Araştırma: Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Örneği" (2017) makalesinde toplumdaki adlar ve ad verme geleneğinin durumu hakkında bilgi edinmek, bu geleneğin yaşanan toplumsal ve kültürel değişmelerden ne ölçüde etkilendiğini anlayabilmek için 1270 öğrencinin görüşlerine başvurmuş. Bu hususta elde ettiği verilerden yola çıkarak ad verme geleneğinde yaşanan değişmeler üzerine çeşitli değerlendirmeler yapmıştır.

Ünsal Yılmaz Yeşildal, "Atalar Kültürüne Dair İnanmaların Türklerin Ad Verme İnanç ve Gelenekleri Üzerindeki Tesiri" (2018) makalesinde, önce ad olgusunun psikolojik, folklorik, sosyolojik, mitolojik ve teolojik yönlerini ele almış, ardından ad olgusu ve ad verme geleneklerini mitik inanmalar çerçevesinde değerlendirmiş, sonrasında daha önce yapılan inceleme ve tespitlerin analizini gerçekleştirmiştir.

Emine Çakır, "Toplumsal Bellekte Ad Verme ve İdeoloji: Satuk Buğra Han" (2018) makalesinde, İslamiyet ile yeni bir kültür dairesine giren Türklerin ad verme geleneklerinde görülen değişimleri Abdülkerim Satuk Buğra Han ismi üzerinden incelemiş; Satuk adının satılma âdetine, Buğra Han adının mitolojik boyuta, Abdülkerim adının ise İslamî yöne denk geldiği hususunu dile getirmiştir. Çakır, "Kültürel Bellekte İkiz Çocuklara Ad Verme" makalesinde ise ikiz çocuklara ad verilirken belli bir sistematiğin oluşup oluşmadığını sorgulamıştır. 21 kişiyle görüşme sonrası derlemiş olduğu ikiz adlardan yola çıkarak aşağıdaki tasnifi yapmıştır:

"a) Fonetik ve morfolojik uyumlu ikiz adları,

b) Semantik uyumlu ikiz adları,

c) Hem semantik hem fonetik/morfolojik uyumlu ikiz adları,

ç) Semantik ve fonetik/morfolojik uyumlu olmayan ikiz adları" (2019: 772-775).

Bayram Durbilmez, *Türk Kültür Coğrafyası Halk Bilimi ve Edebiyat Araştırmaları* (2019) adlı kitabının "Coğrafyayı Vatanlaştırma ve Ad Verme Kültürü" başlığını taşıyan dördüncü bölümünde, Nevşehir yöresi yerleşim adlarını önce bir tasnife tabi tutmuş; sonrasında halk bilimine dair bu adlarla ilgili bazı tespitleri ortaya koymuştur. Durbilmez'in 27 maddede ele aldığı yerleşim adları tasnifinin ikinci maddesi ise kişi adlarıyla ilgilidir:

"2.1.2. Kişi Adları Verilenler
2.1.2.1. Tarihî Şahsiyetlerin Adları Verilenler
2.1.2.2. Destan/Hikâye Kahramanlarının, Efsanevî Şahsiyetlerin ve Din Adamlarının Adları Verilenler
2.1.2.3. Şair, Yazar ve Devlet Adamlarının Adları Verilenler
2.1.2.4. Eşraftan Bazı Kişilerin Adları Verilenler
2.1.2.5. Siyaset Adamlarının Adları Verilenler
2.1.2.6. Çeşitli Meslek Gruplarında Başarılı Olmuş Kişilerin Adları Verilenler
2.1.2.7. Diğer Kişi Adları Verilenler
2.1.2.8. Kişi Adlarıyla Oluşturulan Tamlama ve Unvan Grubu Şeklindeki Adlar Verilenler" (2019: 303-304).

Ahmet Kayasandık, "Türkçe Kişi Adları Bibliyografyası Denemesi" (2019) makalesinde, Ali Esat Bozyiğit'in 1995'te yayımlanan bibliyografya çalışmasına ve Dilek Keleş'in 1996'da hazırladığı bibliyografik yüksek lisans tezine değindikten sonra milletin sosyal ve kültürel nitelikleriyle ilgili çok önemli hususları içermesi nedeniyle sadece Türkçe kişi adları ile sınırlamış olduğu bibliyografya çalışmasını sunmuştur.

Gökçen Çatlı Özen, "Günümüzde Türk Kültüründe Ad Vermenin Sosyo-Kültürel Özellikleri Üzerine Bir Anket Çalışması" (2019) makalesinde, İstanbul'da ikamet eden 18 yaş üstü 750 kişiye uygulamış olduğu anketin değerlendirmesini yapmıştır. Bu değerlendirmeye göre Özen, ailelerin çocuklarına isim verirken özellikle din ve siyasetten etkilenip, ekseriyetle bu doğrultuda toplumsal bir aidiyet kurdukları belirlemiştir. Ayrıca isim verme hiyerarşisinde bir modernleşme yaşandığı ve çocuğun annesinin, çocuğun babasından sonra isim verme hakkına sahip olduğu tespitini yapmıştır. Sonuç olarak ad vermenin toplumsal değişmeye göre biçim aldığı ortaya koymuştur.

Oğuzhan Bilgin, "Kültürel Yabancılaşma Bağlamında Türkiye'de İsim Verme Pratiklerinin Değişimi ve Popüler Kültür Figürleri" (2020) makalesinde, Türk toplumunda çocuklara koyulan isimlerin değişimini incelemiş, özellikle 2000'li yıllar sonrası isim verme pratiklerini ortaya çıkaran farklı dinamikleri sosyolojik bağlamda ele almıştır.

Ahmet Keskin, *Türk Kültüründe Lakaplar* (2020) adlı kitabında, lakapların Türk sözlü kültüründeki ve gündelik yaşamın çeşitli iletişim bağlamlarındaki kullanımlarını adbilim, kültür dilbilim ve folklor odağında çok yönlü ve bütüncül biçimde incelemiştir.

Yılmaz Kurt, 1984 yılından 2018 yılına kadar çeşitli dergi ve kitaplarda yayımlamış olduğu 27 ayrı makalesini derleyerek *Anadolu'da Kişi ve Yer Adları* (2020) adıyla kitap haline getirmiştir. Bu makalelerden 18'i kişi adlarıyla; 2'si yer adlarıyla; 5'i ise kişi ve yer adlarıyla ilgili makalelerdir. Kurt'a göre Osmanlı Arşiv Belgeleri dünyanın en büyük adbilim kaynağı gibidir ve binlerce Mufassal Tahrir Defteri milyonlarca tarihî kişi adını, baba adlarıyla, bazen dede adlarıyla birlikte araştırmacıların dikkatlerine sunmaktadır.

Sevan Nişanyan'ın *Türkiye Kişi Adları Sözlüğü* (2021) adlı kitabı, Türkiye'de bugüne dek yayımlanan ancak gerçek nüfus verilerinden yararlanmayan veya sadece öneri ya da beğeniyi ön planda tutan kişi adı sözlüklerinin ötesine geçerek Türkiye'nin reel veri tabanına dayalı ilk ve tek kişi adları sözlüğüdür. Bu sözlük Türkiye Cumhuriyeti nüfusuna kayıtlı gerçek kişi adlarını esas almaktadır. Sözlükte her adın ve alternatif yazımların nüfus sıklığı ve coğrafi dağılımı gösterilmiştir. Yerel, bölgesel ve etnik adlar, 15.000'i aşkın adın farklı kültürlere dayalı kökenleri, etraflıca incelenmiştir.

Bilimsel çalışmalar dışında son dönemde ad konusunu değişik açılardan ele alan pek çok farklı çalışma da kaleme alınmıştır. Kitap dünyasında, ad seçiminde sözlük vazifesi görmesi bakımından ailelere yardımcı olmanın dışında, adın mistik boyutunu konu edinen, adı oluşturan seslerin ruh-beden-zihin üçlüsü üzerinden insan kişiliğine yaptığı etkiyi kuantum fiziği bağlantılı inceleyen, adları sayı değerleri ya da astrolojik tespitler bakımından ele alan kitaplar görmek mümkündür. Nilda Ferhan Efeçınar'ın *İsimlerin Gizemi* (2010) ve Rafet Gökhan Ayyüce'nin *İsimler Kitabı-Yeni Çağda Anadolu Nümerolojisine Göre Çocuk İsimleri Rehberi* (2018) adlı çalışmaları bu tarz kitaplara örnek olarak verilebilir.

22-24 Nisan 2021 tarihleri arasında Ege Üniversitesi, Uluslararası Türk Akademisi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü ve Avrasya Terim Dergisi iş birliğiyle "I. Uluslararası Adbilim Sempozyumu" düzenlenmiştir[6]. Sempozyum sonunda;

1. Adbilim Sempozyumu'nun düzenli hâle getirilmesi (Bir sonraki sempozyumun 2022'de Kırgızistan'ın Bişkek şehrinde yapılması teklif edilmiştir.),

2. Bu toplantıya katılmayan Bulgaristan, Yunanistan, Moldova, Kıbrıs, İran, Suriye, Lübnan, Karaçay-Malkar, Dağıstan, Çuvaşistan, Tıva, Hakas, Şor, Altay Özerk Cumhuriyetleri, Doğu Türkistan, Afganistan ve Tacikistan gibi coğrafyaların adbilim uzmanlarının da ileride yapılacak toplantılara katılımlarının sağlanması,

3. Toplantıda yoğun olarak Rusça aracılığıyla Türk lehçelerine geçen uluslararası terimlerinin kullanıldığı, bunun şimdilik birbirimizi anlamakta faydalı olduğu değerlendirilmekle birlikte ilerleyen süreçte ortak bir Türk lehçeleri adbilim terminoloji sözlüğü oluşturulmasının gerektiği bütün delegelerin kabulüyle karara bağlanmıştır.

[6] Bu sempozyum Covid-19 salgını sebebiyle sanal ortamda (Microsoft Teams) gerçekleştirilmiştir. Sempozyumda üçü Rusya Federasyonu'ndan Özerk Cumhuriyet olmak üzere toplamda 12 ülkeden 60 bilim insanı, (Türkiye'den 21, Azerbaycan'dan 9, Kazakistan'dan 6, Özbekistan'dan 5, Kırgızistan'dan 5, Yakutistan'dan 3 ve Romanya, Macaristan, Başkurdistan, Irak ve Türkmenistan'dan 1'er) 58 bildiri sunmuştur. Sempozyumda sunulan çalışmaların genelinin adbilimin temel alt dalları olan kişiadbilim (antroponimi) ve yeradbilim (toponimi) ile ilgili olduğu görülmüştür.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. TÜRKLERDE AD VERME KÜLTÜRÜ

1. Ad Verme/Koyma (Adlandırma)

İnsanoğlu doğa karşısında önce kendini, daha sonra da içinde bulunduğu çevreyi tanımaya başlamıştır. İnsanın bu tanıma ve tanımlama sürecinde, kendisi ile çevresini birbirinden ayırma ve bir sınıflandırma sistemine dâhil etme ihtiyacı, adlandırma düzeneğinin harekete geçmesini sağlamıştır (Karpuz ve Kurgun, 2000: 18). Bu düzeneğin temel işlevi, oluşabilecek her türlü kaosun ya da kargaşanın önüne geçmektir. Zira gerçekten var olmak için adlandırılmamış canlı-cansız her varlık, insan için tedirgin edicidir. Bu yüzden adlandırma bir kişinin, bir nesnenin, bir durumun ya da bir olayın adını koymadan, onu bir belirtiyle, bir sıfatla, bir özellikle nitelendirmeden rahat edemeyen insanoğlu için belirli olmanın yolunu açmıştır (Örnek, 1995: 148).

Adlandırma, kişiyi sosyalleşmiş insan grupları içerisinde bir ilişkiler sistemine yerleştirmektir. İnsanî ilişkiler sebebiyle adlandırılan her kişi, içinde bulunduğu topluluğun bir ferdi olarak kayıt altına alınmış olur. Ancak aile tarafından rastgele yapılamayan adlandırma edimi, bu kurgunun diğer paydaşlarının da beklentilerine uygun olmak zorundadır. Çünkü kişilere verilen adlar, topluluğun beklentileriyle uyumlu olarak ad alanların kişiliğini de biçimlendirir. Adlandırma sayesinde sağlanan bu biçimlendirme ile kişi sadece hayatta olmanın değil, sosyal ilişkiler sistemi aracılığıyla toplumun da parçası olur. Bu hususta adlandırma, kişiye toplum beklentileri bağlamında bir misyon yüklemekten başka bir şey değildir. Hayata adım atmış her kişiye bir ad verilirden öte; her kişi, bir ada verilir denilmesi adlandırma literatürü açısından daha doğru bir ifade olacaktır.

Adlandırma, topluluk içindeki kişiyi tanımlayıp bir gruba dâhil etmekten çok daha fazlasıdır. Ad verme, adlandırılan kişiye ailevi bir tahayyül ve kültürel birikimle yoğrulmuş sembolik bir tarih hediye etmektir. Bu hediye, kişiyi bir soy zincirine dâhil ederek anne ve babasının soylarına yaklaştırır. Bu açıdan bir tanıma ve tanınma edimi olan adlandırma, akrabalığın sembolik işlevine ayrılmaz bir biçimde bağlıdır. Ancak adlandırma aynı zamanda kişiyi, soyun diğer üyeleriyle karıştırılamayacak yegâne bir varlık haline getirir. Ad verme, biyolojik üreme ile soy zinciri arasında bir mesafe açar.

Çünkü kişiye ad vermek, soy zincirinin biyolojik değil sembolik olduğunu teyit eder ve onu her bireyin aile yapısında bir yere sahip olduğu kurumsal düzeneğe yerleştirir (Tesone, 2013: 14-15). Bu düzeneğin gerçek bir üyesi olmak ise toplumun geri kalanı tarafından yüzyıllar içerisinde uygulanarak geleneğe dönüştürülen ritüel odaklı törenler sayesinde gerçekleşebilmektedir. Bu törenlerin başında insan hayatının başlıca üç önemli "Geçiş Dönemi"nden biri olarak kabul edilen "doğum" içerisinde icra edilen ad verme töreni gelmektedir. Ad verme töreni, hayata adım atan yenidoğanın bir ad ile adlandırılarak toplum tarafından kabul edilmesinin ilk adımıdır.

2. Ad Verme-Toplumsal Kabul İlişkisi

Ad verme; doğumdan belli bir zaman geçtikten sonra, yenidoğanın manevi anlamda varlık sahasına kabulünün gerçekleşmesi için toplum üyeleri tarafından yerine getirilen ritüellere dayalı bir uygulamadır. "Çocuk yeni doğduğunda sadece fiziksel bir varoluşa sahiptir; ne aile tarafından tanınmış ne de topluluk tarafından kabul edilmiştir. Doğumdan hemen sonra yapılan ritüeller, yeni doğan bebeğe gerçek anlamda "yaşayan" statüsünü kazandırır; o, ancak bu ritüeller sayesinde yaşayanlar topluluğuna katılır." (Eliade, 2019: 163). Genelde erkek tarafından icra edilen bu ad verme töreninde erkek, çocuğa bir isim vererek onu kabul etmiş ve toplumsal hayatta bir yere koymuş sayılmaktadır (Delaney, 2017: 93). Bu bakımdan ad verme töreninde kişinin aldığı ad, onu tanımlamakla kalmayıp yenidoğanın bütün toplumsal ve hukuki konumunun belirleyicisi olduğunu ortaya koyar (Gören, 2015: 99). Onun içindir ki insanoğlu için ad verme olgusu, kişinin bir ad almasından öte; kimlik kazanarak bir insan topluluğu içinde anlam bulması ve konum-statü sağlamasıyla alakalı bir durumdur. Burada kimlik konusuna bir parantez açmak gerekmektedir. "Kimlik bir bilinç sorunu, daha doğrusu kişinin kendi hakkında bilinçsizce oluşan algılayışının bilince çıkmasıdır. Bu da hem bireysel hem de toplumsal düzeyde geçerlidir." (Assmann, 2018: 139). Kişinin bireysel kimliği, kendi varlığının farkına bilinçli bir şekilde vardıkça oluşurken toplumsal kimliği, kişi daha dünyaya gelmeden önce onun adına belirlenmiştir. Sosyal aidiyet bilinci ile oluşturulan bu toplumsal kimlik, kişinin toplum denen mekanizma tarafından kimliklenerek bir tür kontrol altına alınması (Bauman, 2017: 42) demektir. Bu durum, toplum içine adım atan kişiyi; hangi etnik yapıyı temsil edeceği, hangi adı-soyadı alacağı, sosyal ilişkilerinde hangi dili kullanacağı, hangi dinî inanca sahip olacağı gibi

kültürel sistemde oluşturulmuş ortak kimlikle etiketleme işidir. Assmann'ın ifadesiyle ortak kimlik sembolik bir biçimlendirmedir. Tek başına bir ortak kimlikten söz edilemez. Ortak kimlik bir grubun yarattığı ve üyelerinin özdeşleştiği bir imgedir. Grup üyelerinin bilincindeki canlılığı ölçüsünde var olan ortak kimlik, grup içerisinde icra edilen ritüellerle ortak aidiyetin bilince çıkarılmasıdır (2018: 142-143). Bunun içindir ki yukarıda bahsedildiği üzere doğumla birlikte genelde erkek tarafından uygulanan ad verme ritüelleri, aslında kişinin doğduktan sonra grup üyeleri tarafından ortak/toplumsal/kültürel kimliğe kabul edilmesinin somut bir ifadesidir.

Ad verme ile ilgili tespit edilen pek çok inanç ve uygulamaya göre ad, insanın ayrılmaz bir parçası, onu tamamlayan yanıdır. Adla insan yaşamı arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. Ancak doğumla başlayan var olma süreci, yenidoğanın dünyaya gelişini saptamak için tek başına yeterli değildir. Çünkü yenidoğana yaşam vermek, temelde ona bir ad vermekten geçmektedir. Kişi, ritüeller aracılığıyla konulan ad sonrası tabi olduğu kimlik ile yeni hayatına adım atmaktadır. Bu hususta ilkellerde kişiye bir ad konulması, yaşamın gerçek başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Çocuğa ad vermek, ailesinin en önemli görevidir. Bu iş, ailenin konumuna uygun törenler aracılığıyla yapılmak durumundadır. Bu ad verme töreni öylesine önemlidir ki bir aile sıralamasında, adı olmayan çocuk aileden sayılmamaktadır. Ayrıca ilkel insanlarda çocuk, gerekli gizemli erdeme sahip olmadığı için kendi başına insan olma gücüne de sahip değildir. Bunu aşması, kendisine bir ata adının verilmesiyle gerçekleşmektedir. Ata adları yeni doğan çocuklara verilerek ataların ruhlarının çocuklara aktarılması sağlanır. Bu sayede çocukla yeniden dünyaya gelen ata, ölü olmakla birlikte, o grubun üyesi olmayı sürdürmektedir. Diğer bir deyişle konulan ad, yenidoğanın kendi atası aracılığıyla gruba dâhil olmasını, o topluluk ile bütünleşmesini sağlamaktadır (Levy-Bruhl, 2018: 255-259).

Dünyanın köklü toplumlarında, ad vermenin toplumsal kabul boyutunu örnekleyen ritüeller veya gelenek halini almış törenler görmek mümkündür. İlk olarak ad(landırman)ın ilk(s)el insanda belirginleşen bu türden ritüellerinin benzerleri, Eski Yunan'da kendini göstermektedir. Ad verme geleneğinin tek örneği olan Atina'daki "amphidromia" uygulaması, yenidoğana onuncu gününde adını koymak üzere düzenlenirdi. Onuncu gün bebeğe, baba ya da babanın soyundan bir yetişkin erkek tarafından adı konulurdu. On günlük bebeğin adlandırıldığı günde ona, "muzafferlere

özgü saç kurdelesi" armağan edilirdi. Yeni doğmuş çocuğa sunulan bu armağan, gerek önemli bir toplumsal konumu kazanmanın gerekse on gün sonunda hayatta kalmış olmanın sembolik bir zaferidir. Bu onuncu günde yeni doğmuş bebek bir ad kazanır ve bu adla bir ailenin mensubu bir çocuk olarak çağrılmaya başlanırdı. Ayrıca ad koymanın gerçekleştiği onuncu günde ritüelin bir kısmı olarak da kurban kesilirdi (Gören, 2015: 88-91). Alman toplumunda "Cermenlerden önce ad verme, yenidoğanın aile bireyleri arasına kabulünü simgeleyen bir tören olarak görülmekteydi. Baba, çocuğunun adına karar verirken akrabalarından da tavsiyeler almaktaydı. Bir birey ancak adı konulduktan sonra aile üyesi olarak kabul edilmekteydi." (Yalçınkaya, 2015: 366). "Roma adlandırma sisteminde ad sadece kişiyi bireyleştirmeye değil, aynı zamanda onun ailesi ve toplum içindeki yerini göstermeye de hizmet ederdi. Adın tanımladığı yalnızca fiziksel olarak kişi değil, aynı zamanda toplumsal ve politik kişilikti." (Tesone, 2013: 44). Benzer şekilde Eski Araplarda da topluma kabul edilmede özgür ailelerin erkek çocuklarına, daha küçük yaşlarda karakterlerini etkilemek için kötü ve zararlı hayvanların isimleri verilirdi. Bunun arkasında, Arap toplumunun kendileri dışında kalan aile ve aşiretleri düşman olarak görme, dolayısıyla düşmanlarına saldırma, kurnazca tuzak kurma gibi vahşi eğilimleri çocuklara aşılama fikri vardı. Ancak kölelere ise efendileri için iyi, faydalı ve itaatkâr olduklarını ima eden isimler verilirdi. Çünkü Câhiliyye Araplarında "Biz çocuklarımızı düşmanlarımız; kölelerimizi ise kendimiz için isimlendiririz." anlayışı hâkimdi (Apak, 2018: 58-61). Ayrıca eski Araplarda, çocuğun dünyaya gelmesi özel günlerden kabul edilirdi. Özellikle yenidoğanın erkek çocuk olması, bir şeref ve mutluluk vesilesiydi. Doğumdan hemen sonra ad konulmak üzere yenidoğan putların yanına götürülür ve dua edildikten sonra adı konurdu. Annemarie Schimmel bu hususta erken dönem Arap kabileleri arasında çocuğu aile birimine bağlama konusunda adın önemli bir işleve sahip olduğunu belirterek yenidoğan erkek ve kız çocuğuna ölmüş büyükbaba ve büyükannenin adının verildiğini ifade etmiştir (Schimmel, 1989; akt.: Baski, 2007: 1). Mezopotamya'nın eski sahiplerinden olan Asurlular, isim verirken en çok dinî duyguların tesirinde kalmış ve genelde ilahların isimleriyle çocuklarını adlandırarak toplumsal kabulü yerine getirmişlerdir. Bu kutsal adlar aracılığıyla ilahların yaratıp yaşattığını, rızık verdiğini, büyütüp beslediğini dile getirmişler; doğan bir çocuğun yaratıcısına karşı ödevlerini bilmesi için, sürekli tanrının kölesi anlamına gelen isimler vermişlerdir (Şahin, 2009: 2007-2019). Aynı dönemde

Asurluların komşusu olan Babillerde de ad vermeye dair benzer uygulamalar görülmüştür. Babillerde bir çocuğun doğumu, özellikle de erkek çocuk doğumu çok önemli bir olay kabul edilmiştir. Doğan bebek için dualar edilir, ilahlara armağanlar sunulur, çocuğa muskalar takılırdı. Doğumdan kısa bir süre sonra çocuğa babası tarafından bir isim verilirdi. Babiller, koruyucu bir tanrının himayesine sığınırlardı. Bu durum çocuklara verilen isimlere de yansımaktaydı. Ayrıca çocuğa asıl isminin dışında onun birtakım özelliklerini yansıtan takma bir ad da verilirdi (Mutluay, 2010: 47).

Eski Türklerde doğan her çocuk, toplumun doğal bir üyesi olarak kabul edilirdi. Ancak çocuğun toplumsal kabul hususunda bir fert olarak sözü dinlenir hâle gelmesi ise asıl adı ile birlikte atını da almasına bağlıydı. Çünkü Abdülkadir İnan'ın ifadesiyle isim manasına gelen "ad" ile binek hayvanı olan "at" sözcükleri menşe itibarıyla aynıdır ve bir kahraman ata binmeden asıl adını da alamayacaktır (İnan, 1998: 206-212). Ad verme, Türk-Moğol dünyasının en önemli törenlerindendir. Çok kesin olmamakla birlikte art arda pek çok ad alınabildiği görülür. Doğumdan hemen sonra ya da bir süre sonra verilen geçici ad dışında ergenliğe ulaşınca erkek çocuklarına verilen "er adı", hükümdar için hükümdarlık adı ve bazen de ölümden sonra verilen ad, bu adlardan bazılarıdır. Bununla birlikte Yazıtlarda yer alan ve anlamları açık olmayan "ulu ad" ve "er erdemi adı" da er adı ile ilgili adlardır. Ergenliğe ulaşan ve erkek olarak kavim ya da toplum yaşamına katılanların çoğu için ölümden başka beklenecek bir geçiş kalmamıştır. Bu nedenle er adın alındığı an en görkemli andır. Çoğunlukla bu erkeklik adının kesin ve ebedi bir ad olduğunu gösteren kanıt, diğer adlar unutulduğu ve yalnızca bu adın geçtiği paleo-Türk yazıtlarıdır (Roux, 2005: 259-262).

Eski Türklerde çocuğun geçici olarak verilen göbek adını bırakıp asıl adını alabilmesi ya kahramanlık yapmasına ya da topluma faydalı bir iş yerine getirmesine bağlıdır. Bu bakımdan bir kahramanlık yapmak ya da toplum yararına bir işte bulunmak, toplum nezdinde manevi anlamda büyümüş olmanın bir sınavı kabul edilmektedir. Bu sınavı geçen kişiye bir tören eşliğinde, yaptığı kahramanlığa uygun olarak asıl adı verilmekte, erinlendiğinin bir ifadesi olarak da kişi, toplum içinde sözü dinlenir bir konuma yükselmiş sayılmaktadır. Dede Korkut Kitabı'nda topluma katılma ve alplığa geçiş törenlerinde icra edilen ad verme ritüelleri, bu olgunun somut bir ifadesi olarak ön plana çıkmaktadır. Hikâyelerde on beş yaşına gelen oğlanın kendini ispatlayarak ad almasının önemi, "Ol zamanda bir oğlan baş kesmese kan dökmese ad

komazlar-idi." (Ergin, 2011b: 118) yargısı ile toplumsal bir gerekçeye bağlanmıştır. Oğlanın "hüner" ve "erdem" ile (Duymaz, 2010: 126) yoğrularak ad alabilmesi için bir kahramanlık-yiğitlik yapması, çocukluktan beyliğe/alplığa geçişe hak kazanması gerekmektedir. Dede Korkut Kitabı'nda ad alma hikâyeleri yer alan Bamsı Beyrek, Boğaç Han ve Basat, bey çocuklarıdır. Bunların toplum tarafından birer bey olarak kabul edilmeleri, başta bir adları yokken -ad yerine geçen bazı nitelendirmeler mevcut- yaptıkları kahramanlık/yiğitlik sonucu, Dede Korkut tarafından icra edilen çocukluktan alplığa manevi geçişin sembolü olan bir ad verme töreninde aldıkları asıl adlar ile olmuştur. Gençlere ad aldıktan sonra Dede Korkut'un isteği ile babanın beylik vermesi, evladın çocuk statüsünden çıkarılarak bey statüsüne kabul edildiğinin tören ile toplum nezdinde tasdiklenmesidir. Dede Korkut'un "Adını ben verdüm, yaşını Allah versün." (Ergin, 2011b: 121) duasıyla töreni bitirmesi ise ad vericinin toplum içindeki konum-statü belirleyici rolünü ortaya koymakta, bu manevi makamın ne kadar önemli ve değerli olduğunu hikâyelerde gözler önüne sermektedir.

Türk anlatı geleneği içerisinde, toplumsal kabulün gereği olarak ad almanın ön şartı kahramanlık yapmak veya topluma yararlı bir işte bulunmak edimlerine dayanırken bu olgu, mitik özellik içeren eski Türk anlatılarında kut merkezli bir durum arz etmektedir. Bu açıdan Oğuz Kağan Destanı varyantlarında tespit edilen kahramanın adlandırılma biçimi, bunun somut örneğidir. Destanın Uygur varyantında (Bang ve Arat, 1936) metnin baş tarafının eksik olması nedeniyle kahramana Oğuz adının neden ve nasıl verildiği hakkında bilgi mevcut değildir. Ancak Oğuz'un olağanüstü doğumu ve kişiliği ayrıca ilk kahramanlığını halkına hizmet için yapmış olması, onun adına yaraşır bir lider olduğunu ortaya koymaktadır. Şecere-i Terâkime'deki Oğuz Kağan Destanı'nda ise koca bir devletin hükümdar adayı olan kahramanın topluma kabul edilmesi, töreni icra eden toplumun diğer üyeleri tarafından değil; yenidoğanın bizzat kendisinin ad alması ile gerçekleşmiştir. "Toy günü oğlanı meydana getirip Kara Han beylerine dedi ki: Bizim oğlumuz bir yaşına geldi. Şimdi buna ad koyasınız, deyip beyler cevap vermeden önce oğlan dedi benim adım Oğuz'dur." (Ergin, (?): 26-27). Bu hususta Oğuz Kağan, Türk boyları arasında ortak ata kabul edilen bir kahramandır ve atlı göçebe medeniyetinin ideal insan tipidir (Kaplan, 2016: 28). Oğuz, şahsiyetini belirleyen hâkim olma duygusu ile tanrı tarafından kutsanmış ve halkına bahşedilmiş bir hükümdardır. Bu yüzden Oğuz Kağan'ın toplumsal kabul durumu, bir hükümdarlık

nişanesi olarak kimseye bağlı kalmadan kendisi tarafından aldığı ad ile sağlanmış; bu ad ile başına geçeceği devletin kaderi hakkında beyler tarafından iyi dilekler dile getirilmiştir.

Manas Destanı'nda ad vermenin toplumsal kabul boyutu, bir kahramanlık yapmak ya da toplum yararına bir işte bulunmaktan öte, bey kanından olmanın verdiği bir ululuk ve daha beşikteyken ad alma şeklinin olağanüstülüğüyle alakalıdır. Manas, Cakıp Han'ın oğludur. Destanda, Manas'ın ismini koyan, dört peygamber gibi kocadır ve Manas dört peygamberin himayesindedir (Yıldız, 1995: 252). Farklı bir rivayette Manas doğduğunda elinde Manas yazar ve kendine Manas adı verilince bu yazı kaybolur (Durbilmez, 2017: 27); diğer bir rivayete göre ise ansızın nereden geldiği bilinmeyen bir derviş ortaya çıkar ve peygamberin, evliyaların adından ve arslanın görüntüsünden ilham alarak çocuğa Manas adını koyar (Yılmaz, 1999: 90). Manas'ın ölümü sonrası destanın devamında ise Semetey ve Seytek'in Manas'ın soyundan geldiği ve bu kahramanlara, ad verme törenlerinde ad verenlerin din ve toplum nezdinde olağanüstülük arz eden kişiler olduğu görülmektedir. Bey soylu her üç destan kahramanının ad verme törenlerinde ortaya çıkan bu olağanüstü durum; kahramanların doğum sonrası klasik ritüellerle toplum tarafından kabul edildiğinin değil, topluma kutsala dayalı güç tarafından kabul ettirildiğinin bir ifadesidir. Bu tespitin somut örneklerini, Türk dünyası sözlü anlatı geleneği içerisinde yer alan destan, masal ve halk hikâyesi gibi farklı türlerin alt ürünlerinde çokça görmek mümkündür. Sonraki bölümlerde bu noktaya değinileceği için şimdilik şu hususu belirtmek yeterli olacaktır: Kahramanın topluma kabulünün kut merkezli bir güç tarafından sağlanmasıyla ilgili olarak Oğuz'un kendi kendine ad vermesiyle başlayan olağanüstü süreç, kayın ağacından inen kocalara, toplum içinde yer edinmiş Dede Korkut gibi bilge adamlara, İslamiyet'le birlikte peygamberlere, evliyalara, dervişlere, Hz. Ali'ye, Hızır'a yüklenen bir misyona dönüşmüş; ad vermenin ritüel boyutu ise varlığını yüzyıllar boyu devam ettirerek modern zamana kadar gelebilmiştir.

Türkler tarih boyunca dünyanın farklı coğrafyalarında egemenlik kurmuş, bölge halkları ile kültürel açıdan alışveriş içinde olmuşlardır. Bu bakımdan Türk kültürü, dünyanın birçok yerine damgasını vurduğu gibi onların kültürlerinden de bir hayli etkilenmiştir. Türk kültürünün hiç kuşkusuz dönüm noktalarından birisi, İslamiyet'in Türkler tarafından kabul edilmesi olmuştur. Çünkü Arap toplumuyla karşılaşan Türkler,

İslam ile birlikte onların kültürel unsurlarını da bünyelerine katarak kendilerine yeni bir kültür dairesi meydana getirmişlerdir. Ad ve ad verme törenleri eskiden olduğu gibi yeni oluşan bu kültür dairesinin Müslüman Türkler için vazgeçilmez unsurlarından biri olma özelliğini sürdürmüştür. Ancak toplumsal kabul hususunda Türkler için önemli bir durum arz eden ad ve ad verme olgusu, din değişikliği sonrasında İslamiyet öncesi kimi özellikleri içinde barındırmış olsa da Arap kültürü merkezli bir din ile yoğrulmanın sonucunda, inanç ve uygulamada bazı değişimler yaşamıştır. Bu değişimlerin geneli ise doğumla hayata adım atan yenidoğana; nasıl ad verileceği, kimin ad vereceği, hangi adın ne tür şartlar altında verileceği gibi hususlarda olmuştur.

Müslüman Türklerde doğan her çocuk önemlidir ve toplumun doğal bir üyesidir. Doğumla birlikte hayata adım atan yenidoğanın adı, herhangi bir kahramanlık ya da halkına faydalı iş etmesi beklemenden doğumdan kısa bir süre sonra uygulanan ad verme töreninde verilir. Bu tören, çocuğun varlığının topluma duyurulması ve ailenin toplum içindeki manevi konumunun yükselmesi açısından önem arz etmektedir. Doğumdan belli bir zaman geçtikten sonra yapılan ve bir şölen havasında icra edilen bu törenlerde, aile büyükleri ve diğer akrabalar eşliğinde çocuğa varsa göbek adı sonrası asıl adı konulur. Daha önce değinildiği gibi İslamiyet öncesi kültürde aksakallı kocalara ait olan çocuğa ad verme yetkisi, İslamiyet'in kabulü sonrası Müslüman Türklerde din ehli âlimlere/hocalara/imamlara geçmiştir. Bu bakımdan doğum sonrası eve âlim/hoca ya da bir imam davet edilir. Eğer bu kişilerden biri yoksa ilk önce ailenin en yaşlısı olarak büyükbaba veya büyükanne tarafından bu görev yerine getirilir. Herhangi bir suretle büyükbaba veya büyükanne yoksa babası çocuğun adını kendi seçer (Ülkütaşır, 1976: 370). "Ad verecek olan kişi, abdest aldıktan sonra yüzü örtülü ve kundaklanmış olan çocuğu kucağına alır; yerdeki seccadenin üzerine ayakta olduğu halde, çocuğu, başı sağ tarafa ve yüzü kıbleye döndürülmüş olarak kendisi de kıbleye yönelir ve bu vaziyette çocuğun sağ kulağına ezan okur. Daha sonra ise sol kulağına kamet getirir ve çocuğun asıl adını üç defa kulağına söyleyerek adını koyar." (Sakaoğlu, 2015: 187). Yapılan tören sonrası ad vermenin toplumsal kabul boyutu aile-akraba arasında icra edilmiş sayılır. Katılımcılar tarafından aile ve toplumun yeni üyesi olan çocuk için güzel temenniler dile getirilir ve hazırlanan yemekler davetlilere ikram edilir. Bu törende çocuğa asıl adını vermenin yanı sıra İslam dinine tabi olduğu da kulağına okunan ezan ile sembolik olarak belirtilmiş olur. Ayrıca genel olarak Türk dünyasında ve

Anadolu'da ad verilirken kulağa okunan ezanın cenaze namazının ezanı olduğuna inanılır.

Doğum sonrası toplumsal kabul hususunda icra edilen ad verme töreni, yüzyıllar boyunca Türk coğrafyasında benzer şekilde uygulanagelmiştir. Altay topluluklarında ad verme, genelde yeni doğan bebeği beşiğe yatırma gelenekleri ile bağlantılıdır. Doğumundan bir hafta sonra gerçekleştirilen beşik ve ad verme töreni yakın akraba ve komşularının katılımlarıyla toy ve eğlence ile tamamlanır. Verilen isimlerin erkek çocukların hayatında güç, cesaret, sağlık ve hüner sağlaması dilenirken kız çocukları için de güzellik, nezaket ve baht getirmesi temenni edilir (Kayhan, 2019: 336). Tuvalarda genellikle çocuğa bir hafta sonra isim konur. Adın verildiği bu törende aksakal akrabalardan birisi övgülü sözler söyler, çocuğa hayır dua ve isim verir. Hakas geleneğine göre isim verme merasimi "pala toyı" çocuk doğduktan üç gün sonra yapılır. İsim verme merasiminde her şeyden önce evin ruhları yedirilip, içirilir. Yaşlılar uzun ömürlülüklerinin çocuğa geçmesi için dua ederler. İsim verme merasiminde çocuğa isim verilir. İsim verecek kişi beyaz ineğin sütü ile ağzını temizler ve ağ keçe üzerine oturur. Erkeğe genellikle yaşlı erkekler, kızlara ise yaşlı kadınlar isim koyarlar. Bunun için onlara elbise verilir. Çocuğa kendi ismini veren aksakal, sakalından üç beyaz tüy koparak çocuğun koltuk altına koyar ve hayır dua eder. İnanca göre ismini veren ömrünü de vermiş olur (Yoloğlu, akt.: Aljira Topalova, 1999: 95-98). Kırgızlarda ad verme hem eski Türk inanışlarına göre hem de İslâm'a göre önemli ve kutsal bir görevdir. Bu görev geleneklerin, örf âdetlerin, inançların etkisi altında gerçekleştirilir. Kırgızlara göre bebeğe ad verilerek toplum içinde varlık kazanması, topluma katılması sağlanır. O nedenle çocuğa lâyık bir ad seçilmelidir (Baytok, 2018: 14). Özbek Türklerinde ad verme genelde doğumdan yedi gün sonra olur. Çocuğa ismi "ad koyma toyu" ile koyulur. Özbek pilavı yapılır. Annenin ve babanın yakınları çağrılır. İsmi çoğunlukla babanın babası koyar. İsim genelde ailenin geçmişinden seçilir. İsim çocuğun kulağına ezan okunarak koyulur (Kalafat, 2000: 72). Kazaklarda çocuğa ad koyma kutsal ve önemlidir. Çünkü çocuk aldığı ad ile toplum içerisinde yaşamını sürdürecektir. Çocuğa asıl adının verileceği kırkından çıkana kadarki herhangi bir günde "at koyuv" töreni düzenlenir. Bu törene yaşanılan yerdeki büyükler, imam, akraba ve dostlar çağrılır. Ad verme sırasında imam çocuğu kucağına alarak sağ ve sol kulağına üç defa ismini söylemektedir ve ismi ile yaşasın demektedir. Çocuğun kulağına isimle

beraber imanlı ve inançlı olsun diye ezan da okunur. Ad vermeden sonra aile çocuğun şerefine davetlilere yemek verir ve kutlama yapılır (Çetin, 2018: 1091-1092). Tatar Türkleri, "İsem Tuyı" (İsim Düğünü) adının verdikleri ritüeller ile bebeğe isim verirler. Bebek doğduktan birkaç gün sonra isim verilir. Yeni doğan bebeğin uzun süre isimsiz kalmasına iyi bakılmaz çünkü o zaman bebeğe ismi şeytan verir diye inanılır. Bebeğe isim vermek için eve molla ve saygıdeğer akrabalar, komşular davet edilir. Bebeği, mollanın ve misafirlerin huzuruna genelde yastığa yatırıp çıkarırlar. Molla, Kuran-ı Kerim'den ayetler okur ve bebeğin her iki kulağına ezan okuyarak ismini tekrarlar (Çetin, 2009: 73). İran Türklerinde çocuğun yedisi veya kırkı çıktıktan sonra adın verileceği gün yakın akrabalar toplanır. Çocuk uğurlu, bahtı açık olsun diye sofralar açılır, yemekler yenir. Çocuğa ailenin büyüğü ad verir. Çocuğun kulağına "kelime-i şehadet" okunur ve sonra adı söylenir. Bebeğe adı verildikten sonra herkes onun için dua eder (Rahimi, 2019: 149-150).

Toplumsal kabul için uygulanan ad verme töreni, fiziki olarak hayata adım atmış olan yenidoğanın manevi anlamda topluma kabul edilmesinin bir icraatıdır. Dünyanın farklı kültürlerinde izleri görülen bu uygulamanın bireysel işlevi, yenidoğanı üyesi olduğu toplum içinde kimlikleyerek ona, anne karnından sonra yeni bir hayat bahşetmektir. Bu bakımdan verilen ad, kişinin var olduğunu ortaya koyar. Onu toplum, aile, akraba, inanç, dil, zaman vb. birlikteliğinin yer aldığı bir ilişkiler sistemine yegâne bir varlık olarak yerleştirir. Ad verme töreninin toplumsal işlevi ise dünyaya gelen çocuğa bir ad vererek onun varlığının, toplumun diğer üyelerine duyurulması ve ailenin toplum içindeki manevi konumunun yükselmesidir. Zira toplum nazarında karı-koca birlikteliğinin anne-baba statüsüne ulaşması ancak soyun devamı olarak dünyaya getirilecek olan bir çocukla mümkün olacaktır. Sahip olunan çocukla aile statüsüne yükselen anne-baba bu durumu, türlü davet ve kutlamalarla süslediği ad verme törenleriyle eş, dost ve yakın akrabaya ilan etmektedir. Sonuç olarak ad verme töreni, bir taraftan toplumun insanî ilişkiler sistemine kimliklenmiş yeni bir üye kazandırırken diğer taraftan ise toplumun kültürel birikiminin uygulamalı olarak sonraki kuşaklara aktarılmasına katkı sağlamaktadır.

3. Ad Alan ile Adın Uyumu

Ad verme kişi ve adı arasında yaşam boyu sürecek olan her türlü bağın tesisinde önemli bir eşiktir. Kişi, aldığı ad ile varlık dünyasında yerini bulur. Bu bakımdan kişi için ad, simgeleşmiş sesler bütününden çok daha fazlasıdır. Zira ad, hiçbir belirsizliğe yer bırakmayacak şekilde kişinin kendisidir. Silinmez bir biçimde kişinin bedenini damgalar ve ona tanınma hakkı bahşeder. Bu sayede kişi, yeri doldurulamaz bir varlık statüsü kazanır (Tesone, 2013: 74-75).

Toplumun beklentisini karşılama hususunda adlandırılan kişi, zamanla adın ifade ettiği şeye dönüşür. Yani ad alan kişi, toplumun bir üyesi olması yanında, artık adına göre yaşaması gereken bir varlıktır. Kripke bu durumu adların "katı/kesin belirleyiciler" olması açısından ele alırken (2005: 64), Searle (1958) ve Matushansky (2008) ise daha yumuşak bir ifade ile "belirgin açıklayıcılar" olarak değerlendirirler (Uysal, 2012: 240). Çünkü onlara göre her adın betimi bağlamında bir açıklaması vardır ve ad alan kişi bu betimin katı/kesin sınırları içerisine yerleştirilir. Mesela bir çocuğa *Bayram* adının verilmesi, kişinin toplum tarafından kabul edilen kutsal bir günde doğduğunu ortaya koymaktadır. Bu ad, betim ve katı belirleyici açısından doğan her çocuğa verilen alelade bir ad olmak yerine, artık özel günlerde doğmuş olma şartını bünyesinde barındıran bir ad olmuştur. Toplumsal bir gelenek olması hususunda daha somut bir örnek vermek gerekirse Özbeklerde çocukların bedeninde bazen doğuştan eksiklik, fazlalık, ben, iz, kızarıklık, damga vs. olabilmektedir. Bu hususiyet, çocuğa ad koymada mutlaka dikkate alınır çünkü aksi halde çocuğun geleceği, sağlığı, talihi vs. tehlikeye atılmış olur. Bu şekilde doğan çocuklara "kendi adıyla doğan çocuk" gözüyle bakılmakta ve *Halbay*[7], *Halbibi*[8], *Enar*[9], *Enarbay, Enarhan, Taci*[10], *Tacihan, Tacigül, Artıkbay*[11], *Narbay*[12], *Narcan, Açıl*[13], *Sünnet* gibi adlar koyulmaktadır (Aşırov, 2007: 78). İşte bu tarz adları alan çocuklar, kendilerine verilecek olan adların betimine daha doğumla birlikte sahip olurken verilen isimler ise onlarda bir katı belirleyicilik meydana getirmektedir. Betim ve katı belirleyicilik, adın sahibine karşı bir ön kabul/ön yargı oluşturma özelliğini de

[7] Hal: Ben, benek.
[8] Bibi: Kadın, kız, hanım.
[9] Enar: Nar (meyve)
[10] Taci: İbik
[11] Artık: Fazla, fazlalık.
[12] Nar: Nar, kor.
[13] Açıl- (açıl-) fiilinin emir kipi. Renginin veya özürlü bir organın açılması yani çalışması temennisiyle.

içinde barındırır. Sosyal ilişkilere dayalı bir topluluk veya gruba dâhil olmuş birinin adının ortamda ilk defa söylenmesi, diğer grup üyeleri için o kişi hakkında ilk izlenimin oluşmasını sağlar. Bu izlenimin olumlu veya olumsuz olması ise grubun duygusal ya da fikirsel kabulleri doğrultusunda şekil almaktadır. Mesela Türkiye coğrafyasında adı *Muhammed, Mustafa, Ahmet* olan birine Sünni-Müslüman; *Ali, Hasan, Hüseyin* olan birine Alevi-Müslüman; *Devrim, Deniz, Eylem* olan birine komünist-sosyalist; *Gökalp, Atsız, Oğuz* olan birine Türkçü gözüyle bakılması, adların farklı insan grupları içerisinde oluşturmuş olduğu ön kabul ile alakalıdır. Aslında bu adları her gruptan insanın kullanması mümkündür ancak adın betimi ve katı belirleyiciliği, grup içinde ad sahibine ön yargıya sebep olabileceği gibi onunla kurulabilecek her türlü duygusal veya fikirsel yakınlığın da önünü açabilmektedir.

Türk ad verme kültüründe adların betim ve katı belirleyiciliğini ifade eden en uygun tabir, "ismi ile müsemma olmak" deyimidir. Adı ile karakteri uyuşan kişiler için ismi ile müsemma tanımlaması yapılır. Deyime göre, adı *Mert* olan bir kişinin karakter olarak hiçbir şeyden korkmaması, adı *Aslan* olan bir kişinin ise bedenen kuvvetli bir yapıya sahip olması gerekir. Ancak bu durum ad sahibinin kendi tercihi değil, aile veya yakın çevrenin adın ne olacağını belirlemesiyle ilgilidir. Zira ad kişiye, genelde doğumdan belli bir süre sonra yani daha karakteri oluşmadan önce verilir. Bu yüzden ilerleyen yaşlarda tersi bir durumla da karşılaşmak mümkündür. Adı *Cesur* veya *Yiğit* olan bir erkek, korkak veya pısırık karakterli; adı *Neşe* veya *Sevinç* olan bir kadın ise asık yüzlü veya somurtkan karakterli olabilir. İsmi ile müsemma tabirine binaen, Türk anlatı geleneği içerisinde adların betim ve katı belirleyiciliğini örnekleyen edebi metinlere sıkça rastlanmaktadır. Dede Korkut Kitabı'nda boğayı yumruğuyla deviren on beş yaşındaki bir gence, yaptığı yiğitlik sonunda Dede Korkut tarafından *Boğaç Han* adı verilmiştir. Boğaç, hikâye boyunca başından geçen türlü maceralara rağmen yiğitliği elden bırakmayarak adına yaraşır biçimde yaşamıştır. Kahramanın bu ad alma eyleminden sonra "boğayı devirme betimi" Boğaç adının belirgin açıklayıcısı olmuştur. Ayrıca ilerleyen süreçte Boğaç adının başka bir kişiye verilmesinin katı belirleyicisi ise aynı eylemin kişi tarafından tekrar gerçekleştirilmesi şartına bağlanmıştır. Benzer şekilde Oğuz Kağan Destanı'nın İslamî ve Uygur varyantlarında, destan boyunca dost veya düşman kavimlere ve beylere yaptıkları işlere uygun şekilde adların verildiği görülmektedir. Oğuz Kağan, kendisine düşman olan babasının ve amcasının askerlerini

Karakum adı verilen çorak topraklara sürdükten sonra onlara "her zaman kaygılı, gönlü dar ve zavallı olunuz, köpek derisi giyip av eti yiyiniz" anlamına gelen *Muval*; kendine yardım eden bir kavme "Türk dilinde izinden giden, uyan" anlamına gelen *Uygur*; şehri iyi koruyan beye *Saklap*; ganimet taşımak için araba yapanlara veya araba yaparken kanga kanga diye bağıranlara *Kanglı*; oyulmuş bir ağaç içinde doğan çocuğa veya kestiği ağaçlarla ordunun ırmaktan geçmesini sağlayan Ulug Ordı adlı beye *Kıpçak*; karısı doğum yaptığı için yolda kalan adama veya kapısı açılmayan evin kapısını açan Tömürdü Kağul adlı askere *Kalaç*; yağan kardan dolayı geride kalan üç aileye veya Buz Dağı'na kaçan atını dokuz gün sonra getiren her yanı karla kaplanmış adama *Karluk* adlarını vermiştir (Arat ve Bang, 1936; Togan, 1982). "Oğuz'un boyların ataları olacak insanlara ad vermesi aslında o insanları, bir statüden (toplumun sıradan bir bireyi olmaktan) başka bir statüye (boyun atası olmaya) geçirmesi" (Bayat, 2013: 156); o zaman için bilinen Türk boylarını tarih sahnesine çıkartması ile alakalıdır. Ancak betim ve katı belirleyicilik bağlamında verilen adlar, sonraki süreçte o kişi ya da boyun diğer topluluklar tarafından tanınma ve hatırlanmasının yolunu açmıştır. Türk kültüründen verilen örneklerden hareketle katı/kesin belirleyiciler hususunda, adlar için sürekli değişen ya da başka bir deyişle değişmeye hazır olan insanın bu değişimine engel olan bir uygulama dense yanlış olmaz. Çünkü adlar, bir şekilde toplumun kültürel birikimine göndermede bulunduğu için daha en başında ad sahibine toplum tarafından hazır bir betimle sunulmaktır. Bu bakımdan "adlar; insandaki bütün nüansları donduran, cansızlaştıran, ona daimî maske giydiren bir hâldir. İnsanın iç değişimini engelleyen, sınırlarını toplumun çizdiği şeklî bir vasıtadır. Diğer bir deyişle adlar dünkü, bugünkü, yarınki toplum üyesini bir simada birleştiren bir damga, bir kalıp" (Abdulla, 2012: 121) sistemidir.

Adlar kişi için tanıtıcı/açıklayıcı bir işleve sahiptir. Bu bakımdan adla kişi arasında bütünleştirici bir bağın kurulmasına ihtiyaç vardır. Söz konusu bağın sağlanması ise uygun bir adın belirlenmesine bağlıdır. Türk ad verme kültüründe kişiye verilecek adın seçiminde, farklı unsurlar etkili olmaktadır. "Çocuğun doğduğu gün, zaman, ay ve mevsim; doğum yapılan yer; doğduğu sıradaki olaylar, kimi kişilere karşı duyulan hayranlık, şükran ve minnet duyguları; gelenekler; ailenin varsıllığı, yoksulluğu; daha önce kardeşlerinin yaşayıp yaşamadıkları; moda; kültür değişmeleri vb. etmenler, ad seçiminde birinci derecede rol oynar." (Örnek, 1995: 149). Bununla

birlikte ad verecek aile üyelerinin duyguları, düşünceleri, inançları, izlenimleri, birikimleri, özlemleri, umutları, beklentileri, yıllar içinde oluşmuş gelenek ve diğer faktörler de adın belirlenmesinde önem arz etmektedir (Uca, 2004: 145). Burada değinilmesi gereken asıl nokta; uygun adın seçimi sonrası ad koyma ile birlikte, adın sahip olduğu niteliğin ad alana geçmesi inancıdır. Zira her adın toplum içinde bir anlamı/betimi vardır ve bu durum, ad koyma ile sağlanacak toplumsal bir beklenti veya temenniye karşılık gelir. Türk kültüründe çok yaygın bir görenek, çocuğa yaptığı büyük işlerle; bilimi, yiğitliği, büyük başarılarıyla ün salmış bir kişinin adını vermektir. Bu uygulama, adın asıl sahibinin niteliklerinin adla birlikte yeni sahibine geçeceği inancına dayanır. Benzer şekilde birçok yerde, uzun bir ömür geçirdikten sonra ölmüş olan büyükbabanın, büyükannenin, yakın akrabanın adlarını yenidoğana verme kuralı vardır. Bu kural, uzun ömürlü olma özelliğinin adın yeni sahibine geçmesi temennisiyle ilgilidir. Ayrıca "toprağı kadar yaşasın" dileği bu vesile ile bir de çocuğun ölmüş bir yakınına benzediğine işaret edildiği zaman kullanılır. Bu deyimle ölünün vücudunu örten toprağın dayanıklılığı düşünülür." (Boratav, 2013: 103).

Kişi ile adı arasındaki bağ, her türlü beklenti veya temenniye rağmen bazen istendiği gibi kurulamayabilir. Halk arasında adın kişiye ağır geldiği, adını taşıyamadığı ya da adın kişiye yakışmadığı inancı yaygınlık kazanmıştır. Türk toplumunda sürekli hastalanan veya iyileşmeyen çocuklarda, kendilerine verilen adlarda yanlış yapıldığı; o ad değişmedikçe de hastalığın geçmeyeceği algısı vardır. Yine bazı yörelerde çok ağlayan veya hastalıklarından bir türlü iflah olmayan çocuklar ile yürüme çağını geçirdiği halde yürürken sık sık düşen çocukların adlarının ağır geldiği inancı mevcuttur. Bu çocukların adları, ya tamamen değiştirilir ve yeni bir ad takılır ya da mevcut adları yöreye has bir ağız özelliği ile *Fatma* ise *Fatoş*, *Emine* ise *Emoş*, *Mehmet* ise *Memoş* şeklinde telaffuz edilir (Araz, 1995: 108). Benzer şekilde *Dursun, Durmuş, Satı, Satılmış, Hediye, Ömür, Yaşar* gibi adlar da adın ağır gelmesinden dolayı meydana gelebilecek çocuk ölümlerine karşı tedbir olarak konulan adlardır. Bebekleri ölen aileler, bu adları tercih ederek ad büyüsü yapmaktadırlar (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 8-10). Doğu Anadolu'da bazı adların çocuklara ağır geleceği, o adları taşırlarsa delirmek, ölmek gibi olmadık felaketlerin başlarına geçeceği inancı hâkimdir. Böyle bir durumla karşılaşan çocuğun, adının başına yeni bir ad ilavesi ya da tamamen yeni bir ad konması ile kurtulacağına inanılır. Burada ata adının uygun görülmeyen veya uygun olmayan bir

çocuğa verilmesiyle onları incitme söz konusudur. Onların öfke ve gazabını önlemek için ise çocuğun adı değiştirilir. Bu inanç zamanla İslamî bir renge büründüğünden dolayı ağır geldiğine inanılan kutsal *Muhammed* adının *Mehmet*'e veya *Ahmet Ali*'ye çevrildiği görülür (Kalafat, 2006: 100). Orhan Acıpayamlı'nın tespitlerine göre ad değiştirme uygulaması Anadolu coğrafyasında farklı şekillerde yapılmaktadır:

"a. Üç lokma pide hamuru hazırlanır. Bunlardan birine değiştirilmek istenen çocuğun adı, ikincisine kız adları, üçüncüsüne de erkek adları verilir. Üç hamurdan hangisi önce kabarırsa çocuğa o lokmanın adlarından biri verilir. Eğer çocuğun adı verilen lokma kabarırsa çocuğun adı değiştirilmez.

b. Perşembe akşamı evin bahçesine gidilerek üç çiçek seçilir. Çiçeklerin uçları aynı uzunlukta kesilir. Çiçeklerden birine çocuğun, diğer ikisine başka başka adlar takılır. Ertesi Cuma sabahı tekrar bahçeye gidilir. Çiçeklerden hangisi daha çok uzamışsa çocuğa, o çiçeğe verilen ad takılır.

c. Güneş doğmadan önce, dere ya da kaynağın kenarına gidilir. Orada üç saz seçilir. Sazların uçları eşit şekilde kesilir. Birine çocuğun, diğerine değişik adlar verilir. Ertesi gün aynı yere tekrar gidilir. Sazlardan hangisi uzamışsa çocuğa o ad verilir.

d. Çocuğun adı, ocaklının verdiği yedi addan biriyle değiştirilir" (1992: 13).

Ad, barındırdığı anlam veya bir özelliğin ad sahibine geçmesiyle bir ömür sürecek olan bütünlüğe kapı aralarken bazen de kişiye ait bir özellik, ada bağlamsal açıdan bir değişim yaşatabilmektedir. Adın olumlu veya olumsuz yönde anlam değişimine karşılık gelen bu durum, kişilerin bu adları tercih etmesinde de yönlendirici olmaktadır. Mesela Müslümanlar arasında kutsal kabul edilen bir ay olan *Şaban* adının Türk komedi filmlerinde bir tip adı olarak kullanılması, adın anlamında zamanla bir değişime yol açmış; bu ad, toplum içerisinde "aptal, saf, kafası çalışmayan" kişileri niteleyen olumsuz bir anlam kazanmıştır. Eskiden ihtiva ettiği "güzel, şen, süslü" anlamlarıyla kadınlarda kişi adı olarak kullanılan *Yosma* adı, şimdi ise özellikle hayat kadınları için kullanılan kötü anlamlı bir sıfata dönüşmüş ve kişi adı olarak tercih edilmez olmuştur. Anlam değişimi yaşayan diğer bir ad ise *Yavuz* adıdır. Bu kelime eski Türkçede genellikle "kötü, fena, rezil" gibi olumsuz anlamlara gelmektedir. Ancak eski Türkçeden bu yana özellikle Türkiye Türkçesinde kelimenin anlamında değişmeler görülmüştür. Kelimenin Köktürk ve Uygur yazıtlarında "kötü" anlamını taşıması ve

Kaşgarlı Mahmud'un belirttiği üzere Divanü Lügat-it Türk'te "her şeyin kötüsü" anlamını alması, bu dönemde kelimenin anlam genişlemesi yaşadığını göstermektedir. Türkiye Türkçesinde ise Redhouse'un belirttiği üzere Sultan Selim Han'ın lakabı Yavuz'dan dolayı 16. yüzyıldan itibaren kelimenin anlamında birçok eserde "iyi, güzel, olağanüstü, cesur, mert" anlamlarıyla kullanıldığı belirlenmiş ve kelimenin anlamındaki iyileşme görülmüştür (Topuz, 2017: 172). Bugün ise Yavuz adı, içerdiği "güçlü, cesur, mert, gözü pek" anlamıyla Anadolu coğrafyasında erkek çocuklarını adlandırmada sıkça tercih edilen adlar arasında yer almaktadır.

Ad ve ad alan arasında, toplumsal mutabakata dayalı bir bütünlük söz konusudur. Ad; dış dünyada kim olduğu, hangi insan grubuna dâhil olduğu ya da neyi temsil ettiğinin ve ad alanın toplumun diğer üyeleri arasında anlam kazanmasının yolunu açmaktadır. Bu bakımdan ad, kültürel birikimle ad alana çevresi tarafından ömürlük yapıştırılan toplumsal bir etikettir. Ad alan açısından bu etiketin değiştirilmesi veya silinmesi ise çok zor bir iş olarak addedilmektedir. Zira Goethe'nin ifadesiyle ad; insanın üzerinde asılı duran bir palto değildir, aksine bedeni bir deri gibi sararak onunla kaynaşıp uyum sağlayan bir elbise gibidir. Adlar, insanla geliştiğinden dolayı adın bu bütünlükten zarar vermeden soyulması veya sıyrılması imkânsızdır (Yalçınkaya, 2015: 364).

4. Ad Vermenin Kültürel Kaynakları

Ad verme edimi, gerek inanç gerek uygulama boyutu ile sadece insan merkezli değerlendirilmesi gereken bir olgu değildir. Çünkü insan denen karmaşık varlığın köklerinde, ete-kemiğe bürünmüş bir canlı olmaktan öte; yüzlerce hatta binlerce yıldır oluşturulan ad vermenin ne, neden ve nasıllığını da içinde barındıran kültürel birikimin kodları yatmaktadır. İnsanın ne olduğunu anlamak için bu kodları açabilmek ise bu âlemin anlamlandırılmasında zihinlerde ortaya çıkan mitolojik/totemistik derinlik, olağanüstü durumları içinde barındıran inanç ve uygulamalar, semavî olan/olmayan dinler, toplumsal oluşumlar, sosyal ilişkiler, dönemsel şartlar gibi birçok olgunun tüm yönleriyle ele alınmasından geçmektedir. Farklı disiplinler için uzun bir zaman diliminde çok boyutlu bir incelemeyi gerektiren bu durumu, çalışmanın sınırları kapsamında ad vermenin mitolojik ve dinî kaynakları açısından ele almak yerinde olacaktır.

4.1. Mitolojik Kaynaklar

4.1.1. Mit ve Rit

Mitoloji, "Mit bilimi" anlamına gelir. Mit dünyanın, hayvanların, bitkilerin ve insanların kökenini anlatan kutsal hikâyelerdir. Mitlerde her zaman bir yaratılışın öyküsü söz konusudur. Bir şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl var olmaya başladığını anlatır. Bu açıdan mitler gerçekten olup bitmiş, tam anlamıyla ortaya çıkmış olan şeylerden söz eder. Kâinatın ve insanın yaratılışından sonra diğer olaylar meydana gelmiş ve bugünkü insanlar bu mitik olaylar neticesinde oluşmuşlardır. Ancak mitler, sadece ilk yaratımı açıklayan ve o zaman dilimine sıkışmış arkaik öyküler değildir. Zira mit, insanın bugün içinde bulunduğu duruma gelmesine kadar olup biten bütün önemli olaylara bir anlam verir. Özetle mitler; dünyanın, insanın ve yaşamın doğaüstü bir kökeni ve öyküsü bulunduğunu, bu öykünün de anlamlı, değerli ve örnek gösterilecek nitelikte olduğunu ortaya koyan kutsal bir düşünce biçimidir (Eliade, 2017; Seyidoğlu, 2002). Batı dillerinde "ritüel" kelimesinin Latinceden kökünü oluşturan "rit" sözcüğü ise "bir şey yapmak" anlamına gelmektedir. Buna göre rit, mitlerin kalıplaşmış davranışlarla anlatım şekli olarak değerlendirilir. Rit yerine çoğu zaman ritüel sözcüğünün tercih edildiği görülür. Bu durum, ritin tekil anlamda bir eylem olarak algılanıp ritüelin ise hem tekil bir etkinliğe hem de tüm bir türe işaret eden bir topluluk ismine karşılık gelecek şekilde kullanılmasıyla ilgidir (Karaman, 210: 229). Ritüel, ortak özellik ve işlevler bakımından, birey ya da gruplarla ilgili bazı değerlerin uygun zamanlarda sembolik veya aşağı-yukarı değişmeyen ardışık davranış biçimleri ile tekrarlanmasıdır (Honko, 1979: 372; akt.: Karaman, 2010: 229). Bu açıdan ritüel, kutsal atfedilen ilklerin kendini gösterdiği zamanı yeniden yaşamaya olanak veren kökene dönüş mitlerini içinde barındıran tekrara dayalı davranışlar zinciridir. Ritüel sayesinde, başlangıca dair yaratılış ve ataların mitik öyküsünün anlatılmasıyla "sahip olunan şeylerin en değerlisi olarak korunması gereken kültürün kendi ilkelerinin oluştuğu kutsal an anımsanır." (Eliade, 2017: 55).

İnsanoğlunun yaratılışa dair kutsallık atfettiği olguların başında ad verme gelir. Bu yüzden insanın kâinatta var oluşunun bir açıklaması olarak yaratılış/başlangıç/köken odaklı mitik metinlerde, ad vermeye dair kutsal öyküler görmek mümkündür. Eski mitolojik düşüncede "gerçekliğin" yani var olmanın sözle, adla ve adlandırmayla yaratıldığı inancı hâkimdir. Yaratımın ana maddesi olarak "söz" öne çıkmaktadır. Söz

adeta ilahî bir yasa gibi Tanrı'yı ve buyruğunu ifade etmesi bakımından mit dünyasında önemli bir yere sahiptir (Koçak, 2007: 727). Bir kimsenin veya nesnenin adının olması da onun kâinatta var olduğunun başlıca göstergesiyken adın yok olması, o adı taşıyanın yok olmasını da beraberinde getirir. Mitolojik sistemde, ad ile eşya veya kişiler arasında bir özdeşlik kurulur ve ad ile varlığın iç içe geçtiği var sayılır. Bu bağlamda ad, varlığın ifadesini ve mahiyetini oluştururken varlığın kendisi de onda ve onunla yaşayabilir. "Sayan-Altay Türklerinin mitolojik inançlarına göre kâinat, adlandırma yoluyla yaratılmıştır. Her şey sağır ve sessizken, yer ve gök diye bir şey yokken, baştan başa sularla kaplı sonu olmayan bu dünya öncelikle adlandırılarak yaratılmıştır." (Beydili, 2004: 21). Yine adlandırmanın mitik derinliğini, birçok köklü toplumun iptidai inancı olarak kabul edilen Şamanizm'de aramak yerinde olacaktır. Buna göre Şamanizm'de çocuklara ad konulması, çoğu zaman şamanlar tarafından ad verme törenlerinde yerine getirilen kutsal bir uygulamadır. Bazen adlar çocuklar doğmadan önce tanrı tarafından belirlenip şamana bildirilir. Bu durumla ilgili çeşitli şaman hikâyeleri mevcuttur. Fuzuli Bayat'ın aktardığı "Şaman'ın Çocuk İsteme Ritüeli" hikâyesine göre; yaşlı bir çiftin evine misafir olan iki şaman, tanrının bu aileye hiç evlat vermediğini öğrenince evlat dilemek için önce doğum tanrısı Ayıısıt'ın yanına yükseldiler. Ondan ret cevabı aldıktan sonra, Baş Şaman bulut ruhuna dua etmek istediğini belirtip yıldırım ve yağmur tanrısı Syüüler Bılıt Tyördiger'in yanına yükseldi. Bu bulut tanrısı duaları duydu, yaşlı çifte iki çocuk vermeye razı oldu ve birinci çocuğa *Çohuh* adını, ikinci çocuğa ise *Syüüle Bagdarın* adını vermelerini söyledi. Şamanlar çocukların ruhlarını alıp geri döndüler ve onları kadının bedenine yerleştirmek için başından çevirdiler. Bu sırada kadın kendisinden geçerek bayıldı. Şamanlar aileden güzel hediyeler alıp gittikten üç yıl sonra geri döndüler ve yaşlı çiftin yanında gerçekten de iki erkek çocuk olduğunu gördüler (2005: 265-266). Şaman hikâyesinde görüldüğü üzere çocuğa ad vermenin temelinde, mitik açıdan tanrı/kutsal merkezli yapılan adlandırmaya bir gönderme vardır.

Ad alan kişi, ad verme ritüeli sayesinde köken mitleri ile kutsanarak hem hayata hem de topluma dâhil edilmiş olur. Bu ritüeller aracılığıyla verilen ad ise insanın kişiliğinin oluşmasının yanı sıra, kişi ile adı arasında kurulan her türlü bağın mitolojik anlamda bir simgesi haline dönüşmektedir. Bu hususta ad, mitin toplum üyesine vurduğu bir damga, verdiği bir kimliktir. Ad koyma ile mitin iradesi, toplum içinde aktif hâle geçer ve her adlandırma kutsal olanla yani köken mitleriyle bağlantı içinde olmak

zorundadır. Bu bağın olmadığı yerde kahraman kendi iç dinamiğinden, değişimden ve gelişmeden yoksun kalmış demektir. İşte mitin çok güçlü olduğu dönemlerde ad koyma, böyle bir işlevin uygulama alanı olmuştur. "Bu işlev, kutsal anlatılarda ifadesini koruyup saklayabilmiştir. Bütün kahramanlara olmasa da birçok esas kahramana ad konulması, onların ulaştıkları özel ve belirli yönlerin korunup saklanması, başka bir deyişle onlarla ilgili geçmişe ait planının mevcut hâle ve geleceğe de teşmil edilme çabası, mitin güç gösterisi olarak önemlidir." (Abdulla, 2012: 121).

4.1.1.1. Totem: Tabu, Mana ve Kut

18. yüzyılın sonlarına doğru etnografik çalışmalarda görülen totemizm kelimesi, ilk kez Hindistan yorumcusu John Long tarafından 1791 yılında yayımlanan *Voyages and Travels of an Indian Interpreter and Trades* adlı eserde kullanılmıştır (Tanyu, 1983: 55). Totemizmin Avusturalya, Amerika ve Afrika'nın yerli halkları arasında, dinin yerini alan ve toplumsal örgütlenmenin temelini oluşturan genel bir sistem olduğunu; eski ve hatta yeni birçok toplumda bir sürü adet ve geleneğin totemizm döneminin artığı olduğunu 1869'da ortaya koyarak bu durumu genel anlamda ilk defa dikkatlere sunan kişi ise İskoçyalı Mc. Lenan olmuştur (Freud, 2014: 111). Ona göre ilkel kabilelerde görülen hayvanlara ve bitkilere tapınma sisteminin kökeninde totemizm vardır. Antropolog Frazer ise totemizmi bir din olarak kabul etmemiştir. Çünkü ilkel insan, çekindiği veya korktuğu cisim ve olaylar karşısında önce korunma güdüsü ile birtakım ritüel ve inançlar geliştirmiş; bu durum zamanla büyücülük ve ruhçuluk temelli bir totemizme dönüşmüştür. Frazer'e göre bir insanın totemiyle arasındaki ilişkiye, genel manada bir arkadaşlık veya akrabalık ilişkisi gözüyle bakılabilir. Kişi ya da kabilenin totemleri hayvan, bitki, cisim vs. her neyden oluşuyorsa onlar; dostları, akrabaları, babaları, kardeşleri ve nicesi olarak görülebilir. Bu totemler, özünde kendi akranları, kendisi ve insan akrabalarıyla eşit seviyede tutulur. Başka bir deyişle kendisi ve kabilenin diğer üyeleri, mümkün olduğunca totemle özdeşleştirilir. Bu bir tapınma biçimi değildir. Toteme saygı duyulur ve ona karşı itinalı davranışlar sergilenir ancak bu dost veya akrabaya gösterilenin aynısıdır. Çünkü insan, totemini üstü veya tanrısı olarak değil, akranı ve dostu olarak görür (2017: 120-121).

Freud totemizmi bir din olarak kabul etmiş ve bir şekilde psikoloji ile açıklamaya çalışmıştır. Totem, yenebilen zararsız ya da tehlikeli ve korkunç bir hayvan,

ender olarak da bir bitki ya da doğa gücüdür. Kâhinler totemin her şeyden önce klanın atası olduğunu bilir. Totem, klanın koruyucu ruhu ya da gözetenidir; kabileye güç zamanlarda yol gösterir, çocuklarını korur. Bunun için aynı toteme inananlar, totemlerini öldürmemek ya da ona zarar vermemek, onun etini yememek ya da ondan herhangi bir biçimde yararlanmamak konusunda kutsal yükümlülük altına girerler. Bu yasağın herhangi bir biçimde çiğnenmesi cezayı gerektirir (2014: 4-5). İlkel insanın inanç sistemi üzerine araştırmalar yapan Durkheim da totemizmi tartışmasız bir şekilde ilkel insanın dini olarak kabul etmiştir. Ona göre totemizmde kutsal olan şey aslında ne totem hayvanı ne de toteme ait tasvirlerdir. İnsanların totem ve totem tasvirlerine olan saygısı, totemin içinde bulunduğuna inanılan güçten kaynaklanmaktadır. Totemin içinde bulunan bu güç, onun bedeninden ayrı bir varlıktır ve bu güç değişmez, ölmez veya yok olmaz. Başka bir totemin bedenine girerek varlığını devam ettirir (Durkheim, 2018).

"Yapısalcılık"ın önemli isimlerinden antropolog Claude Lévi-Strauss'a göre adlar, ilkel insan gruplarını bir arada tutan akrabalık sisteminin temel ögelerindendir ve insan grupları arasında her türlü sınıflandırmanın yapılabilmesi için toteme dayalı adlara ihtiyaç vardır. Bu bakımdan oymağa dâhil olmuş birine totemin daha önce hiç verilmemiş bir unsuru üzerinden özel ad vermek, artık o kişinin oymağın akrabalık sisteminin bir üyesi olduğunu ortaya koyduğu gibi diğer oymaklar arasında da bu şekilde tanınmasını sağlayacaktır. Lévi-Strauss'un sözünü ettiği toplumların hemen hepsi özel adları, oymak adlandırmalarından yola çıkarak oluşturur. Bu adlandırmalar ise genel olarak totem kabul edilen oymak hayvanı ile doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantılıdır. Ayrıca her oymak ya da alt oymağın kendi üyelerince taşınmak üzere ayrılmış bir ad payı vardır. Birey, topluluğun bir parçası olduğu gibi bireysel ad da ortak adlandırmanın bir parçasıdır. Bu ortak adlandırma ya bütün hayvanı kapsar ve bireysel adlar hayvanın ayaklarının, bölümlerinin karşılığıdır ya ortak adlandırma hayvan konusunda en genel düzeyde tasarlanmış bir düşünceden kaynaklanır ve bireysel adlandırmalar bunun uzam ve zaman içindeki belirimlerinin karşılığıdır ya da iki yordamın bir bileşimi söz konusudur (2016: 230-232).

Bu tespitlerden yola çıkarak totemizm için bir grubun ya da bir klanın hayvan, bitki, nesne veya olaya; mistik, majik veya akrabalık gibi bileşenlerle bağlanmasıdır değerlendirmesi yapılabilir. Söz konusu bağ; birtakım görevler, sorumluluklar, kaçınmalar, yasaklar, ritüeller ve törenleri de beraberinde getirir. Sonuç olarak

totemizmin başlıca özellikleri şunlardır: a) Totem ve grup arasında "ortak atadan" gelme düşüncesi temelinde akrabalık bağı vardır. b) Grup üyeleri totemin ad ve damgasını taşır. c) Aynı totem çevresinde toplananların birbirleriyle evlenmeleri yasaktır. d) Totem kabul edilen şey yenilmez. Bu yüzden o aynı zamanda tabudur. e) Totemin grup üyelerine yardımcı olduğu ve üyeleri tehlikelerden koruduğuna inanılır (Örnek, 2014: 41-42).

Amerika, Afrika ve Avustralya klanları, totem adı verilen hayvan, bitki veya eşyayı kutlu ve mübarek sayar, eşyada bile bir hayat tasavvur eder, kendileri ile bu totemler arasında bir hısımlık bulur ve aynı atadan geldiklerine inanırlar. Bu klanlar totemlerine son derece hürmet eder, ona dokunmaktan çekinirler. Totemi öldürme, kesme, yeme, ona dokunma hususundaki bu yasağa tabu adı verilir. Polinezyalılar dilinde kelime karşılığı "olağanüstü olanı bir nişanla işaretleme" olan tabunun pratikteki anlamı ise dokunulması, yenmesi, konuşulması, içine girilmesi yani yapılması yasak olan şey demektir. Melanezyalılardan alınmış, totemizme ait diğer bir kavram ise mana'dır. Hem klan üyesinde hem de totemde tecelli ettiğine ve sosyal hayatı düzenlediğine inanılan bu esrarlı kuvvete mana adı verilir. Her başarı, manaya sahip olmakla açıklanırken her başarısızlık da mana kaybının bir sonucu olarak yorumlanır. Mananın olumlu, insan ve toplum yararına beliren yanları olduğu gibi tehlikeli yanları da söz konusudur. Bu bakımdan belli kimseler, nesneler, yerler mana ile yüklü oldukları kabul edildiği için bunlarla konuşmak, bunlara dokunmak ya da buralara bazı ritüel işlemleri yerine getirmeden girmek insana zarar getirebilir. Burada tabu devreye girer ve mananın tehlikeli yanı, tabu ile yasaklanır. Bu yüzden iki taraflı bir kuvvete sahip olan manadan yararlanmak ya da onun zararından kurtulmak için birtakım kaçınmalara dikkat etmek, birtakım işlem veya uygulamaları yerine getirmek gerekir (Eröz, 1983: 26-27; Örnek, 2014: 37-38). Aslında ilksel inançların temelinde insan dâhil tüm varlıkların bir ruha veya daha doğru bir tabirle gizli bir iç güce sahip olduğuna inanılır. Kimi zaman tanrısal bir özellik gösteren bu güç hayvan, bitki, nesne gibi canlı-cansız kimi varlıklarda diğerlerinden daha fazla olabilir. Eski Türk inancı bağlamında değerlendirmek gerekirse bu gizli güç, Türklerdeki *kut* inancına benzemektedir (Çirkin, 2019: 302; Yıldız Altın, 2020: 268). J. P. Roux'ya göre de "kut, insana gelen ve içine yerleşen gücün, insan kaynaklı olmayan özel bir güçtür." (2015: 90). Bu bakımdan eski Türklerde iç gücün karşılığı olarak kutun bulunduğu varlıklar için zamanla birer totem

haline dönüşmüşlerdir yorumu yapılabilir. Ancak İbrahim Kafesoğlu gibi bazı araştırmacılar, eski Türk dininin totemizm olarak değerlendirmesine veya en azından bu dinin başlangıç biçiminin öyle olabileceği iddiasına karşı çıkmışlardır. Onlara göre totemizm, klan tipi topluluk hayatı, ana hukuku, ortak mülkiyet, asalak ekonomi (avcılık ve devşirme) gibi hususları içinde barındırırken eski Türk yaşantısında, Türk ailesinin baba hukuku özelliğe sahip olması, akrabalığın kan bağına dayanması ve Türklerde ferdî mülkiyetle birlikte hayvan yetiştiriciliği ve ziraatın önemli olması sebebiyle totemizm ve eski Türk dini uyuşmamaktadır. Bu bakımdan eski Türk dini için genel manada bir totemizmden bahsedilemez (1977: 248-251). Ancak yine de bazı hayvanların kutsal sayılması veya kut inancı bağlamında yoğun bir güçle dolu varlıklara dokunmanın, hayvan veya bitki ise onları tüketmenin, hatta adlarını bile söylemenin insana zarar verebileceği hususunda, eski Türk dini içerisinde totemizm benzeri unsurların varlığından söz etmek mümkündür.

"Totem, klan halkının kutsal saydığı bir varlıktır. Bu varlık çoğu kez kurt, geyik, kartal gibi bir hayvan olmakla birlikte bitki, nehir, dağ gibi canlı ve cansız varlıklar hatta ay ışığı, yıldırım veya gök taşı gibi göksel varlıklar da olabilir. Örneğin Altayik kökenli halklarda kurt, geyik, boğa veya kartal gibi hayvan türleri çok eski çağlardan beri kullanılan birer totemdir." (Çirkin, 2019: 298). Ancak totem, eski Türkler açısından tapınılan bir varlık değildir. Çünkü totem tanrısal gücün tezahür ettiği bir aracı konumundadır. İçinde bu gizli gücü barındıran canlı-cansız her neyse, Türkler tarafından kutsanır ve sürekli saygı görür. Hatta totem kabul edilen varlık ile mutlak bir bağın kurulduğu da olur. Klan üyeleri, kutsal saydıkları totem ile klan arasında bir kan bağı olduğuna inanırlar. Bu bakımdan Türk, Moğol ve diğer Sibirya kökenli halklar arasında totem kabul edilen kutsal hayvandan türeme efsanelerine sıklıkla rastlanırken bahsedilen halklar, kendi türeyiş destanlarında atalarını veya soylarını bu hayvanlara bağlamıştır. Bu nedenle Sibirya kökenli halklar arasında kurt, geyik, boğa veya kartal gibi hayvan türlerinin birer totem olarak görüldüğü rahatlıkla söylenebilir (Çirkin, 2019: 299). Eski Türklerin kahraman tasavvurunda bu totem hayvanlarının şekil almış biçimi hiç kuşkusuz Oğuz Kağan'dır. Doğumundan sonra tasvir edilen Oğuz'un gövdesinin hiçbir gökselliği yoktur ve o tamamıyla hayvan biçimlidir. Destanda Oğuz, temelde biri "ata kurt", diğeri adıyla da ilintili olan "ata boğa" olmak üzerine iki temel totem hayvanı üzerine inşa edilir. Bu durum insanı, totem hayvanı ile özdeşleştirme amacına

yöneliktir. Benzetmenin devamında Oğuz'un omuzlarının samur omzu, göğsün ayı göğsü olması ise arka planda kalan diğer totem hayvanlarına bir gönderme olabilir. Yapılan bu tasvir, göçebe sanatının en güzel arkeolojik parçalarının sunduğu zenginlikte bir sentez sunar. Bu durum belki de bu bir soyağacı özetidir; kahraman Oğuz, her şeyi ile canlı bir "totem direği"dir (Roux, 2005: 325-326).

Totem kabul edilen hayvanlarının adlarını doğrudan dile getirmek, Sibirya kökenli toplumlar arasında bir tabu haline gelmiştir. Zira ad, sahibinin bir parçasıdır ve tıpkı onun gibi gizli bir güce, yani kuta sahiptir. Adın alelade anılması, bu kutlu gücün açığa çıkmasına ve manevi anlamda zarar görmesine sebep olacağından dolayı Türk ve Moğol kökenli halklarda, totem kabul edilen bu hayvanların gerçek adları gizlenmiş, yerlerine farklı adlar kullanılmıştır. Mesela önemli bir totem hayvanını Oğuzlar "kurt" adıyla anarken diğer Türk boyları "börü" adını kullanmıştır. Türkler, bilenen kurda çok eskilerden beri "börü veya böri" derlerdi. Eski Türk ailelerinde, büyüklerin adlarını söyleme yasak ve tabuydu. Bu bakımdan, yasak gereğince kutlu adın kullanılmaması hususunda totem kabul edilen börü adı, solucan soyundan küçük hayvanların adı olan kurt ile örtülü olarak tanımlanmıştır (Ögel, 2010: 117-118). Börü/kurt, Türk mitolojisinin en önemli sembolü, en kadim kutsal hayvanıdır. Eski Türkler kendi türeyiş ve soyun devamı ile ilgili türlü anlatılarını, genelde bu totem hayvanı ile ilişkilendirmiştir. Tanrı ve kutsal ruhlar bile kurt kılığında yeryüzüne inerek Türklere yol göstermiş, onların koruyuculuğunu yapmıştır. Türklerin bu kutsal hayvana "Kök-Böri" veya "Gök-Kurt" demelerinin sebebi de gök renginin kutsal göğün olduğu kadar tanrının da sembolü olmasıdır. Bir şeyi gök rengine büründürmek veya gök sözü ile söylemek, o şeyi kutsal saymak veya aralarında tanrı ile ilgili bir bağ kurmak istendiğinden ileri gelmektedir (Ögel, 2010: 42). Türkler arasında tabu ya da türlü çekincelerden dolayı kurt dışında adı söylenmeyen farklı hayvanlar da mevcuttur. Bu kutsal hayvanlardan biri Türklerin millî simgelerinden olan kartaldır. Yakutların en yüksek ruhları taşıdığına inanılan bu hayvan, Gök-Tanrı'nın timsali olarak ya da şaman ruhunu ifade etmek amacıyla Dünya Ağacı'nın tepesinde tasavvur edilmiştir. Özellikle Göktürk ve Uygur devirlerinde ise kartal ve diğer yırtıcı kuşlar, hükümdar ya da beylerin timsali, koruyucu ruhun ve adaletin simgesi konumunda olmuştur (Çoruh, 2006: 137-138). Kartal, Türk dünyasında bürküt adıyla bilinen bir kuştur. Türkler arasında bu kuşun farklı cinsleri için kartal veya bürküt adının kullanıldığı

bilinmektedir. Ancak belli Türk coğrafyalarında bürküt yerine kartal adının kullanılması, tıpkı börü/kurt adlarında olduğu gibi bürkütün de bir totem adı olması ve tabu gereği bu adın gizlenmesiyle açıklanabilir.

İlksel insan, totem hayvanları ile kutsal bir bağ kurmuş ve bu bağı, totem adları ile ilgili türlü inanç ve uygulamalarına yansıtmıştır. Bu bakımdan eski toplumlarda bir kişiye verilen ad, totem hayvanından ya da ona ait bir parçadan seçilmişse adla beraber gizli bir gücün de ad alan kişiye geçeceği kabul edilmiştir. Bu durum, kişi ile adını alacağı hayvan arasında bir ilişki kurmanın ya da güçlü bağlar oluşturmanın bir tür yoludur. Başka bir deyişle totem adını alan kişi, bir şekilde totem hayvanının barındırmış olduğu betime doğru evrilir ve bu kutsal gücün bir parçası olur. Ayrıca bu güç, bir totem mitini de beraberinde getirir. Zira daha önce bahsi geçtiği üzere Türkler de dâhil olmak üzere Altay kökenli toplumlar, kendilerini totem hayvanlarından türemiş varsayar. Bu durum "en klasik açıklama ile ailenin ya da kişinin kuşaklar arası normal aktarımı yoluyla bir hayvan türünden, bir hayvanla bir insanın birleşmesinden ya da anormal yine "sine concubitu"yla (eşeysiz döllenme) dünyaya geldiğidir." (Roux, 2005: 271). Zamanla türediğini varsaydığı totemin adı ile anılan bu toplumlar, totemle bağlantılı türlü adları toplum üyelerine vererek soyun türediği hayvanın adı ve bazı özelliklerinin de yaygınlaşması sağlar. Bu bakımdan Oğuz boylarında ongun olarak kabul edilen farklı kuş türleri, bir taraftan totemistik dönemin bir kalıntısı durumundayken diğer taraftan o boya kimlik kazandıran bir sembol haline dönüşmüştür. Bu sembolleri özel kişi adlarında da görmek mümkündür. Mesela doğan kuşu, Türklerde daha çok avcılıkta kullanılan bir ev hayvanıdır. Evlerin ve sarayların süsü, hakanların ve yiğitlerin bir sembolüdür. Türkler doğan türlerine farklı isimler vermiştir. *Tuğrul, Çağrı, Şahin, Laçın* gibi doğan türü adları (Ögel, 2010: 127) ve ayrıca *Akkuş, Çakır, Kartal, Turgay, Alakuş, Sungur* gibi diğer kuş türleri adları, kuşlarla beraber kişilere de özel ad olarak verilmiştir. Bu totemistik kuş adları Türklerin avcılık devirlerinin bir hatırası olarak kişi adlarında varlığını sürdürmüştür. Ayrıca sonraki devirlerde *Bars* ve *Arslan* adlarından türeyen *Karabars, Barsbeğ, Barstogan, Arslanbey, Alparslan, Arslantaş* gibi kişi adları ile beraber *Yılan, Boğa, Arıkboğa, Kulan, Tunguz, Ertan, Aktay, Barak, İtik, Koç* gibi farklı kutsal hayvan adlarının da Türklerde kişi adı olarak kullanıldığı görülmüştür ([Orkun], 1956: 7). Bazen de bu kutsal hayvanların adları veya adlara dair kimi özellikler, mitik dönemin bir kalıntısı olarak Türk anlatı

geleneğinde kullanılan kişi adlarında ön plana çıkmaktadır. Mesela Dede Korkut Kitabı'nda koyun-koç kültünün arkaik izlerini "Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy"da görmek mümkündür. Basat'ın Tepegöz'ü alt etmesi için gereken ipuçlarını, mitik adlandırma vasfı taşıyan "Yünlü Koca" ve "Yapağılı Koca" vermiştir. Dede Korkut tarafından tayin edilen bu kişilerin taşımış olduğu "Yünlü" ve "Yapağılı" adları, koyun-koç kültünün mitik izlerini taşımaktadır (Ergun, 2015: 229). Ancak bir hayvan adının belli bir toplumda çok yaygın olması ve övülmesi, bu adın kutsal kabul edilmesi dışında, adı ilk kez alan birisinin toplum nezdinde parlak bir rol oynamasından kaynaklanabilir. Karahanlılar'da çok seçkin yeri olan "Abdülkerim Satuk Buğra Han" anısına damızlık deve anlamındaki "Buğra" adı, hükümdarın soyundan gelen hanedan üyeleri tarafından yaygın bir şekilde kullanılmıştır (Çakır, 2018: 45). Bazen de kişiye bir hayvan adı verilmesi, onunla karşılaşmaktan veya ona duyulan hayranlıktan kaynaklanabilir ya da ergenliğe geçişin bir sınavı olarak o hayvanla yapılan dişe diş bir mücadelenin sonunda ona üstünlük kurmuş olmanın bir temsili olarak onun adını almayla ilgili olabilir. Dede Korkut Kitabı'nda boğayı deviren bir gencin Boğaç veya arslan ininde büyüyen bir çocuğun at basmasından dolayı Basat adını alması bu durumu örneklendirmektedir. Türk toplumunda hayvan adları, kişinin olumlu bir tavrına veya hissedilen sevgiye istinaden kişi ile hayvan arasında kurulacak manevi bağın tesisinde bir hitap adı olarak da kullanılabilmektedir. *Aslanım, Kartalım, Kaplanım, Koçum, Minik Kuşum, Yavru Serçem, Güvercinim, Kuzu, Sıpa* gibi hitaplar, kullanılan bazı hayvan adlarına örnek teşkil etmektedir.

Ad, kişinin önemli bir parçası olunca o kişi ne kadar güçlüyse adının da o kadar etkili olacağını varsaymak doğal bir durumdur. Bu yüzden ilahlar ve ruhlar gibi tabiatüstü varlıkların adlarının genellikle büyük erdemlerle donanmış olduğuna ve bunların sadece ağza alınmasının bile doğanın düzenini bozabileceğine insanoğlu tarafından bir şekilde inanılmıştır. Bu bakımdan eski toplumlarda tabiatüstü varlıkların gerçek gücünün ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen kutsal adlar, zamanla bir tabu/örtmece'ye (euphemism) dönüşmüştür. Yani bu adların gereksiz kullanımından kaçınılmış veya kullanımı tamamen yasaklanmış; bunların yerlerine ise başka adlar tercih edilmiştir. Ancak bu kutsal adları öğrenip kullanan kişinin tabiatüstü varlığın gücüne sahip olacağı hatta bu güçle kutsal olanı da emri altına alabileceği kabul edilmiştir. Bu yüzden tabiatüstü varlığın zayıflık veya anlık bir gafletle gerçek adını

büyücülük isnat edilen bir kişiyle paylaşması, onun artık büyücüye boyun eğmesi demektir ve o kutsal varlık, her türlü bedeli ödemek zorundadır (Frazer, 2019: 372, 377). Mesela Tatar halk anlatılarında "Şüreli" adında bir "orman ruhu/iyesi" bulunmaktadır. Ormana giden insanları kandırıp onların yollarını kaybetmelerine sebep olan Şüreli, şayet kişi ormana tek gitmişse onu hile ile yanına çağırır, izin isteyerek onunla gıdı gıdı oynamak ister. Hele bir de o şahsın dişlerini görmüşse kendine hâkim olamaz ve onu öldürünceye kadar gıdıklar. Aslında Şüreli'nin asıl amacı insanları öldürmek değil, eğlenmektir. Şüreli'nin en belirgin özelliklerinden birisi, insanların sordukları sorulara cevap vermeyip kendi adını da söylememesidir (Atnur, 2007: 26-27). Buna göre, Şüreli'nin adının başkaları tarafından bilinmesi, kendinde var olan ve adıyla bütünleşen kutsal gücün ifşa olmasına hatta bu gücün kötü niyetli insanların eline geçmesine sebep olacaktır. Bu yüzden Şüreli, adı üzerinden oluşan tabunun bozulmaması için kendi adını ormanda karşılaştığı hiç kimseye söylemez.

Semavî dinlerde kutsal adların kullanımına dair tabu/örteceye rastlamak mümkündür. Yahudilik ve Hristiyanlıkta Tanrı'nın ismini boş yere anmak günah sayılmaktadır. Her iki dinde de dinsel ve resmî merasimlerin dışında Tanrı'nın adının kullanılması "profan/kutsala saygısızlık" olarak algılanır. Bu yasaklama sadece Tanrı'nın adıyla sınırlı kalmayıp "İsa, cehennem, şeytan ve lanet" gibi kavramlara da sirayet etmiştir. Ancak bu kavramların asıl biçimleri manası aynı kalmak koşuluyla fonetik bir farklılığa uğradıktan sonra, o din sahipleri arasında kullanılmaya devam etmiştir (Demirci, 2008: 25). Benzer şekilde İslamî kaynaklarda "cin" olarak geçen, adı anıldığında ortama kötülük yayacağına inanılan soyut varlıklarının adları da her ortamda doğrudan söylenmez. Müslüman Türkler arasında cin kelimesi yerine "üç harfliler" veya "iyi saatte olsunlar" ibarelerinin kullanımı tercih edilmektedir. Yine Türkler Müslüman olduktan sonra İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in adının gündelik hayatta kullanımına çok dikkat etmişlerdir. Bu bakımdan Müslüman Türklerde çocuğa Peygamber adı verilse de onun adının uygunsuz bir şekilde kullanılması veya ona saygısızlıkta bulunulması hoş karşılanmamıştır. Daha önce bahsedildiği üzere ilkel inancın bir kalıntısı olarak kutsal kişinin manevi varlığına zarar gelmemesi hususunda, kutsalın adını anmak bir tür yasak/tabudur hatta o ad yerine örtmece(euphemism) olarak başka bir ad tercih edilir. Bu bakımdan İslam Peygamberi'nin Arapça olan *Muhammed* adı, Müslüman Türkler arasında *Mehmet* haline dönüşmüştür. Leyla Karahan'a göre

Muhammed adının artık Mehmet şekline dönüşmesi, Peygamber'e saygıdan değil, Muhammed-Mehemmed-Mehmet (hatta Memet) şeklinde gelişen bir dil olayından kaynaklanmaktadır (2008: 20). Nitekim Saim Sakaoğlu da bu değişmeyi aslı Muhammet olan adın sırasıyla Mehemmed-Mehmed/t şekillerine girdikten sonra Memet ve Memo şekillerini alarak yerlileşmesi şeklinde açıklamıştır (2001: 12). Ancak bu dönüşüm uzmanlar tarafından her ne kadar sadece dilsel bir olay olarak kabul edilse de Muhammed adı yerine Mehmet'in kullanımının Müslüman Türkler arasında yaygın olmasının kullanıma dayalı dilsel bir dönüşüm olması yanı sıra, ilkel dönemden kalma kültürel bir inancın İslamiyet'le birlikte Türklerde Peygamber'e karşı duyulan saygıyla birleşmiş olmasıyla alakalı bir durumdur.

Tabiatüstü varlıkların adlarının kullanımı hususunda kabul gören bu inanç ve uygulamalar, zamanla hükümdar veya kutsal sayılan kişilerin adları için de geçerli hâle gelmiştir. Bu bakımdan söylenmesi sakıncalı olan hükümdar veya kutsal kişilerin adlarının kullanımı yasaklanmış; adlar yerine, onların belirgin özelliklerini yansıtan sözcükler kullanılmıştır. "Eski Yunan'da din adamları ve yüksek rütbeli devlet memurlarının isimleri tabu sayıldığı için söylenmesi yasaktı. Dinî göreve getirilen kişi yeni kutsal isim alıyor ve gerçek ismi tunç veya kurşun bir levhaya yazılarak unutulması için denizin derin sularına atılıyordu. Bugün Hristiyan din adamlarının göreve gelince yeni bir isim almalarının temelinde bu pagan gelenek yatmaktadır." (Nahmedov, 2016: 139). "Burma'da en büyük saygısızlık tahttaki hükümdarın adını anmaktı. Burmalılar ülkelerinden uzakta bile olsalar hükümdarın adından söz edemezdi; kral tahta çıktıktan sonra sadece kraliyet unvanlarıyla bilinirdi. Hiçbir tebaası Çin imparatorunun adını anamaz ve yazamazdı. Eskiden Korelilerin kralın adını anması yasak olup ağır cezalara tabiydi. Ayrıca zaten kralın adı genellikle bilinmezdi." (Frazer, 2019: 364). Türklerde hükümdar ya da kutsal kişilerin adlarının kullanımında bir tabu/yasak olmamasına rağmen yine de bir çekince söz konusudur. Bu adlar söylenmeden önce adın sahibinin kimi özelliklerini sayıp döken kalıp ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. "Epitet" olarak adlandırılan bu kalıp ifadeler, gerçek adın yerine geçmeyen ancak ad sahibini niteleyen kelime veya kelime gruplarından oluşur. Bu bakımdan epitetler kullanım bağlamında bir tür lakap olarak değerlendirilebilir. Müslüman Türklerde dinî kutsallık taşıyan kişinin adı yerine onun manevi makamını niteleyen epitetler kullanılmıştır. Mesela "hazret, pir, şeyh, efendi, şah, dede" gibi ifadeler bunlardan bazılarıdır. Yine

Türk anlatı geleneği içerisinde özellikle Dede Korkut Kitabı'nda, hikâye kahramanlarının tanıtımı sırasında epitetlere rast gelmek mümkündür. Hikâyelerde Kazan Han için "Ulaşoglı, Bayındır Hanuñ güyegüsi, Kalın Oğuzuñ devleti, Tülü kuşuñ yavrısı, Türkistanuñ diregi, Amıt suyınuñ aslanı, Karaçuguñ kaplanı, Koñur atuñ iyesi, Han Uruzuñ babası"; Bamsı Beyrek için "Parasaruñ Bayburd Hisarından parlayup uçan"; Şir Şemseddin için "Bayındır Hanuñ yağısın basan"; Aruz Koca için "at ağızlu" (Ergin, 2011b: 95-96) gibi tanımlamalar epitet olarak kullanılmıştır. Bunların ne ifade ettiği konusunda, Başgöz'e göre epitetlerde sık sık söylenen şeyler, Oğuz göçebelerinde nelerin yiğitlik sayıldığı ve hangi değerlerin saygın bulunduğudur. Epitet, bu değerleri ve kahraman anlayışını ilahlardan, kutsal ruhlardan, peygamberlerden ve şamanlardan alarak kahramanın adına bağlar. Bu değerlerin epitetler yolu ile yeniden hatırlatılması, dinleyenleri ortak değerler etrafında birliğe çağırır ve geçmişle o gün arasında bir köprü kurarak kültür kopmalarını önler (1998: 34). Ayrıca epitetler Türklerde bir tür ad verme biçimi özelliğine de sahiptir. Zira eski Türklerde kişi, anne veya baba adına bağlı olarak değil, bu dünyada gerçekleştirmiş olduğu yiğitliğe göre adlandırılmıştır. Yani "Yiğit namıyla anılır" anlayışının bir karşılığı olarak kişi, epitetleri sayesinde toplum içerisinde tanınmaktadır. Ancak İslam'ın kabulü sonrası Arap kültürünün bir tesiri olarak Müslüman Türklerde kişiler, anne veya baba adlarıyla anılmaya başlanmıştır. Başlarda Arapça "bin/binti" ifadeleri doğrudan kullanılmış, sonrasında ise bu adlandırma biçimi Türkçeleşerek "oğlu/kızı" şekline çevrilmiştir. Mesela Göktürkler'de kişiye yaptığı yiğitliğe bağlı olarak *İl-Teriş* (il alan) adı verilmiştir. Ancak erken dönem Müslüman Türklerde *Mahmud bin Hüseyin bin Muhammed El Kaşgarî* örneğinde olduğu gibi kişi adı ata/baba adına bağlanmış, sonraki dönemlerde ise Arapça ifadeler *Ali oğlu Mehmet, Fatma kızı Ayşe* örneklerinde görüldüğü gibi Türkçe karşılığı ile kullanılmıştır[14].

Sonuç olarak ad, canlı-cansız her türlü varlık açısından sahibinin türlü özelliklerini içinde barındıran mistik, majik veya büyüsel bir olgu olarak kabul edilmiştir. Bu olgu, çevresindeki diğer varlıklara göre imtiyazlı olan her türlü kutsal için daha farklı bir anlam arz etmektedir. Çünkü diğer insanlar tarafından bir iç güce sahip olduğuna inanılan kutsal varlığın kendi gibi adı da bu manevi güce vakıf sayılmıştır. Bu yüzden kutsalın sahip olduğu maneviyatın kimseye zarar vermemesi ya da kutsiyetin

[14] BURAN, Ahmet. "Türk Kişi Adları Sisteminde Görünmeyen Arap Etkisi". I. Uluslararası Adbilim Sempozyumu 22-24 Nisan 2021.

bozulmaması için adın yabancılar tarafından dile getirilmesi veya toplum içinde alelade kullanılması, bu duruma inanmış kişilerce hoş karşılanmamıştır. Böyle toplumlarda, tanrı ya da bir tanrı temsilcisi kişinin; totem kabul edilen hayvan, bitki veya herhangi bir nesnenin; mistik, majik veya büyüsel yüzü olarak kabul edilen kutsal adlarının başkaları tarafından dile getirilmesi yasaklanmış ya da yerlerine kutsal olmayan farklı adlar tercih edilmiştir. Nitekim ilksel dönemlerin totemizm potasından süzülerek zamanla farklı toplumların geleneklerinde yer edinen bu uygulamalar, Türklerin de ad verme kültüründe yerini almıştır. Bahsi geçtiği üzere eski Türklerde kutsal kabul edilen varlığın adının da kutsal sayılması, ad ile sahibi veya boy arasında manevi bir özdeşim kurulması, saygı veya korku odağında kutsal adın kullanımının bir tabuya dönüşerek yerine başka adların tercih edilmesi gibi inanç ve uygulamalar, Türklerin ad verme kültüründe yer edinen totemizm kalıntıları olarak değerlendirilebilir.

4.1.1.2. Büyü ve Diğer Tabiatüstü İnançlar

Kişi, asıl adını aldıktan sonra artık o adın toplum içinde ifade ettiği betime göre şekil almaya başlar. Bu betim, kişiye bireysel ve toplumsal bir kişilik kazandırmasının yanı sıra ona, adla kurduğu mit merkezli büyüsel ve gizemsel bir bütünlüğün de kapısını aralar. Zira ad, toplum nezdinde kişiyi tamamlayan bir misyona sahipken diğer taraftan da ad sahibinin büyü odaklı iyi ya da kötü etkilere maruz kalmasına sebep olabilmektedir. Ad, kişinin özüdür ve bir insanın adını bilmek, onun üzerinde güç sahibi olmak demektir. Sadece adı telaffuz etmek bile kişinin büyüsel ve gizemsel yönden tahakküm altına alınmasına yol açabilir. Yani ad, insanın bir parçası olduğuna göre ad üstüne yapılabilecek her türlü ak ya da kara büyü, parçanın başına gelenin bütünün de başına geleceği ilkesi gereği sahibini de etkileyecektir (Örnek, 2014: 141). Kısacası kişinin adını rasgele/gereksiz anmak, onun varlık dünyasına müdahil olup sırlarının üstündeki örtüyü kaldırarak savunmasız bir biçimde farklı güçlerin etkisine maruz bırakmaktır.

Ad, kişinin niteliğine ilişkin bir bilgi içerdiğinden dolayı adın yabancılar tarafından bilinmesi sakıncalı bir durumdur. Çünkü bahsedildiği üzere birine büyü yapabilmenin yollarından biri, o kişinin öncelikle adını bilmektir. Bu noktada adlar üzerinden kurulan büyüsel inancın örneklerini, ilkel insan gruplarında görmek mümkündür. İlkel insan, adını varlığının hayati bir parçası olarak görür ve ona göre

davranır. Sözcüklerle şeyler arasında bir ayrım yapamadığı için kişiyle ad ya da adın belirlediği şey arasındaki bağlantının sadece geçici ve düşünsel bir birliktelik değil; bir kişiye saçıyla, tırnaklarıyla veya ona ait bir eşyayla olduğu gibi adıyla da büyü yapılabilecek şekilde ikisini birleştiren gerçek ve sağlam bir bağ olduğunu zanneder. Bu bakımdan ilkel insan, yoğun ve devamlı bir büyüyle öldürülme korkusu içinde yaşar. Kendisinin en önemsiz kalıntıları -tırnak kesikleri, tükürüğü, yiyecek kırıntıları, kendi adı- onun düşüncesine göre büyücü tarafından kendi yok oluşu için kullanılabilir. İşte bu yüzden bunları gizlemeye ya da ortadan kaldırmaya büyük önem gösterir. Tespitlere göre birçok ilkelin de adlarını kendilerinin hayati bir parçası olarak gördükleri ve dolayısıyla kötü niyetli kişilerin eline kendilerine kötülük yapma fırsatı vermemek için gerçek adlarını gizlemek için bin türlü zahmete katlandıkları açıktır. Mesela Avustralyalı aborjinlerin adlarını gizli tutmasının altında büyük ölçüde düşmanın büyü yoluyla adı, o kişinin zararına kullanabileceği inancı yatmaktadır (Frazer, 2012: 307; 2019: 313-314). Benzer inanç biçimini Türklerin ad verme kültüründe de görmek mümkündür. Zira ad ile kişi arasında ayrılmaz bir bütünlük olduğu, asıl ad üzerinden yapılabilecek her türlü iyi ya da kötü bir büyünün adın sahibini de etkileyeceği inancı, eski Türklerde yaygın bir durum olmuştur. Bu bakımdan Türkler, adlar üzerinden kurulabilecek özellikle kötü nitelikli büyülerin önüne geçebilmek için ya ikinci, üçüncü adlara veya lakaplara başvurmuş ya da asıl adlar yerine kötü, pis, çirkin, uzaklaştırıcı özellik arz eden adlar tercih ederek bu adların kutsal koruyuculuğundan faydalanmak istemişlerdir.

4.1.1.2.1. Asıl Adın Gizlenmesi/Başka Bir Adın Kullanılması

İlkel insan, kişinin asıl adı üzerinden ona büyü yapılabileceği endişesinin önüne geçmek için asıl adı gizlemiş veya kullanımı yasaklamış; onun yerine ikinci, üçüncü hatta sayısız ad veya lakap kullanmayı topluluk üyeleri arasında uygulamıştır. Bu bakımdan birçok toplumda kişinin adının gizli tutulması gerektiği düşünülüyorsa ya soyadı ya da takma adı kullanılmasına dikkat edilmiştir. Gerçek ya da ilk adlardan farklı olan bu ikinci adlar, sahibinin doğrudan bir parçası değildir, bu yüzden rahatça kullanılabilir ve kendisine hiçbir zarar vermeden herkese söylenebilir. Bir Kızılderili erkeğinin adını öğrenmek çok güçtür, kadının adını öğrenmekse imkânsızdır ama Amerikan adlarını hemencecik söylemeye hazırdırlar. Aslında ilkel insana göre kişinin

adının başkaları tarafından söylenmesinde bir sakınca yoktur. Adın başkaları tarafından söylenmesinden korkulmaz; sadece kişinin kendi adını söylemesi sorundur. Buradan bir kişinin adı ancak kendi nefesiyle dile getirilirse onun bir parçası olduğunu düşündükleri sonucuna varılabilir. Buna karşılık başkalarının nefesiyle dile getirilirse onun hayati bir bağı yok demektir, dolayısıyla hiçbir zarar vermez. O yüzden bu ilkel insanlar, bir kişinin kendi adını kendi dudaklarıyla söylemek suretiyle kendisinin yaşayan bir parçasını dışarı çıkardığını, böyle yapmaya devam ettiği takdirde eninde sonunda bütün enerjisini kaybedip bedenini yok edeceğine inanırlar. Bu bakımdan bir Kızılderili kadını, kendi adını asla söylemez ama bütün komşularının adlarını söyleyebilir. Bu nedenle birçok insan Kızılderili kadınlarının hiç adı olmadığı düşünür. Oysa her Kızılderili'nin en az bir, bazen iki-üç adı vardır. Mısır'da her bireyin iki adı vardır; biri gerçek, öteki iyi ad veya biri büyük ad, öteki küçük ad olmak üzere iki adı bulunur. İyi veya küçük ad herkes tarafından bilinirken gerçek veya büyük ad özenle gizli tutulur (Frazer, 2019: 316-321). "Hindistan'da bugün bile bazı kişilerin adlarını söylemek yasaktır. Eş, ne yanındayken ne de uzaktayken kocasının adını söyleyemez. Adının telaffuz edilmesi kişiyi iyi ya da kötü güçler karşısında çıplak bırakır. Ancak kötü güçlerden duyulan korku daha güçlüdür. Kişinin gizemi, adı telaffuz edildiği anda açığa çıkar ve aynı anda hem birey hem de cemaatin ayrılmaz bir parçası olur." (Tesone, 2013: 68).

Eski Türklerde sahibini kötü ruhlardan korumak ya da kişinin mahremiyetine zarar gelmesini engellemek için adın yabancılardan gizlendiği bilinen bir durumdur. Bununla beraber büyüklere adlarıyla seslenilmemesi, akraba olmayanlara adlarının peşine lakap veya ağabey, amca, teyze gibi adlandırmalar takılarak hitap edilmesi (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 10), atanın yanında eşlerin adlarının söylenmemesi gibi uygulamaların da Türkler arasında yaygın olduğu bilinmektedir. Türk erkekleri, kendi aralarında veya erkeklerin çoğunlukta olduğu ortamlarda konuşurken genellikle hoş karşılanmadığı için eşlerinin adlarını anmazlar. Günlük hayatlarında ve aile içinde eşlerinin gerçek adları yerine "bizim avrat, bizimki, çavuş, çocukların anası, hacı, hısım, içişleri bakanı, anası avrat, ayaklı gazete, baş belası, candarma, cıngıllı, çalı süpürgesi, çorbacı, çöp kovası, dert getiren, dokuz torbalı, düşman kızı, ekmek düşmanı, el/in kızı, elekçi, evdeki, ev yıkan, hacivat, hazıra konan, hazır yiyici, kaşık düşmanı, köroğlu, kör şefik, kuru kız, küldöken, lepeci, leyla, makarnacı, malımı yiyici, malımın düşmanı,

müdür, naylon şerif, ocak batıran, ocak söndüren, okuntu oğlağı, ordubozan, para düşmanı, patron, püsküllü bela, sülonun iti, tavuk ayaklı" gibi daha çok olumsuz çağrışımları olan adlandırmaları tercih ederler (Gökşen, 2016: 46-47). Erkeklerin bu şekilde adlandırmalar yapmaları, kadına zarar vermeyi düşünen kötü ruhların veya tabiatüstü varlıkların kadını tespit edememesine yöneliktir. Bununla birlikte benzer adlandırmalar, kadınlar tarafından erkeklere hatta kadınlar tarafından başka kadınlara da yapılabilmektedir. Mesela "maytapçılık" geleneğine göre eskiden düğünlerde gelinin hareketlerine, davranışlarına, fiziğine bakılarak geline takma bir ad takıldığı ya da "yakım" yakıldığı olurmuş. Genelde yaşlı kadınlar tarafından icra edilen bu gelenekte, gelin güzelse "ortanca, beyaz karanfil, dağ karanfili" gibi güzel adlar, gelin çirkinse "şimşir kaşık, hanay kırlangıcı, deli tay" gibi çirkin adlar gelinlere takma ad olarak takılır ve "duvak günü"nde bu ad üzerine yakım yakılırmış (Ergun, 1996: 126-132). Buna göre düğünlerde bir eğlence havasıyla icra edilen bu gelenek, asıl adın gizlenmesi/başka bir adın kullanılması boyutuyla mitik dönemin bir kalıntısı olarak değerlendirilebilir. Zira kadına sadece düğünlerde söylenmekle kalmayıp hayat boyu kullanacağı bir takma adın verilmesine; kötü ruhları, tabiatüstü varlıkları veya mahremiyete zarar verebilecek durumları ondan uzak tutabilmek için, anaerkil dönemin uzantısı olarak yaşlı kadın tarafından yerine getirilen koruyucu/önleyici bir mitik uygulama gözüyle bakılabilir.

Eski Türklerde kadınların adlarının yerine erkekler tarafından başka adlar verilmesinin, özellikle eşleri tarafından kendi adlarıyla çağrılmamalarının ve yakın zamanlara kadar erkeklerin babalarının yanında eşlerine adlarıyla hitap edememelerinin altında dışarıdan gelen eşlere karşı, ata ruhunun kutsanması inancının yatması kuvvetle muhtemeldir. Abdülkadir İnan bu durumla bağlantılı olarak eski Türklerde kabile içindeki kızların ve kabile içinden evlenilen kadınların erkekler gibi şaman ayinlerine katılabildiği halde egzogami yoluyla gelen gelinlerin/ kadınların şaman ayinlerine katılamayıp uzaktan seyrettiklerini, bunun sebebinin ise kabile tanrısına yabancı olmalarından kaynaklanabileceğini ifade etmiş; Kazak ve Kırgızlarda obanın büyük baba mirası olan ev/çadırda ulu ataların ruhu bulunduğuna inanıldığını ve dışarıdan alınan kadın/gelinin bu ruha hürmete mecbur olduğunu belirtmiştir (1998: 275). Türklerin İslamiyet'i kabulü sonrası erkek ve kadınların eşlerini adlandırmaları, zaman içerisinde farklı bir kültürel yapıya dönüşmüştür. Türk kültüründe var olan aile

mahremiyetinin korunması ilkesi, din değişikliği sonrası İslam'ın birçok ayet ve hadisinde yer alan erkeğin eş ve ailesini korumak ve sosyal hayatta geçimlerini sağlamakla mükellef olduğunu belirten dinî kaidelerle bütünleşerek yeni bir kültürel oluşum yaşamıştır. Ancak Türklerde İslamiyet öncesi büyü, kötü ruh veya tabiatüstü varlıklardan korunmak için eşlere verilen hoş olmayan adlar, İslamiyet sonrasında dinî bir kılıfa bürünmüş; Arap kültürünün kadını öteleyen ataerkil yapısı içerisinde, -özellikle kıskançlık bağlamında- kocanın eşini başkalarından koruduğu bir edime dönüşmüştür.

Daha önce bahsedildiği üzere ilkel insanda yenidoğanın topluma kabulü, alacağı bir ata adı ile mümkün olmaktadır. Bununla ataların ruhlarının çocuklara geçtiği varsayılır. Ayrıca "çocuklara ataların adları verilerek atalar çocuklara aktarılmaya çalışılır." (Jung, 2011: 55). Bu sayede ölü atanın adını alan kişi onun yeniden hayata gelmiş hali olarak kabul edilirken diğer taraftan yaşayanın ölenle olan köken bağının da kopmaması sağlanmaktadır. Aslında burada atalar kültüne göre kabul gören inanç, ölmüş ataya duyulan saygı ve bunun altında yatan derin bir ölüm korkusudur. Mesela arkaik Türk insanının düşünce yapısında, ölümden sonra varlığını sürdürecek olan insan ruhuna karşı zamanla korku temelli bir saygı söz konusu olmuştur. Korkunun temelinde yatan ise ölmüş ata ruhlarının zaman ve mekândan bağımsız şekilde geri dönerek ailenin hayattaki fertlerine kötülük yapabileceğine dair beslenen inançtır. Türkler bu durumu aşmak için ölmüş atalarının figürlerini tös, maske, mağara resmi ya da günümüzdeki haliyle evlerin duvarlarında asılı fotoğraflar şeklinde yaşatarak onlara boyun eğme niteliğindeki bağımlılıklarını dile getirmişlerdir (Yeşildal, 2018: 51-52). Ayrıca eski Türkler yeni doğmuş çocuklara ölmüş atalarının adlarını vererek onların ruhlarıyla iyi geçinmeye çalışmış, bu sayede başlarına gelebilecek her türlü felaketin de önüne geçmek istemişlerdir. Ancak Türkler dışındaki bazı toplumlarda ölen kişinin adı, ruhunun geri gelmemesi için grup içindeki hiçbir üyeye verilmez. Ölen kişi ile aynı isimde olan kişilerin isimleri değiştirilir hatta o adı çağrıştıracak, onunla ilgili tüm nesne adlarına bile yeni bir ad verilir. Bunun yaşanmasının temel sebebi ise ruhlara karşı duyulan korkudur. Ayrıca ölülerin adlarını ağza almama geleneği bugün bile birçok kabilede varlığını sürdürmektedir. Avusturalyalı Aborjinlerin katı bir şekilde uyguladıkları geleneklerden birisi, en büyük günahlardan sayıldığı için ölen kişinin adının yüksek sesle söylenmemesidir. Bunun asıl nedeni, geçmiş acıların

canlandırılmamasından öte, ruhu kışkırtma korkusudur. İnsanları, ölen kişinin adını saklamaya iten aynı ruh korkusu, doğal olarak benzer bir adı taşıyan kişileri adlarını değiştirmeye itmektedir. Çünkü bu adın söylenmesi benzer adlar arasında bir ayrım yapamayan ruhun dikkatini çekecektir. Mesela Victoria kabilelerinde kişisel adlar sonsuza kadar varlıklarını sürdürmezdi. Zira yerliler ölen bir kişinin adını alan kişilerin uzun yaşamayacağına inanırdı; muhtemelen ölen adaşının geri gelip onu da ruhlar ülkesine götüreceği düşünülürdü. Yine Kuzey Amerika Kızılderililerinde kısa bir süre önce ölen bir kişiyle aynı adı taşıyan erkek veya kadın herkes eski adları bırakıp yeni bir ad alırdı. Bu iş ölen kişi için düzenlenen ilk yas ayininde yapılırdı. Bering Boğazı'ndaki Chukcheelerde ise ölenlerin ruhlarının yaşayanlara zarar vermek isteyen kötü ruhlara dönüştüğüne inanılırlardı. Dolayısıyla bir anne ölünce tanımasın diye en küçük ve en sevdiği çocuğunun adı değiştirilirdi (Frazer, 2019: 340-347). Yakut Türklerinde ise erken yaşta ölen kişilerin adları, aile veya akraba içinde yeni doğmuş çocuklara pek verilmez. Bunun temelinde erken yaşta ölen kişinin adının verilmesiyle bu adın çocuğa kötülük veya ölüm getireceği inancı yatmaktadır (Acıpayamlı, 1992: 12).

4.1.1.2.2. Adın Koruyucu Gücü

İlkel inancın gereği arkaik toplumlarda, yenidoğanı kötü ruhlardan korumak ve onun yaşamasını sağlamak için tabiatüstü uygulamalar icra edilmiştir. Bu uygulamalar içerisinde gücüne inanılan koruyucu bir adın çocuğa verilmesi ya da kötü ruhlar musallat olmasın diye çocuğa çirkin veya kötü bir ad, bazen de farklı cinsiyetteki bir adın konulması yer alır. İcra edilen bu uygulamalarla kötü ruhlar türlü adlarla kandırılarak ölümün çocuktan uzak tutulması amaçlanır. Bu durum, ilkel insanın doğum sonrası gerçekleşen çocuk ölümlerini anlamlandırmaya yönelik bir çabası olarak değerlendirilebilir. Benzer inanmalar ve uygulamalar, tarihin her döneminde birçok toplumda görülmüş ve bunlar, modern zamana kadar da bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Bugün çocuk ölümlerinin geneli doğrudan kötü ruhlara bağlanmasa da bu ölümlerin önüne geçmek için adlar üzerinden alınan tedbirlerin inançsal altyapısında, ilkel dönem tabiatüstü inanmalar ve uygulamaların varlığı söz konusudur. Mesela "bebeklerin "kut"unu kötü ruhlardan korumaya çalışan, özellikle de küçük yaşta çocuklarını kaybeden Altaylı aileler, geniş olarak kullanılan muskaların (hayvan, kuş tırnakları vs.) yanı sıra bebeklerine kötü isimler veririlerdi. Böylece onlar bebeğin adını

söylerken kötü ruhların dikkatini çekmeyeceğine veya bebeği kendi adıyla çağırmayarak takma adın bir çeşit muska olacağına inanılırdı." (Potapov, çev.: Ergun 2012: 64). Yine eski Türkler çocuğa ad koyma töreninde, "bebeği beyaz bir keçeye sararak keçe ile birlikte kapı eşiğinden üç, yedi veya dokuz defa geçirirlerdi. Bu durum, bebeğin hayatı boyunca ak (temiz) ve uzun ömürlü olması dileği anlamını taşırdı. Çocuğu olup kısa bir müddet sonra çocuğu ölen aileler, erkekse çocuğuna "Tanrı nazarı değdi" zannedip daha sonra doğan erkek çocuklarını bu nazardan korumak için yemekli tören yaparak çocuğun adını *Niyazi, Kepek, Ağırcı, Satılmış* gibi adlarla değiştirirlerdi." (Abdurrahman, 2004: 125). Genel olarak Türk coğrafyasında ise bir şekilde çocukları yaşamayan aileler, yeni doğmuş çocuklarını kötü ruh, nazar ve Azrail'den korumak için onlara *Köpek, Köpekbey, İt, İtbaba, Barak, İtbarak* (tüylü köpek), *İtbey, İtkulu, İtalmaz, Yılan, Şeytan, Sarıkine* (kene) gibi aşağılayacak adlar takarlar. Bundan başka çocukları yaşamayan aileler, mevcut bir inanca uyarak yeni doğmuş çocuklarına yaşasın diye *Yaşar Binyaşar, Binyaşa, Ölmez, Durdu, Dursun, Tursun, Durmuş, Durali, Durhasan, Duran, Temel, Mengü, Satı, Satılmış, Satık, Satıpaldı* gibi adlar verirler (Ülkütaşır, 1964: 3302; Noyan, 1983: 649-650; Acıpayamlı, 1992: 9). Yine Türklerde *Altıbars, Kolbars, Börüberdi, Katlıboga* gibi koruyucu adların yanında kötü ruhlardan ve nazardan koruması için *Köpek, Borsak, İt Küdün, Murdar, Sank, İtbok*; kötü ruhları yanıltmak için de *Bolmaz, Satılmış*, *Kalaş, Orus, Sart, Kalmuk* gibi isimler çocuklara verilir (Erdem, 2000: 221-223). Anadolu'da üst üste birkaç çocuğu ölmüş veya düşmüş olan aileler, çocuğun yaşamasını sağlamak için çocuğa, yaşatma gücü taşıdığına inanılan *Dursun, Durmuş, Durdu, Duran, Yaşar* gibi adları koyarlar (Boratav, 2013: 102). Kırgızlarda çocuğa ad verirken dikkat edilen hususlardan biri onu her tür kötülükten korumaktır. Bu yüzden çocuğun yaşamasını sağlamak için ona *Yaşar, Dursun, Ölmez, Taştan, Kurç* (çelik) benzeri adlar verildiği gibi kötü adlar vermek âdeti de vardır. Bunun sebebi, kötü adı olandan ölüm meleğinin nefret edeceği inancıdır. Kırgızlar bu amaçla çocuklarına *İtalbas* (İt almaz), *Çoçkobay* (Domuzbay), *Kabanbay* (yabani domuz) gibi adlar vermişlerdir. Bu kötü adlar vasıtasıyla aile, çocuğun değersiz olduğu ve köpeğin bile onu almayacağı algısını oluşturarak kötü ruhları veya ölüm meleğini çocuktan uzak tutmaya çalışır (İnan, 2000: 174-175). Yaşar Kalafat'ın (2000) Türkmen halk inançları üzerine yaptığı araştırmaya göre Türkmenistan'da yaşamayan çocuklar için konulan isimlerden hareketle gaip âlemine mesajlar verilir. Böyle aileler

dünyaya yeni gelmiş ve ölmesinden korkulan çocuklarını sembolik olarak köpeğin önüne bırakır. Köpek bu çocuğu koklar. "Bu çocuğu it de almadı." denir ve çocuğa *İtalmaz* adı konur.

Çocuğun kötü ruhlardan korunup yaşaması için yapılan tabiatüstü inanmaya dayalı uygulamalar, Şamanist ve Müslüman Türklerde benzer özellikler göstermektedir. Çocuğa kötü ruhların musallat olmasını engellemek için yapılan işlemlerden birisi yeni doğan çocuğun bir başkasına geçici olarak bir bedel karşılığı satılmasıdır. Yakutlar aileye musallat olan ölüm ruhunu aldatmak için çocuğu komşulardan birine satarlar. Çocuğu yaşamayan Başkurtlar, Müslüman oldukları halde ölüm meleğini aldatmaya çalışırlar. Çocuğu doğduğu gibi ebe eline alıp dışarı çıkar, birkaç ev dolaştıktan sonra çocuğun babasının evinin penceresinden seslenir: "Yabancı ülkeden bir çocuk getirdim. Satın alan var mı?" der. Pazarlık başlar. Çocuk için kendi ağırlığında demir verip onu satın alırlar. Çocuğa *Demir* yahut *Satıpaldı*, *Satılmış* gibi bir ad verirler (İnan, 2000: 174). Özbeklerde bir kadın sürekli düşük yaparsa veya çocukları yaşamazsa, bebek doğar doğmaz annesinden uzaklaştırılır ve bol çocuklu bir ailenin evine götürülür. Sonra bebeği "satın alma" merasimi gerçekleştirilir. Ev sahibine, bebeğin saçları ağırlığınca gümüş (veya son zamanlarda para) veren gerçek ebeveynleri, onu alıp kendi evlerine götürürler. Böylece kötü ruhlar aldatılır. Bu şekilde temsili olarak satın alınan çocuklara *Satibaldi, Edeşbay, Satkınay, Jürsinbay* gibi adlar koyulur (Aşırov, 2007: 79). Anadolu'da çocuğu yaşamayan aileler, çevrelerindeki yatırlara adak adarlar ve doğacak olan çocuğunu bunlara satarlar. Çocuk doğunca yaşına girmeden yatıra gidip adak yerine getirilir, çocuk da yatıra satılmış olduğundan yaşayacağına inanılır. Böyle çocuklara bazen koruyucu gücünden faydalanmak amacıyla yatırın adının verildiği de olur. Benzer şekilde çocuğu yaşamayan aileler son doğan çocuğunu beş-altı günlük iken güneş doğmadan önce sokağa bırakır. İlk geçen yolcunun gözüne ilişen çocuk için aile ve yolcu arasında satım işlemi gerçekleşir. Çocuğu bir bedel karşılığı yolcudan satın alan aile bu sayede çocuğun artık yaşayacağına inanır. Başka bir çocuk satma ediminde ise çocuk, satıldığı varsayılan annesinin eteklerinin altından geçirilip yakasından çıkarılarak yapay bir doğum sahnesi gerçekleştirilir. Bu sayede kötü ruhlar kandırılarak çocuğa musallat olmalarının önüne geçilmiş olur. Kimi zaman bir cami avlusuna bırakılan, kimi zaman da önemli bir kişi ya da çocuğu yaşayan bir kadına satılan bu

çocuklara gelenek gereği *Satılmış* ya da *Satı* adı verilir (Ülkütaşır, 1976: 380; Emiroğlu ve Aydın, 2003: 9).

4.2. Dinî Kaynaklar

Ad kavramının nasıl ortaya çıktığı konusunda dinî kaynaklarda sistemli bir bilgi görmek mümkün değildir. Çünkü dinlerin amacı insana geçmiş yaşantılardan kayıtlara dayalı tarihî bilgiler sunmak değil, bilinen olay ve olguları kutsal kitaplarda örnekleyip çıkarılması gereken dersleri, muhataplarına öğütleyerek onların imana ulaşmasını sağlamaktır. Kutsal kitaplara göre ad koyma yaratılan ilk insan ile başlar. Ona ad koymayı öğreten ise Tanrı'nın kendisidir. Bu bakımdan ilk insana çevresindeki her şeye ad koyma yeteneği, daha yaratımın başında kutsala dayalı olarak verilmiştir. Bu yüzden dilin ortaya çıkışı ya da seslendirmeye dayalı ilk adın nasıl verildiğine dair yaratımın biyolojik sürecinden söz edilmez.

Kutsal bir kitaba dayanması açısından semavî dinlerin ilki kabul edilen Museviliğin yüce kitabı Tevrat, varlıklara isim konulması konusunda bizlere şu bilgileri vermektedir: "Yehova Tanrı daha sonra 'Adamın tek başına olması iyi değildir.' dedi. Ona kendisini tamamlayacak bir yardımcı yapacağım. Bu arada Yehova Tanrı her yaban hayvanını ve göklerde uçan her kanatlıyı topraktan yapmaya devam ediyor, her birine isim vermesi için onları adama getiriyordu; adam her bir canlıyı nasıl adlandırdıysa o canlının adı öyle oldu. Böylece adam tüm evcil hayvanlara, göklerde uçan kanatlılara ve tüm yaban hayvanlarına isim verdi…"[15]. Burada, yaratılan her varlığa ad verme imtiyazının ilk insan olan Adam'a verildiği görülmektedir. Bölümün devamında Yehova Tanrı tarafından Adam'ın kaburga kemiğinden yaratılan eşe de adını yine Adam vermektedir. " O zaman adam şöyle dedi: 'İşte sonunda! Kemiği kemiklerimden, eti etimden olan biri. Ona Kadın denilecek, çünkü adamdan alındı…"[16]. Görüldüğü gibi Tevrat'a göre tüm varlıkların adlarını koyan ilk insan yani Adam olmuştur ve kadim bir gelenek üzere bu isimler olduğu gibi kalmıştır. Hristiyanlığın kutsal kitabı İncil'de ise "Başlangıçta Söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi ve Söz Tanrı'ydı. Başlangıçta O, Tanrı'yla birlikteydi. Her şey O'nun aracılığıyla var oldu, var olan hiçbir şey O'nsuz

[15] Tevrat, Başlangıç, 2/18-20.
[16] Tevrat, Başlangıç, 2/23.

olmadı…"[17] âyetleriyle 'Tanrısal Söz' üzerinde durulurken ilk adlandırmanın nasıl olduğu ve kim tarafından yapıldığı konusunda doğrudan bir bilgi bulunmamaktadır. Zaten bu konuda Hristiyan ilahiyatçılar da Tevrat'ta verilen bilgileri esas almaktadırlar. Çünkü onların kutsal kitap koleksiyonu arasında, Yahudilerin kutsal kitabı olan Tevrat da vardır. Başka bir ifadeyle onlar, Ahd-i Cedid (Yeni Ahit/Anlaşma) dedikleri İncil yanında, Ahd-i Kadim (Eski Ahit/Anlaşma) dedikleri Tevrat'a da kutsal kitap olarak inanıp ikisini birden Kitab-ı Mukaddes (Kutsal Kitap) diye kabul etmektedirler. Dolayısıyla Ahd-i Kadim'deki bilgiler onları da bağlamaktadır (Aydar ve Ulutaş, 2000: 687).

İslamiyet'in ilahi kitabı Kur'an-ı Kerim, ilk insan olarak yaratılan Âdem'den ve ona isimlerin öğretilmesinden bahseder. Bu öğretilmenin diğer kutsal kitaplardan farklı olarak Kuran-ı Kerim'de bizzat Allah tarafından gerçekleştirildiği "Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti."[18] âyeti ile sabitlenmiş, tefsirlerle de desteklenmiştir[19] (URL-10). Bundan hareketle varlıklara ilk kez Allah'ın ad koyduğu ve bunları Âdem'e öğrettiği söylenebilir fakat ad koymanın ve buna dair bilgiyi Âdem'e öğretmenin keyfiyeti ve derecesinin tam olarak ne olduğunu bilmek mümkün değildir (Aydar ve Ulutaş, 2000: 687). Bu bakımdan başta Râzî olmak üzere bazı müfessirler "isimlerin öğretilmesi" hususunun varlıkların isimlerinin öğretilmesi, isim verme yeteneğinin verilmesi, akıl gücünün verilmesi vb. şeklinde tefsir edilmesini pek açıklayıcı bulmamaktadır. Zira burada Âdem'e ve dolayısıyla insan nesline verilen bu lütuf, meleklerin sahip olmadığı bir şey olmalıdır. Ancak bu özellikler, ayetin öncesi ve sonrasından da anlaşılacağı üzere meleklerde de var olan özelliklerdir. Buna göre "isimlerin öğretilmesi" bahsinden kasıt, insanın kötülüğe olduğu kadar iyiliği de meyyal olduğunun ve hatta iyiliğe daha

[17] İncil, Yuhanna, 1/1-3.
[18] Kuran-ı Kerim, Bakara, 2/31.
[19] Allah, kendinin bildiği ve meleklerin bilmediği hikmetler, gerekçeler sebebiyle Âdem'i yarattığını haber verince bu üstü kapalı ve doğrulanması inanca dayalı olan açıklama melekleri ikna için yeterli idi. Fakat yüce Allah bilginin ve imanın yalnızca kendisine güvenilen kimselerin haber ve bilgi vermesi yoluyla elde edilmesini (taklid) yeterli bulmadığı, meleklerinin şahsında insanları gözlem, deney ve düşünceye yönlendirmeyi murat ettiği için bir deneme düzenledi. Âdem'e bütün isimleri, yani maddî ve mânevî varlıkların, kavramların isimleriyle bunların özelliklerini veya isim verme, dil icat etme kabiliyetini öğretti; sonra her şeyin aslı gayb âleminde, ilâhî planda mevcut olduğu için bunları meleklerine gösterdi. Meleklerden, Âdem'in müsbet vasıflarının ve kabiliyetlerinin fazlasıyla kendilerinde mevcut bulunduğu kanaatlerinde haklı ve isabetli iseler bunların isimlerini bilip söylemelerini istedi. Melekler bu deneme sonucunda kendilerine verilen bilme ve bilgi üretme kabiliyetinin Âdem'e verilenden farklı olduğunu ve bu sebeple halife olmaya onun ehil bulunduğunu anlayıp itiraf ettiler; Allah Teâlâ'nın ilim ve hikmetini, eserini görerek (ayne'l-yakîn olarak) daha üst dereceden tasdik ettiler.

yakın olduğunun vurgulanması olarak anlaşılması icap etmektedir (Elik ve Coşkun, 2013: 17).

İsim ve isim koyma konusu, İslam'da özellikle hadislerde çok yoğun bir şekilde dile getirilen ve bu anlamda fıkhî boyuta da sahip bir olgu olarak önem taşımaktadır. Müslüman toplumlarda isim koyma ile ilgili var olan birçok inanç ve uygulamanın kaynağında dinsel motifler bulunmaktadır. Halk arasında kendisine en çok atıf yapılan ve toplumsal bellekte yer etmiş olan rivayet Kıyamet Günü herkesin isimleriyle çağrılacağı, onun için dinî anlamı olan bir isim verilmesi gerektiği yönündeki kabuldür. İsim seçimi için Ebu Dâvud'dan temel referans olan hadis ise şudur: "Siz kıyamet gününde kendi isimleriniz ve babalarınızın isimleri ile çağrılacaksınız, onun için isimlerinizi güzel isimler koyunuz."[20] Bununla birlikte Hz. Muhammed'in çocuklarınıza güzel isim koyun emri, bazılarınca güzel isim kişiyi belki de isminden utanıp kötü bir fiil işlemekten uzak durmasına sebep olacaktır şeklinde yorumlanmış; bu eğilim büyük ölçüde, kişilerin isimleriyle eylemleri arasında doğrudan bir ilişki kurulmasına yol açmıştır. Bu bakımdan Müslüman toplumlarda, isimlerin sahipleri üzerinde olumlu veya olumsuz anlamda etki yapacağına dair kuvvetli bir inanç hâkim olmuştur. Bunlar dışında Peygamberin farklı hadislerinden hareketle tıpkı fiillerde olduğu gibi isimler için de müstehap, mekruh ve haram şeklinde bir tasnifin yapıldığı görülmektedir. Anlamı hoş olmayan ve putperestliği çağrıştırdığı için Peygamber tarafından değiştirilen bazı isimler, haram ve mekruh sınıfına girerken bu adların dışında kalanlar ise mubah adlar olarak kabul edilmiş; melek adlarının yanı sıra Allah'ın isimleri arasında geçmekle birlikte, anlamlarının isim sahiplerine de yansıması için verilen adlar mubah görülmüştür (Daş, 1996: 394-397). Öte taraftan İslam'a uygun adların kullanımının Müslümanlar arasında yaygınlaştırılmasının yanı sıra Arap olmayan Müslümanların adları da İslam inanç ve ahlakına ters düşmediği sürece değiştirilmemiştir. Ancak kişilerin önceden tanındıkları ismi taşımaları esas olmakla birlikte onur kırıcı, anlam ve kavram olarak İslam'ın inanç ve ahlakına aykırı düşen adlar değiştirilmiştir (Çelik, 2005: 39-42).

[20] Ebu Dâvud, Edeb, 61 [V, 236].

5. Ad Vermede Etkili Olan Unsurlar

5.1. Toplumun Sosyokültürel Yapısına Uyum

İnsanoğlu sosyal bir varlıktır ve bu tanıma göre insanlar, doğdukları toplumsal sistemin içerisinde diğer grup üyeleriyle sosyalleşerek bir bütünlük oluştururlar. Bu bütünlüğün sağlanmasında etkili olan temel unsur ise dil, din, etnik yapı, gelenek ve görenek gibi pek çok toplumsal oluşuma karşılık gelen kültürel değer olgusudur. Zira her toplumun sosyal bir yaşamı vardır ve kişiler arası ilişkilere göre şekil alan bu sosyal yaşam, toplumun yüzyıllar boyunca maddi ve manevi birikim haline getirip gelecek kuşaklara da aktardığı kültürel değerler silsilesine dayanarak ayakta kalmaktadır. Bu silsilenin halkalarından biri de hiç kuşkusuz ad verme kültürüdür. Bir kimlik oluşturma edimi olarak ad verme; doğumla hayata adım atan bir kişiyi, verilen ad ile dil, din, milliyet, kültür, kısacası toplumsal tabiiyet bakımından damgalama işidir. Kültürel bir çizgide icra edilen ad verme edimi, sosyokültürel yapı açısından toplumun beklentileriyle uyumlu olmak zorundadır. Bu bakımdan ad verme, öyle sıradan kişiler tarafından yerine getirilemez ve toplumun kültürel değerlerine uymayan adlar da kişiye bir ad olarak verilemez. Aksi bir durum, sosyokültürel yapıdan uzaklaşmayı beraberinde getireceği gibi kültürel yozlaşmaya hatta kültürel yabancılaşmaya da sebebiyet verecektir.

5.1.1. Tarihî Kişiliklere veya Olaylara Bağlı Ad Verme

Türk toplumunda yaptığı önemli işlerle, bilgisi, çabası, yiğitliği veya büyük başarılarıyla meşhur olmuş kişilerin adlarını toplumun yeni doğmuş fertlerine vermek, Türk ad verme kültürü için yaygın olan bir uygulamadır. Zira her toplumda olduğu gibi Türklerde de millete, ülkeye benliğini, özgürlüğünü kazandıran; milletin, ülkenin adını yücelten kahraman ve liderlerin adlarının toplumun yeni üyelerine verilmesi (Örnek, 1995: 152), bireyleri kültürel açıdan kimliklemenin bir yöntemidir. Bu durum, toplumsal birliğin sağlanması ve kültürel birikimin sonraki kuşaklara aktarılmasının bir yolu olmuştur. İslamiyet öncesi Türk tarihinden başlamak üzere kültürel, siyasî, askerî veya dinî alanlarda ön plana çıkmış ya da kendi dönemi içerisinde farklı mecralarda popüler olmuş kişilerin adları, millî ve manevi duyguların yaşatılması hususunda Türk toplumunun yeni üyelerine bir gelenek mukabilinde ad olarak verilmiştir. Mesela *Oğuz/Oğuz Kağan, Mete, Teoman, Bumin, İlteriş, Kutluk/Kutlu, Kürşad, Attila/Atilla,*

Bilge/Bilge Kağan, Kültigin/Gültekin/Güntekin, Satuk/Saltuk Buğra, Selçuk, Çağrı, Tuğrul, Alparslan, Kutalmış, Cengiz, Fatih, Yavuz, Selim, Bayezid, Osman, Orhan, Murat, Mehmet, Mustafa Kemal adlarının Türk millî tarihine damgasını vuran hükümdar, hanedan üyesi veya devlet kurucularının adları; yine *Enver, Talat, Cemal, Niyazi, Kazım, Fevzi, Celal, İsmet, Menderes, Gürsel, Ecevit, Süleyman, Türkeş, Necmettin, Erdal, Kenan, Evren, Tansu, Turgut, Abdullah, Recep, Tayyip* adlarının ise Türk tarihinin son döneminde özellikle siyasi veya askeri alanlarda ön plana çıkmış önemli kişilerin adları, millî ve manevi duygulara hitap etmesiyle birlikte dönemin moda/popüler adları olması açısından bu adların belli dönemlerde Türk toplumu tarafından tercih edilmesine vesile olmuştur. Bu hususta tarihî, askerî veya siyasî şahsiyetlere ait adların kullanım sıklığına bakıldığı zaman, TÜİK verilerine göre 2020'e kadar tercih edilen en yaygın ilk 5000 erkek ve kadın adı arasında *Oğuzhan* 81., *Selçuk* 132., *Ertuğrul* 151., *Metehan* 187., *Alparslan* 283., *Çağrı* 325., *Necmettin* 263., *Mustafa Kemal* 334., *Tansu* 738., *Ecevit* 975., *Recep Tayyip* 1005. sıradan listedeki yerini aldığı görülmektedir[21].

5.1.2. Dinî Amaçlı veya Motifli Ad Verme

Kutsal varlık veya değerlerle adlar üzerinden bağlantı kurmak için çocuklara dinî nitelik içeren adların verilmesi, bütün toplumlarda olduğu gibi Türk toplumunda da yaygın bir geleneksel uygulamadır. Bu uygulamanın gereği olarak bir çocuğa, ailesi veya çevresi tarafından dinî amaçlı veya motifli ad vermek, aslında ona dâhil olduğu toplumsal yapı içerisinde dinî bir kimlik kazandırma işidir. Bu sebeple kişinin adına bakarak toplumun sosyokültürel bütünlüğünde, onun hangi dine veya dinî gruba tabi olduğunu tespit etmek mümkündür. Ayrıca İlhan Başgöz, ad verme geleneği içinde bir çocuğun adına bakarak onun toplumun hangi kesiminden geldiğini, ailesinin eğitim durumunu üç aşağı beş yukarı kestirmenin olanağı olduğunu, insan adlarının kişisel ve toplumsal çevreyi yansıttığını (1986: 2015) ifade etmiştir.

Gerek İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünün MERNİS uygulamasıyla TÜİK tarafından kamuoyuna sunulan veriler gerekse Türk ad verme kültürü üzerine yapılan akademik araştırmalar göstermiştir ki Türkiye'de en çok

[21] Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nde 31 Aralık 2020 tarihine kadar en çok kullanılan ilk 5000 adın cinsiyete göre dağılımı (Erişim: 5 Nisan 2021, bilgi@tüik.gov.tr).

kullanılan erkek ve kadın adları genel itibarıyla dinî kaynaklı adlardır. 2020'e kadar tercih edilen en yaygın 5000 erkek ve kadın adına bakıldığı zaman sırasıyla en fazla tercih edilen 50 ad, erkeklerde *Mehmet, Mustafa, Ali, Ahmet, Hüseyin, Hasan, Murat, İbrahim, Yusuf, İsmail, Ömer, Ramazan, Osman, Abdullah, Fatih, Emre, Halil Süleyman, Hakan, Âdem, Kadir, Mahmut, Recep, Furkan, Muhammed, Burak, Serkan, Metin, Salih, Yasin, Gökhan, Enes, Kemal, Mehmet Ali, Uğur, Orhan, Muhammet, Onur, Yaşar, Bayram, Yunus, Mert, Berat, Musa, Yunus Emre, Yakup, Emirhan, Erkan, Sinan, Umut;* kadınlarda ise *Fatma, Ayşe, Emine, Hatice, Zeynep, Elif, Meryem, Merve, Zehra, Esra, Özlem, Yasemin, Büşra, Sultan, Hülya, Melek, Kübra, Dilek, Rabia, Leyla, Songül, Aysel, Sevim, Fadime, Hacer, Tuğba, Şerife, Havva, Aynur, Ayşegül, Hanife, Zeliha, Sibel, Derya, Yağmur, Sevgi, Ebru, Filiz, Esma, Gamze, İrem, Selma, Pınar, Betül, Arzu, Cemile, Kadriye, Semra, Melike, Ayten* adları olmuştur. Bu adlardan Türkçe veya Türkçeleşmiş olan birkaç ad çıkarılırsa geriye kalan erkek ve kadın adlarının tümü, dinî amaçlı veya motifli bir özellik göstermektedir. İslamî bir nitelik taşıyan bu adlarda ağırlıklı olarak Tanrı'nın sıfatları, peygamber veya peygamber yakınlarının adları, Kur'an-ı Kerim'de geçen dinî motifli sözcük veya isimler ayrıca Arapça ve Farsçadan kulağa hoş geldiği için alınan sözcük veya isimler Türk ad verme kültürü hususunda tercih konusu olmuştur. Bu tarz adların yaygın olmasında ise Türklerin başka din ve milletlere karşı göstermiş olduğu hoşgörünün bir yansıması olarak İslamiyet'in kabulü sonrası, bu din ve özellikle din adı altında Arap ve çevre kültürlerle alakalı birçok unsurun Müslüman Türkler tarafından bir adlandırma aracı olarak kullanılması etkili olmuştur.

Türk toplumunun sosyokültürel yapısı içerisinde, dinî nitelikli ad vermeleri farklı biçimlerde görmek mümkündür. Mesela Müslüman bir Türk ailesinin yeni doğmuş ferdi, dinî nitelik taşıyan kutsal bir zaman diliminde dünyaya gelmişse bu durum, aile tarafından çocuğa verilecek adın seçiminde genelde dikkate alınır. Bahsi geçtiği üzere 2020'e kadar en çok tercih edilen erkek adları arasında bulunan *Ramazan, Kadir, Recep* ve *Burak* adları, kutsal bir zaman dilimine atıfta bulunması sebebiyle çocuklara ad olarak verilmiştir. Son zamanlarda pek rastlanılmasa da kırsal bölgelerde kısmi olarak devam eden göbek adı verme geleneği, aslında yenidoğanın göbek bağı kesilirken Müslüman olduğunu belirtmek amacıyla ona dinî nitelikli bir ad verme uygulamasıdır. Göbek adı doğum sırasında orada bulunan ebe veya başka biri tarafından

konulur. Müslüman Türklerde göbek adı olması hususunda erkeklere *Mehmet* veya *Ali*, kızlara ise daha çok *Ayşe* veya *Fatma* adları verilir. Bununla birlikte İslamî gelenekte ölü bile doğsa çocuğa bir ad konması beklenir. Bu durum, kişinin kabirde, öte dünyada ve tövbe telkin edilirken göbek adıyla çağrılacağına ilişkin güçlü bir dinî inancın Müslüman Türk toplumu arasında yaygın olmasıyla alakalıdır (Örnek, 1995: 159; Kibar, 2005: 33).

Müslüman Türklerin yaşadığı bölgelerde, din için mücadele vermiş zatlara ait türbe, yatır veya bir ziyaret yeri varsa orada yatan kişinin adı, dinî bir kutsiyet taşıması sebebiyle o bölgede doğan çocuklara verilebilmektedir. Mesela Sivas ve çevresinde *Ahmet Turan*, Elazığ'da *Hıdır*, Gaziantep'te *Ökkeş*, Çanakkale'de *Cahit-Cahide*, Tunceli'de *Düzgün-Veysel*, Hatay'da *Bestami*, Adıyaman Besni'de *Vakkas* adları, o bölgelerdeki yatır adları olduğu için bu illerde fazlaca kullanılmaktadır. Bazen de çocukları olması için yatırları ziyaret aileler, çocuk sahibi olduktan sonra yatırlara ait isimleri doğan çocuklarına vermektedirler (Cemiloğlu, 1999: 175; Emiroğlu ve Aydın, 2003: 10). Diyarbakır-Mardin yolu üzerinde bulunan Sultan Şeyhmus'un türbesine giden çocuksuz aileler, adak adayıp dua ederler. Çocukları olduğunda da kız ise *Sultan*, erkek ise *Şeyhmus/Şehmuz* adlarını koyarlar. Eğer doğan çocuğa bu adlar konulmazsa çocuğun fazla yaşamayacağına inanılır (Tanyu, 2017: 218).

Müslüman Türk toplumunda dinî önem taşıması hasebiyle Kur'an-ı Kerim'in rastgele herhangi bir sayfasının açılıp göze çarpan ilk sözcüğün yeni doğmuş çocuğa ad olarak konulması yaygın bir uygulamadır. Bu uygulamanın literatürdeki karşılığı "tefeül"dür. Tefeül, sözlüklerde fal açma, fala bakma, uğur sayma, hayra yorma anlamlarındadır. Edebî bir kavram olarak tefeül, özellikle kitap falı olarak bilinir. Kutsal kitapların, tanınmış şairlerin divanlarının veya dinî, tasavvufi eserlerin bir niyet veya dilek tutularak rastgele açılması neticesinde, ilk göze çarpan ifadelerin okunarak yorumlanması, tefeül veya tefeül etmek olarak tanımlanmıştır. Genellikle bir işe başlarken veya bir karar aşamasındayken özellikle Kur'an-ı Kerim'den kitap falına bakma âdeti, yaygın olarak çocuğa isim vermede de tercih edilen bir yoldur. Ancak Kur'an-ı Kerim'de geçen kişi sayısı adı azdır. Eğer açılan sayfada bir ad yoksa yine aynı yerden öne çıkan bir terim veya dikkat çeken bir sözcük ad olarak seçilir (Kibar, 2005: 81). Meşhur Türk hükümdarlardan Emir Timur'un adına istinaden Türklerde *Timur, Temür, Temir* isimleri oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır. Demir

anlamındaki bu kelime, Göktürk ve Uygur metinleri ile en eski Türkçe sözlüklerde yer almıştır. Hatta temür kelimesi, Dîvânü Lûgat-it-Türk'te de "temür" ve "temürçi" kullanımlarında geçmektedir. Timur Mulfuzât'ta kendisiyle ilgili bilgiler verirken isminin Kur'an'dan tefeülle belirlendiğini, bu hususta babasının gördüğü bir rüyanın yorumuyla hocası tarafından doğumunun müjdelendiğini ifade etmiştir. Sonraki yıl doğumu imama haber verip isim koymasını talep eden babasına, şeyhten "Oğlunun adı Temur" olsun, bu demir anlamındadır, cevabı gelmiştir. Babası mescidin imamı Şeyh Zeydüddin'e isim vermesi için gittiğinde Kur'ân-ı Kerim okuyan şeyh, 67. sure olan Mülk Suresi 16. ayetin[22] son kelimesi "temuru"ya binaen (çalkalanma anlamında) bu kelimenin telaffuz olarak Temur adına yakın olduğunu belirtmiş ve işte bu hadiseyle, şeyh çocuğa "Temur" ismini vermiştir (Bilkan, 2010: 135). Osmanlı padişahlarından 1. Selim'in ise oğlu olunca Kur'an-ı Kerim'den tefeül ederek açtığı sayfada, Hz. Süleyman ile Sebe Melikesi Belkıs'ın kıssasına istinaden oğluna Süleyman adını koyduğu rivayet edilir. Yine Osmanlı Sarayı'nda ad verilirken bu geleneğin yaşatıldığı, 2. Abdülhamid'in kızı Ayşe Osmanoğlu'nun "Babam, anneme ilk hediye olarak kıymetli bir Mushaf-ı Şerif vermiştir. Bu Mushaf-ı Şerif'i verdiği zaman (Sana bir isim vermek istiyorum. Niyetle açacağım. Cenab-ı Hak bakalım nasıl bir kısmet edecek.) deyip açmış. 325. sayfadaki Enbiya Suresi'nin 28. Ayetindeki "Müşfikun" gözüne çarpmıştır. Bunun üzerine inşallah hakkında pek hayırlı, müşfik bir kadın olacaksın demiş. Mührünü kazdırmış ve *Müşfika Başikbal* unvanını vermiş." sözlerinden anlaşılmaktadır (Uca, 2004: 150). Ancak Kur'an-ı Kerim'deki kişi adları dışında, çocuklara verilmek üzere tefeül veya rastgele seçilen kimi sözcükler, bazen anlamsız veya kötü anlamlı olabilmektedir. Bu hususta anlamları bakımından pek uygun olmayan *Tenzile, Aleyna*[23]*, Kezban, Lemye, Ünzile, Münteha, Ecrin, Elham, Yazel, Havle* vb. adlar, Anadolu insanı arasında Kur'an-ı Kerim'den seçilerek kullanılan bu tarz adlardandır. Bu adlar Türk toplumunda o kadar yaygın bir hâle gelmiştir ki 2020'e kadar tercih edilen en yaygın

[22] "Eemintüm men fi's-semâi en yehsife bikümü'l-arde feizâ hiye **temuru**" (Göktekinin sizi yere geçirivermeyeceğinden emin mi oldunuz? (O zaman) bir de bakarsınız yeryüzü şiddetle **çalkalanıyor**)

[23] Son dönem Müslüman Türk kültüründe çoğu zaman adlar, Kuran'ın rastgele açılıp çok anlamlı gelmese de göze ilk çarpan sözcüğün seçilmesiyle belirlenir. Bu durumun Türkiye'de çok örneği vardır ve en meşhuru ise Aleyna'dır. Anlamı "üzerimize olsun" diye çevrilebilecek olan bu sözcük, Kuran'da geçen bir kelime olmakla birlikte kız çocukları için kulağa hoş gelen tınısıyla neredeyse her çevrede verilen bir isim olmuştur.

5000 kadın adına bakıldığı zaman *Ecrin* 72. sıradan, *Aleyna* 142. sıradan, *Kezban* 197. sıradan, *Ünzile* 546. sıradan, *Tenzile* 620. sıradan listedeki yerini almıştır.

5.1.3. Ata, Akraba veya Soya Dayalı Ad Verme

Geleneklerin etkisi ve vefa duygusuna dayanarak ölmüş büyüklerin isimlerini çocuklara verme uygulaması, Türk ad verme kültüründe oldukça yaygın bir ad verme biçimidir (URL-11). Bu tür isimler "ölenlerin adlarının yerde kalmaması, onları hatırdan çıkarmama, yaşatma, saygı ve sevgiyle anma" amacıyla verilmektedir (Örnek, 1995: 156). Başka bir deyişle aile bütünlüğüne dâhil olmuş yenidoğana ölmüş atanın adını vermekle bir taraftan akrabalık bağının güçlenmesi hedeflenirken asıl olarak manevi anlamda ata ruhunun mutlu olması, yani adını yaşatarak ata ruhunun tazelenmesi amaçlanmaktadır. Adlar üzerinden böyle bir olgunun oluşmasında, mitik dönemin bir kalıntısı olarak çocuğa verilecek ata adıyla birlikte atanın ruhu veya önemli özelliklerinin de çocuğa geçeceği inancı etkili olmuştur. Nitekim Türklerin yaşamış olduğu coğrafyalardan biri olan Nahcivan Muhtar Cumhuriyeti'nde yapılan saha araştırmalarına göre ad seçilirken vefat etmiş baba veya annenin, nine ve dedenin, bacı-kardeşin ve diğer yakınların adının tazelenmesine hususi önem verilir. "Adını yerde koymak" deyimine binaen henüz ölmüş aziz kimsenin adını, yeni doğan çocuğa vermemek kötü kabul edilir. Bu bağlamda vefat etmiş kimsenin adını çocuğa vermeden önce onun ruhuna dua edilir ve Kuran okunur. Çocuğa annenin, babanın, genel olarak hangi ölmüş yakınının adı konulmuşsa çocuk kendi adından çok *Anagız*, *Nenegız*, *Baba*, *Kakaş* gibi adlarla çağrılır. Böyle çocuklara gerçek adı sorulduğu zaman ise "Torpağı sende yaşasın.", eğer adı konulan kimse çok yaşamışsa "Adıcan yaşasın." diye temennilerde bulunulur (Kadirzade, 2005: 49).

Türkiye'de köklü bir geleneğin yansıması olan ata/akraba adını çocuğa verme eğilimi, daha çok sevilen kimselere karşı duyulan sevgi ve saygının işareti ve onların adlarını yaşatmak isteğinin bir sonucu olarak devam etmektedir (Başgöz, 1976: 168). Mesela Ağaçeri Türkmenlerinin torunları olan Tahtacılar arasında, büyükanne ve büyükbabanın adları yanı sıra doğumdan önce anne veya baba, vefat etmiş bir sevdiği kişiyi rüyasında görürse çocuğuna onun adını verebilmektedir (Selçuk, 2004: 72). Yine Gaziantep'te ailenin ölmüş veya hayatta olan büyüklerinin adları çocuklara ad olarak konulmaktadır. Bu adlandırmalarda ninelerin, dedelerin ve özellikle genç yaşta ölen

dayı, teyze, amca ve halaların adları, onlara duyulan sevgi ve özlemin bir nişanesi olarak çocuklara verilmektedir. *Ayyüş, Meriş, İrebiş, Zellüh, Kâtibe, Tayyibe, Zennüp, Fattum, Gülfidan, Güldane, Nazlı, Cennet, Döndü, Döne, Beşire, Pembe, Ballı* gibi kadın adları ile *Hanifi, Vakkas, Derviş, Talip, Duran, Şahan, Oğuz, Ramazan, Abdullah, Abdi/Abdo* gibi erkek adları (Balta, 2013: 203), bu bölgede ailelerin yeni doğmuş çocuklarına vermiş olduğu aile büyüklerinin adlarındandır. Bazı aileler ise çocuklarına çifte ad vermek istediği zaman ölen yakın, hısım veya sevdiklerinden birinin adını, konulacak diğer bir ada ekleyerek bu çifte adı çocuklarına ad olarak koyabilmektedirler (Ülkütaşır, 1976: 375). Bu bakımdan çifte ada sahip kişilerin adlarından biri gelenekseli yansıtırken diğeri, ailenin istek ve beklentileri doğrultusunda moda veya popüler adlardan seçilebilmektedir.

Şekil 1. Ata, Akraba veya Soya Dayalı Ad Verme Örneği

Türk kültüründe mevcut ad vermeler üzerine yapılan akademik merkezli çalışmalara bakıldığı zaman, ata/akraba adını taşıyan birey sayısının azımsanamayacak derecede olduğu görülmektedir. 2005 yılında Bursa Uludağ Üniversitesinde 458 öğrenciye yapılan anket sonucuna göre %7,4 (ortalama 34 kişi) oranında katılımcı, ölen yakınlarının anılarını yaşatmak için adlarının verildiğini dile getirmiştir. Ayrıca katılımcılardan *Ahmet, Abdurrahman, Muzaffer, Hacı, Süleyman, Nurullah, Fetulah, Abdullah, Mükerrem* adlarını, dedelerinin; *Nazmiye, Nebahat, Bedriye, Naciye, Ferize,*

Havva, Nazmiye, Hasene, Sümeyye, Sebahat, Halime, Fadime, Meziyet adlarını büyükannelerinin ya da ananelerinin adı olduğu için sevdiklerini (Taş, 2005: 111-115) ifade etmişlerdir. 2007 yılında Balıkesir Üniversitesi Necati Bey Eğitim Fakültesindeki 918 öğrenci üzerinde yapılan bir araştırmada, bu öğrencilerden 362'si, kardeşlerine verilen adların büyüklerinin adları olduğu için tercih edildiğini belirtirken aynı öğrencilerden 157'si ise kendi adlarının aileden birinin anısını yaşatmak için verildiğini ifade etmiştir (Sarıtaş, 2009: 424-429).Yine İstanbul'da ikamet eden 437'si kadın, 313'ü erkek olmak üzere toplam 750 kişiyle ad verme üzerinden yapılan ankete dayalı bir araştırmaya göre katılımcıların %15'i (ortalama 113 kişi) adlarının aile büyüklerinin adlarından geldiğini belirtmiştir (Özen, 2019b: 59). İstanbul'da ikamet eden 18 yaş üstü 224 Alevi kadın ve erkeğin ad tercihi konusunda yapılan bir araştırmaya göre katılımcıların %15,7'si (ortalama 35 kişi) adlarının aile büyüklerinin adlarından geldiğini dile getirmiştir (Özen, 2019a: 59). 2017 yılında Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesinde 1270 öğrenciye uygulanan bir anket çalışmasına göre ise adının özel bir anlamı olduğunu dile getiren 702 (%55) kişiden 158'i aile büyüklerinin adını yaşattığı için, 8'i ölen birinin adı olduğu için bu adların kendilerine verildiği söylemiştir. Bu kişilerin kardeş adları ile ilgili olarak 453 öğrenciden 210'u, aile büyüklerinin adını yaşattığı için, 7'si ölen birinin adı olduğu için kardeşlerine onların adlarının verildiği ifade etmiştir. Yine adını seven 606 öğrenciden 42'si ise aile büyüklerinden aldıklarını için adlarını sevdiklerini belirtmiştir (Uysal, 2017: 697-698).

Bu araştırmalar göstermiştir ki ad vermede etkili olan unsurlar açısından ölmüş veya hayatta olan ata/akraba ya da diğer aile büyüklerinin adlarını yeni doğmuş çocuklara verme geleneği, Türk toplumunda genel olarak devam eden bir uygulamadır. Bu durum, akademik mecrada atalar kültüne bağlı olarak mitik dönemin toplum hayatında sürdürülen bir kalıntısı olarak nitelendirilse de bugün için ata adının çocuğa verilmesinin altında yatan temel neden, atanın her daim hatırlanmasına binaen ona karşı hissedilen sevgi, saygı, özlem, minnet gibi manevi duygulardır.

5.1.4. Dostluk, Minnet veya Şükran Duygularına Bağlı Ad Verme

Türk ad verme kültüründe yeni doğmuş fertlere, ailenin dostluk, minnet, şükran veya vefa duygusu beslediği kişilerin adları, bu hislerin bir nişanesi olarak verilebilmektedir. Öyle ki çoğunluğunu kırsal bölgelerden gelen gençlerin oluşturduğu

asker ocağında, bu delikanlıların askerlik sırasında yakınlık gördükleri, etkilendikleri veya hayran oldukları komutan ya da diğer üst amirlerinin adlarını çocuklarına vererek bu duygularını tatmin ettikleri bilinmektedir. Benzer bir uygulama öğrencilik tecrübesi için geçerlidir. Zira insanlar öğrencilik yıllarında değer verdikleri bir öğretmenin ya da arkadaşın adını sonraki süreçte çocuğuna ad olarak koyabilmektedir. Yine minnet, şükran veya vefa duygusuna dayalı ad vermeler, bir hastalık nedeniyle hastanede yatıp da sağlığına kavuşan kimseler için de söz konusudur. Bu kişiler, kendilerinin iyileşmesine vesile olan doktor, hemşire veya ebenin adını gönül borçlarını ödemek için çocuklarına verebilmektedir (Örnek, 1995: 155). Ayrıca uzun süre çocuk sahibi olamayan bazı aileler de bir doktor sayesinde çocuk sahibi olmuşsa doktorun adını veya onu çağrıştıran bir adı, bebeklerine koyarak o doktora karşı minnet ve şükran duygularını ifade etmektedirler. Öte yandan son dönemde Türk toplumu için kahramanlık gösteren önemli kişilerin adları da onlara bir minnet veya şükran borcu olması hasebiyle Türk halkı tarafından çocuklara ad olarak verilmektedir. Bu bağlamda özellikle *Ömer Halis Demir, Fethi Sekin ve Eren Bülbül* bahsi geçen kahramanların başında gelmektedir. 2017 yılında doğan çocuklara en çok verilen adlar sıralamasında, *Ömer* adı listede 3. sırada bulunurken *Ömer Halis* adı ise 24. sırada yer almıştır (URL-12).

5.1.5. Canlı veya Cansız Varlıklara Dayalı Ad Verme

Türk ad verme kültüründe canlı veya cansız olarak bazı hayvanların, bitkilerin, madenlerin, renklerin, nesnelerin, göksel unsurların adları veya dikkat çekici özellikleri, çocuklara ad olarak verilebilmektedir. Bu durum, ada dair bir niteliğin ad sahibine geçmesi düşüncesiyle alakalıdır. Söz konusu adlar arasında *Arslan, Kaplan, Ceren, Ceylan, Karaca, Şahin, Kartal, Tuğrul, Doğan, Dudu* gibi gücü, yırtıcılığı, inceliği, güzelliği simgeleyen çeşitli hayvan isimleri; *Elmas, İnci, Yeşim, Zümrüt, Altın, Gümüş, Demir, Çelik* gibi değerli veya pahalı maden isimleri; *Yaprak, Selvi, Mine, Lale, Sümbül, Çiğdem, Menekşe, Nergis, Çiçek, Gül, Itır, Yasemin, Defne, Gonca, Yonca, Başak, Şebboy, Çınar* gibi ağaç ve çiçek isimleri; seyrek olmakla beraber *Kiraz, Çağla, Çilek* gibi meyve ve sebze isimleri; *Yağmur, Damla, Rüzgâr, Bora, Bulut, Güneş, Seher, Yıldız, Hilal, Aysun, Ayperi, Uzay, Merih, Züleyha, Süreyya, Zühre, Çolpan* gibi göksel olay veya gezegen isimleri Türk toplumu tarafından erkek veya kadın kişi adları olarak

tercih edilmektedir (Örnek 1995: 153; Gülensoy 2012: 5-6). Ayrıca bazı nesnelerin adları da zamanla kişi adı olarak kullanılır hâle gelmiştir. *Oya* (dantel), *Sanem* (put), *Petek* (bal yuvası), *İpek/Atlas* (kumaş türü), *Pala* (enli kılıç), *Tülin* (ayna), *Afşin* (silah, zırh) adları bunlardan bazılarıdır. Bu hususta Türkiye'de 2020 yılına kadar en çok tercih edilen ilk 5000 kadın ve erkek adına bakıldığı zaman, canlı veya cansız varlıklara ait birçok adın yaygın bir şekilde kişi adı olarak kullanıldığı görülmektedir. Birkaç tane örnek vermek gerekirse erkeklerde *Doğan* 127., *Çınar* 163., *Demir* 417., *Arslan* 465., *Kartal* 1476. sıradan; kadınlarda ise *Yasemin* 12., *Çiğdem* 60., *Yıldız* 88., *İpek* 132., *Ceylan* 198., *Çiçek* 376., *Yaprak* 613. sıradan listedeki yerini almıştır.

5.2. Ailenin İstek ve Beklentisi

Her anne ve babanın bu hayattan temel beklentisi, kendilerinden bir parçayı yansıtması hasebiyle çocuk sahibi olmaktır. Sağlıklı bir şekilde dünyaya getirilen her çocuk, aslında yaratımdaki tanrısal gücün gizil anlamda anne-baba bütünlüğünde ortaya çıkması demektir. Doğumla hissedilen bu manevi gücün ikinci aşaması ise anne ve babanın çocuğuna bir ad vermesidir. Bu bakımdan anne ve babalar çocuklarını adlandırarak bir nevi yaratma edimine dâhil olmuş olurlar. Ancak görünen tarafıyla bir ailenin yeni doğmuş çocuğuna ad vermesindeki temel amaç onu, soyun muhayyel ve tarihsel bağına katmak veya kendi hayal dünyalarından ve arzularından çıkan bir beklentiyi çocuğa aktarmaktır. Ailenin çocuğuna hissetmiş olduğu güzel duygulara binaen ad vermesinin yanında, çocuğun ileriki yaşamında uzun ömürlü, mutlu, huzurlu, sağlıklı, güçlü, kuvvetli, başarılı, zeki, bilgili, yakışıklı, güzel vb. olması için aile tarafından cinsiyet durumuna göre çocuğa; dış özelliklerini, yapısını, ruh dünyasını, karakterini kapsayacak adlar verilebilir. Mesela yeni doğmuş bir çocuğa millî duygular hususunda *Oğuz, Alparslan, Mete, Cengiz*; ideolojik anlamda *Deniz, Mahir, Devrim, Eylem*; siyasi olarak *Ecevit, Süleyman, Recep, Erdoğan*; dinî açıdan *Ahmet, Mustafa, Muhammed* adlarının verilmesinde çocukla adı arasında zihniyet veya kültürel anlamda bir bağ kurmak hedeflenirken *Arslan, Yiğit, Gürbüz, Sevgi, Yavuz, Ceylan, Zeki, Yıldız, Gülay, Nurdan, Yüksel, Şenol, Yücel, Yeter, Döndü, Dursun, Yaşar, Hasret, Özlem, Dilek, Murat, Arzu, Arzum, Çilem, İlkim, Aşkım, Cansın* gibi adların verilmesi ise ailenin çocuğa dair istek, heves, beklenti ve temennilerini ortaya koymaktadır. Ancak burada şuna dikkat edilmelidir ki kişi ve adı arasında kurulacak olan bağ, bir ömür

sürecektir. Bu yüzden ad, anne ve babaların sadece arzu ve isteklerini ifade etmemeli, olası farklı anlamlara da açık olmalıdır. Çocuğun adı anne ve babaların soy zincirlerinin kesişme noktası olabilir ancak bu noktada ne anne babaların ne de çocuğun arzularının yöneliminin merkezinde olmamalı, çocuğun kendi bilinçdışını bir öteki olarak kabul etmesini engellememelidir.

5.3. Çocuk Odaklı Ad Verme Ölçütleri

5.3.1. Çocuğun Cinsiyeti

Yeni doğmuş bir çocuğa ad verirken dikkat edilmesi gereken ilk unsur, çocuğun cinsiyetidir. Çocuğun cinsiyetinin kız veya erkek olmasına göre toplum içerisinde eril veya dişil olarak kabul edilen adlardan bir veya birkaçı, ailenin isteği doğrultusunda çocuğa verilmek üzere belirlenir. Kişiye vermek için Türkçede ad belirlemenin en temel yolu adların anlamlarıdır. Eril adlar, daha çok güç, kuvvet, yiğitlik, kahramanlık, dinî veya millî değerler, kuvvetli veya yırtıcı hayvanlarla ilgili özellikler üzerinden bir anlam içerirken dişil adlar ise güzellik, sevgi, merhamet, zariflik, olumlu duygular, güzel hayvan/bitki/nesneler ile ilgili özellikler üzerinden bir anlam taşır. Mesela Türkiye'de 2020 yılında en çok tercih edilen erkek adları olan *Ömer Asaf, Kerem, Alparslan, Mustafa, Hamza, Ali Asaf* toplum nezdinde eril bir özellik gösterirken en çok tercih edilen kız adları olan *Asel, Azra, Eylül, Nehir, Eslem, Asya* (URL-13) ise dişildir. Bu hususta, çocuğun cinsiyetine göre ad verilirken adın betimine yani anlamına dikkat etmekte yarar vardır. Çünkü kız çocuğuna erkek, erkek çocuğuna kız adı vermek toplum tarafından hoş karşılanmayacağı gibi sonraki süreçte de bireyin hayatını birçok yönden olumsuz etkileyebilir.

Bazı adlar Türkçede cinsiyet çekimi olmadığı için kullanım itibarıyla hem eril hem de dişil özellik gösterebilir. Bu tarz adlara "ortak adlar" (unisex) denmektedir. Adların ortak olması, daha çok ada yüklenen anlam veya misyon ile ilgilidir. Mesela çocuğunun ileride bilgili biri olmasını isteyen kız veya erkek çocuk sahibi aileler, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin çocuklarına *Bilge/Bilgehan* adlarını verebilir. Yine doğan hiçbir çocuğu yaşamayan aileler, kız veya erkek olsun fark etmez son çocuklarına *Yaşar* adını vererek onun yaşaması konusunda inancı gereği yaratıcı güçten dilek ve temennide bulunabilir. Bu bağlamda Türk ad verme kültürüne bakıldığı zaman ortak adların kullanımı hiç de az değildir. Başta *Yaşar* olmak üzere *Ayhan, Aşkın, Işık, Nimet,*

Ahsen, Müjdat, Dursun, Derya, İsmet, Muzaffer, Ümit, Özgür, İlhan, Hikmet, Yüksel, Özcan, Fikret, Cihan, Şerif, Deniz, Servet, Yücel, Sefa, Hidayet, Sezer, Olcay, Saffet, Güngör, Durdu, Günay, Ömür, İlkay, Kamuran, Kudret, Satı, Şenel, Elvan, Seyhan, Zülfü, Muhterem ve *Güner* (URL-14) adları, Türk ad verme kültüründe kullanılan ortak adlar olarak ön plana çıkmaktadır.

5.3.2. Çocuğun Doğduğu Yer

Ad vermede çocuğun doğduğu yer önemli bir unsurdur. Doğulan yer ile ilgili adlar, çocuğun doğduğu yeri bir ömür boyu hatırlamak ve geleneğe uymak amacıyla verilmektedir. Zaten bu tür doğumlar, alışılagelen koşullar içinde olmadığı için doğumun yapıldığı yerle ilgili bir işaret, soy büyükleri veya aile tarafından ad üzerinden özellikle belirtilmek istenir. Eski Türk kültüründe bu durumu örnekleyen en dikkat çekici ad, Hun hakanı *Attila*'nın adıdır. Zira Attila'nın adının Gotça "Etil-nehir kenarı" adından geldiği söylenir. Sebebi de Attila'nın bir nehir kenarında doğmuş olmasıdır (Gülensoy, 1994: 5). Benzer örneklere Anadolu sahası Türk ad verme kültüründe de rastlamak mümkündür. Mesela tren yolculuğu sırasında doğanlara *Demir,* vapur yolculuğu sırasında doğanlara *Deniz* (Örnek, 1995: 154), adada doğanlara *Ada,* memleketinden uzakta doğanlara *Gurbet, Hasret* veya *Sıla* adlarının verilmesi, doğulan yerin ad vermede ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bazen de doğulan yer olmasıyla birlikte aile veya toplum tarafından önemli/kutsal kabul edilen bir yerin veya coğrafi oluşumun adı, kişinin adını belirlemede etkili olabilmektedir. Müslüman Türklerde yeni doğmuş kız çocuklarına *Medine* adının verilmesi, *Aydın, Saruhan, Canik* gibi yer adlarının kişi adı olarak tercih edilmesi (Noyan, 1983: 647), yine *Dicle, Fırat, Seyhan, Meriç* gibi akarsu adlarının erkek/kız çocuklarına bölgesel bir ad olarak verilmesi bu tarz adların en belirgin örneklerindendir.

Bazen de yer adının belirlenmesinde, kişi adları ön plana çıkmaktadır. Bu durum yaşanan coğrafyanın o insanlar tarafından vatanlaştırılmak istenmesiyle ilgilidir. Köklü bir geçmişe sahip her millet gibi Türkler de yaşadıkları coğrafyaya kendi kimliklerini yansıtan yer adları vermiştir. Bu adları verirken de Türk ad verme geleneğine uymuşlar, eski yurtlarından bazı adlarla birlikte soy, boy, topluluk ve devlet adlarını; tarihî şahsiyetler başta olmak üzere önemli kişilerin adlarını yurt edindikleri yeni yerlere vererek kendi damgalarını vurmuşlardır (Durbilmez, 2019: 307). Mesela Dede Korkut

Kitabı'nda geçen Oğuz beylerinin ve yiğitlerinin adlarını taşıyan bugün Anadolu'da birçok yerleşim yeri mevcuttur. Korkut (Amasya/Gümüşhacı), Bayındır (Ankara/Merkez), Kozan (Adana/Merkez), Arız (Kastamonu/Merkez), Kara Budak (Erzurum/Hınıs), Eğrek (Aydın/Merkez), Afşar Bey (Çorum/Osmancık), Basat (Zonguldak/Devrek), Beyrek (Beyrük: Mardin/Derik), Bogaç (Trabzon/Maçka), Büğdüz (Çankırı/Merkez), Dölek (Gümüşhane/Merkez), Evren (Muş/Merkez) (Gönen, 2004: 26-27) bunlardan bazılarıdır.

5.3.3. Çocuğun Doğduğu Zaman

Çocuğun doğduğu an veya zaman, ad verirken kimi aileler tarafından dikkate alınır. Bu bakımdan ay, mevsim veya önemli gün adları çocuklara verilen adlarda ön plana çıkar. İlkbaharda doğana *Bahar*; yaz ayında doğana *Temmuz*; sonbaharda doğana *Eylül, Hazan, Kasım*; gün içinde doğana *Gündüz*; gece doğana *Leyla*, *Mehtap, Dolunay*; sabahın erken vakitlerinde doğana *Seher, Tan, Şafak* gibi adların verilmesi, kişi ile doğduğu zaman dilimi arasındaki ilişki ile ilgilidir.

5.3.4. Çocuğun Doğumunun Önemli Bir Olaya Denk Gelmesi

Türk ad verme kültürüne göre çocuğun doğduğu zamana denk gelen önemli olay veya durumlar, çocuklara ad verilirken dikkate alınır. Bu sayede çocuğun doğumu üzerinden önemli gün veya duruma bir gönderme yapılarak adın betimi oluşturulur. Doğumu ulusal ya da millî bayramlara denk gelen erkek çocuklarına *Bayram* adının verilmesi bunun en güzel örneğidir. Asya Türklerinde eski geleneğin devamı olarak çocuğun doğduğu günde yaşanan olaylara göre adlar verilir. Düşman o günde yenildiyse *Yağıbasan,* konuk geldiyse *Konukgeldi*, aş verildiyse *Aşbergen*, obanın kurulduğu yere göre *Uralbay*, *İdilbay* gibi ad vermeler bu geleneğin yansımasıdır (İnan, 2000: 175). Özellikle Anadolu coğrafyasında doğumu ulusal günlere denk gelen çocuklara *Egemen, Cumhur, Devrim, Kurtuluş*; dinî anlamda kutsal ay, gün veya gecelerde doğan çocuklara, *Arif, Arife, Aşur (Aşir), Ramazan, Muharrem, Şaban, Sefer, Şevval, Recep, Kadri, Kadir, Kadriye, Mevlüt, Kurban, Cuma, Miraç, Berat*; mevsimsel bir döngüde doğan çocuklara *Nevruz, Hızır, Hıdır, İlyas;* doğumu doğa olaylarına denk gelen çocuklara *Tufan, Tayfun, Volkan, Yağmur, Yıldırım* gibi adların verilmesi, yine bu minvalde değerlendirilmesi gereken ad verme biçimleridir (Örnek, 1995: 151; Kibar, 2005: 54-55).

5.3.5. Çocuğun Özellikleri

Çocuğun belirgin olan ruhsal veya bedensel özellikleri ad verme sırasında aile tarafından dikkate alınabilir. Yeni doğmuş çocuklara göz renginden dolayı *Mavi, Yeşim, Ela, Gökmen, Gökçe, Boncuk, Maviş, Gece, Zümrüt*; beden rengi beyaz ise *Beyza*, *Peri*, *Mehtap*; sarı *ise Zerrin, Güneş*; esmer ise *Esmeray*; kızıl ise *Ateş*; yüzü çilli ise *Çilek*, yanaklardan dolayı *Kiraz* veya *Çağla* gibi adlar, kişinin bedensel özellikleri dikkate alınarak verilen adlardır.

5.3.6. Çocuğun Kardeş Sırası/Sayısı

Doğan çocuğun ailede doğum sırası veya kardeş sayısı ad vermeyi etkileyen bir durumdur. Türk ad verme kültüründe özellikle ilk ve son çocuklar için bu tarz adlandırmaların tercih edildiği görülmüştür. İlk doğan çocuklar için *İlker, İlkay, İlkcan, İlksen, İlkan, İlknur, İlkim, İlkgül, İlke, İlkem, Öncel, Önder, Önay*; son doğan çocuklar için *Soner, Songül, Sonnur, Sonay, Sonbay, Sonuç, Yeter, Nihayet, Netice, Tamam, Dursun, Durmuş, Duran* gibi adların kullanılması söz konusudur. İlk çocuktan sonra doğan diğer kardeşlere ise sıra bildiren adlar verilebilir. Bunlar *Sani/Saniye*: ikinci çocuk, *Salis/Salise*: üçüncü çocuk, *Rabia*: dördüncü çocuk gibi genel olarak Arapça sayı ifade eden adlardır. Ailede bir çocuk varsa veya bir çocuk olması düşünüldüğü zaman ise *Birgül, Bircan, Birsen, Birol, Birnur, Yekta, Tekcan, Tekdoğan, Tekgül* gibi adlar, aile tarafından çocuklara ad olarak tercih edilebilmektedir.

II. TÜRKİYE'DE AD VERME KÜLTÜRÜNÜN GELİŞİM SÜRECİ

1. Eski Türk Kültüründe Ad Verme

Eski Türklerin ad vermeye dair inanç ve uygulamalarında, mitik veya tarihî dönem açısından bazı farklılıklar söz konusudur. Bu hususta çağlara göre ad verme olayı, genel olarak iki biçimde gerçekleştirilmiştir:

1. Adın Tanrı tarafından verilmesi: Kayın ağacından inen, görünen ve kaybolan kocalar; Hızır veya Anadolu'daki dervişler bunlardandır.

2. Adın Korkut Ata ve Hızır gibi ulu bilgeler tarafından verilmesi: Bu daha çok tarihî devirlerde olur (Ögel, 2010: 98).

İlk maddeye binaen, içerisinde mitik özellik barındıran eski dönem Türk anlatılarında, ad verme edimini tanrının yeryüzündeki bedenleşmiş hali ya da sembolü olan aksakallı kocalar yerine getirmiştir. Mesela bazı Şor destanlarında ad verme işlevini yerine getiren insan, kimsenin daha önce görmediği bir ihtiyar olur. Bu ihtiyar, toplumun dışında yaşayan şamanlara çok benzese de kutsal âlemle ilişkisi açık şekilde görülen boy aksakalıdır. Yine "Altay-Sayan Türklerinin destanlarında, kahraman adsız yaşamak istemediğinden bir kâseye kımız koyarak yüksek bir yere çıkıp ona ad verilmesini talep eder. Nereden geldiği malum olmayan bir ihtiyar, kahramanın elinden kımızı alıp içer ve bundan sonra kahramanın adını, atının rengini tayin eder." (Dırenkova, 1940; akt.: Bayat, 2013: 154). Bazı Altay destanlarında ise ad verme, ihtiyar bir kadın tarafından gerçekleştirilir. Nitekim bu kadınlar da yarı tanrısal bir özellik göstererek kahramana ad koyan kutsal ad varlıklardır. Ak-Biy Destanı'nda meşakkatli bir sürecin sonunda dünyaya gelen çocuğa er yaşına ulaşmasına rağmen kimse ad koyamaz. İyi ad koyana saygı duyup kötü ad koyanın kellesini keseceğini belirten çocuğa kimsenin ad koymaya yanaşmaması yurtta bir huzursuzluğa sebep olur. Bir zaman sonra ihtiyar bir kadın çocuğa ad vermek üzere ilk önce ak kayın ağacına ak bez bağlar ve dolunayın olduğu bir günde çocuğa *Altın-Koo* adını verir ve bineceği atı belirler (Dilek, 2007: 377-378). Maaday Kara Destanı'nda, kahramana ad verme yine sıra dışı bir kadın tarafından gerçekleştirilir. Maaday Kara'nın düşmandan korumak için oğlunu doğaya teslim etmesinin ardından, çocuğun yanına Altay Dağı'nın sahibesi ihtiyar kadın gelir. Kadın çocuğun bakımını üstlenir ayrıca onun yetişmesine ve bir savaşçı olmasına da yardımcı olur. Çocuk, ailesini kurtarmak için çok küçük bir yaşta mücadeleye hazırlanırken Altay sahibesi ihtiyar kadın ona hem bir at verir hem de doğa tarafından büyütülen bu çocuğun adını *Kögüdey Mergen* koyar (Naskali, 1999: 96; Çobanoğlu, 2007: 363, 369). Mitik unsular içeren eski Türk destanlarında ad koyucu olarak bu şekilde bir ihtiyar kadın profilinin var olması, anaerkil dönemin destanlardaki bir kalıntısı olarak değerlendirilebilir.

Eski Türk kültüründe ad almanın belli şartları vardır. Kişi bir yiğitlik ya da toplum yararına bir iş yapmak koşuluyla asıl adını alabilmektedir. Eski Yakutlarda çocuğa küçüklüğünde verilen ad, gerçek ad sayılmazdı. Gerçek ad, yay çekip ok attıktan sonra verilirdi (İnan, 2000: 173). İkinci maddeye binaen, yerine getirilen bir yiğitlik sonrası çocuğa gerçek adını verme ise bilge adam kabul edilen kutsal kişilerin görevidir.

Buna göre törenlerde adı, bilge kişinin vermesi önemlidir. “Eğer bilge adam yoksa ad verilmez. Sıradan insanlar ad veremez. Çünkü bu kutsal bir görevdir ki ad alan kahraman kutsanır. Kutsama işi ancak tanrı tarafından kutsanmış bilge adam tarafından gerçekleştirilebilir. Kahraman alplık mertebesine yükselir, bilge adam tarafından kendisine ad verilir ve kutsanır, statü sahibi olur.” (Koçak, 2007: 732). Eski Türkler arasında bilge adamın ululuğuna bağlı olarak verilecek ad ile kişinin bahtının hayırlı ve ömrünün uzun olacağı inancı hâkimdir. Bilge adamın ad verme sırasında verdiği ada dair ettiği duaların genelde kişinin ömrü ve yaşıyla ilgili olduğu görülür. Yani bilge adam ad verirken aynı zamanda kişinin kaderini de tayin eder. Türk kültüründe bilge adam profilini yansıtan en önemli kişi ise hiç kuşkusuz, İslamiyet öncesi Şamanist unsurlarla yeni dinin inanç ve uygulamalarını anlatılarda harmanlayan ulu ozan Dede Korkut’tur. Ad verme edimi Dede Korkut öncesinde, tanrının yeryüzündeki bedenleşmiş hali olarak aksakallı ulu kocalar ya da yaşlı kadınlar tarafından icra edilirken Dede Korkut ile birlikte bu misyon, hikâyelerde geleneğe dönük bir hâl alıp onun olağanüstü yönü dışında, millî kişiliği ile bütünleşmiştir. Boğaç Han, Bamsı Beyrek ve Basat hikâyelerinde, bir yiğitlik ya da toplum yararına iş gerçekleştiren kahramana asıl adını vermek için hazır bulunan Dede Korkut, tören sonunda ettiği dua ile toplum nazarında manevi makamını pekiştirmiştir.

1.1. Türkistan Coğrafyasında Kişi Adları

İslamiyet öncesinde Asya’da kurulan ilk Türk devletinin Büyük Hun Devleti olduğu kabul edilmektedir. Savaşçı ve göçebe bir topluma sahip olan bu devlete dair eldeki tarihî belge ve bilgilerin büyük çoğunluğu, yerleşik hayatı ve yazılı kültürü benimsemiş olan Çin kaynaklarına dayanmaktadır. Çin kaynakları sayesinde eski Türk tarihinin tespiti ile birlikte, Türk ad verme kültürü açısından Çinlilerin Türk tarihindeki kişi adlarına benzeyen bazı kişi adları ve unvanları, eskiden olduğu gibi transkripsiyon etmelerine bakılarak bir kısım Türkçe ad ve unvanlara da ulaşılabilmektedir. Buna göre bozkır Türk devletlerinde hükümdarlar *Tanhu* veya *şan-yü* (5. yy. ortalarına kadar), *kağan*, *kan* (han), *yabgu, İl-teber* gibi çeşitli unvanlar taşımışlardır (Kafesoğlu, 1977: 229). “Türkler” bölümü 618-742 yılları arasını kapsayan *Çin Kaynaklarında Türkler-Eski Tang Tarihi* kitabının transkripsiyonuna bakıldığı zaman, Göktürkler döneminden tespit edilen ad ve unvanlardan bazıları şunlardır: *Aşına* (Aşina), *Kutluk, Eltariş*

(İlteriş), *Eltabar* (İlteber), *Bağatu*(r) *Şad, Kül Tegin, Bilge, İşbara, Kağan, Ulu Ta*(r)*kan* (Togan, Kara ve Baysal, 2004). MS 1. yüzyılda Altay dili üç büyük dil grubuna ayrıldıktan sonra Türk kişi adlarında millîlik belirginleşmeye başlamıştır. Hunlar dönemindeki Türk kişi adları düşünce bakımından geniş, sade, ruhsal (psikoloji) bakımdan serbest ve özgürken daha sonraki Göktürk ve Uygur dönemlerinde ise (MS 6-9. yüzyıllar) Türk kişi adları, tarihî gerçeklere ve devrin ihtiyaçlarına uygun hâle dönüşmüştür. Büyük Hun Devleti'nin çöküşünden sonra, yönetimlerde başlayan istikrarsızlık ve bunun sonucu ardı arkası kesilmeyen iktidar mücadelesinden dolayı, halk gönlündeki tekrar devlet olma isteğini, yeni doğmuş çocuklarına koydukları adlarla ifade etmeye başlamıştır. Bu durum söz konusu dönemlerde Göktürk ve Uygur boyları arasında yaygın olarak konulan kişi adlarında görülebilir. *Bumin, İstemi, Mukan, İl-Tapar* (*Taspar), İl-Teriş, Kutluk, Kapgan (Fatih), Tonga, Turan, Böri, Bilge, Költekin, Kutluk, Begkuli, İl-Tebir, İl-Etmiş, İl-Yaratmış, İl-Yar (İlin dostu), İl-Beg, Köl İrkin, İl-Yaruk (İli aydınlatıcı), Alp Kutluk, Kut Bolmuş, Kut-Almış, Bögü (Bilge), Küçlük*" (Abdurrahman, 2004: 124-126) gibi adlar bunlardan bazılarıdır.

II. Göktürk Devleti zamanında dikilen Orhun Yazıtları'nda ifade edildiği üzere Türk toplumu, ülkesindeki iç ve dış sorunlardan dolayı kendilerine mahsus adları hatta millî kimliklerini unutur hâle gelmiştir. Özellikle Çinlilerin devlet içine nifak tohumları ekmesi sonucunda, siyasi ve askeri gücünü kaybeden Türkler için millî anlamda da kırılmalar söz konusu olmuş; Türk Beyleri adıyla ve sanıyla Çinlilere benzemeye başlamıştır. Nitekim bu durum, Kül Tigin Yazıtı'nın Doğu Yüzü'nde şu şekilde ifade edilmektedir: "(6) Beyleri, milleti ahenksiz olduğu için, Çin milleti hilekâr ve sahtekâr olduğu için, aldatıcı olduğu için, küçük kardeş ve büyük kardeşi birbirine düşürdüğü için, bey ve milleti karşılıklı çekiştirdiği için, Türk milleti il yaptığı ilini elden çıkarmış, (7) kağan yaptığı kağanını kaybedivermiştir. Çin milletine beylik erkek evladı kul oldu, hanımlık kız evladı cariye oldu. Türk Beyleri, Türk adını bıraktı. Çinli beylerin Çin adını tutup Çin kağanına itaat etmiş." (Ergin, 2011a: 11). Dönemin Türk toplumuna verdiği öğütlerle birlikte Orhun Yazıtları, içinde barındırdığı eski döneme ait Türkçe kişi adları bakımından da önemli bir kaynak konumundadır. Türkçe kökenli olmadığı açıkça belli olan birkaç adla birlikte, 44 kişi adı (*Bars, Baz, Bilge, Bögü, Bumin, Bukag, Çaça, Çang, Enik, Esim, Işbara, İlbilge (Hatun), İltiriş, İnel, İsiyi, İstemi Kagan, Kapgan (Kagan), Ku (Sengün), Kül Çor, Kül, İrkin, Kül Tigin, Likenng, Lisün,*

Makaraç, Ogul (Tarkan), Oguz, Ong, Sebig, Silig, Tadık, Taman, Tay, Tonga, Tonyukuk, Tudun, Udar, Yamtar, Yigen, Yollug) bu yazıtlarda yer almaktadır (Balta, 2013: 196). Farklı yazıtlardan tespit edilen diğer kişi adlarını ise şu şekilde sıralanmak mümkündür: *Alp Şalçı, Altun Tamgan Tarkan, Apa Tarkan, Bars Beg, Baz Kağan, Bilge Işbara Tamgan Tarkan, Bilge Kağan, Bögü Kağan, Bumın Kağan, Eniñ Señ, Işbara Yamtar, İl Bilge Katun, İl Tiriş Kağan, İnel Kağan, Kapgan Kağan, Koşu Tutuk, Köl Tigin (Tegin), Küli Çor, Makaraç, Tamgaçı, Oğul Tarkan, Oğuz Bilge Tamgaçı, Ozmış Kağan, Sebig Köl İrkin, Sogd Berçeker, Tadık Çor, Tarduş İnançı Çor, Toña Tigin, Tonra Alpagut, Tonyukuk, Toygun İl Teber, Tudun Yamtar, Udar Señün, Yamı Kağan, Yigen Çor, Yigen Silig Beg, Yir Bayurku Ulug İrkin, Yollıg (Yollug) Tigin* (Sümer, 1999: 54-61).

"MS 745 yılında II. Göktürk Devleti yerine kurulan Orhun Uygur Kağanlığı döneminde Uygurlar bilim gücünü doğa güçlerinden daha üstün görmeye başlamış, ilme olan ilgi ve saygılarını kişi adlarına yansıtmışlardır. Artık onlar Oğuz Kağan Destanı'nda da görüldüğü üzere ecdatlarının iptidai ve saf duygularının ifadesi olan *Gün, Ay, Yıldız, Gök, Dağ ve Deniz* gibi adlar yerine, ilimle alakalı olan *Köl-bilge, Kölöge, Bilge-köl, Bilge Kağan ve Bögü Kağan* gibi adları yoğun olarak kullanmaya başlamışlardır. Bundan başka yine ilim yoluyla bahtlı, saadetli olma arzusunu ifade etmek için *Kutluk Bilge, Kutluk Bilge-köl, Kutluk Doğmuş, Kut Tekin, Kut Sangun* ve *Kut-çor* gibi kişi adları da Uygur Kağanlığı döneminde çokça kullanılmıştır." (Abdurrahman, 2004: 126). Bu hususta Orhun Bölgesi Uygurlarında kullanılan bazı kişi adları şu şekilde sıralanabilir: *Köl Bilge Kağan, Teñride Bolmış İl İtmiş Bilge Kağan, Teñride Kut Bolmış İl Tutmuş Alp Külüg Bilge Kağan, Ay Teñride Kut Bolmış Alp Kutlug Bilge Kağan, Teñride Bolmış Külüg Bilge Kağan, Kutlug Bilge Kağan, Teñride Uluğ Bolmış, Alp Kutlug Ulug Bilge Kağan, Teñride Alp Külüg Bilge Kağan, Ay Teñride Kut Bolmış Alp Bilge Kağan, Kün Teñride Ulug Bolmış Alp Küçlüg Bilge Kağan, Çiğil Tutuk, Kutlug Baga Tarkan, Öz Bilge Büyin, Tay Bilge Tutuk* (Sümer, 1999: 67-71).

2. İslamiyet'in Kabulünden Sonraki Dönemde Ad Verme

Dünyanın en eski kavimlerinden biri olan Türkler, Türkistan'daki ana yurttan Avrupa, Afrika ve Asya'nın farklı yerlerine yaptıkları sürekli göç hareketleri sayesinde,

dünya tarihinin oluşumunda rol oynayan önemli bir millet haline gelmişlerdir. Çeşitli Türk kitleleri, asırlarca yeni iklimler ve yeni yurtlar aramış, tarihlerini farklı bölgelerde şekillendirerek kurdukları büyük devletlerle Türk adının türlü coğrafyalarda anılmasını sağlamışlardır. Dağınık şekilde yaşayan Türk kitlelerinin birbirinden farklı gelişme yolları takip etmeleri sebebiyle Türk tarihini belirli bir zaman kesiminde bütün halinde değerlendirmek pek kolay olmamaktadır (Kafesoğlu, 1977: 24). Ancak Türklerin dağılmış oldukları coğrafyalarda yaşayan insanlarla kaynaşıp onların kültürel ve dinî özellikleriyle bir etkileşim içinde olmaları, kendi kültürlerinin dünyanın farklı coğrafyalarına yayılmasına yardımcı olurken aynı zamanda Türk kültürünün de zenginleşmesine vesile olmuştur.

Türklerin çok kısa sürede başka toplumlarla bir bütünlük oluşturabilmesinin temelinde, kökleri çok eskiye dayanan ve kendine özgü bir inanç sistemi olan Gök-Tanrı inancından bu yana, türlü coğrafyalarda karşılaştıkları yabancı milletlere ve farklı dinlere karşı göstermiş oldukları hoşgörü yatmaktadır. Bu hoşgörüye paralel olarak çok geniş bir coğrafyada oldukça hareketli bir hayat tarzı, savaşlar, göçler, komşuluklar ve ticarî münasebetler, Türklerin çok eski devirlerden itibaren Çin, İran, Hint, Ön Asya ve Doğu Avrupa kültürleri ve dinleri ile temas etmelerini sağlamıştır. Ancak özellikle Türkistan'da, bu bölgenin ilk Türk devletini kuran Büyük Hunlar, Türk adını kullanan Göktürkler, yerleşik hayatı benimseyen Uygurlar başta olmak üzere birçok Türk boyunun Çin'in uygulamış olduğu türlü baskılardan mustarip olduğu görülmüştür. Söz gelimi Büyük Hun İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra kuzey kabilelerinin ve Çin feodal devletlerinin tehditleri altında istikrarsız bir durum çizen Göktürk ve Uygur boyları, gönüllerindeki devlet olma isteklerini yeni doğmuş çocuklarına koydukları adlarla ifade etmeye çalışmış, Çin işgalinden dolayı dağılıp giden halkı toplayıp devlet kurduğu için II. Göktürk Devleti kağanı Kutlug'a ili bir araya getiren *İl-Teriş* adını vermişlerdir (Abdurrahman, 2004:126).

Türkistan'da yaşanan türlü baskılar sebebiyle büyük Türk boyları ilerleyen süreçte Avrupa, Afrika ve Asya'nın farklı yerlerine göç hareketi gerçekleştirmiş, bu sayede sınırlı seviyede Taoizm ve Konfüçyanizm gibi Çin dinleri dışında Budizm, Zerdüştlük, Maniheizm, Hristiyanlık, Musevilik ve İslamiyet gibi çeşitli dinler, Türkler arasında yayılmıştır. 762 yılında Orhun Uygur Kağanlığı'ndaki üst düzey bürokratlar ve onların çevresindeki bir kısım Uygurlar, Maniheist din adamlarıyla Bögü Kağan'ın

Çin'e yaptığı bir sefer sırasında tanışmıştır. Sefer dönüşü Kağan tarafından Moğolistan'a götürülen bu din adamlarının teşvikiyle Uygurlar Maniheizm'i kabul etmeye yönelmiştir (Roux, 2021: 33). Bu dönemden sonra Uygur kişi adlarında özellikle hükümdarların ad ve unvanlarında Manihaizm ile ilgili adlar kullanılmaya başlanmıştır. MS 9-11. yüzyıllar ise Uygur Türk Budist kültürünün adeta altın çağları olmuştur. Bu durum doğal olarak halkın ad koyma âdetlerini de etkilemiştir. Bu bölgedeki Uygur Türk çocuklarına Buda dinindeki ilahların, kurtarıcıların ve Buda tarihindeki meşhur şahısların isimleri konmaya başlanmıştır (Abdurrahman, 2004: 126-128). O dönemde Uygur kişi adları, eski Uygurcaya ait kelimeler ve Uygurların inandıkları Buda dininin aracılığıyla Sanskrit dilinden kabul edilen kelimeler ile ifade edilmiştir. Uygurlarda dini inanç taşıyan kelimeler ile kurularak verilen bu çeşit adlar, epey yaygındır ve onda genellikle kişilerin inandıkları dini ya da dinin değer verdiği nesneyi ululamak istedikleri görülür. *Burhan Kulı* (Burhan, Buda dini ilahının adı), *Tengride Bolmuş* (Tanrı yaratan), *Toyun* (Rahip, tapmak kalenderi), *Tütün Kulı, Nom Kulı* gibi dinî adlar ve *Kün-Künhan, Yultuz, Ay, Çolpan, Tağ-Tağhan, Deniz* gibi dinin yücelttiği nesne adları (Taklamakanlı, 1993; çev.: İnayet, 1996: 193-194), Uygur Türklerinin Asya kökenli dinlerin etkisiyle kullandıkları kişi adlarına örnek olarak gösterilebilir.

Türk din tarihinin evrensel dinlerle temas dönemi 9. yüzyıldan sonra Türkleri *İslamiyet* ile karşılaştırmış, dinler tarihi içerisinde ilk çağlara ait geleneksel ve millî dinlerin zamanla yerlerini kurumsal ve evrensel büyük dinî sistemlere bırakma süreci, Türk din tarihi içerisinde de Türklerin çok büyük çoğunluğu itibarıyla İslam dininde karar kılmaları şeklinde tezahür etmiştir. İlk planda fetihler vasıtasıyla İslam ile temas eden Türk ülkelerinde Müslümanlık, daha önce öteki evrensel büyük dinlerin oralarda yayılmaları esasında izledikleri, büyük kervan yollarını takiben ilerlemiş ve böylece onun yayılmasında şehirlerarası ticarî münasebetler ağı ana mihverleri oluşturmuştur. Böylece coğrafî, siyasî ve ekonomik faktörler, dinî-tasavvufî etmenlerle iş birliği halinde, Türklerin İslamlaşmasında etkili bir rol oynamıştır. Birçok durumlarda hakanların, beylerin veya öteki önderlerin İslam'ı kabulleri, halkın da onların yolundan gitmelerinde etkili olmuştur. Bunlara o devirde İslam dünyasının maddi ve manevi medeniyet bakımından öteki kültür ve medeniyetlere olan üstünlüğünün cazibesi de eklenmiştir. Yine İslamiyet, öteki evrensel dinlerden farklı olarak kendi misyonerlik

anlayışına pek yer vermediğinden İslamiyet'in ilk planda yayılmasında, İslam devletinin savaş ve barış hallerinde Türklerle olan münasebetleri önemli bir etken olmuştur (Günay ve Güngör, 2019: 462-463). Ayrıca İslam'ın öteki dinlere göre çok daha cihanşümul/evrensel bir özellik göstermesi, Türklerin geleneksel dinleri itibarıyla Gök-Tanrı'ya inanmış olmalarının İslam'daki tek tanrı inancı ile benzerlik arz etmesi, Türklerin cihan hâkimiyeti anlayışının İslam'daki cihad anlayışıyla uyuşması, bununla birlikte Türklerin kurban, ruhun ölmezliği, öteki dünya algısı, töre hususundaki inancı, İslam'ın ibadet ve itikadî konularıyla bağdaşması, Türklerin İslamiyet'i seçmesinin önünü açmıştır.

2.1. Türk-İslam Devletlerinde Kişi Adları

İslamiyet'i devlet olarak kabul eden ilk Türk topluluğu Uygur boyundan olan Karahanlılar olmuştur. Karahanlı Devleti, öncesinde Budizm inancına sahiptir. Ancak Satuk Buğra Han'ın Budist amcası Oğulcak Kadir Han'ı öldürerek tahta geçip devletin resmî dininin İslamiyet olduğunu ilan etmesiyle Müslüman Karahanlılar (Hakanlılar) Devleti olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Türk boyları büyük kitleler halinde İslamiyet'i kabul etmeye başlamış, bununla birlikte Türklerin ad verme kültüründe de köklü bir değişim yaşanmıştır. Öncelikle Türkçe adların hemen önüne Arapça (İslamî) adlar eklenerek ikili adlandırmalar oluşturulmuş, ilerleyen süreçlerde İslamiyet'in Türkler arasında yayılmasına paralel olarak Türkçe adlar yerine Arapça adlar yaygınlık kazanmıştır. Bu yeni geleneğin karakteristik bir örneği, Karahanlı hükümdarı *Satuk Buğra Han*'ın İslamî geleneğe göre aldığı *Abdülkerim* adıyla somutlaşırken Z. Velidi Togan'ın tespit ettiği bir vakfiye üzerindeki *"...Emir-i Ecell Toghan-Tigin Ebu'l-Muzaffer Me'mûn Hârûn Qasıgsız Qadir Khagan b. Süleymân Arslan b. Yûsuf Qadir Khagan b. Hârûn Qılıç Bughra Khagan..."* Karahanlı hanedan şeceresi ise Arapça isimlerin nasıl yaygınlaştığını daha geniş bir çerçeveden gözler önüne sermektedir (1966: 7-10). Yine Karahanlı Devleti'nde, devrin önde gelenlerinin *Abdü'l-Celil Çağrı Subaşı b. Musa b. Emlük, Ahmed Arslan, Ala Muhammed Çor Oglı Musa, Alp Er Toña, Alp Kara, Cibril b. Musa b. Bukçar, Inanç Beg, Köl Bilge Han, Kümüş Tigin, Mikayil Arslan Subaşı, Muhammed Çakır Toña Han, Musa Tigin Öge, Satıg Muhammed Çalap, Yusuf Kalaç, Nizameddin İsrafil Togan Tigin* (Sümer, 1999: 123-133) gibi Arapça-Türkçe karışık kişi adlarına sahip olmaları, İslamiyet etkisiyle Türklerin ad verme

kültüründe yaşanan değişimi ortaya koymaktadır. Son olarak bu dönem satış vesikalarında geçen kişi adlarının baba-oğul adları göre karşılaştırılması göstermiştir ki halk arasında da Arapça adların kullanımını zamanla yaygınlaşmıştır: "*Tonga oğlu Osman, İsmail oğlu Hasan Çalap atçi, Satig Muhammed Çalap, Tekneçi oğlu Yakub, Ala Muhammed Çor oğlu Musa…*" (Tekin, 1975: 157-186).

İslamiyet bu bölgedeki Uygur Türkleri tarafından kabul edildikten sonra Kur'an-ı Kerim'deki Arapça kişi adları ve Allah'ın sıfatlarını ifade eden kelimeler, her Müslüman Uygur Türk'ünün severek kullandığı mübarek adlar haline gelmiştir. Bu İslamî adlar, önceki Buda kitaplarından alınan Sanskritçe kökenli Uygur kişi adlarıyla birlikte Türkçe kökenli Uygur kişi adlarının da yerini almaya başlamıştır. Ancak İslamiyet'ten önceki Uygur kişi adları tamamen kullanım dışı kalmamıştır. *Tur, Turan, Turdı, Tohtı, Tursun, Setivaldı, Tilivaldı, Tilek, Çong, Kenci* gibi kişi adlarının aynen kullanımı yanı sıra Uygur kökenli adlar, İslamî özellik taşıyan adlarla terkipli *Muhammed Turdı, Muhammed Tursun, Muhammed Tohtı* gibi çift kullanımlı adlara dönüşmüştür (Taklamakanlı, 1993; çev.: İnayet, 1996: 193-201). İslamiyet ile birlikte başta ad verme olmak üzere Uygur Türklerinde yaşanan her türlü kültürel değişim, zamanla Kırgız Türklerine de yansımıştır. Yaşadıkları ortak coğrafya münasebetiyle İran-Arap unsurlarının Kırgız dilinde ortaya çıkmasına ilk arabulucu halk, Uygurlar olmuştur. 15. yüzyıldan sonra Uygurlar, Tyan-Şan'da Kırgızlarla birlikte yaşamış ve o zamanlarda, İran ve Arap tüccarlar aracılığı ile İslamiyet'i kabul eden toplumlarla ilişki içinde olmuşlardır. Bu Türk gruplarının günlük hayatlarında Arapların yaşam tarzları, örf ve âdetleri etkili olmuş ve Arap dilindeki kelimeler ve terimler, bu Türkler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle Arap ve İranlıların kişi adları, Kırgızların kullandığı kişi adları arasında yer edinmiştir. Bu durum İslamiyet'in yayılmaya başlaması ile birlikte çoğalmış, böylece İslam dini ve Müslüman halkların kültürleri Kırgızları derinden etkilemiş; bu etki, Kırgız isimlerine de yansımıştır (Coldaşbaev ve Yoldaş, 2016: 34-35). Kırgız Türklerinde, Allah'ın sıfatlarını yansıtan adların yanında peygamber, peygamber yakınları, din büyükleri veya evliyalara ait Arapça ve Farsça kökenli adlar bu kutsal kişilere benzemeleri dileğiyle yeni doğmuş çocuklara verilmiş, bugün de verilmeye devam etmektedir. *Muhammet/Muhammed, Mehmet, Ömer, Osman, Ali, Ahmet, Kamil, Abdülkadir, Abdullah, Fatma, Ayşe, Cennet,*

Fikri, Bayram, Yusuf, Mahmut gibi adlar, telaffuzları Türkçenin ses sistemine uygun hâle getirilmesi açısından Kırgızlarda en çok verilen adlar olmuştur (Baytok, 2018: 14).

Uygur kökenli Karahanlı Devleti'nden farklı olarak Gazneliler devrinde Türkler, İran kültürü ile yakın temasa geçmiş, bunun neticesi olarak Türkler arasında Arapça adların yanı sıra Farsça adlar da yayılmaya başlamıştır. Devletin kuruluş döneminde Gazneli hanedan üyeleri arasında kullanılan *Alp-Tigin, Sebük-Tigin, Böri-Tigin, Bilge-Tigin* gibi Türkçe adlar, evvela yerini *Mahmud, İsmail, Muhammed, Mesud* gibi Arapça adlara daha sonraları ise İran kültürünün tesiri ile *Behram-şah, Hüsrev-melik* gibi Farsça adlara bırakmıştır. Selçuklular ad verme konusunda Karahanlı ve Gazneli dönemlerinde şekillenen yeni geleneğin takipçisi olmuşlardır. Bu durum *Tuğrul Beg Muhammed, Çağrı Beg Davud, İbrahim Yınal, Alp-Arslan Muhammed* gibi hanedan üyelerinin Türkçe adlarının yanına birer Arapça ad almalarından anlaşılmaktadır. Selçukluların İran coğrafyasında istikrarlı bir hâkimiyet kurmasıyla birlikte hanedan içerisinde *Melik-şah* ve *Toğan-şah* örneklerinde olduğu gibi Arapça-Farsça ya da Türkçe-Farsça isim ve unvanların birleşmesinden oluşan yeni adlar ortaya çıkmıştır. Selçuklu hanedanı içerisinde Farsça isimlerin kullanımı 13. yüzyılda Anadolu Selçuklu Devleti zamanında zirveye ulaşmıştır. Eski İran mitolojisinden gelen Şehname kaynaklı *Keyhüsrev, Keykavus, Keykubad, Keyferidun, Feramurz, Menuçehr, Siyavuş* gibi isimlerin yanı sıra çoğu zaman *Gıyaseddin, İzzeddin, Alaeddin* gibi İslamî bir lakapla bütünleşen Farsça-Arapça isimler devrin Anadolu Selçuklu hanedan üyeleri tarafından kullanılmıştır. Harezmşahlar Devleti de şahıs adı kullanımında tıpkı Selçuklular gibi kendilerinden önceki gelenekleri sürdürmüşlerdir. Harezm bölgesinin bozkır coğrafyasına hudut teşkil etmesi, eski Türkçe ad ve unvanların bu bölgede canlı bir şekilde yaşamasını sağlamıştır. Harezmşah hanedan üyeleri tarafından kullanılan isimler arasında *Atsız, Atlığ, Yınal-Tigin, Toğan-toğdı, Er Boz Han, Gor-sançtı, İl Arslan, Mengü Birti, Ay Çiçek, Terken Hatun, Hıtay Han* gibi pek çok Türkçe adın bulunması dikkate değerdir. Hanedan üyeleri ve üst yönetici zümresinin Türkçe adları *Alaeddin Atsız, Alaeddin İl-Arslan, Alaeddin Tekiş, Celaleddin Mengü-berti* gibi İslamî bir lakap ile takviye edilmiştir. Hanedan üyeleri arasında az da olsa *Süleyman-şah, Yunus, Sultan-şah, Melik-şah, Pir-şah* gibi Arapça-Farsça isimlere de rastlanmaktadır (Sümer, 1999: 193-201; Özgüdenli, 2017: 77-80).

Moğol istilası sonrası İran coğrafyasına göç eden Türk ve Moğol kabileleri önceleri kendi gelenekleri doğrultusunda şahıs adları kullanmış, Moğol hanedanı ise tıpkı kendilerinden önceki Türk hanedanları gibi İslamiyet'i kabul ettikten sonra kendilerine asıl adlarının yanında *Ahmed Teküder, Gazan Mahmud, Olcaytu Muhammed* gibi Arapça bir ad almışlardır. Geniş bir coğrafyaya yayılarak sonrasında zamanla asimile olan Moğol hanedanın İran coğrafyasındaki son temsilcileri arasında *Muhammed, Süleyman, Musa, Arpa, Gazan* gibi Arapça ve Türkçe adların yanı sıra *Anuşirvan* gibi Farsça isimlere de rastlanmaktadır. Moğolların baskısıyla ağırlıklı olarak Türkmen boylarının yayıldığı Anadolu coğrafyası ve civarında, Selçuklu sonrası kurulan Türk devletlerinin ad verme gelenekleri, genellikle eski Oğuz boyları geleneklerinin devamı şeklindedir. Dinî ve kültürel yapılanmalar sonucu *pir, şeyh, yar, hoca, baba, pehlivan* gibi kimi zümrelerde karşılığı olan kelimeler zamanla şahıs adlarına eklenmiştir. Karakoyunlu ve Akkoyunlular dönemlerinde toplumda yaygın olarak kullanılan başlıca Türkçe veya Türkçeleşmiş adlar arasında *Bayram, Satılmış, Türemiş, Kutlu, Aydın, Yağmur*; Arapça adlar arasında *Mehmed (Muhammed), Ali, Ahmet, Hüseyin, Hasan, İbrahim, Bayezid, Ömer, Yusuf, Yakub, Mahmud, Halil, Abdullah, Hamza, İskender, Zeynel*; Farsça adlar arasında *Cihangir, Cihanşah, Şahsuvar, Rüstem*'i saymak mümkündür. Safeviler devrinde ise Türkçe ad ve unvanların yaygınlık kazanmasıyla birlikte *beg, aga, bahadur, han, başı, oğlı, oğlan* gibi Türkçe unvanların Arapça ve Farsça isimlerle birleşerek *Aga-Rıza-yi İsfahani, Aga-Şah, Tahmasb-Bahadur, Allah-gulı-beg Kapana oğlı, Allah Yar oğlan, Ali-gulı Sultan Asayiş-oğlı, Palude-oğlı, Sufi-oğlı* gibi yeni şahıs adları oluşturduğu görülmektedir. (Özgüdenli, 2017: 80-82).

Pek çok Müslüman Türk devletinde olduğu gibi Osmanlı Devleti döneminde de Türkçe adlar yerine zaman içerisinde Arapça veya Farsça adların kullanımı ön plana çıkmıştır. Devletin kuruluş döneminde Oğuz boyunun hanedan üyesi Ertuğrul Bey'in üç oğlundan ikisi *Gündüz Alp* ve *Savcı* Türkçe adlara sahipken *Osman* (*Atman*?)'ın adı, Sünni-Müslüman bir geleneği yansıtmaktadır. Osman Bey babasının geleneğini takip ederek çocuklarına *Alaaddin, Orhan, Pazarlu, Savcı, Melik, Hamid* ve *Çoban* olmak üzere genellikle Türkçede yaygın kullanılan adlar vermiş ancak bu dönemden sonra Osmanlı hanedanında ad vermeler, İslamî/Arapça isimlerin sıkça tercih edildiği bir hâle dönüşmüştür. Nitekim Orhan'ın çocuklarının hepsi *Süleyman, Sultan, Murat, İbrahim,*

Halil, Kasım, Şehzade, Fatma ve Hatice, İslam geleneğine uygun isimler taşımaktadır. Osman Bey'den sonra Osmanlı sultanları çok nadir olarak çocuklarını Türkçe adlarla adlandırmıştır (Başgöz, 1998: 202). Mesela Cem Sultan, oğluna *Oğuz Han* adını verirken 2. Bayezid ise *Korkut* adını vermiştir. Hanedanın sonraki hükümdarları arasında *Mehmed, Murad, Bayezid, Süleyman, Mustafa, Ahmed, Selim, İbrahim, Mahmud* gibi Arapça adlar yaygınlık kazanmış; 19. yüzyılda ise *Abdülhamid, Abdülmecid, Abdülaziz* gibi isimlerin kullanımı ön plana çıkmıştır.

Osmanlı döneminde kullanılan kişi adları genel olarak dinî bir nitelik taşımasına rağmen Türkçe adlar, şehirlerde daha az eğitim görmüş kişilerde ve kasaba/köy nüfus yoğunluğunun olduğu yerlerde korunmaya devam etmiştir. Nitekim Osmanlı toplumunda kullanılan şahıs adları hakkında geniş bilgiler veren Osmanlı tahrir defterlerinin tetkiki, eski Türkçe adların 15-16. yüzyıllarda bilhassa göçebeler ile kır nüfusu arasında canlı bir şekilde yaşamakta olduğunu ortaya koymuştur. Mesela 1518 tarihli Amid Sancağı tapu tahrir defterleri ile ilgili bir araştırmaya göre Osmanlı coğrafyasının çok farklı yerlerinde Türkçe adlar kullanılmıştır. Herhangi bir oran verilmeden Amid bölgesinde tespit edilen Türkçe adlar *Satılmış, Bulmuş, Bunamış, Kutlu Toğmuş, Sulamış, Oğlan Yitilmiş, Oktay, Okan Eldeğmez, Gökoğlan, Gündoğmuş, İlalmış* olarak sıralanmıştır (İlhan, 1990: 222). 1525 tarihli Adana Mufassal Tahrir Defteri'nde Türkçe olarak kabul edilen baba-oğul adlarının karşılaştırılmasına dayanan bir araştırmada, 14.095 baba adında 949 farklı Türkçe/Türkçeleşmiş ad tespit edilirken 17.823 oğul neslinde 407 farklı Türkçe/Türkçeleşmiş ad belirlenmiştir. En çok kullanılan baba-oğul adlarında ilk on sıra ise şu şekildedir: Baba adları *Durmuş* (109 kişi-%0,611), *Sevindik* (107 kişi-%0,601), *Hüdaverdi* (98 kişi-%0,549), *Durak* (87 kişi-%0,488), *Çalabverdi* (66 kişi-%0,381), *Tanrıverdi* (63 kişi-0,353), *Budak* (52 kişi-0,291), *Güvendik* (49 kişi-0,274), *Tur Ali* (43 kişi-0,241), *Bulgar* (40 kişi-0,224); oğul adları *Sevindik* (101 kişi-%0,716), *Durmuş* (66 kişi-%0,468), *İl Beyi* (54 kişi-%0,383), *Güvendik* (43 kişi-%0,305), *Aydoğmuş* (36 kişi-%0,255), *Karaman* (33 kişi-%0,234), *Çalabverdi* (27 kişi-%0,191), *Tanrıverdi* (27 kişi-%0,191), *Tur Ali* (27 kişi-%0,191), *Aydın* (21 kişi-%0,148)'dır (Kurt, 2020: 26).

16. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra Osmanlı'da Türkçe ad koymalar azalmıştır. Zira toplumun genelinin Sünni-Müslüman geleneğe tabi olması ve özellikle bugün de bazı çevrelerde korunmakta olan "Kuran'dan isim vermek" anlayışının o dönem

Müslüman Türklerde hâkim olmasının bir sonucu olarak Arap-İslam kökenli adların kullanımı ön plana çıkmış hatta bu adlar birçok Türkçe adın da önüne geçerek ilk sıralara yerleşmiştir. Mesela 1536 tarihli Antep Mufassal Defterinde şehir merkezinde ismi kaydedilen kişi sayısı 3818'dir. Bunlardan 1600'ü baba, 2218'i oğul nesline aittir. Baba neslinde kullanılan isim çeşidi 573 iken oğul neslinde kullanılan isim çeşidi 414'tür. Her iki nesilde de en çok kullanılan ilk üç isim sırasıyla *Mehmed, Ali, Ahmed* olurken en çok kullanılan 21 ad sıralamasında Türkçe ad bulunmamaktadır ve hepsi Arapça kökenlidir. Baba ve oğul neslinde daha az sayıda kullanılan Türkçe adlara ise *Çalabvirdi, Tengrivirdi, Durmuş, Durak, Satılmış, Güvendik, Sevindik, Uğurlu, Karaca, Doğan, Gökçe, Gökşen, Sarı, Çakır, Kara, Köse, Karagöz* gibi adlar örnek olarak verilebilir (Gündüz, 2019: 5-9). Bu alandaki çalışmalarıyla ön plana çıkan Yılmaz Kurt'un tespitlerine bakmak gerekirse 1572 tarihli Adana Mufassal Tahrir defteri içerisindeki 20.330 ad üzerinde yapılan kapsamlı bir araştırma, 16. yüzyılda bölgede Türkçe adların oranının iyice azaldığını ortaya koymuştur. Kişi sıfat ve lakaplarla birlikte toplam 1.080 farklı adın bulunduğu bölgede 50 ve daha fazla kullanılan 58 adı taşıyan 16.014 kişi (%70,70) bulunmaktadır. Bu 58 addan sadece 9'u Türkçedir. Türkçe ad taşıyan 779 kişinin tüm adların sayısı olan 16.014'e oranı ise %4,06'ya denk gelmektedir (2020: 98). 1572 tarihli Kozan (Sis) Tahrir defterinde toplam 4.482 ad içerisinde en çok kullanılan ilk on adın sıralaması *Mehmed* (289 kişi-%6,4), *Ali* (276 kişi-%6,1), *Ahmet* (193 kişi-%4,3), *Hüseyin* (153 kişi-%3,4), *Hamza* (145 kişi-%3,2), *Veli* (140 kişi-%3,1), *İbrahim* (136 kişi-%3), *Halil* (124 kişi-%2,7), *Ümmet* (120 kişi-%2,6) ve *Hasan* (119 kişi-%2,6) şeklindedir. Listede en çok kullanılan ilk 33 adın tamamına yakınının Arapça oluşu dikkate değerdir. Bölgede en çok kullanılan Farsça adların sayısı üçü geçmezken en çok kullanılan Türkçe ad ise listenin 31. sırasında bulunan *Sevindik* (31 kişi-%0,6)tir. Daha düşük oranlarda ise Türkçe/Türkçeleşmiş olarak *Hakverdi* (26 kişi-%0,58), *Budak* (21 kişi-%0,46), *Uğurlu* (*Oğuzlu*) (16 kişi-%0,37), *Dede* (15 kişi-%0,33), *Durak* (15 kişi-%0,33), *Karaman* (13 kişi-%0,29) adlarını görmek mümkündür (2020: 441-443).

Türklerde kadın isimleri de erkek isimlerine paralel bir değişiklik göstermiştir. Eski Türk devlet geleneği içerisinde yönetimde söz sahibi olan kadınlara makamları gereği türlü ad veya unvanlar verilmiştir. Özellikle Göktürkler ve Uygurlar zamanında *İl-Bilge Hatun, Uluğ Hatun* isimleri verilen kadınlar, Selçuklu döneminde *Terken*

Hatun, Altun-can Hatun, Gevher Hatun gibi isimlerle anılmışlardır (Turan, 2014: 143-149). Sonraki dönemlerde ise İslam'ın etkisiyle genelde Hz. Peygamber'in eşleri *Hatice* ve *Ayşe* ile kızları *Fatma, Zeynep, Ümmü Gülsüm* ve *Rukiye*'nin isimleri ayrıca *Cennet, Medine, Melek, Hafize* gibi dinî nitelikli adlar Osmanlı kadınlarına en fazla verilen isimler olmuştur. Bu dönemin edebi eserlerinde az sayıda geçen kadın adları ile birlikte, Orta Çağ tarihi kaynaklarında kadın adlarının çok nadir olarak anıldığı görülmektedir. Zira Tapu Tahrir defterlerine kadınların vakıf veya mülk sahibi olması ya da toprağı tasarruf etmesi pek rastlanan bir durum olmadığı için genellikle vergi veren erkek nüfus kaydedilmiştir. Oysa Ahkâm defterlerine bakıldığı zaman, özellikle bu defterlerde kadınların mahkemeye başvurmak ve haklarını aramak için oldukça aktif olmaları, çok sayıda kadın ismine ulaşılmasını sağlamaktadır (Çelik, 2018: 89-90). Kadın adlarının geçtiği tarihî kaynaklardan bahsetmek gerekirse kadın adları açısından zengin olan 3. Murad (1574-1595) devrine ait Sivas Sancağı Tahrir defterinde *Zeyneb, Müslime, Kıymet, Kamer ve Ayşe* gibi Arapça; *Güney Hatun, İl-aldı Hatun, Yüzü-Kutlu ve Didi* (Dendi) gibi Türkçe; *Hondi, Şah-ruz, Şah-manend, Huma* ve *Arzu* gibi Farsça kadın adlarına rastlanmaktadır (Kurt, 2020: 541). 1576 tarihli Çorum Sancağı Tahrir defterinde ise *Asiye, Ayşe, Emine, Cihan Hatun, Devlet Melek Hatun, Kezban, Elif, Eslem Hatun, Fatma Hatun, Ferahşad Hatun, Gülzade, Gülşad, Hacı Bula, Hacı Hatun, Halasi, Hasibe, Hatice Hatun, Hatun, Kamer Hatun, Melek Hatun, Melike Hatun, Safiye, Satı, Saadet, Sadat Melek, Reyhan, Rukiyye, Ümmü, Ümmü Fatıma, Şahbula Hatun, Zahide, Zeynep, Zöhre* gibi kadın adları zikredilmiştir (Kurt, 2020: 203). 1742-1763 dönemi Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defterlerine bakıldığı zaman, Sivas Eyaleti olarak isimlendirilen ve Sivas, Tokat, Amasya, Canik (Samsun), Çorum, Bozok (Yozgat) vilayetleri ile buralara bağlı pek çok kaza, köy ve diğer yerleşim yerlerinden gelen şikâyetleri kapsayan bu defterler, kadınlar hakkında da bilgiler içermektedir. Bu şikâyetlerde toplam 914 tane Müslüman kadın adı geçmektedir ve bu adlar 115 farklı ada tekabül etmektedir. Bu isimlerin büyük çoğunluğu Arapça-İslamî özellik gösterirken ilk beş sıra *Fatma* (%17,4), *Ayşe* (%15,6), *Emine* (%11,8), *Hatice* (%8,7), *Zeynep* (%3,3) şeklinde sıralanmaktadır. *Döndü, Döne, Hanım, İnci, Okumuş, Oyalı, Satı, Selçik* (*Selçuk*) gibi Türkçe kadın adları ise çok az tercih edilen ve bazen gayrimüslim kadınların da kullandığı adlar olmuştur (Çelik, 2018: 91).

Osmanlı Devleti'nde merkez bölgeler dışında kalan yerlerde son dönem kullanılan kadın ve erkek adlarıyla ilgili olarak yapılan çalışmalara göre 19. yüzyılın ilk yarısında 9, 14 ve 17 numaralı Sivas şer'iye sicillerinden 450'ye yakın kadın adı tespit edilmiştir. Bu adların 91 farklı kadın adıdır ve 75'i Arapça, 12'si Farsça, 4'ü ise Türkçedir. 179 kişinin kullandığı *Fatma, Ayşe, Hatice, Zeyneb* ve *Emine* adları en fazla tercih edilen Arapça kadın adları olurken sonuna han ekli adlar bir kenarı bırakılırsa listeye göre doğrudan kullanılan Türkçe kadın adları ise toplamda 6 kişinin kullandığı *Aslıhan*(?), *Gökçe, Güzel* ve *Nene*'dir (Köse, 2019: 178-179). Aynı yüzyılda Düzce ve Akçakoca temettûât defterlerine dair yapılan bir araştırmada ise 1.808 erkek adı tespit edilmiş; bu adlar arasında 1442 adet ile en çok kullanılan Arapça kökenli *Mehmet, Mustafa, Ali, Ahmet, Hasan, Hüseyin, İbrahim, Osman, Halil, İsmail, Ömer* adlarının olduğu görülmüştür. Aynı araştırmaya göre ortalama 15 kişinin kullandığı Türkçe adlar *ise Bayram, Durdu, Durmuş, Erdi, Etmekçioğlu, Gökçeoğlu, Kara* gibi adlar olmuştur (Özlü, 2009: 154-155).

Sonuç olarak eski Türk devlet yapılanmasına dair tespit edilen tarihî kayıtlar şunu göstermiştir ki Türkler, her türlü kültürel değişime açık bir millettir. Bin yıllar içerisinde komşu toplumlarla kurmuş oldukları siyasî, sosyal, ekonomik, coğrafî ve dinî ilişkiler Türklerin kadim kültüründe derin izler bırakmıştır. Özellikle Türk tarihinin en az bin yılına egemen olan İslamiyet, dinin de ötesine geçerek Türk toplumunda bir yaşam biçimi haline gelmiştir. Türk kültürüne ait nice gelenek ya İslam'a uyum sağlamak zorunda kalmış ya da yerini din adı altında Arap/Fars kültürü merkezli uygulamalara bırakmıştır. Türklerin ad verme kültürüne ait inanç ve uygulamalar da bu değişimden bir şekilde nasibini almıştır. İslamiyet'in kabulüyle Türk devletlerini yöneten hanedan üyeleri Türkçe adlar ile birlikte önce Arapça adlar, sonraki dönemlerde ise tamamıyla Arapça veya Farsça adlar tercih etmeye başlamıştır. Bu durum zamanla halka da intikal etmiş ve özellikle 16. yüzyıl sonrası Türkçe adlar yerini, Arapça ve Farsça kökenli adların egemen olduğu bir ad verme geleneğine bırakmıştır. Nihayetinde Türklerde, Peygamber uygulamaları ve hadisler üzerinden Kuranî adların tercihine dair yoğun bir temayülün oluşması, sonraki süreçte dinî ad adı altında Arap ve Fars kültürüne ait birçok sözcüğün 21. yüzyıla kadar Müslüman Türkler arasında erkek veya kadın kişi adı olarak kullanılmasına sebebiyet vermiştir. Buna rağmen Türklerin ad koyma adetleri iki bin yılı aşkın bir zaman içerisinde belirli bir millî çizgiden çıkmamış

ve millî özelliğini yitirmemiştir. Dinî özellik gösteren Türkçe olmayan adlar bir kısım Türkler tarafından benimsenerek kişi adı olarak kullanılmış ise de bu durum Türk adlarındaki millîliği yok etmemiştir. Gök-Tanrı inancından sonra Türkleri etkileyen ikinci bir din İslamiyet olmuştur. Türkler İslamiyet'i kabul edince yavaş yavaş Arapça ve Farsça adlar almaya başlamıştır. İlk Türk-İslam eserlerinin yazarlarının adlarından bu durum açıkça görülmektedir. Yönetici kesim arasında başlayan bu durum zamanla halk arasında da yayılmıştır. İslamiyet'in ad koyma geleneği zamanla Türklere geçmiştir. Ancak Türklerin büyük çoğunluğunun millî kimliğinin parçası olunca Arapça ve Farsça birçok isim de zamanla Türkçeleştirilmiştir (Abdurrahman, 2004: 131, Balta, 2007: 196).

2.2. İslamiyet ile Değişen Ad Verici Profili

Adlandırma ediminde ad, bir tanımlama/sınıflandırma işaretidir. Bu işaretlemeyi yapan ise ad vericinin kendisidir. Ad, ad vericiye mahsus özgür bir yaratımdır ve kendi öznelliğinin geçici bir dışa vurumu (Lévi-Strauss, 2016: 238) olarak onun kabiliyeti mukabilinde meydana çıkar. Semavî dinlerin geleneğinde canlı-cansız her türlü varlığa adlarını veren kişi, ilk insan olarak kabul edilen Âdem'dir. Kutsal kitaplara göre sürecin ayrıntısının bahsi olmadan Âdem'e bu adları öğreten ise Tanrı'nın kendisi olmuştur. Fakat birçok çoktanrılı (pagan) kültürde adlandırma, yaratılış sürecinde olmuş ve adlar atalarca verilmiştir. Bu oluşumun bir devamı olarak ataerkil yapıya sahip ilkel sonrası toplumlarda ise insanın nesneleri adlandırma yetisi, ilahlar tarafından erkeğe aktarılan ilahi bir kabiliyet olarak algılanmış; Delaney'e göre bu durum, zamanla erkeklerin şeyleri adlandırarak var etme güçlerinin simgesel bir ifadesine dönüşmüştür (2017: 97).

Tanrı/ata mirası olarak görülen adlandırma, insanoğlu tarafından tarih boyunca sıradan bir olay olarak kabul edilmemiştir. Adlandırma edimi neticesinde verilen adın; kişinin karakterini, toplum içindeki konumunu, geleceğini etkileyeceğine inanıldığı için ad vericinin de toplum içinden herhangi biri olmamasına dikkat edilmiştir. Bu bakımdan kişinin anne-babasının da adlandırma potansiyelinin önüne geçilerek tanrı tarafından kutsandığına inanılan kişilerin ad verme sürecinde etkili olması gerektiğine inanılmıştır. Çok tanrılı ya da tek tanrılı dinler bağlamında ad verme hakkı, din ehli kabul edilen kişilerce kullanılmış, onların olmadığı yerde zamanla bu olgu, soyun ya da ailenin en büyük bireyinin ad verici rolü üstlenmesine doğru dönüşmüştür. Son dönemde ise

sekülerleşme/bireyselleşme ve çekirdek ailenin güçlenmesiyle ad koyma hakkı bu kimselerden bebeğin anne-babasına geçmeye başlamış, inanç ve geleneklerin yerini, kişisel tercihler almıştır (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 11).

Daha önce bahsedildiği üzere eski Türklerin mitik ve tarihî dönemlerinin ad verme uygulamaları, yarı tanrısal bir özellik gösteren aksakal kocalar veya ihtiyar kadınlar tarafından gerçekleştirilirken İslamiyet'in kabulü sonrası bu ad vericiler, bilge adam profili üzerinden dinî bir çehreye bürünmüştür. Bu bakımdan İslamiyet ile birlikte yeni bir kültür dairesine giren Türklerin dine uyarladıkları ya da sonradan oluşturmuş oldukları anlatılarda "Peygamber, evliya, derviş, ihtiyar, pir, Şahımerdan Hz. Ali, Hz. Hızır" gibi yeni ad vericilere yer vermesi, Türk ad verme kültüründe artık bu dinin unsurlarının etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bu yeni ad vericiler için İslamiyet öncesi birçok toplumsal misyona sahip aksakallı kocaların yeni dinle bütünleşmelerinin bir tezahürü dense yanlış olmaz. Çünkü aksakallı kocalar, İslamiyet ile dinî bir kisveye bürünmekle birlikte; Müslüman Türklerin sosyal hayat ihtiyaçlarını karşılama hususunda, İslamiyet öncesi belli misyonlarını sürdürmeye devam etmişlerdir.

İslamiyet etkisiyle oluşan yeni ad verici profilini, destan ve halk hikâyesi gibi Türk anlatı geleneğinin kimi ürünlerinde ortaya koymak gerekirse: Manas Destanı'nda, Cakıp-Han'ın doğan oğluna "Dört Peygamber Hoca" *Manas* adını vermiştir. Manas'ın oğlu *Semetey* için dedesi Kara Han ad konulmasını ister. Ak ve kara sakallıları toplar ancak oğlana bir türlü ad koyamazlar. Birdenbire elinde bir asa tutan ak-boz bir ata binmiş, aksakallı bir adam ortaya çıkar. Çocuğu kucağına alır, dua eşliğinde ona Semetey adını koyar. Koca Hızır ortadan kaybolur. Aynı şekilde Manas'ın torununa da kimse ad bulamamıştır. Gökten inen altın sakallı Ay-Koca oğlana *Seytek* adını verir ve ondan sonra kaybolur (Ögel, 2010: 97-98). Köroğlu Destanı'nın Türkmen versiyonunda, mezarda yakalanıp Cığalı Beğ'e getirilen çocuğa Türkmenler *Ruşen* adını verse de topluluktan uzak duran yaşlı ve fakir birisi "Bu çocuk adıyla dünyaya gelmiş. Onun adı *Göroğlu*'dur." der ve adını koyar. Destan'ın Özbek versiyonunda ise Hasanbek, mezardan alıp getirdiği oğlan için büyük bir toy düzenleyerek ad konulmasını ister. Toya katılan Türkmenlerin en yaşlısı, "Bu çocuğun adı kendisi gibi *Goroğlı* olsun." der ve çocuk bu isim ile çağrılmaya başlar (Ekici, 2004). Alpamış Destanı'nda Şahımerdan Pir gelip çocuklara adını koyar. Bayböri'nin oğluna *Hekimbek*

adını verir. Hekimbek yedi yaşındayken alpların başkanı Rüstem-i Dastan, ona *Alpamış* adını koyar (Yoldaşoğlu, 2000). Benzer şekilde Türk dünyası aşk destanlarında (halk hikâyeleri) kahramana "evliya, derviş, Hz. Hızır, Hz. Ali" gibi yeni ad verici profili ad verir. Latif Şah Hikâyesi'nde pir, Şah'ın oğluna *Latif Şah* adını verir; Melikşah ve Güllü Han Hikâyesi'nde derviş, Adil Şah'ın oğluna *Melikşah* adını verir; Razınihan ile Mahfiruze Hikâyesi'nde Hz. Hızır, Yakup Bey'in çocuğuna *Razınihan* adını vererek kaybolur; Bey Beyrek Hikâyesi'nde padişah on dört yaşına gelen çocuğa ad vermek için meclisi toplar, derviş çocuğun adını *Beyrek*, atın adını Bengiboz koyar (Alptekin, 2009: 351). İslamiyet öncesi unsurlar barındıran kahramanlık destanlarından farklı olarak aşk destanlarında, yeni medeniyet tipinin baskın yönü olan tasavvufun güçlü tesiri duyulduğundan, tarikat şeyhleri yahut kırkların piri kabul edilen Hz. Ali veya Hz. Hızır'ın ad koyma fonksiyonunda daha aktif bir şekilde rol aldığı görülür (Bayat, 2013: 155). Anlatılarda görülen yeni ad vericiler, Türk ad verme kültürünün İslamiyet ile birlikte yaşamış olduğu dönüşümün somut örnekleridir. Ancak bu durum, ad verici profilinin toplumsal misyonundan öte, kavramsal bir dönüşümüne tekabül etmektedir. Çünkü İslamiyet, Türklerin ad verme kültüründe ad verici profilini kavramsal bir dönüşüme itmiş olsa da ad verme ve ad vericinin toplumsal misyonuna, kültürel kökleri çok derin olduğu için fazla müdahale edememiştir. Anlatılarda İslamî literatür oluşturan ad verici profili, ilerleyen süreçte ise sosyal hayatta toplumun ihtiyacına göre yeni profiller oluşturmaya devam etmiştir.

İslam'ın Türkler arasında sistematik bir hâl almasından sonra ad verici profili imam, hoca, âlim, molla gibi daha somut yeni ad vericilere yerini bırakmıştır. Bu yeni ad verici profili, bir taraftan halka dinî ritüelleri uygulatma görevini yerine getirirken diğer taraftan toplumsal hayatın manevi önderi olarak halk nazarında bir kutsiyet üstlenmiştir. Bu noktada din bağlamında bilge adam rolüne bürünen bu din ehli kimseler, zamanla Müslüman Türklerin ad verme geleneğini uygulayan yeni ad verici profili olarak Türklerin ad verme kültüründeki yerini almıştır. Eski Türkler yeni doğmuş çocuğun gelecekteki kaderinin onun adıyla ilgili olacağını düşündüğünden, çocuklarına iyi isim vermeye çalışmışlardır. Çünkü Türkler arasında iyi ve güzel ismi olan çocukların ileride boylarının yöneticileri, halkı yöneten aksakallar ve liderler olabileceğine dair yaygın bir inanç vardır. İslamiyet'in yaygınlaşmaya başlaması ile birlikte en iyi ve güzel isimleri onlar bilir düşüncesiyle Türkler çocuklarının ismini din

adamlarına ve imamlara koydurtmuşlardır (İdrisov, 1971: 44-45; Akt: Coldaşbaev ve Yoldaş, 2016: 35). Başkurt Türklerinde çocuğa ismini molla koyar. Okumuş kadın da çocuğa isim koyabilir. Kazaklarda ad koyma amacıyla düzenlenen toyda imam ya da dinselliği ile tanınan saygın kişi ezan okur ve çocuğun kulağına üç kez söyleyerek adını koyar (Kalafat, 2002: 14-344). Uygurlarda bebek doğduktan üç ile yedi gün içinde isim verilir. İsim verme işlemini genellikle ailenin ya da mahallenin bir büyüğü veya imam gerçekleştirir. Bebeğin sağ kulağına ezan, sol kulağına tekbir getirerek isim verilir. İsim verme işlemi bitince akrabalara ve misafirlere yemek ikram edilir (Öger, 2019: 209). Kırım Türklerinde çocuğa isim doğumun ilk üç gününde molla tarafından çocuğun sağ kulağına ezan okunarak konulur (Kalafat, 1999: 51). Caferi mezhebine bağlı Müslüman Türklerde ise çocuğa isim koyması için ailesi mollaya gider. Molla, Kelam-ı Kadim'i açar ve oradan isim seçilir (Kalafat, 2005: 146). Anadolu'da çocuğun ailesinin yemekler hazırladığı "üç yemeği" adı verilen toplantıda hoca bebeğin kulağına ezan okur, adı konur ve üç defa kulağına bağırılır (Artun, 2005: 139). Genel olarak Müslüman Türklerde, ad koymak için düzenlenen toplantılarda ad koyması için çağrılan hoca, müftü ya da dinselliği ile tanınan saygın kişi ezan okur ve çocuğun kulağına adını üç kez söyleyerek hayırlı, uğurlu olmasını diler. Hazırlanan yemekler yenir, hediyeler verilir (Örnek, 1995: 149).

Müslüman Türklerde ad verici profili, din ehli kimsenin olmadığı yerde sözü dinlenir olması ve tecrübesi hasebiyle ailenin en büyüğünün ad vermede yetkili olduğu bir olguya dönüşmüştür. Bu bakımdan erkeğin anne ve babasının da mensubu olduğu geniş ailelerde yenidoğana, ata olarak kabul edilen ulu kişilerin ad koyduğu görülmektedir. Çocuğun anne-babasından önce evin ulu kişisinin ad koymada hak sahibi olduğu inancının eski Türklerde var olduğu düşünülürse bu uygulama, Müslüman Türklerde atalar kültünün bir devamı olarak değerlendirilebilir. İran Türklerinde ad verme, çocuğun dedesi, yoksa babaannesi tarafından gerçekleştirilir. Kızın ve erkeğin anne-babası istişarede bulunur ancak genelde erkek tarafı ad verir (Uzun, 2007: 78). Hazara Türklerinde çocuğun kalıcı ismini büyükbaba ve büyükanne, her ikisi de yoksa evdeki en yaşlı kişi koyar. Türkmenlerde doğumda hemen sonra verilen bazı adlar kalıcı değildir. Asıl kalıcı adı yenidoğanın dedesi veya ninesi koyar ya da baba büyüklerden izin alarak koyar (Kalafat, 2002: 11; 1994: 29). Özbeklerde ad koyma ayrıcalığı öncelikle köyün veya mahallenin yaşlı, bilge sakinlerine aittir. Ailenin en yaşlı dede

veya ninesi de bu hakkını kullanabilir. Bazen de bu ayrıcalık çocuğun kulağına ezan okuyan din adamlarına verilir. Çocuğa ad koymak, Özbekistan'da mesuliyetli ve ciddi bir vazife olarak kabul edilir (Settar, 2007: 15). Karaçay Balkar Türklerinde çocuğun anne ve babası, bebeğe isim veremezler. Kız çocuğun ismini babaannesi, erkek çocuğun ismini dedesi koyar (Makas ve Kalafat, 1993: 69). Anadolu'nun farklı yerlerinde yenidoğana baba, büyükbaba, baba tarafı, anneanne, akraba, ailede okumuş olan bir kimse, ebe, erkek çocuklarınkini yaşlı erkekler, kız çocuklarınkini yaşlı kadınlar ad koyar. Bununla birlikte Türk dünyasında davetlilerden en yaşlı erkeğin veya ad verme törenine ilk gelen kimsenin de yenidoğana ad koyduğu bilinmektedir (Acıpayamlı, 1992: 5).

3. Cumhuriyet Dönemi ve Sonrasında Ad Verme

19. yüzyıl, Türk toplumunun devlet eliyle yönünü Batı'ya çevirdiği bir dönem olmuştur. Bu yüzyıla kadar her türlü toplumsal tabakalaşma, şehirli-köylü anlayışı ile daha çok geleneksel kültür üzerinden şekil alırken bu yüzyılla birlikte gençlerin Batı'ya gidip orada eğitim almaları, Türk toplumunda aydın/okumuş bir kesimin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ancak bu aydın kesimin toplumsal gelenekler karşısında Batılı argüman ve fikir akımlarını savunmaya başlaması, Türk toplumunun kültür dünyasında zamanla türlü değişimlerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. 1900'lü yıllarla birlikte Türk aydınları arasında Batı kaynaklı milliyetçilik gibi fikir akımları ön plana çıkmaya başlamış, Milli Edebiyat Dönemi yazarlarından Ömer Seyfettin ve Mehmet Ziya (Gökalp) tercih ettikleri Türkçü isimlerle adların Türkçeleşmesi hususunda, bu akımın önde gelen uygulayıcı isimleri olmuşlardır. Mehmet Ziya kızına *Sevinç*, oğluna *Adsız* ve kendisine *Gökalp* adını; Ömer Seyfettin ise kızına *Güner* adını Türkçe olması hasebiyle vermiştir (Başgöz, 1998: 205). Dönemin Türk aydınları öncülüğünde başlatılan Batı'yı taklit yerine, Türk kültürü üzerinden medeniyet basamaklarını tırmanma mücadelesi, sonraki süreçte ise yeni Türk devletinde karşılığını daha somut bir biçimde bulmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra 1926'da sosyal hayatın düzenlenmesi ve toplumsal eşitlik için Türk Medeni Kanunu kabul edilmiş, bu kanunun tamamlayıcısı olarak 1934'te çıkarılan Soyadı Kanunu ile Türk ad verme kültüründe çeşitli gelişmeler yaşanmıştır. Atatürk'ün de başını çektiği bu gelişmelere göre (URL-15) yeni doğan her Türk çocuğuna bir Türkçe isim verilmek istenmiş, kanun gereği, her Türk vatandaşı

soyadı alması hususunda devlet eliyle yönlendirilmiştir. Özellikle kanun sonrası basılan kitaplarda, Türkçe olduğu iddia edilen ve eski Türk kültürünü yansıttığına inanılan sözcüklerin hem soyadı hem ad olarak alınabileceği belirtilmiştir. Ancak Cumhuriyet sonrası soyadı üzerinden devlet eliyle gerçekleştirilmek istenen yeni bir Türk kimliği oluşturma çabası (Aslan, 2006: 169), Türkçe soyadların alınmasında dönem itibarıyla başarıya ulaşırken adların Türkçeleşmesinde bürokrat ve aydın kesimiyle sınırlı kalmış (Başgöz, 1998: 229-230), toplum hayatında genel olarak pek etkili olamamıştır. Zira Türk toplumu, yüzyılların kültürel birikimini kolektif bilincinde yaşatan köklü bir millettir. Kültürel değişim için yapılan dönemsel müdahaleler, toplumsal hafızada karşılığını yeteri kadar bulamamıştır. İlknur Esen Yıldırım'ın tespitleri göstermiştir ki Soyadı Kanunu sonrası adların Türkçeleşmesi veya Türkçe ad alınmasına dair yapılan uygulamalara rağmen Cumhuriyet'in kuruluşundan 1960'a kadar geçen sürede en çok koyulan isimler listesinde büyük bir farklılaşma gözlemlenmemiş; çocuklara en çok verilen 20 isim ise *Mehmet, Mustafa, Ahmet, Ali, İbrahim, İsmail, Hüseyin, Hasan, Osman, Fatma, Ayşe, Emine, Hatice, Zeynep ve Meryem* başta olmak üzere Türk ad verme geleneğinde yer edinmiş olan İslamî isimler olmuştur (2016: 917).

2. Dünya Savaşı, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de ekonomik sorunlara sebep olmuş, 1946 sonrası çok partili hayata geçilme çabaları ve iktidarın ekonomik müdahaleleri ile bu sorunların üstesinden bir şekilde gelinmeye çalışılmıştır (Ahmad, 2018: 108). Ancak Türkiye'de şehirleşme ve sanayileşme sürecinin hız kazandığı 1950'li yıllarla birlikte, kentlerde yeni iş imkânları, sağlık, eğitim ve altyapı hizmetlerinin gelişmesiyle kırsal bölgelerden şehirlere doğru yoğun göç dalgası başlamıştır. Yaşanan bu göçler sonrası, ülkenin toplumsal yapısı değişime uğramış; şehirde yaşayanların kent kültürüne karşılık, göçmenlerin oluşturmuş olduğu gecekondu kültürü ortaya çıkmıştır. Kırsalda, geleneksel geniş aile tipine sahip olan göçmenler, kentlere göç ettikten sonra anne-baba, evlenmemiş çocuklar ile üst ebeveynlerden oluşan (intikal) geçiş tipi aile (Merter, 1990: 30; Erdentuğ, 1992: 504) biçimine dönüşerek gecekondu kültürünün temellerini atmışlardır. Kırsaldan göç sonrası gecekondu kültürüne dâhil olan bu ailelerde, kentteki köylüleri ve kent ortamında ortaya çıkan hemşehrilik kurumu sayesinde, dayanışma ve yardımlaşma ile geleneksel kültüre dayalı sosyal hayat yaşatılmış ve kentleşmeye dayalı büyük kopuşlar söz konusu olmamıştır. Ancak ilerleyen süreçte, göçmenlerin geleneksel kültür tutuculuğuyla

takınmış oldukları "Kökenimi asla inkâr etmem" tavrı çözülmeye başlamış ve köylü göçmenler, kentlilerden öğrenerek kendilerini birçok alanda geliştirmek istemişlerdir. Kentin sosyokültürel alanının dışına itilmiş olmalarının sonucunda, kentli topluma dâhil olma çabalarında sadece ucuz emek sağlayıcı olarak değil; kozmopolit kent ortamlarının getirmiş olduğu kültür hayatı, basın-yayın hayatı, eğlence hayatı, bireycilik, apartman yaşamı gibi imkânları kullanmak için de kente katılma yönünde istekli hâle gelmişlerdir. Fakat göçmenlerin bu istekleri, kent kültürüyle doğrudan bütünleşmekten çok, gecekondu kültürü üzerinden inşa ettikleri kendilerine özgü yaşam, sosyal hayat ve kültür değerleri ile yeni bir toplumsal sınıf oluşturma yönünde olmuştur. Nitekim yeni toplumsal yapılanma içerisinde yerini alan göçmenler, kentli olabilmek için piyasa mekanizmalarından yararlanarak kendilerini kültürel üretimde mesela arabesk müzik yoluyla görünür kılmış ve oy verme potansiyellerine yatırım yaparak özellikle yerel siyasette bir ölçüde güç elde etmişlerdir. Ancak 1980 sonrasının yeni ekonomi politikaları, yukarı doğru sosyoekonomik hareketlilik yaşamış olan taşralı göçmenlerin bir süre sonra kentliler tarafından kültürel bir problem olarak algılanmalarına sebep olmuştur. Hatta kentli seçkinler ile taşralı göçmenler arasındaki ekonomik mesafe, 21. yüzyılda büyük çoğunlukla kapanmasına rağmen kentlilerin gözünde göçmenler hep "mutlak öteki" olarak kalmıştır (Erman, 2016: 377-390).

2000'li yıllara gelindiğinde, Türk toplumu sosyokültürel anlamda başka bir aşamaya geçmiş; artık ülke nüfusunun %75'e yakını kentlerde yaşarken (Erman, 2016: 379) 1960'lı yıllar sonrası oluşan gecekondu kültürü ise yerini apartman/site kültürüne bırakmıştır. Uzun yıllar kentli seçkinlerin hegemonyasında olan büyük kentler, oluşan yeni toplumsal yapılar sayesinde her kesime hitap eden çok farklı yaşam alanlarına dönüşmüştür. Ancak bu durum, sadece mekânsal bir değişimi değil, aynı zamanda cemaatten cemiyete geçişle birlikte, geniş aileden "anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek (modern) aileye" (Ertürk, 2016: 184), kitle/grup psikolojisinden birey merkezli bir topluma; kentli, orta-sınıflaşan, tüketim düzeyi artan ve küresel etkileşimi daha yoğun, eğitimli ve meslekleşme düzeyi yükselmiş bir topluma geçişin de ifadesi olmuştur. Bu süreç "aynı zamanda çocuk sayısının azaldığı, tek veya iki çocuklu ailelerin baskın olduğu ve aşırı bireyleşme eğiliminin yükseldiği bir toplumsal yapıyı da beraberinde getirmiştir." (Bilgin, 2020: 183). Özellikle 2000 sonrası dönemde yaşanan bu aşırı bireyleşme temayülü, Türkiye'de çocuk odaklı yeni

bir Türk tipi aile hayatı ortaya çıkarmıştır. Ancak bu aile tipinin temelini, modernleşmeyi "Ben yaşayamadım, çocuğum yaşasın." zihniyetiyle bağdaştıran ailelerin; kendi çocukları üzerinden statü elde etmek istedikleri, gelenekselden kaynaklanan yoksunlarını, çocuklarının edinimlerinden yola çıkarak tatmin etmeye çalıştıkları ve lüks tüketim heveslerini yine çocukları üzerinden doyuma ulaştırdıkları yeni bir hayat biçimi oluşturmuştur. Özellikle son dönem Türkiye'si için bahsedilen bu süreç, toplumsal yapı kademelerinde görülen sosyokültürel bir ailesel krizle sonuçlanmıştır. Türk ailesinde özellikle modernleşme adı altında baş gösteren aşırı bireyleşme krizi, toplum üyelerinin kendisini yücelttiği, seküler/bireysel bir sürece dönüşmüş; küreselleşme karşısında geleneksel/millî kültürün önemsiz hâle gelmesine yol açmıştır. Ayrıca bireyin kendini "tanrılaştırma" temayülü, çocuğunu kendi yaratıcı gücünün eseri olarak görmesine sebep olmuş, bu durum çocuğuna vereceği ad ile herkesten farklı ve özgün olma zorunluluğu hissiyatını doğurmuştur (Bilgin, 2020: 186). Sonuç olarak Türk toplumunda genel olarak ortaya çıkan ailesel kriz, şehirleşmeye bağlı olarak yaşanan kültürel şoklar ve 21. yüzyıl modernleşmesi/küreselleşmesi vesilesiyle kırsaldan kentlere kadar Türk toplumunun her aile kademesinde etkisini çok yönlü hissettirmiştir. Türk toplumunun ad verme kültüründe yaşanan türlü değişimler ise bu süreci yansıtan somut veriler olmuştur.

3.1. Sözlü Gelenekten Yazılı Kültüre Geçişte Ad Verme Uygulamaları

Türk toplumunda ad verme uygulamaları, kültürel açıdan geleneksel bir yapıya sahiptir. Bu bakımdan yeni doğmuş bir çocuğa verilecek adın seçiminde veya adın verileceği törende, evin büyükleri olarak dede ve nineler aktif rol oynamıştır. Doğumdan belli bir zaman geçtikten sonra icra edilen ad verme töreninde, yeni doğmuş çocuğun kulağına ailenin dinî inancı gereği önce ezan okunmuş, sonra da gerçek adı söylenmiştir. Çocuğa hangi adın verileceğinde, sözlü kültürün icrası olarak Tanrı sıfatları, peygamber veya peygamber yakınlarının adları, önemli dinî şahsiyetlerin adları, tarihte yer etmiş önemli hükümdar, devlet adamı veya komutanların adları, minnet duyulan kişilerin adları, ölmüş akrabaların adları vs. tercih konusu olmuş; anne ve babalar, ataerkil aile yapısının gereği bu tercihler dışına pek çıkamamıştır. Ancak Cumhuriyet ile birlikte Türk Medeni Kanunu ve Soyadı Kanunu'nun kabulü, kadın-erkek eşitliğinin kamu ve sosyal hayatta ön plana çıkmasını sağlamış; sonraki süreçte

şehirleşmeye dayalı toplumsal hareketler, aile hayatında anne ve babanın rolünü daha belirgin hâle getirmiştir. Türk ad verme kültürü açısından ise aile büyüklerinin ad belirleme veya ad koyma görevi, yeni dönem ile birlikte çocuğun anne ve babasına geçmiş, bu durum devlet nezdinde kanunlarla yasalaşmıştır. Fakat Türk ad verme kültüründe yaşanan bu değişim, sözlü gelenekten tam anlamıyla bir kopuş olmamıştır. Zira yukarıda bahsedilen sözlü kültüre dayalı tören ritüelleri, çocuğa ad verilirken aileler tarafından uygulanmaya devam etmiştir. Çocuğa hangi adın verileceği hususunda ise sözlü kültür uygulamaları yanında, basılı eserlerin oluşturduğu yazılı kültür unsurları da bu yeni dönem sonrası Türk ad verme kültüründe etkili olmaya başlamıştır.

3.1.1. Kitap, Sözlük, Kılavuz, Ansiklopedi veya Takvimden Ad Verme

1934'te kabul edilen Soyadı Kanunu sonrası, Türk toplumunda soyadı uygulamasını yaygın hâle getirmek için devlet eliyle bir çaba sarf edilmiş, bununla birlikte Türkçe adların tercihi konusunda da yönlendirmeler olmuştur. Dönemin yerel ve ulusal basını, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın buyruğuyla yurttaşlara örnek olması için Aksaray mebusu Besim Atalay'ın ikinci baskısı yapılan *Türk Adları* kitabından alınmak üzere sürekli olarak "öz Türkçe" adlar yayımlamıştır. *Alabay, Alakuş, Alantar, Alaşa Han, Alataş, Alp Argun, Alp Tekin, Apa Tarkan, Bars, Bartu, Bayar, Batur, Baybars, Ertaş, Esenboğa, Gökçe, Gökbörü, Günhan, Gültekin, Hakan, Hazar, Kurt, Kutamış, Kutlu, Ölmez, Ögedey, Özbilge, Sayhan, Şapulyo, Sevinç, Semetey, Suvay* bu adlardan bazılarıdır. Bu dönemde basılan öz Türkçe adlar/soyadları içeren sözlük ya da kılavuz niteliği taşıyan kitaplarda da genel olarak eski Türk adlarına yer verilmiştir (Aslan, 2006: 168).

Soyadı Kanunu öncesi Türk adlarıyla ilgili bazı çalışmalar olmasıyla birlikte özellikle kanunun kabul edilmesinden sonra doğrudan adlarla ilgili birçok kitap, sözlük veya kılavuz yayımlanmıştır. *Türk İsimleri* Turan Celal ve Ali Rıza Seyfi (1929), *Öz Türkçe Adlar* Abdi İbrahim Şevki (1934), *Türk Adları* M. Cavit-O. Saffet (1934), *Öz Türkçe Kadın ve Erkek Adları* M. Zeki Vural (1934), *Öz Türk Adları Kılavuzu I* Akın Karaoğuz (1935), *Öz Türkçe Adlar ve Sözler* Kemaleddin Şükrü Orbay (1935), *Soyadı Kanunu ve Öz Türkçe Adlar* Erhan Sanater (1935), *Atalarımızın Adları* Niyazi Ramazan Yüregiroğlu (1935), *Türk Soyadı: 3396 Türk Adı* Enver Behnan Şapolyo (1935), *Türk Adları* Murad Uraz (1935), *Türk Adları* Emin Refik Kırış (1939) bunlardan bazılarıdır.

Ancak 1939'dan sonra yirmi yıl boyunca çok kitap yayını görünmez. Zaten bu süre zarfında Soyadı Kanunu ile ilgili türlü tartışmalar yaşanmış, soyadı kullanımına dair farklı uygulamalar uzmanlar tarafından önerilmesine rağmen bu uygulamalar resmiyette kullanım alanı bulamamıştır. Nihayet 1959'da Osman Özdemir, *Türk Kadın ve Erkek İsimleri* adlı eseri yayımlayarak ikinci bir dönemin başlamasına öncülük etmiştir. 1959 sonrası yayımlanan eserlerden bazıları şunlardır: *Türkçe Kadın ve Erkek Adları* Şemsettin Kutlu (1969); *Çocuklarımız ve İsimleri* Hüsamettin Kaya (1974); *Ansiklopedik Türk İsimler Sözlüğü. A'dan Z'ye Kadar Türk Adları ve Soyadları* Kemal Zeki *Gençosman (1975), Türk İsimleri Sözlüğü (1975), Milenyum Çocukları İçin Türk İsimleri Sözlüğü; Kadın-Erkek Adları Sözlüğü* Adviye Aysan ve Selma Tuncay (1977), *Türk Adları Kılavuzu/Dilimizde Kadın ve Erkek Adları* (1981), *Türk Adları Sözlüğü* (1987), *Türkiye'de Kadın Erkek Adları Sözlüğü* (1992); *Seçilmiş Çocuk Adları Sözlüğü* Ali Püsküllüoğlu (1981), *Çocuk Adları Sözlüğü* (1987); *A'dan Z'ye Türk Adları/Ansiklopedik Türk Adları ve Soyadları Sözlüğü* Arif Hikmet Par (1981), *Türk Ad ve Soyadı Sözlüğü* M. Kemal Çelik (1989), *Şarkılarla, Şiirlerle, Türkülerle ve Örnekleriyle Adlarımız* Aydil Erol (1989) (Sakaoğlu, 2001: 50-54).

1990'lı yıllardan sonra Türkçe adlar üzerine çıkarılan kitapların sayısında bir artış olmuştur. Baskıları daha nitelikli olan bu kitaplarda, çocuklarla ilgili ek bilgilere de yer verilerek kitapların ansiklopedik bir hâle dönüşmesi sağlanmıştır. Bazı kitaplar ise sonraki yıllarda Türk toplumunda tercih edilen yeni adlara göre güncellenerek tekrardan yayımlanmıştır. Bu eserlerden bazıları yıllara göre şu şekilde sıralanabilir: *Çocuk İsimleri Ansiklopedisi* Hüsamettin Kaya (1992), *Çocuk Adları Sözlüğü* Hilal Anıl (1994), *Adlar Sözlüğü* Gökdal Okay (1995), *Türkçe Kökenli Adlar Sözlüğü* (2020); *Türk İsimleri* Yalçın Toker (1995), *A'dan Z'ye Ansiklopedik Çocuk İsimleri (Anlamlar)* (1997); *Çocuk İsimleri Sözlüğü/Kadın ve Erkek İsimleri* Metin Celal (1996), *Kız ve Erkek İsimleri Sözlüğü* Serkan Pehlivan (1997), *Çocuklarımıza En Güzel İsimler* Ahmet Efe ve Mehmet Efe (1997*), Türkçe Adlar Denemesi* Erk Yurtsever (1997), *Çocuk İsimleri ve Çocuk Oyunları* Şeyma Uysal (1997), *En Güzel Çocuk İsimleri* Tuba Temur (1998*), Ansiklopedik Çocuk İsimleri ve Hastalıkları* Ahmet Eğilmez ve Yusuf Büyükpınarbaşılı (1998), *Açıklamalı Ansiklopedik İsim ve Soyadları Sözlüğü* İlhan Yardımcı (1998), *En Güzel Çocuk Adları Sözlüğü* Öner Yağcı, *Çağdaş Çocuk İsimler Sözlüğü* Metin Civelek ve Fulya Kınalı (Sakaoğlu, 2001: 54-57), *A'dan Z'ye En Güzel*

Çağdaş Çocuk Adları Lale Bayrak ve M. Faruk Bayrak (2000), *Çağdaş Çocuk İsimler Sözlüğü* Metin Civelek ve Hülya Civelek (2002), *Eşanlamlılarıyla Ansiklopedik Çocuk Adları Sözlüğü* Günel Altıntaş (2002), *En Güzel Çocuk Adları Sözlüğü* Orhan Ermiş ve Semra Ermiş (2003), *Ansiklopedik Çocuk Adları Sözlüğü* İpek Özmen (2003), *Çocuk İsimleri Sözlüğü* Elif İpek (2005), *Çocuk İsimleri Sözlüğü* Gül Yılmaz (2006), *Benim Adım Ne Olsun En Güzel Çocuk Adları Sözlüğü* Ali Ünlü (2006), *Bu Toprağın Çocuk İsimleri Sözlüğü* Recep S. Tatar (2008), *Çocuk İsimleri* Erhan Düzgün (?), *Çocuk İsimleri ve Pratik Sağlık Bilgileri Sözlüğü* Ayşe Akman ve Havva Kaptı (2010), *Çocuk İsimleri/Sağlık Bilgileri Sözlüğü Aylara Göre Gebelik* Özgül Altunel (2011), *Adlar Sözlüğü* Cem Dilçin (2014), *Eski Türk-Moğol Kişi Adları Sözlüğü* Tuncer Gülensoy (2015), *Türkiye Kişi Adları Sözlüğü* Sevan Nişanyan (2021).

Kitap, sözlük, ansiklopedi gibi basılı eserlerden tespit edilerek çocuğa ad verilmesi, internet tabanlı uygulamaların yaygınlaştığı bu son döneme kadar tercih edilen bir ad bulma yöntemi olmuştur. Buna göre çocuğu doğacak aileler önce ona hangi adı vereceği telaşına düşmüş, sonrasında ise temin ettikleri bir kişi adları sözlüğünü inceleyerek beğendikleri arasından birini çocuklarına ad olarak koymuşlardır. Mesela kaynak kişi kızının doğumuna yakın bir vakitte Aydil Erol'un (1989) "Şarkılarla, Şiirlerle, Türkülerle ve Örnekleriyle Adlarımız" eserini bir öğretmen arkadaşından temin edip buradan esinlenmesi sonucunda *Elif Sare* adını doğum sonrası kızına vermiştir (K.K.-1).

Türk toplumunun ad verme tercihlerini yönlendiren diğer bir yazılı kaynak takvimlerdir. Takvim, zamanı doğru değerlendirmek için belli bir düzene göre kurulan ve yılları, mevsimleri, ayları, haftaları, günleri, saat vakitlerini göstermek üzere hazırlanan cetvellerdir. Ancak takvimler, Türk kültüründe sadece zaman ayarı için kullanılmamış; televizyon, telefon, bilgisayar veya buna benzer teknolojik cihazların toplumsal hayatta henüz geniş bir yer işgal etmediği dönemlerde, insanların gündelik hayata dair bilgilerinin oluşmasını sağlayan önemli bir araç olmuştur. Bu bakımdan takvim yapraklarının ön veya arka yüzlerinde, her güne özel günün tarihi ve illere göre namaz vakitleriyle birlikte o gün gerçekleşmiş önemli olaylar, günün anlam ve önemine dair özlü sözler, adabımuaşeret kuralları, sağlıkla ilgili öneriler, günün menüsü, yeni doğmuş kız veya erkek çocuklarına verilebilecek adlar gibi birçok bilgiyle karşılaşmak mümkündür. İçeriğindeki bu çok yönlülük hasebiyle takvimlerin işlevlerini insanları

sosyalleştirme, bilgilendirme, eğlendirme ve kültür aktarma olarak sıralamak doğru olacaktır (Şenkardeşler, 2013).

Türk ad verme kültürü için yapraklı takvimlerin en güzel tarafı, bu tarz takvimlerin yeni doğmuş çocuklarına ad arayan ailelere farklı ad tercihleri sunan yazılı kaynaklar olmasıdır. Ömer Yılar'ın (2016) tespitlerine göre Türkiye'de özellikle 1970 sonrası basılan birçok farklı takvimde (Türkiye, Semerkand, Fazilet, Çınar, Nesil, Korkmaz, Türmatsan), ailelere yardımcı olması için genellikle her takvim yaprağında, erkek adı ve kız adı (Erkek: Sezai Kız: Vildan gibi) bölümü oluşturulmuştur. Bu bölüm sayesinde, o gün doğan çocuklara erkek veya kız adları önerilmiştir. Ancak bu takvimlerde Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğunun Müslüman olmasına binaen önerilen adlar, genel olarak din odaklı veya Arap-Fars kültürü ekseninde olmuş; Türkçe veya Türkçeleşmiş adlara ise çok fazla yer verilmemiştir[24].

İSTANBUL — 24 ŞEVVÂL 1442 — EZÂNÎ (MAHALLÎ)

Hicrî Şemsî: 1399 Hızır: 31

5 HAZİRAN 2021 CUMARTESİ

156. gün 22. hafta

Rûmî: 23 Mayıs 1437

İmsak	3:08	İmsak	6:28
Sabah	3:29	Sabah	6:49
Güneş	5:25	Güneş	8:45
İşrak	6:19	İşrak	9:39
Öğle	13:14	Öğle	4:34
İkindi	17:14	İkindi	8:34
Akşam	20:41	Akşam	12:00
Yatsı	22:40	Yatsı	1:59
Kıble sa.	12:21	Kıble sa.	3:41

Gündüzün uzaması 2 dakika
Ezânî sâat 1 dakika geri alınır.

★ Ayıpsız arkadaş arayanlar, arkadaşsız kalırlar.
Ahmed bin Hanbel "Rahmetullahi aleyh"

Şehirler	İmsak	Sabah	Güneş	İşrak	Öğle	İkindi	Akşam	Yatsı	Kıble sa.
Adapazarı	3:04	3:25	5:21	6:14	13:08	17:08	20:35	22:33	12:21
Balıkesir	**3:23**	**3:43**	**5:34**	**6:26**	**13:18**	**17:15**	**20:41**	**22:35**	**12:22**
Bartın	2:49	3:11	5:10	6:04	13:01	17:02	20:30	22:31	12:21
Bilecik	**3:10**	**3:31**	**5:24**	**6:17**	**13:10**	**17:08**	**20:34**	**22:30**	**12:21**
Bolu	2:59	3:20	5:16	6:09	13:03	17:03	20:29	22:27	12:21
Bursa	**3:14**	**3:34**	**5:28**	**6:20**	**13:13**	**17:12**	**20:38**	**22:34**	**12:21**
Çanakkale	3:25	3:45	5:39	6:31	13:24	17:22	20:48	22:44	12:22
Düzce	**3:00**	**3:21**	**5:17**	**6:10**	**13:05**	**17:05**	**20:32**	**22:30**	**12:21**
Edirne	3:12	3:33	5:33	6:27	13:24	17:25	20:53	22:54	12:22
Eskişehir	**3:11**	**3:31**	**5:23**	**6:15**	**13:08**	**17:05**	**20:31**	**22:25**	**12:21**
İzmit	3:06	3:27	5:22	6:15	13:10	17:10	20:36	22:34	12:21
Karabük	**2:51**	**3:13**	**5:10**	**6:04**	**12:59**	**17:00**	**20:27**	**22:27**	**12:21**
Kırklareli	3:08	3:30	5:30	6:24	13:21	17:23	20:50	22:52	12:22
Tekirdağ	**3:14**	**3:35**	**5:31**	**6:25**	**13:20**	**17:20**	**20:47**	**22:46**	**12:22**
Yalova	3:09	3:30	5:26	6:18	13:13	17:12	20:39	22:36	12:21
Zonguldak	**2:53**	**3:14**	**5:13**	**6:06**	**13:03**	**17:04**	**20:31**	**22:32**	**12:21**
Gümülcine	3:23	3:42	5:41	6:31	13:27	17:27	20:54	22:53	12:22

ABD başkanı Ronald Reagan'ın vefâtı (2004)
Dünya Çevre Günü - Sıcakların başlaması

★ ★ ★ Türkiye Takvimi ★ ★ ★

SAĞLIK .... İLTİHAP GİDEREN YİYECEKLER

Yeşil çay: Çok sayıda anti inflamatuar flavonoid bulunur. Çok bol kateşin bulunan yeşil çay, tedavi edici potansiyeli olan güçlü bir bileşiktir.

Ceviz: Günde 50 gram ceviz yemek, vücuttaki iltihabı en aza indirmeye yardımcı olur.

Ispanak: İyi bir antioksidan ve E vitamini kaynağıdır. Çiğ tüketilir veya suyu içilir.

Zeytinyağı: Saf, doğal bir zeytinyağı kullanılır. Her sabah bir yemek kaşığı zeytinyağı içilirse sağlıklı kalınır.

Sarımsak: Haftada birkaç defa bir diş sarımsak suyla birlikte hap gibi yutulur.

Yaban Mersini: Beyin sağlığı için iyi bir besindir.

Keten tohumu yağı: Omega-3 ve omega-6 yağ asidi bulunur.

Zencefil: Düzenli kullanıldığında romatizma ağrılarını azaltır, şişlikleri ortadan kaldırır.

Zerdeçal: Eklem iltihabı ve kas burkulması gibi hastalıkların tedavisinde etkilidir.

Pancar: Güçlü bir antioksidandır. Enerjiyi arttırıp, kan basıncınızı düşürür.

Brokoli: Detoksifiye edici antioksidanlar ile doludur.

Soğan: Vücuttaki inflamasyonlarla mücadeleye yardımcı olur, güçlü bir antioksidandır.

Yosun: Fukoidan isimli kompleks karbonhidratları bulunur, inflamasyonu azaltır.

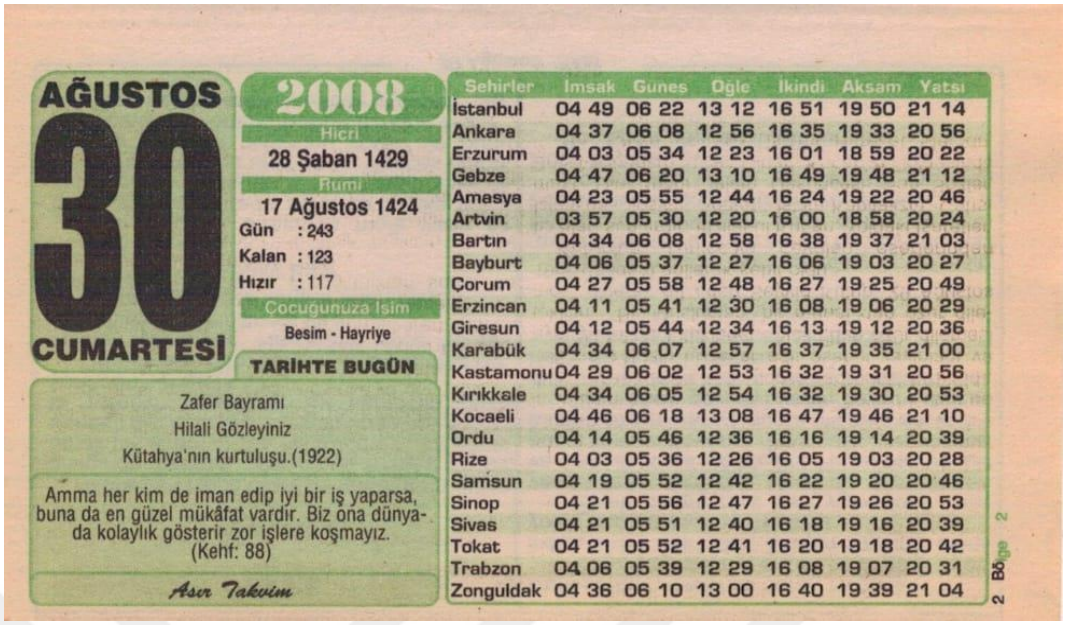
BUGÜN ..... DÜNYA ÇEVRE GÜNÜ

Birleşmiş Milletler tarafından 1972'de alınan bir kararla, 5 Haziran günü Dünya Çevre Günü olarak kabul edildi. Çevrenin korunması, geliştirilmesi ve iyileştirilmesi konusunda gösterilen çabaların amacı, insanların daha sağlıklı ve güvenli bir çevrede yaşamalarının sağlanmasıdır. Bütün dünyada olduğu gibi, ülkemizde de, bilhassa şehirlerde insanların karşılaştığı en büyük çevre problemi çöplerdir.

Plastik yahut pet ambalajlı yiyecekler yerine cam ambalajlı yiyecekler seçilebilir. Bulaşık makinelerinde kullanılan kimyasal parlatıcılar yerine, sirke kullanılabilir. Kullanılıp atılan piller yerine, yeniden doldurulabilir piller kullanılabilir. Cam, kâğıt, karton, plastik ve metal gibi atıklar ayrı ayrı toplanıp, çeşitli sektörlerde kullanılabilmektedir.

Erkek: İlyas - **Kız:** İlknur - **Yemek:** Sütlü çorba, Kuru fasulye, Salata.

[24] 2021 yılı Türkiye Takvimi'nde yer alan 345 erkek adı-345 kız adı incelenmiştir. 29'u kız adı, 16'sı erkek adı olmak üzere toplam 45 Türkçe veya Türkçeleşmiş adın takvimde yer aldığı görülmüştür. (*Gülay, Yeşim, Türkan, Çiğdem, Seval, Ayla, Aynur, Begüm, Aysel, Gülseren, Esengül, Meral, İnci, İlknur, Nuray, Sevim, İpek, Meltem, Dilek, Gonca, Tülay, Burcu, Ayfer, Gönül, Ayten, Suna, Nurten, Birgül, Özlem; Burhan, İlhan, Turgut, Emrah, Alparslan, Timur, Emre, Selçuk, Hakan, Tuğrul, Orhan, Yavuz, Bahadır, Ertuğrul, Aytekin, Oğuz*). Bu adlar dışındaki diğer adların tamamına yakını, İslamî gelenek veya Arap-Fars kültürleri bağlamında ailelere dinî kimlikli ad tercihi olarak sunulmuştur (İnceleme Tarihi: 26.06.2021).

Şekil 2. Takvim Yaprağından İsim Tavsiyesi

Müslüman Türk aileler, yeni doğmuş çocuklarına ad verecekleri zaman bu takvimlerden faydalanmışlardır. Genel olarak ya çocuğa doğduğu güne denk gelen takvim yaprağındaki ad verilmiş ya da farklı yapraklardan belirlenen adlar arasından ailenin uygun gördüğü, isim olarak konulmuştur. Mesela kaynak kişi, hatim okumak için kadınlarla bir araya geldiklerinde, doğum haberi gelen bir çocuğa ad bulmak icap ederse Türkiye Takvimi'nin o günkü takvim yaprağında yazan kız veya erkek adını, yeni doğmuş çocuğa verdiklerini söylemiş; bu hususta akrabasının kız çocuğuna *Merve*, erkek çocuğuna *Sefa* adını, özellikle o günün takvim yaprağından koyduklarını ifade etmiştir (K.K.-2). Yine diğer bir kaynak kişi yakın çevresinden biri doğum yaptığı zaman Fazilet Takvimi yaprağında bulunan günün adını çocuğa verdiklerini dile getirmiş; *Emin, Ecrin, Zeynep* ve *Meryem* adlarının ise doğum gününe denk gelen takvim yaprağından çocuklara ad olarak konulduğunu belirtmiştir (K.K.-3).

2000'li yıllarda artık internet tabanlı bilgisayar, cep telefonu gibi teknolojik cihazların yaygınlaşması[25] (URL-16), yapraklı takvime olan ihtiyacı oldukça azaltmıştır. Bu durum, takvim yaprağından ad verme geleneğinin de zamanla uygulanmayarak unutulmasına sebep olmuştur. Ancak 21. yüzyılda yapraklı takvimler hala daha kullanılmaktadır ve bu değişime rağmen takvimlerin işlevleri farklı biçimlerde devam

[25] 21. yüzyılda teknolojik gelişmelere bağlı olarak yapraklı takvimlerin dijital biçimleri üretilmiş, internet üzerinden masaüstü veya mobil uygulama olarak kişilerin kullanımına sunulmuştur.

etmektedir. Ad verme kültürü açısından bazı aileler hatıra kalması hasebiyle çocuklarının doğduğu günün takvim yaprağını veya seçtikleri adın geçtiği takvim yaprağını saklayarak sonraki bir zamanda çocuklarına doğum günü hediyesi olarak verebilmektedirler. Mesela kaynak kişi, eşinin doğum gününe hediye olarak onun doğduğu günün takvimini sipariş verince gelen takvim yaprağının arka yüzünde önerilen kız adının eşinin adı olduğunu görmüştür. Yaşanan bu durumu eşinin ailesine anlattıkların da aile, kızlarına doğduğu günün takvim yaprağından isim koyduklarını ifade etmiştir (K.K.-4).

3.2. Elektronik/Dijital Kültüre Dayalı Uygulamalar

Walter J. Ong tarafından "ikincil sözlü kültür" (2014: 24) olarak değerlendirilen elektronik/dijital kültür, sözlü ve yazılı kültür ortamlarından sonra ortaya çıkan yeni yaratım mekânlarından biri olarak kabul edilmektedir (Bars, 2018: 162). Bu bakımdan telefon, radyo, televizyon, bilgisayar gibi her türlü elektronik cihazı içeren elektronik kültür ortamı, sözün farklı formlarda dijitalleşerek varlığını sürdürdüğü çoklu bir kullanım sahasıdır. Türkiye'de, 1900'lü yılların başında gramofonla başlayan elektronik kültür ortamı, ilerleyen yıllarda radyo, pikap-plak, kasetçalar-kaset, televizyon gibi elektronik cihazlar üzerinden teknolojik bir gelişim göstermiştir (Çobanoğlu, 2000: 152-158). Ancak modern çağın bilgisayar veya cep telefonu gibi çok daha gelişmiş teknolojileri, elektronik kültürü apayrı bir boyuta taşımıştır (Çevik, 2016: 115). Zira gramofondan itibaren plak, kaset, CD, radyo veya televizyon gibi araçlarda daha çok tek yönlü bir iletişim söz konusuyken internet destekli bilgisayar veya cep telefonu gibi teknolojik cihazlar sayesinde bu iletişim, çok boyutlu küresel bir hâle dönüşmüştür. Bu yüzden konu gereği elektronik/dijital kültürün Türk ad verme kültürüne etkisi incelenirken tespit edilen ad verme uygulamaları, iki farklı elektronik ortam açısından ele alınacaktır.

3.2.1. Geleneksel Medya Unsuru Olarak Televizyonun Ad Vermeye Etkisi

Modern çağın kitlelere ulaşan en önemli iletişim ögelerinden biri kabul edilen televizyon; haber, bilgi, eğlence, siyaset, eğitim, din, sanat, kültür, spor, hava durumu, müzik gibi birçok alanı içinde barındıran çok yönlü kültürel bir araçtır. Bu bağlamda milyonlarca izleyiciye ulaşma imkânı sağlayan televizyon yayınlarının temel amaçlarını, "1. Eğitim ve kültür düzeyinin yükseltilmesi, 2. Haber ve bilgi edinme, 3.

Hoşça vakit geçirtebilmek, eğlendirebilmek, dinlendirebilmek." (Mete, 1999:36-37) şeklinde üç maddede toplamak mümkündür. Ancak televizyon, sadece kültürü şekillendiren ya da basitçe yansıtan bir araç değil, kültürel üretimin ve tüketimin cereyan ettiği (Arun, 2010: 100) küresel çaplı bir olgudur. Bu bakımdan televizyonun bireyler üzerindeki etkisi, sürekli tartışmalara konu olmuştur. Tartışmalar, olumlu veya olumsuz etkiler hakkındadır ancak odağında, genellikle televizyonun olumsuz etkilerine yönelik görüşler bulunmaktadır.

Televizyonun olumlu işlevlerinin olduğu yönünde görüş belirtenler, onu toplumun aynası olarak görürler. Zira bir toplumun sorunları, özlemleri, istekleri, beklentileri, alışkanlıkları, öncelikleri, genel beğeni düzeyi ve özellikle yaşama bakış tarzı, o toplumun izlediği televizyon program yapısından anlaşılabilir. Televizyonu olumlayan yaklaşımlarda genellikle bu aracın teknolojik potansiyeli ön plana çıkarılmaya çalışılmaktadır. Mc Luhan, televizyon sayesinde insanın kendi küçük çevresinin bir üyesi olmaktan çıkıp, iyice küçülen dünyanın etkin bir üyesi olduğunu savunurken; Daniel Lerner ve Wilbur Schramm televizyonu, özellikle üçüncü dünya ülkelerinin "Batı'ya ulaşma" aracı olarak görmüşler; "modernleşme" çabalarının en etkili unsuru olarak değerlendirmişlerdir (Mutlu, 1991: 16). Televizyon üzerine yapılan eleştirilerde ise programlar ve içerikler ön plana çıkmaktadır. Bennet'e göre bireylerin tüketime feda edilmesi televizyon yayınlarında daha yaygın bir durumdur. Televizyon, sadece haber kalitesindeki genel düşüşün sorumlusu olarak suçlanmakla kalmayıp, politikaya dair genel cehaletten suç ve şiddete, akşam sofrasındaki muhabbet yokluğuna varıncaya dek tüm toplumsal hastalıklardan sorumlu tutulmaktadır (2000: 57). Neil Postman'a (2018) göre ise televizyon yayınları insanların gözünü boyamakta, onları düşünceden alıkoymakta ve tozpembe bir hayat sunmaktadır. İnsanlar zamanla televizyonun baskısından hoşlanmayı ve bu baskıyı içselleştirerek onunla beraber yaşamayı öğrenmektedirler. Eleştirilerin geneli üzerinden konuya bakıldığı zaman, insani ilişkileri güçlendiren değer yargıları yerini, televizyonun özellikle diziler üzerinden inşa ettiği yeni kültürel değerlere bıraktığı görülmektedir. Bu televizyon yayınları, varlıklı ülkelerin zengin bireylerinin yaşam ve estetik anlayışını ön plana çıkarırken zaman içinde bu değerlerin televizyon izleyicileri tarafından benimsenmesinin de önünü açmıştır (Kocadaş, 2005: 7-8).

Toplumsal yaşamı biçimlendiren önemli kurumlar arasında yer alması açısından, en çok izlenen televizyon program türlerinin başında televizyon dizileri gelmektedir. "Modern endüstriyel yapılar; geleneksel toplum yapısına ait alanları yazılı ve sözlü ürünleri, edebiyat, mitolojik destan, halk öyküleri, roman, tiyatro, masal gibi anlatı türlerini harmanlayıp teknolojinin imkânlarıyla çağa uyarlayarak "televizyon dizisi" denilen yeni bir görsel anlatı türünü ortaya çıkarmıştır. Kapitalist sistemle birlikte iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin yardımıyla ortaya çıkan bu yeni anlatım türleri, aynı zamanda çıkar sağlama amaçlı yapılara dönüştürülmüştür. Ekonomik ve siyasi güç yapılarının önemli araçlarından birisi olan televizyon dizileri, kurgu ve öyküsüyle toplumun düşünsel yapısına yön vermektedir. Bu dizilerde şirketlerin kapitalist dünya görüşü çerçevesinde tüketim, sosyal statü, güç, başarı, eğlence, şiddet, zenginlik, cinsiyet rolleri, gençlik vb. gibi konular, kurgusal hikâye olacak şekilde işlenmektedir. Dizi-film yapım şirketleri tarafından üretilen filmlerin birçoğunda aşırı duygusallık veya kahramanlık temaları ön plandadır. Bu filmler toplumsal gerçekliği yansıtmazken, toplumsal gerçeklik bağlamından kopartılarak farklı bir formda sunulmaktadır. Bununla birlikte dizi-film yapım şirketlerinin gelirleri genel olarak reklam endüstrisine dayanmaktadır. Hem dizi-filmlerin içindeki tüketime dayalı kurmaca dünya hem de reklamı yapılan ürünlerle, izleyici olan tüketiciler etkilenir ve izleyiciler bir yandan tüketime zorlanır, bir yandan bunu yapmakla da tüketim kültürü topluma egemen kılınmış olur." (Karaboğa, 2016: 185-186).

Elektronik/dijital kültürün "sihirli kutu"su (Fidan, 2017: 135) olarak tabir edilen televizyonun, diziler üzerinden kurmuş olduğu yeni değerler, Türk kültürünü özel de ise Türk ad verme kültürünü birçok yönden etkilemiştir. Buna göre televizyonun Türkiye'ye girişi ve yaygınlaşması dünyadaki örneklerinden çok daha sonra olduğundan, Türkiye'de dizi sektörünün gelişimi 1980'lerin ikinci yarısından itibaren başlamıştır. 1990'lı yılların başında Türk kültüründe önemli bir yer teşkil eden mahalle kültürünü yansıtan diziler televizyonlarda yayınlanmışken 2000'li yıllarla birlikte özel televizyonlarda yayınlanan dizilerin sayısı ve izleyici oranlarının artması, bu dizilerin büyük şirketler tarafından bir pazarlama/reklam aracı olarak kullanılmasının önünü açmıştır. Nitekim dizilerde karakterlerin temsil ettiği yaşam tarzları, saç modeli, giyinme şekli veya duruş biçimi bir moda akımı olarak ortaya çıkmış, yine karakterlerin kullandığı eşyalar izleyicilerin o eşyalara yönelik algısını etkilemiştir. Bireylerde dizi

kahramanları gibi yaşama, onlar gibi olma ve onların giydiklerine sahip olma isteği, sınırsız sayıdaki tüketim ürünü ve markaya bağımlılığı da beraberinde getirmiştir (Karaboğa, 2016: 187-188; Kuyucu, 2019: 566-567). Türk ad verme kültürü için bu durum, dizilerdeki ana karakter adlarının dizi izleyicileri tarafından gerçek hayatta birer kişi adı olarak tercih edilmesiyle kendini göstermiştir. Konu dâhilindeki araştırmalara bakıldığı zaman, geleneksel ad vermeler bir kenarda tutulursa son dönemde kullanılan Türk adlarının bir kısmı, bizzat televizyon dizilerinde duyulduktan sonra tercih edilir olmuştur. Bu adlar toplumun yeni doğmuş bireylerine verildiği gibi bazen de ad veya soyadı değiştirme şeklinde uygulanmıştır (URL-17). Ancak dizi bitimi sonrası bu adların izleyici kitlesi tarafından tercih düzeyi peyderpey bir düşüş yaşamış ve zamanla ortalama bir kullanımda sabit kalmıştır. Mesela *Arda, Emir, Eren, Baran, Asmin, Polat, Mira, Havin, Yamaç, Nefes, Anıl, Ayaz, Öykü, Aylin, Mete, Azat, Boran, Caner, Tülin, Ela, Eray, Melih, Ertuğrul, Hafsa, Asya, Naz, Gökçe, Feyza, Havva, Mahir, Nazar, Selim, Şahin, Zilan, Sena, Güneş, Çınar, Efe, Cemre* gibi karakter adları, 2000 sonrası yoğunluk yaşayan Türk dizi/program furyasının bir yansıması olarak toplumun ad verme tercihinde geçici de olsa ön sıralara yükselmiş; sonrasında ise bu adlar, yerlerini başka dizi/program odağında yeni adlara bırakmıştır. En çok koyulan isim listelerinde yer almayan *Arda'*nın "Zerda", *Emir*'in "Adını Feriha Koydum", *Eren*'in "Evdeki Yabancı", *Baran*'ın "Haziran Gecesi" dizileri sonrası, hemen dizilerinin yayınlandığı senelerin ertesinde en üst sıralara yükseldiği araştırmada görülmektedir (Köse, 2014: 302). Yine *Asmin* ismi "Aşk Bir Hayal" dizisi sonrası, *Polat* "Kurtlar Vadisi", *Mira* "Medcezir", *Havin* "Haziran Gecesi", *Yamaç* "Çukur", *Nefes* "Sen Anlat Karadeniz", *Ayaz/Öykü* "Kiraz Mevsimi", *Caner/Tülin* "Biz Evleniyoruz", *Eray/Melih* "Biri Bizi Gözetliyor", *Ela* "Doktorlar", *Ertuğrul/Gökçe/Hafsa* "Diriliş Ertuğrul", *Feyza* "Huzur Sokağı", *Selim* "Muhteşem Yüzyıl", *Zilan* "Aşka Sürgün", *Aylin/Mete* "Öyle Bir Geçer Zaman Ki", *Boran* "Sıla" dizisi sonrası en çok koyulan isimler listesine girmiş, dizilerin gösterime girdiği senelerde üst sıralarda kalan bu isimler, dizilerin gösterimden kaldırılmasıyla liste dışı kalmışlardır (Yegin, 2020: 117-120). Dizilerden yola çıkarak isim verme uygulamasını kaynak kişilerden biri de ifade etmiştir. Kaynak kişi, yayınlandığı dönem takip ettiği "Aşk Bir Hayal" dizisinde geçen *Asmin* adını çok beğendiğini, eğer ileride bir kızı olursa bu adı koyacağını vadeddiği; evlendikten sonra 2019'da doğan kızına *Asmin Duru* adını verdiğini belirtmiştir. (K.K.-5).

Televizyonun Türk ad verme kültürüne etkisi sadece dizilerle sınırlı değildir. Zira büyük markalar, daha fazla satış sağlamak için televizyonlarda dönen reklamları kullanmış; özellikle kişi adlarının yazılı olduğu ürünleri, talep doğrultusunda piyasaya sürmüşlerdir. Hatta bu markalar bununla da kalmamış, kişinin kendi adına özel tasarım yapabileceği teknolojik uygulamalarla ürünlerini daha cazip hâle getirmeye çalışmışlardır (URL-19). Bazı markalar ise geniş kitlelerce takip edilen sosyal medya paylaşımlarına yaptıkları olumlu dönüşlerle ürün adı üzerinden reklamlarını yapmışlardır (URL-18). Özetle Türk ad verme kültürünün kişi adları, ticari bir araç olması hususunda markaların reklam yüzü olarak tercih edilmiştir.

3.2.2. İnternet Tabanlı Yeni Medya/Sosyal Medya Uygulamalarında Ad Verme

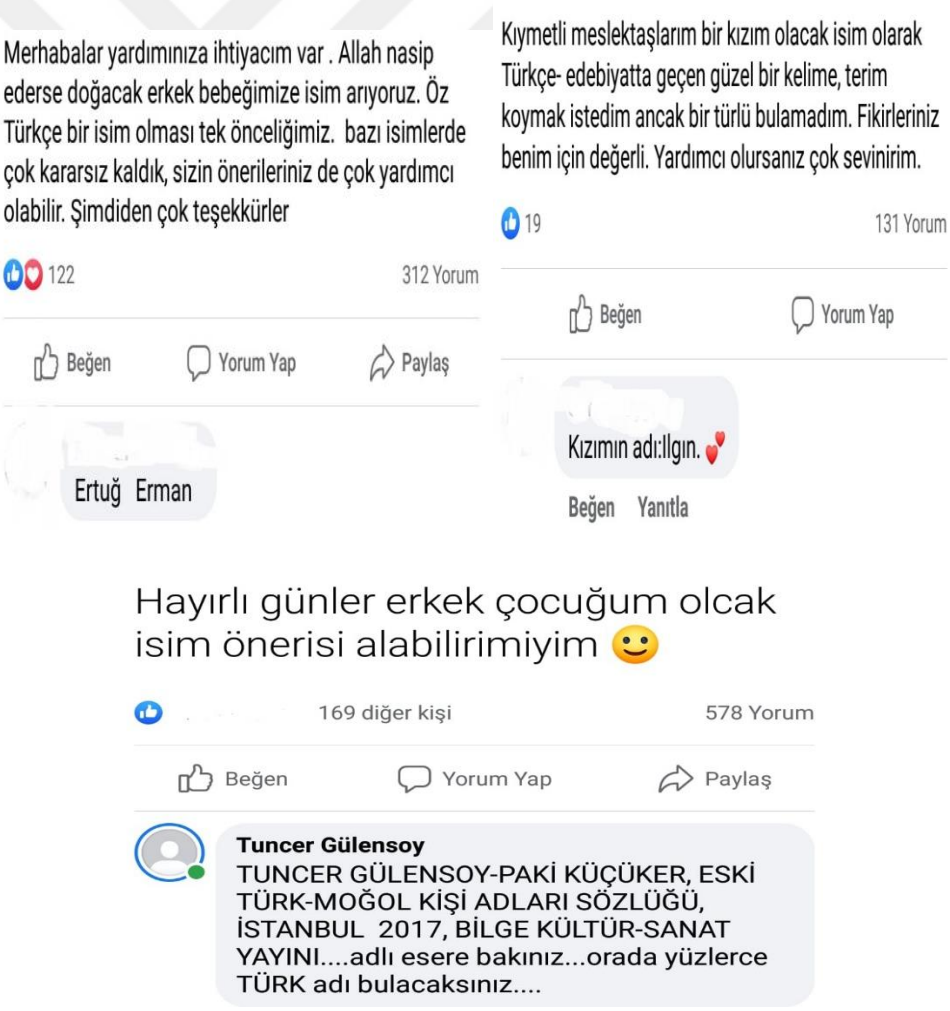
Son yüzyılda teknolojik gelişmelere paralel olarak internet adı verilen iletişim ağının yaygınlaşmasıyla elektronik/dijital kültürde yeni medya, -daha yaygın kullanım olarak- sosyal medya denilen sanal bir ortam ortaya çıkmıştır. İnternette bireylerin birbirleriyle yaptıkları her türlü paylaşımın genel adı olarak tanımlanan sosyal medya, zaman ve mekân sınırlaması olmadan mobil tabanlı paylaşım ve tartışmaların esas olduğu insanî bir iletişim şeklidir (Vural ve Bat, 2010: 3351). Geleneksel medyadan farklı olarak sosyal medya, insanların birbirleriyle bağlantı kurabildikleri hatta birçok veri ve bilgiyi paylaşabildikleri sınırsız bir iletişim ağıdır. Bu bakımdan insanlar, sosyal medya ile birlikte artık sadece seyirci değil, kullanıcı olarak da sosyal medya üzerinden kendi içeriklerini oluşturabilmekte ve bu içerikleri, başkalarıyla iletişim kurmak için çok rahat paylaşabilmektedir. İnternet uygulamalarına bağlı olarak sosyal medyada oluşturulan sohbet ve paylaşım sayfaları ise dünya genelinde milyonlarca insan tarafından takip edilmektedir. Nitekim bu yeni dijital iletişim ağı, takipçilerine gerçek dünyanın dar çerçeveli somut ilişkileri yerine, evrensel ölçekli soyut ilişkiler odağında sanal bir dünyanın kapılarını aralamıştır.

Alan Dundes'in halk, "en az bir ortak faktörü paylaşan insanların oluşturduğu grup" (Dundes, 1980: 6; çev.: Ekici, 2006: 16) tanımına binaen, internet merkezli sosyal medya uygulamalarının birçok insanın sanal üzerinden ortak iletişimine olanak sağlaması, bu yeni elektronik/dijital kültür ortamının halk bilimi disiplini bağlamında ele alınmasının önünü açmıştır (Güvenç, 2014). Öyle ki "sözlü, yazılı ve elektronik ortamı bir arada yaşatması, kültür ürünlerini ve gelenekleri sunması ve yenisini

yaratması, özellikle de sosyal medyayı yaşam şekline dönüştüren bugünün toplumunu yansıtması nedeniyle internet, folklorun farklı araştırma alanları arasındaki yerini sağlamlaştırmıştır." (Nalcıoğlu, 2020: 191). Sanal dünyada folklorla ilgili bilimsel araştırmalar başta ABD, Brezilya, Estonya, Litvanya, Fransa, Macaristan olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde devam etmekte olup alanla ilgili folklor çalışmaları "internet folkloru, ağ folkloru, sanal folklor, internetlore, netlore, computerlore, computer folklore, virtual folklore, cyberlore, e-folklore, digital folklore" (Alekseyevskiy, 2015: 202-203) gibi çok sayıda farklı terimle adlandırılmıştır. Bu sanal mecranın folklorik boyutu son zamanlarda yukarıda adı geçen terimler arasında en fazla "netlore" terimiyle ifade edilir olmuştur (Bars, 2018: 165). Netlore ise "sözlü olmayan, yüz yüze iletilmeyen ve kuşaktan kuşağa aktarılmayan folklor" (de Vos, 2018: 11) olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu yeni alan hakkındaki tartışmalar, yalnızca adıyla ilgili olmamış; sanal folklorun içeriği konusunda, pek çok yaklaşım da ortaya atılmıştır. M. D. Alekseyevskiy bu yaklaşımları "Folklorda İnternet mi, İnternet Folkloru mu?" başlıklı makalesinde dört maddede toplamıştır: Birinci yaklaşıma göre internet folkloru, geleneksel türlerin kullanıldığı ancak içeriği bilgisayar teknolojisiyle şekillendirilmiş birikimlerdir. Bu yaklaşıma hacker hikayeleri, internette yer alan atasözleri, beddualar, masallar örnek verilebilir. Alekseyevskiy, internet masallarının "klasik masal süjelerinin mizahi değişikliğe" uğramasını bu bağlamda değerlendirirken bunları "internet ağlarındaki masal parodileri" olarak tanımlamaktadır. Alekseyevskiy, ikinci yaklaşımda kendi jargonundan ve geleneğinden yola çıkarak internetin, folklorun bir aracı olarak kullanılması durumundan bahseder. Üçüncü yaklaşımda tamamen internette ortaya çıkan birikimlerdir. Bu yaklaşımda yazar, bir metnin internette farklı versiyonlarının olacağını düşünerek böyle bir araştırmanın folklor araştırmaları için önemi olup olmadığı konusu üzerinde durmaktadır. Dördüncü olarak gittikçe yaygınlaşan folklor formlarıdır (2015: 199-219).

Folklorik bir unsur olması açısından Türk ad verme kültürü de internet merkezli sosyal medya uygulamalarından nasibini almıştır. Özellikle yeni doğmuş çocuğa verilecek adın seçiminde tercih edilen sanal uygulamalar, elektronik/dijital kültür ortamının netlore ürünleri olarak kendini göstermektedir. Mesela çocuğuna hangi adı vereceği hususunda kararsız kalan aile bireyleri, sosyal medyada dâhil oldukları sohbet gruplarında anket, oylama, kura gibi uygulamalarla doğru adı bulma konusunda sanal

üzerinden tavsiyeler almaktadırlar. Bu yöntemler sonucunda katılımcıların en fazla önerdiği ad (Şekil 3.), çoğu zaman aile tarafından çocuğa verilmekte, sonrasında ise çocuğun ad gününe dair görseller veya videolar, sosyal medyada bir eğlence havasında paylaşılmaktadır. Bu eğlenceler doğum öncesinde cinsiyet belirleme partisi, doğum sonrasında ise ad günü partisi (Şekil 4.) ile sınırlı kalmayıp baby shower (bebek duşu), aylık doldurma, kız ise altı ay kınası, diş çıkarması, doğum günü gibi farklı uygulamalar üzerinden icra edilerek çocuğun her önemli anı kayıt altına alınmaktadır (URL-20). Hatta bazı aileler, çocukları adına açmış oldukları sosyal medya hesaplarından (URL-21) bu önemli günleri görseller veya videolar aracılığıyla paylaşarak takipçilerini mutluluklarına ortak ederken diğer taraftan da oluşturdukları bu sanal albümleri yeni paylaşımlarla güncelleyerek ileriki bir zamanda çocuklarına sanal hatıra/hediye olarak vermek için saklamaktadırlar.

Şekil 3. Sosyal Medyadan Erkek ve Kız Adı Tavsiyeleri

Şekil 4. Sosyal Medyada Yeni Doğmuş Çocukların Ad Günü ile İlgili Paylaşımlar

Sosyal medya, ad bulmaya yardımcı olduğu gibi adların belli betimler altında gruplandırılarak bu adlara karşı sosyal medya kullanıcıları nezdinde olumlu veya olumsuz yönde bir ön yargının oluşmasına da sebebiyet verebilmektedir. “Güzel kız isimleri, yakışıklı erkek isimleri, kavgacı kız isimleri, sürekli acıkan kız isimleri, yaramaz öğrenci isimleri” gibi betimler (Şekil 5.), sosyal medya üzerinden yapılan bu tarz gruplandırmalardan bazılarıdır (URL-22).

Şekil 5. Sosyal Medyada Betim Sahibi Ad Örnekleri

3.2.2.1. Sanal Mizaha Yansıyan Türk Ad Verme Kültürü

Mizah, duyguları veya düşünceleri şaka ve nüktelerle süsleyerek anlatan söz veya yazı çeşididir. Başka bir ifadeyle mizah temelinde fert ve toplumdaki aksaklıkları, çirkinlikleri eleştirme ve iğneleme, düzeltme amaçlarını barındıran, halk zekâsının bir savunma aracı olarak (Durmuş, 2005: 205) kullandığı güldürme eylemidir. Mizah, sözlü veya yazılı kültür ortamlarında öykü, fıkra, karikatür gibi işitsel veya görsel duyulara hitap eden geleneksel güldürü ürünleri üzerinden icra edilmektedir. Ancak elektronik kültür ortamına geçişle birlikte internette yerleşik mizah ürünlerinin yanında, farklı bir mizah türü başka bir deyişle "sanal mizah kültürü" oluşmakta ve gelişmektedir. Bu kapsamda sanal sohbet sayfalarında paylaşılan komik fotoğraf, ses ve görüntü kayıtları, mizahi yazışmalar kültürel sınırları aşarak bütün insanlığa mal olmaktadır (Özdemir, 2015: 416). Türk kültüründeki kimi ad verme biçimleri de sözlü, yazılı veya elektronik ortamlarda Türk insanı için bir güldürü malzemesi olmuştur. Özellikle ad vermeye dair bazı ilginç uygulamalar, Türk mizah kültürü ile harmanlanmış; oluşan yazılı veya görsel mizah ürünleri, basılı yayın ya da elektronik kültür ortamları üzerinden mizahseverlerin ilgisine sunulmuştur. Bu hususta Özer Aydoğan, Yiğit Özgür, Erdil Yaşaroğlu, İlker Altıngök gibi karikatür sanatçıları tarafından Türk ad verme kültürü ile ilgili kaleme alınan mizahî karikatürlere sosyal medyada sıkça rastlanılmaktadır (URL-30, URL-31, URL-32, URL-33, URL-34).

Bazen ad konusunda kararsız kalan aile bireylerinin sosyal medya paylaşımları, diğer grup üyeleri tarafından mizah malzemesi yapılmış, kimi zaman da kişilerin ad bulma talepleri farklı açılardan ince bir şekilde eleştirilmiştir. Ancak bu tarz mizah ve eleştirilerin genelde sohbet sınırlarını aşmadan yapıldığı tespit edilen paylaşımlarda görülmektedir:

Şekil 6. Sosyal Medyada Ad Verme Tercihleriyle İlgili Yorumlar

3.3. Popüler Kültür veya Moda Bağlamında Ad Verme

Sosyal hayatın biçimlenmesinde ön plana çıkan popülerlik veya moda, bir şeyin toplumun beğenisini kazanıp belli bir dönem revaçta olmasıyla alakalıdır. Sanattan spora, müzikten sinemaya, magazinden sanal medyaya kadar farklı alanlarda "birçok kişi tarafından sevilen veya seçilen" (Erdoğan, 2004: 3) şeyleri karşılamak için birbiri yerine kullanılabilen bu kavramlar, ad verme kültüründe yeni türetilmiş, özgün adların veya az kullanılmış ya da hiç kullanılmamış adların belli dönemlerde toplum tarafından yoğun bir şekilde kullanılmasının karşılığı olmuştur.

Popülerlik veya modaya dayalı ad verme uygulamaları belli dönemlere bağlı olarak sosyal, kültürel, siyasi vb. şartlara göre değişkenlik gösterebilir. Bu bakımdan böyle adlar, etkin olarak kullanıldığı bir dönem sonrasında önemini yitirebileceği gibi ülkenin belli bir kesiminde fazlaca kullanılan adların başka bölgelerde toplum tarafından tercihi söz konusu olmayabilir. Hatta ülke içerisindeki toplumsal tabakalar arasında bile moda ve popülerliğe bağlı olarak farklı ad vermeler ön plana çıkabilir. Moda veya popüler adlar için belli bir bölge veya zaman dilimine özgü, karakteristik olan adlardır dense yanlış olmaz (Zengin, 2014: 160).

Türk ad verme kültürü, şehirleşmeye bağlı olarak özellikle son 50-60 yılda, popülerlik veya moda açısından bir değişim yaşamıştır. Bu değişim, ad vermenin tanımlama veya kimlik edindirme boyutunda sürekliliğini korurken Türk toplumunun sosyal hayatında yaşanan her türlü kültürel tabakalaşmaya bağlı olarak ad verme uygulamalarında karşılığını bulmuştur. Bu durum, "adların sosyokültürel gerçekliğe ilişkin olarak geleneksel aile yapısına uyum, geleneğin devamı, gelenekten kopuş, farklı düşünce, ideoloji ve dünya görüşünü (liberal, muhafazakârlık, dindarlık, çağdaşlık) teyit etme gibi kimliksel bir boyutunun bulunduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca farklı kültür gruplarının kendi kimlik tanımları için ad arayışları; adlarda "yabancılaşma", "dilsel yozlaşma" ve "millî kültürden uzaklaşma" eğilimleri ile birlikte, her dönemde millî bilince referansı öne çıkaran "öztürkçe isimler"e yönelim de bu çerçeve içinde yer almaktadır. Öte yandan özellikle millî kültürler üzerinde yarattığı etkileriyle tartışılan ve giderek yaşanılan dönemi karakterize eden küreselleşme olgusu da kendine özgü bir anlayış ve uygulama biçimi olarak bir sistem krizi noktasında Türk ad verme kültüründe kendini göstermeye başlamıştır." (Çelik, 2006: 44-45).

Türkiye'nin 1950'lerde başlayıp 2000'li yılların da ötesine geçen şehirleşme süreci ve iletişim çağına bağlı son dönem modernleşmesi, yeni çekirdek (modern) tipi aileleri kültürel anlamda birçok açıdan etkilemiştir. Geleneksel kültürün bir ayağını oluşturan ad verme geleneği de süreçle birlikte tedrici bir değişim yaşamıştır (Bilgin, 2020: 182). 1960'lara kadar Türk kültüründe geleneksel adlar hüküm sürmüş, sonraki dönemlerde moda veya popüler olması açısından *Savaş, Barış, Aysel, Ulaş, Yoldaş, Devrim, Evrim, Çağdaş, Ülkü* gibi toplumsal bir olayla ilintili adlar ve siyaset, kültür, spor, sanat, tarih gibi farklı alanlardan *Adnan, Bülent, Evren, Kenan, Tansu, Alparslan, Türkeş, Tarkan, Fatih, Deniz, Mahir, Şenol, Selçuk, Türkan, Emrah* gibi ünlü kişilerin adları (Yegin, 2020: 112-116), toplum tarafından tercih edilen adlar listesine girmiş; bu durum ise ailelerde geleneksel adlar yerine, yeni alternatif adlar bulma arayışının başladığının göstergesi olmuştur. Dönemsel olarak yeni ad verme arayışı, 1970'li yıllarda *Murat, Bülent, Hakan, Serkan, Metin, Erkan, Hülya, Dilek, Filiz, Yasemin, Özlem, Arzu, Sibel, Sevgi*; 1980'li yıllarda *Murat, Gökhan, Serkan, Hakan, Emrah, Uğur, Özlem, Yasemin, Dilek, Tuğba, Derya, Hülya, Pınar, Sibel, Çiğdem, Semra;*1990'lı yıllarda *Emre, Murat, Onur, Hakan, Gamze, Tuğba, Ebru, Özlem, Gizem, Yasemin, Betül, Sibel*; 2000'li yıllarda *Arda, Emre, Eren, Mert, Yağmur, Sıla* ve *İlayda* (Yıldırım, 2016: 913-915) adlarına yönelimi artırmış; bu adlar, moda veya popülerlik bağlamında geleneksel adların alternatifi olarak listelerdeki yerini almıştır. 1960'lı yıllar sonrasında Türk ad verme kültüründe yaşanan bu süreç, geleneksel kabul edilen daha çok din merkezli adların tercihinde de bir değişim yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Zira 1980'lerin liberal-muhafazakâr siyaseti sonrasında, özellikle muhafazakâr söylemli partilerin etkili olduğu 1990'lı yıllarda, Cumhuriyet döneminden bu yana tercih edilen geleneksel isimlerin popülerliğini önemli ölçüde kaybettiği; bu yıllarda geleneksel adlara alternatif olması hususunda *Enes, Burak, Furkan, Merve, Büşra, Kübra, Esra, Rabia, Hilal*; 2000 sonrasında ise *Berat, Muhammed, Emirhan, Yunus Emre, İrem, Beyza, Melike, Aleyna* (Yıldırım, 2016: 913-915) gibi din eksenli yeni ad vermelerin kendini muhafazakâr kabul eden aileler tarafından kullanıldığı görülmüştür.

2000'li yıllarla birlikte, Türk toplumunda toplamda en çok kullanılan adlar listesinin üst basamaklarında genel olarak *Mehmet, Mustafa, Ali, Ahmet, Hüseyin, İbrahim, Hasan, Murat, Yusuf, İsmail; Fatma, Ayşe, Emine, Hatice, Zeynep, Elif,*

Meryem, Merve, Zehra, Esra gibi geleneksel adların tercih yoğunluğu devam ederken *Eymen, Çınar, Ayaz, Yiğit, Ertuğrul, Emir; Defne, Azra, Nehir, Eylül, Yağmur, Asya* (Özen, 2019b: 432-433) gibi adların tercihinde de yıllara göre bir artış olmuştur. Bu durum, özellikle son dönemin orta sınıf ailelerinde, medya (magazin medyası) veya sosyal medya odağındaki adların çocuklara verilme eğiliminin artış göstermesine bağlıdır. Zira Türk ad verme kültüründe böylesi bir yönelimin sebebi moda ya da popülerlik ile birlikte, 21. yüzyıl Türkiye'sinde bu tarz adların modern olmanın bir ifadesi olarak algılanmasıyla doğrudan ilgilidir. Toplumda yaygın olan anlayışa binaen, modernleşme olgusunun temel çizgilerini televizyon, telefon, internet, medya, sosyal medya, sanal dünya gibi iletişim çağının bileşenlerinin belirlediği düşünülürse Türk toplumu için bu tespit yerinde olacaktır.

Bu süreç, Türk toplumunun 21. yüzyılda yaşadığı zihniyet dönüşümüne bağlı olarak ad verme geleneğinde kültürel bir kırılmayı beraberinde getirmiştir. Geleneksel adların yanında yeni türetilmiş, farklı, özgün olarak daha önce Türklerde fazla veya hiç kullanılmamış nice ad; yine moda veya popüler olmasıyla birlikte özellikle fonetiğin kulağa hoş gelmesi veya milletler arası evrensel bir statü sağlaması yani küreselleşme bağlamında Türk toplumu tarafından tercih edilir olmuştur (Bilgin, 2020: 183-184). Türk ad verme kültüründe görülen bu tarz bir yönelim, toplumunun her kesiminde çok rahat tespit edilebilecek bir duruma dönüşmüştür. Magazin medyasının ünlü ailelerinin birçoğu, verdikleri adlarla çocuklarının farklılığını ekranlar üzerinden topluma yansıtırken orta sınıf aileler ise bu durumu, modernlik gereği moda ya da popüler olana uyma olarak algılayıp çocukları üzerinden kurdukları dünyalarıyla kendi çevrelerinde farklı görünme tavrı içerisinde olmuşlardır. TÜİK verilerine göre 0-17 yaş grubuna 2019 (URL-23) yılına kadar en çok koyulan isimler gelenekseli yansıtması açısından erkek ve kızlar için sırasıyla *Yusuf, Mustafa, Mehmet; Zeynep, Elif, Yağmur* olmuştur. Ancak münferit olarak bakıldığında ise kızlar için *Ecrin, Hira, Nisanur, Defne, Miray, Ebrar, Simay, Mira, Arya, Duru, Elnur, Derin, Su, Mina, Liya, Miya, Alya, Lila, Lilya, Lidya, Lara, Almira, Aden, Beren, Berra, Cansın, Ceylin, Aleyna, Alara, Azra, Asel, Asya, Öykü, Yade, Yeda, Mia, Sasha Mia, Maya, Eliz, Dera, Pera, Nar, Ses, Kayla, Alin, Lina, Ena;* erkekler için de *Eymen, Emir, Ayaz, Çınar, Aras, Barın, Olgu, Olgay, Berkin, Rüzgâr, Atlas, Arat, Rodin, Diren, Çiray, Deran, Miran, Ares, Aren, Karan, Edvan, Azur Benan, Milan, Uzay, Vadi, Kami, Leo* (URL-24) gibi, son dönemde

toplumun farklı kesimleri tarafından isim olarak kullanılan birçok sözcüğün aslında farklı, özgün veya yeni türetilmiş olması hususunda, Türk ad verme geleneğinden uzak bir çizgiye sahip olduğu görülmektedir. Mesela kaynak kişi, kızına *Eliz Dera* adını verirken fazla anlam derinliği olmadan anlamını çocuğun kendisinin kuracağı bir ad tercih ettiklerini belirtmiş, ayrıca kulağa hoş geldiği ve sadece kendi kızlarına özgü olacağı için bu adı koyduklarını ifade etmiştir (K.K.-19). Bununla birlikte iletişim ve bilgi çağının gereği olarak adlar üzerine paylaşım yapan birçok internet sitesi de özendirme hususunda özgün, yeni, farklı olarak kabul edilen birçok geleneksel dışı adı; "keşfedilmemiş adlar, duyulmamış adlar, benzersiz adlar, bilinmeyen adlar, modern adlar, popüler adlar" başlıkları altında çocuklarına isim arayan ailelerin tercihine sunmaktadır. Bu bakımdan erkekler için *Acar, Acun, Adal, Akay, Alaz, Alphan, Aral, Aras, Arel, Artun, Atlas, Balkın, Barkın, Barlas, Bartu, Barbaros, Batur, Berkin, Bilge, Bilgin, Bora, Bulut, Canel, Cansın, Cihan, Cihangir, Çağ, Çağan, Çağatay, Çağıl, Değer, Deha, Derin, Destan, Dilmen, Doğu, Duygun, Dünya, Edis, Ediz, Ege, Ekin, Eksen, Enis, Ender, Eralp, Erce, Erem, Erkin, Ertuğ, Eymen, Feza, Feda, Gediz, Gerçek, Giray, Gökalp, Göksel, Göktürk, Görkem, Gurur, Güven, Han, Hazar, Hazer, İlgi, İnanç, İlter, Karan, Kaya, Kayra, Korhan, Kutay, Kuzey, Mavera, Meriç, Merih, Mutlu, Noyan, Oben, Okay, Ogün, Omay, Oytun, Özalp, Özer, Övünç, Pamir, Pars, Peker, Poyraz, Rüzgâr, Safa, Safir, Sarp, Sarper, Saltuk, Saygın, Serter, Sertuğ, Seza, Sufi, Somay, Şarık, Tamay, Taha, Talha, Tarkan, Toprak, Tuğra, Tunç, Ulu, Uluç, Umur, Uraz, Uras, Uzay, Üstün, Vaha, Vefa, Volga, Yankı, Yakut, Yekta, Zade, Zeren, Zorlu;* kızlar için *Ada, Adal, Aden, Alçin, Alin, Aleda, Almina, Arden, Arsu, Anka, Ayliz, Aysar, Ayza, Bade, Balca, Behin, Bela, Belgi, Belin, Beliz, Bengi, Berra, Bige, Bigem, Bilun, Biray, Binay, Buğlem, Buğu, Ceren, Cevza, Çağıl, Çise, Değer, Deran, Deren, Delfin, Devin, Dora, Duygun, Dünya, Dide, Dila, Dirim, Elis, Efsa, Esna, Elvin, Eva, Ferah, Feray, Feza, Gazel, Gece, Gupse, Gülin, Günce, Güneş, Hare, Hayal, Hazan, Hera, Heves, Ilgın, İlsu, İlkin, İmer, İzem, İzgi, Kayra, Kayla, Karan, Karmen, Kumsal, Lal, Lavin, Lerzan, Lila, Lina, Loya, Maral, Mayıs, Naz, Narin, Nefes, Nesli, Neva, Omay, Orkide, Oylum, Övgü, Özde, Parla, Peren, Pırıl, Püren, Rengin, Renk, Rosa, Saba, Sara, Serra, Selis, Sezin, Sima, Su, Tamay, Tara, Talia, Umay, Ulya, Ülkü, Vera, Verda, Vira, Yaz, Yankı, Zeren, Zerin* (URL-25) adları, geleneksel adlar dışında son dönemde internet siteleri

üzerinden tercihlere sunulan farklı, özgün, yeni türetilmiş adlar olarak ön plana çıkmaktadır.

3.3.1. Türk Toplumunda Yeni Ad ve Ad Verme Biçimleri

21. yüzyıl Türk toplumunda geleneksel adlarla birlikte yeni türetilmiş, özgün, farklı, orijinal addedilen adlar, bu dönemin aileleri tarafından çocuklarına ad olarak tercih edilmektedir. Türk ad verme kültürünün yeni ad ve ad verme biçimleri olarak beliren bu durum, var olan geleneksel uygulamanın devamından öte, kültürel unsurların dönemsel şartlar bağlamında yeniden kurgulanıp toplumun belli kesimleri tarafından sürdürülmesiyle alakalıdır. Bu bakımdan geleneğin yapay bir şekilde devam ettirilmesi olarak tarif edilen ve E. Hobsbawm tarafından ortaya atılan "icat edilmiş gelenek" kavramı için, Türk ad verme kültüründe beliren yeni ad ve ad verme uygulamalarının kavramsal karşılığı dense yanlış olmaz. Zira Hobsbawm'a göre icat edilmiş gelenek; yeni durumlara uyarlanmış, eski durumları akla getiren formlara bürünmüş ya da yarı zoraki tekrarlarla kendi geçmişlerini oluşturarak karşılığını bulan geleneklerdir (2006: 3). İşte Türk ad verme kültürü, törenler açısından belli bir geleneğe sahiptir. Ancak son dönemin popüler kültür uygulamalarına bağlı olarak geleneğin yeniden kurgulanmasıyla ortaya çıkan değişim ve dönüşümler, Türk kültüründe beliren yeni ad ve ad verme biçimlerinin icat edilmiş gelenek bağlamında değerlendirilmesine imkân sunmaktadır.

Türk ad verme kültüründeki yeni ad ve ad verme biçimleri önce, geleneksel adlar yerine çağa veya dönemsel şartlara uygun ad tercihi bağlamında kendini göstermiştir. Daha önce değinildiği üzere moda, magazin, sanat, siyaset, spor gibi alanlarda ön plana çıkan ünlü kişilerin adları, bu minvalde Türk toplumunun farklı tabakalarında belli dönemlerde kullanım alanı bulmuştur. Yeni bir ad verme kültürü oluşturma çabasında olan Türk toplumu için bu süreç, geleneksel adlar ve moda/popüler adlar arasında eklemleme yolu ile oluşturulan çoklu ad vermelerle yeni ad verme biçiminin ortaya çıkmasına doğru evrilmiştir. Türk toplum yapısı gereği aile büyüklerinin adlarını çocuklarına verme mecburiyeti yaşayan ebeveynler, geleneksel ada kendi istekleri doğrultusunda belirledikleri moda/popüler bir adı eklemleyip çift ad olacak şekilde çocuklarına vererek yeni ad verme biçimine uyum sağlamışlardır. Bu hususta *Mehmet Tuğra, Veysel Berk, Cemil Yaman, Cemal Eymen, Zeynep Ecem, Ayşe Melis, Fatma İdil, Hatice Azra* gibi çift adlar, geleneksel ile moda/popüler adların

birleştirilmesini tercih etmeye dair örneklerdir. Kaynak kişi, kocasının kendi baba adı olan "Cemil"i, geleneksel bir uygulama olarak çocuğuna vermek istediğini ifade etmiştir. Ancak kendisi de moda bir ad olması hasebiyle kızlık soyadı olan "Yaman"ı, çocuğuna ikinci bir ad olarak eklemek istemiş, aile *Cemil Yaman* adını çocuklarına ad olarak belirlemiştir (K.K.-6). Diğer bir kaynak kişi ise geleneksel adlar arasında Peygamber kızının adı olan "Zeynep"i kendi kızının ilk adı olarak seçtiğini ayrıca kardeşinin adıyla uyumlu olsun diye de moda bir ad olan "Ecem"i ikinci bir ad olarak ekleyerek çocuğuna *Zeynep Ecem* adını koyduğunu söylemiştir (K.K.-7).

Geleneksel adlara *Can, Gül, Nur, Naz, Su, Han, Efe* gibi geneli tek veya kısa heceli adların eklenmesiyle yeni bir ad verme biçimi Türk toplumunda çocuk sahibi aileler tarafından tercih edilir olmuştur. 2020'ye kadar en çok kullanılan ilk 5000 ad arasında çift adlara bakıldığı zaman kızlarda *Aynur, Ayşegül, Nisanur, Hiranur, Esmanur, Edanur, Elanur, Fatma Nur, Sudenaz, Nurhan, Ümmühan, Elif Nur, Elif Naz, Yurdagül, Nazlıcan, Merve Nur, Esengül, İkra Nur, Esra Nur, Bengisu, Feyzanur, Ayşe Naz, Zeynep Naz, Azra Nur, Buse Nur, Ravzanur, Selvinaz, Emine Nur, İsmihan, Rabia Nur, Büşranur, Kübranur, Yurdanur, İremnur, Zehranur, Damla Nur, Ayşenaz, Zeynep Su, Goncagül, Nurefşan, Ecrin Naz*; erkeklerde ise *Mehmet Ali, Yunus Emre, Halil İbrahim, Ömer Faruk, Mehmet Emin* gibi geleneksel ikili adlar dışında *Oğuz Han, Cengiz Han, Ahmet Can, Mehmet Efe, Mert Can, Ahmet Efe, Yiğit Efe, Umut Can, Ali Can, Yusuf Can, Mustafa Can, Muhammed Efe, Ali Efe, Uğurcan, Muhammed Can, Yusuf Efe, Murat Can, Oğulcan, Tolgahan, Efecan Eymen Efe, Ömer Can, Mert Efe, Oğuzcan, Kadir Can, Umut Efe, Berat Efe, Onur Can, Emir Efe, Muhammet Efe, Uğur Can, Berat Can, Burak Can, Halil Efe, Hasan Efe, İsmail Efe, Hüseyin Can, Muhammet Can, Egehan, Emir Can, Yiğit Can* adları, Türk toplumunda yeni bir ad verme biçimidir. Kaynak kişi, oğlu olduğu zaman ona "Utku" adını vermek istediğini belirtmiş ancak ileride adını beğenmezse seçme şansı olsun diye bu ada ikinci bir ad olarak "Can"ı ekleyip *Utku Can* adını çocuğuna verdiğini ifade etmiştir (K.K.-4). Diğer bir kaynak kişinin ifadesine göre oğluna hamile olduğunda bunu bilmeyen bir komşusu rüyasında oğlu olduğunu ve adını "Muhammed" koyduğunu görmüştür. Doğum sonrasında çocuğa bu adla birlikte kısa ve o dönem de moda olduğu için "Can" adını ikinci bir ad olarak ekleyerek *Muhammed Can* adını çocuğuna verdiğini dile getirmiştir (K.K.-2). Farklı bir uygulama olarak başka bir kaynak kişinin belirttiğine göre kendisine, ailesi

önce “Nehir” adını vermiş, sonrasında ölmüş halasından bir hatıra olsun diye onun adı ”Canan”ın kısaltılmış hali olan “Can”ı ilk adına ekleyip *Nehir Can* adını kızlarına vermişlerdir. (K.K.-17). Tek heceli adlar bazen baba veya anne adına eklenip aile bireylerinin adından ilhamla çocuğa bir ad olarak verilmiş, bazen de anne baba adı doğrudan çocuğa verilmiştir. *Haluk-Halukcan, Onur-Onurcan, Sema-Sema Nur, Ayşe-Ayşegül, Nilhan-Nilhan* gibi adlar, Türk toplumunda ebeveyn-çocuk adları olarak rastlanan yeni ad verme biçimlerindedir. Kaynak kişi, kocasının hep bir erkek evladı istediğini belirtmiş, ikinci çocukları erkek olunca biraz kendini yüceltmek için kocasının kendi adının sonuna “Can” adını ekleyerek oğluna *Halukcan* adını verdiğini ifade etmiştir (K.K.-8). Diğer bir kaynak kişi ise kızına büyükanne veya anneanne adı vermek yerine güçlü bir karaktere sahip olan eşinin bu özelliğinin çocuğuna geçmesi temennisiyle onun adı olan *Nilhan*’ı kızlarına verdiklerini dile getirmiştir (K.K.-9).

Türk toplumunda son dönemde tek heceli veya kısa heceli adların tercihinde bir artış söz konusudur. Telaffuz ve fonetik bakımdan kolaylık sağlamasının yanı sıra bu adların birçoğu, içerisinde Türkçeye özgü “ç, ğ, ı, ö, ş, ü” harflerini barındırmaması hususunda Türk ad verme kültüründe yaşanan Batı endeksli değişimi ortaya koymaktadır. Mesela Batı’da yaşayan Türkler çocukları için *Denis-Deniz, Sue-Su* gibi öz kültürleriyle benzerlik gösteren adlar tercih ederken Batılı ülkelerde çocuğuna eğitim aldırmak isteyen aileler ise onların dilsel entegrasyonu konusunda sorun yaşamamaları için adlar üzerinden önlem almaktadırlar (URL-26). Ancak bu amaçla yapılan ad tercihleri toplum geneline bakıldığı zaman çok azdır. Daha çok adların fonetik bakımdan kulağa hoş gelmesi aileler tarafından dikkate alınmaktadır. *Alp, Berk, Berke, Can, Cem, Cenk, Efe, Ege, Mert, Sarp, Alya, Arya, Buse, Cansu, Ece, Ela, Eliz, Gül, Liza, Rana, Sena, Lina, Lena, Lilya, Vera* gibi adlar, tek veya kısa heceli olması bakımından Türk ad verme kültürünün yeni ad verme biçimleri olarak sıkça tercih edilen adlardandır. Kaynak kişi kullanımı rahat olduğu, fonetik olarak kulağa hoş geldiği ve moda bir ad olduğu için *Alya* adını kızına verdiğini ifade etmiştir (K.K.-18).

Bazı aileler çocuklarına ad verirken adın anlam, dil ve ses açısından varsa ikinci bir ad ile uyumuna, anne-baba-kardeş adıyla ya da soyadı ile uyumuna dikkat etmişlerdir. Bu durum Türk ad verme kültüründe beliren yeni ad verme biçimleriyle doğrudan ilişkilidir. *Alp Kağan, Derya Deniz, Hasan Hüseyin, Ali Haydar, Yağız Kerem, Yiğit Efe, Ozan Barış, Arda Tuna, Arzu Canan, Eylül Hazal, Nazlı Eda,*

Balçiçek gibi adlar anlam bütünlüğü bakımından; *Cem Can, Emine Mine, Duygu Dilan, Sevda Sevgi* gibi adlar dil/ses bakımından; *Caner-Taner, Erkan-Serkan, Ayhan-Burhan, Nurten-Gülten, Gülay-Sonay, Metin-Çetin* gibi adlar, baba-anne-kardeş adları arasındaki kafiye bakımından; *Nilgün Belgün, Demir Demirkan, Efe Efecan, Tarık Tarcan, Aydın Aydın, Yılmaz Yılmaz, Özgür Özgür* gibi adlar ise ad-soyadı bakımından bir uyumun sağlanması hususunda yeni ad verme biçimlerine örnek oluşturmaktadır. Kaynak kişinin ifade ettiğine göre ablası doğduğunda oradaki bir doktorunun adı olan *Ömre'*yi, ona ad olarak vermişler. Kendisi doğduğu zaman da ablasının adıyla uyumlu olsun diye (Ömre Bedel) *Bedel* adının kendisine verildiği belirtmiştir (K.K.-10). Diğer bir kaynak kişi ablasına ilk torun olduğu için Nurgül, kendisine de ablasının adıyla uyumlu olsun diye Birgül adının ailesi tarafından verildiği dile getirmiştir (K.K.-21). Başka bir kaynak kişi ise ailenin soyadı ile ses bakımından uyumlu olsun diye kızlarına *Beren Burcu KALYONCU* adını verdiklerini ifade etmiştir (K.K.-16). Bununla birlikte ad-soyadı uyumuna bağlı olarak tarihî, siyasî, edebî veya medyatik bir kişilikle benzer ad veya soyadına sahip olan bazı aileler, çocuklarına bu kişinin adını da vererek çocukla o kişi arasında manevi bir bağ kurmaya çalışmışlardır. Bu durum, Türk ad verme kültüründe yeni ad verme biçimi olarak karşılık bulmaktadır. *Alp ARSLAN, Sultan MURAT, Mehmet Akif ERSOY* (URL-27), *Ata TÜRK, Gazi Mustafa KEMAL, Recep Tayyip ERDOĞAN, Süleyman ÇAKIR, Arda TURAN* örnekleri, tercih edilen ad verme biçimlerinden bazılardır. Ad-soyadı uyumuna dayanan bazı ad verme biçimleri ise bazen anlamsal açıdan farklı durumlara sebep olabilmektedir. Zira bu tarz uyumlu ad-soyadı tercihleri, mizahla beraber cinsel anlamlara da göndermede bulunabilmektedir. Ancak bu ad ve soyadı uyumuna dayanan tercihin kişi tarafından bir ömür boyu taşınacak olduğu düşünülürse böylesi ad vermelerin kişinin toplumsal hayata uyumunda olumsuzluklar oluşturacağı ailesince göz ardı edilmemelidir. Zira kaynak kişi öğretmen olarak çalıştığı okulda bir öğrenci annenin adı ve soyadının *Muhteşem KAVUN* olduğunu, bu ilginç ve komik durumu hiç unutamadığı ifade etmiştir (K.K.-20). Ayrıca bu tarz ad-soyadı uyumu örneklerinin yer aldığı mizahî görselleri sosyal medya platformlarında çokça görmek mümkündür (URL-28, URL-29).

Son dönemin bazı ebeveynlerinde anne-baba adlarında bulunan ilk veya son heceleri bir araya getirilerek (acronym/akronim: kısma ad) çocukları için yeni adlar oluşturma eğilimi ortaya çıkmıştır. Bu şekilde oluşturulan adlar, kullanımda olan bir ada

denk gelebileceği gibi anlamlı olmamasına rağmen yeni türetilmiş, özgün veya farklı olması hususunda tercih edilebilir bir sözcük grubundan oluşabilmektedir. Daha önce değinildiği gibi bu durum ad vermeler, çocuğun yaratımında kendini gizil anlamda etkin gören ailelerin çocuğuna özel, tek, biricik olduğu duygusunu aşılamasıyla alakalıdır. Öte yandan folklorik gelenekten çok geleneğin yeniden icadı olarak uygulanan bu yeni ad verme biçimi, son dönemin bir getirisi olarak Türk ad verme kültüründeki yerini almıştır.

Baba adı Nuri-anne adı Selma: çocuk adı *Nursel*

Baba adı Engin-anne adı Esra: çocuk adı *Enes*

Baba adı Buğra-anne adı Özlem: çocuk adı *Buğlem*

Baba adı Onur-anne adı Gülşah: çocuk adı *Nurgül*

Baba adı Sunalp-anne adı Gülay: çocuk adı *Alpay*

Baba adı Can-anne adı Suna: çocuk adı *Cansu*

Baba adı Taner-anne adı Hatice: çocuk adı *Taha*

Baba adı Ayhan-anne adı Zeliha: çocuk adı *Ayze*

Baba adı Serdar-anne adı Derya: çocuk adı *Serya*

Baba adı Mustafa-anne adı Ayla: çocuk adı *Musay*

Baba adı Metin-anne adı Ferzan: çocuk adı *Mefer*

Baba adı Aytaç-anne adı Şule: çocuk adı *Şuay*

(Sakaoğlu, 1994: 277; Zengin, 2014: 209) adları, bu tarz ad verme biçimine örnek teşkil etmektedir. Kaynak kişi, bir kızı olacağını öğrendiğinde ona "Masal" adını vermek istemiş, doğumdan sonra son dönemin modası olan anne ve baba adlarındaki hecelerden ad türetme olgusuna binaen baba adı "Serdar"ın ilk hecesi ile anne adı "Derya"nın son hecesinden oluşan "Serya" adını, kızlarına *Serya Masal* olarak verdiklerini ifade etmiştir (K.K.-11). Diğer bir kaynak kişi ise kızları olunca kendilerinden bir iz taşıması için babanın adı "Can" ile annenin adı "Suna"nın ilk hecesini birleştirip kızlarına Cansu adını verdiklerini dile getirmiş, ancak kızlarının bu adı sevmediğini ve on sekiz yaşına gelince adını değiştirmek istediğini belirtmiştir (K.K.-12).

Türk tarihinden alınan birçok ad, yeni nesillere hâlâ daha ad olarak konulmaktadır. *Oğuz, Mete, Bilge, Çağrı, Cengiz, Tuğrul, Alparslan* gibi adlar bunlardan bazılarıdır. Son yıllarda ise özellikle elektronik kültür unsurlarının etkisi veya kişilerin millî duygularıyla yoğrulmuş zihniyet anlayışına bağlı olarak daha başka adların da aileler tarafından çocuklara ad olarak konulduğu görülmektedir. Erkekler için *Bamsı Beyrek, Konuralp, Kürşat, Manas, Ertuğrul, Bayındır, Kutalmış*; kadınlar için ise *Ayzıt, Selcen/Selcan, Umay, Almıla, Aybala, İdil, Bengü* gibi isimler tercih edilen bu tarz adlardandır. Mesela kaynak kişi tamamıyla millî duygular sebebiyle çocuğuna *Manas* adını verdiğini belirtmiştir. Ayrıca kendi adının da Yakup olmasına binaen çocuğun ve kendi adlarının Kırgız destan kahramanı Manas'a ve babası Yakup Han'a atıfta bulunmasından dolayı bu durumun kendileri için ayrı bir öneme sahip olduğunu ifade etmiştir (K.K. 22). Diğer bir kaynak kişi ise Türk milliyetçisi bir tarih öğretmeni olması sebebiyle Türk tarihinde önemli bir yere sahip olan Süleyman Şah'ın babası *Kutalmış*'ın adını oğluna ad olarak verdiğini ifade etmiş; eşinin de din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni olduğu için ikinci bir ad olarak *Erkam* adını çocuklarına koyduklarını belirtmiştir (K.K. 23).

Türk toplumunda kişiyi özel hissettirecek din eksenli veya din eksenli olduğu düşünülen adların kullanımında da bir artış söz konusudur. İslamiyet'in yayılmaya başladığı ilk dönemlerde din için verdikleri mücadelelerle ön plana çıkan sahabelerin adlarının tercih edilmesi, sırf dinî bir özellik taşıyor diye Kuran-ı Kerim'den seçilen özel bir adın veya anlamlı/anlamsız bir sözcüğün ad olarak kullanılması, yine dinle alakası olmamasına rağmen Arapça/Farsça kimi sözcüklerin ad olarak tercih edilmesi Müslüman Türk toplumunda sıkça rastlanan bir durum olmuştur. Bu bakımdan sahabe adları olarak *Erkam, Mus'ab, Muaz, Ubeyde, Yasir, Üsame, Huzeyfe, Ammar, Cabir, Enes, Reyyan, Sümeyye*; Kuran-ı Kerim'de geçen *Aleyna, Ünzile, Tenzile, Lemye, Münteha, Ecrin, Berra, Bükre, Büşra, Kübra, Cedide, Ebrar, Erva, Eslem, İkra*; Arap/Fars kültürlerinden alınan *Bade, Sude, Efsun, Asel, Efşan, Baran, Beren, Dilara, Dilruba, Ferya, Hümeyra, Lila, Meyra, Meva, Neva, Nida, Sare, Verda, Yekta* gibi adlar, Türk ad verme kültürü içerisindeki yerini almıştır. Kaynak kişi, oğlu olduğunda özellikle eşinin tercihi üzere Peygamber'e çok yakın iki sahabenin adlarını birleştirip *Muaz Ali* adını çocuklarına verdiklerini ifade etmiştir (K.K.-13). Başka bir kaynak kişi, üst komşusunun çok fazla dinî kitap okuduğunu söylemiş, buna mukabil erkek

çocuğuna Fatiha Suresi'nin ilk kısmı olan *Elham*'ı ad olarak verdiğini dile getirmiştir (K.K.-2). Diğer bir kaynak kişi ise annesinin ona ad verirken İhlas Suresi'ndeki *Lemye* kelimesini anlamı belli olmasa da çok sevdiği için kendisine ad olarak verdiğini belirtmiştir (K.K.-14). Bu tarz adların aileler tarafından tercihinde fonetiğe de çok dikkat edilmekte, özellikle kız çocuklarına yeni türetilmiş, özgün ve farklı olan kısa heceli çifte adlar, isim olarak verilmektedir. Tespitler doğrultusunda *Ümmü Nisa, Elif Lena, Emine Buğlem, Zeynep Mihra, Gökçe Şura, Göknil Hafsa, Erva Nur, Minel Bade, Asel Mina* adları, böyle adlara örnek olarak gösterilebilir. Kaynak kişi kızına Lina adını kulağa hoş geldiği için koyduğunu belirtmiş, hafız yeğeninin bu adın Kur'an-ı Kerim'de hurma dalı olarak geçtiğini söylemesiyle sonradan ad konusunda doğru bir karar verdiklerini ifade etmiştir (K.K.-15).

SONUÇ

Ad verme, doğumla hayata adım atan kişinin topluma kabulünün gerçekleşmesi için yine toplum üyeleri tarafından yerine getirilmesi gereken törensel bir uygulamadır. Farklı kültürler odağında ritüellere göre icra edilen bu uygulamada, kişiye gerçek veya geçici bir ad verilir. Bu ad ile kişi, toplumun beklentilerine uygun olarak damgalanmış/kimliklenmiş olur. Yani verilen adla, kişinin bir yandan sosyal varoluşu toplum tarafından kabul edilirken diğer yandan da toplumun ad vermeye dair inanç ve uygulamaları, kültür odağında bütünleşerek gelecek kuşaklara aktarılmış olur. Ancak ad verme, kültürel birikimi yansıtması hususunda sadece belli kalıpları olan bir olgu değildir. Zira toplumun gelişim ve değişimine etki eden mitik, tarihî, dinî, siyasî, sosyal, coğrafî veya ekonomik şartlar, o toplumun ad verme kültürüne de bir şekilde yön vermektedir. Bu bakımdan toplum adına ad verme kültürüne dair tespit ve değerlendirmelerde bulunabilmek için dil bilimi başta olmak üzere halk bilimi, sosyoloji, antropoloji, teoloji, tarih gibi farklı disiplinlere başvurmak gerekmektedir. İşte Türklerin ad verme kültürünü incelemek amacıyla hazırlanan bu çalışmada, Türk folkloru bünyesinde ad vermeye dair her türlü inanç ve uygulamayla birlikte mitoloji, destan, masal, halk hikâyesi gibi edebi birikim ve tarihî kayıtlardan yola çıkılmış, modern döneme kadar elde edilen veriler incelenerek bir değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Buna göre;

Türk ad verme kültüründe ad, kişinin bu dünyada var olduğunun bir işareti, sembolüdür. Türklere göre kişi, adıyla vardır ve kişi ile adı arasında gizemsel/büyüsel bir bağ bulunmaktadır. Türklerde ad almak öyle sıradan bir olay değildir. Öncelikle kişinin ad almaya hak kazanması gerekir. Ad almak isteyen kişi, bunun için ya bir yiğitlik yapmalı ya da halkı için yararlı bir iş gerçekleştirmelidir. Mitik metinlerde ad verme tanrı tarafından doğrudan kişiye ad bağışlama olarak zuhur etmiş olsa da sonraki dönemlerdeki edebi metinlere göre ad verme, yiğitlik yapma veya halkın yararına bir iş gerçekleştirme koşuluna bağlanmıştır. Bu hususta eski Türk ad verme geleneklerini yansıtan Dede Korkut Hikâyeleri'ne bakıldığı zaman, bey çocuklarına bahsi geçen merhaleyi aştıktan sonra şanlarına yakışan gerçek adlar, Dede Korkut tarafından dualar eşliğinde verilmiştir.

Türkistan bozkırlarından dünyanın farklı coğrafyalarına göç eden Türk boyları, buralarda farklı millet, din veya kültürlerle karşılaşmış, yaşanılan her türlü etkileşim Türkler için zengin bir kültürel birikimin önünü açmıştır. Bu bağlamda Türklerin kitleler halinde İslamiyet'i bir din olarak kabul etmiş olmaları, onların yeni ve köklü bir kültür dairesine girmesine de vesile olmuştur. Ancak Türk tarihinin son bin yılına damgasını vuran bu inanç değişimi sadece bir din kabulü olarak kalmamış, Türk kültürünün her zerresine kadar nüfuz etmiştir. Bu etkiden Türk ad verme kültürü de nasibi alarak ad vermeye dair toplumsal inanç ve uygulamalar, bu yeni dine bir şekilde uyum sağlamak zorunda kalmıştır. Mesela İslamiyet öncesinde eski Türkler tarafından toplumun yeni bireylerine özellikle kutsallık taşımasından dolayı tabiat merkezli adlar konulmuşken bu yeni din sonrası, çocuklar için seçilen adların İslamiyet'i temsil etme yönüne ehemmiyet verilmiş, ahiret kaygısı hasebiyle de Türkçe adlar yerine İslamî Arapça veya Farsça adlar tercih edilmiştir. Tanrı'nın sıfatları, peygamber adları, peygamber ailesi veya çevresinde bulunan önemli kişilerin adları, din uğruna mücadele vermiş kişilerin adları, Kur'an'da geçen ad veya sözcükler ve dinî nitelik taşıdığına inanılan adlar, Müslüman Türkler tarafından kişi adı olarak her dönemde kullanılmıştır. Böylesi dinî adlar, tarihî seyre bağlı olarak bugün de Türk ad verme kültürü içerisinde geleneksel anlamda en çok tercih edilen adlar konumunda yer almaktadır.

Yeni bir dinin kabulü, Türk toplumu için millî ve kültürel köklerden tamamıyla kopuşun bir göstergesi olmamıştır. Zira mitik dönemi yansıtan Türk ad verme kültürüne dair inanç ve uygulamalar, İslamiyet ile uyum sağlayarak Müslüman Türklerin sosyal hayatında varlığını devam ettirmiştir. Mesela Müslüman Türklerde çocuğun adını taşıyamaması veya adın çocuğa ağır gelmesi inancının yer alması, yeni doğmuş çocuğu kötü ruhlardan korumak için ona kötü nitelikli ya da karşı cins adların verilmesi, ad üzerinden kişiye büyü yapılabilmesi, kişilerin gerçek adlarının gereksiz yere telaffuz edilmemesi gibi ad vermeye dair eski Türklere ait inanç ve uygulamalar, mitik dönem Türk kültürünün kalıntıları olarak Müslüman Türkler arasında geçerliliğini sürdürmektedir. Ancak bahsi geçen bu inanç ve uygulamalar, Müslüman Türkler tarafından mitik dönemin kalıntısı olarak değil, İslamî bir vecibe olarak algılanmakta ve buna göre değer görmektedir.

Türk ad verme kültürü daha en başında yani mitik dönemde, tanrı merkezli bir adlandırma edimi olarak ortaya çıkmıştır. Türk mitolojisinin ilgili metinlerine göre

tanrı, kimi zaman yaşlı bir erkek/kadın kimi zaman da farklı bir hayvan formuyla bedenleşerek gökten yeryüzüne inmiş ve Türk toplumu üzerinden adlandırma eylemini gerçekleştirmiştir. İşte adlandırma eylemine yüklenen tanrısal misyon sebebiyle eski Türklerde ad vermeye dayalı uygulamaların yerine getirilmesi, ebeveynler de dâhil olmak üzere sıradan kişilerin değil; ad, ad alan ve toplum arasında hayat boyu sürecek olan her türlü ilişkinin temelini tesis edeceği için toplum nezdinde tanrısal bir kutsallık taşıdığına inanılan kişilerin görevi olarak addedilmiştir. İslamiyet'in Türkler tarafından kabul edilmesi, ad vermeye dair bir güncellemeyi beraberinde getirmiş ancak ad vermenin önemine dair mitik dönemden kalma inançsal boyut, özünü kaybetmemiştir. Zira ad verme edimi, İslamiyet ile birlikte dinî bir görev olarak değerlendirilmiş; bu eylem, eski Türklerdeki tanrı merkezli adlandırmadan, yeni dinin Yaratıcısı adına peygamberler veya dinî yeterliliğe sahip olan âlim, şeyh, pir, derviş, molla, hoca veya imam gibi kişilerin icra ettiği bir hâle dönüşmüştür. Dinî nitelik taşıyan kişilerin olmadığı yerlerde ise bu görev, ailenin tecrübeli kadın veya erkek en yaşlı kişisi tarafından yerine getirilmiştir. Sonraki süreçte modern dönemin anayasal düzeni, ad vermeyi bir standarda bağlamış ve çocuğa ad verme, ebeveynlerin aslî görevi olarak devlet eliyle yasalaşmıştır. Ancak aile büyüklerinin ad belirleme veya ad vermedeki rolleri bugün hâlâ daha geleneksel açıdan varlığını sürdürmektedir. Bununla birlikte seküler/bireysel zihniyetin, özellikle 21. yüzyılın kentli çekirdek aile tipinde egemen olması, ebeveynlerin çocukları için özgün, farklı, orijinal, hiç duyulmamış, yeni türetilmiş, kişiye özel adlar tercih etmeleri hususunda yönlendirici bir boyut kazanmıştır. Bu bakımdan son dönemde gelişen iletişim çağına paralel olarak medya ve özellikle sosyal medya üzerinden e-folklor/netlore bağlamında beliren yeni ad ve ad verme biçimleri, Türk toplumu tarafından etkin bir şekilde uygulanır olmuştur.

Türk dünyası ad verme kültürü, inanç ve uygulama olarak zengin bir birikime sahiptir. Bu birikimin oluşmasında Türklerin göç etmiş oldukları yerlerde karşılaştıkları başka millet, kültür ve dinlere karşı göstermiş oldukları hoşgörünün önemli bir yeri bulunmaktadır. Zira Türklerin komşu toplumlar hususunda yıkıcı olmaktan çok onlarla siyasî, sosyal, dinî veya kültürel bağlamda bütünleşmekten yana olmaları, Türkler açısından çoklu bir etkileşimin önünü açmıştır. Bu bakımdan özellikle İslamiyet'in Türkler tarafından kabul edilmesinden sonra Türk dünyası ad verme kültürü, Arap ve Fars kültürünün yoğun etkisine maruz kalmıştır. Devlet kademelerinden halka kadar her

kesimden Türk insanının dinî bir gereklilik olması hasebiyle İslamî/Arabî ad ve ad verme biçimlerine meyletmesi, bu etkinin Türk ad verme kültürünün modern dönem de dâhil olmak üzere son bin yılına damgasını vurmasına sebep olmuştur. Bu açıdan ilk Müslüman Türk devletlerinden 21. yüzyıl modern Türk devletlerine kadar eldeki tarihî kayıt ve edebi/kültürel birikim şunu göstermiştir ki Arap/Fars kültüründen alınan kişi adları, Türk ad verme kültürünün artık ayrılmaz bir parçası olmuştur. Hatta bu kültürlerden alınan adlar, Türk insanı tarafından geleneksel Türk adları bağlamında Türkçe adlar olarak kabul edilmektedir.

Türkiye sahası Türk ad verme kültürü, 19. yüzyıla kadar geleneksel ad ve ad verme biçimleri etrafında şekil almıştır. Türk tarihinin erken dönem tarihsel kayıtlarına göre Türkçe adların kullanımına kırsal bölgelerde devam edilmiş olsa da 16. yüzyıldan sonra bu durum, genel itibarıyla Müslüman Türkler için din merkezli adların yoğun olarak tercih edildiği bir hâle dönüşmüştür. Ancak Anadolu sahası Türklerinin 19. yüzyılla birlikte modernleşmek için yönünü devlet eliyle Avrupa'ya yani Batı'ya çevirmesi, Türk kültüründeki ad verme geleneğinde değişim yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Zira Tanzimat Dönemi ile başlayan bu süreç, çağın aydınlarının eserlerinde taklide dayalı Batılı karakter adları üzerinden karşılık bulmuşken 20. yüzyılda, Türk devlet geleneğinde milliyetçi fikirlerin egemen olmasıyla, Türkçe veya Türkçe olduğu zannedilen Türkistan kökenli adların devlet yönlendirmesine bağlı olarak toplum tarafından tercih edilmesinde kısmi bir artış söz konusu olmuştur. Ancak Soyadı Kanunu gibi özellikle devlet eliyle çıkarılan kanunlara rağmen Anadolu sahası Müslüman Türk toplumu, İslamî nitelik taşıyan ad ve ad verme biçimlerini kullanmaktan asla vazgeçmemiştir. Çünkü bu din, yüzyılların kültürel zenginliği olarak Türk toplumunun her zerresine kadar etki etmiş; Türk ad verme kültürü açısından ise İslamî kültürden gelen Arapça veya Farsça birçok ad, Türk toplumu tarafından tıpkı Türkçeymiş gibi asırlar boyunca özümsenmiştir.

2. Dünya Savaşı, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de ekonomik anlamda bir buhranın yaşanmasına sebep olmuştur. Savaş sonrası halk yoksul düşmüş, sanayileşme ve şehirleşmeye bağlı olarak 1950'lerden itibaren kırsaldan merkezlere doğru yoğun göç dalgası yaşanmıştır. Daha rahat bir hayat için köylerden şehirlere göç eden aileler, buralarda gecekondu kültürüne bağlı geçiş tipi aile yapısını meydana getirmiştir. Şehir kültürüne adapte olmada başlarda sorunlar yaşayan bu aileler, yaşadıkları bölgelerde,

şehirlilerin varoş olarak nitelendirdiği yerel kültürleri üzerinden kendilerine yeni bir dünya oluşturmuştur. Ancak göçlerle büyük şehirlere yerleşen bu insanların 2000'li yıllara doğru, gelişen ve değişen Türk ekonomisine olumlu katkıda bulunmaları, onların devlet tarafından yeni bir toplumsal yapı olarak nitelendirilmelerini sağlamıştır. Bu yeni toplumsal yapı, 21. yüzyılda Türkiye'de, gecekondu kültüründen apartman/site kültürüne, geçiş tipi aileden çekirdek tipi aileye doğru dönüşümün karşılığı olmuştur. Özellikle ülkenin son elli yılına denk gelen bu süreç, kırsaldan göç edenlerin şehirlere ekonomik anlamda uyum sağlamasıyla birlikte kültürel bağlamda da bir entegrasyonu beraberinde getirmiştir. Ancak kırsalda ataerkil bir aile yapısına bağlı olarak geleneksel kültürü yaşayan bu aileler, şehirlere göçler sonrası buralarda şehir kültürünün her türlü nimetinden faydalanmış; yeni hayat biçimi, bu aileler tarafından modern kültürün gereği olarak algılanmıştır. Bu hususta kırsal bölgelerde kendi yaşayamadıkları hayatı, çocukları üzerinden şehirli hayatın nimetleriyle yaşamak/tatmin etmek isteyen bu aileler, özellikle 21. yüzyılın popüler kültür uygulamalarıyla modern hayata uyum sağlamaya çalışmışlardır. Modernleşme çabasına bağlı olarak yaşanan bu kültürel değişimden Türk ad verme kültürü de nasibini almıştır. Zira kırsal bölgelerin geleneksele dayalı ad verme kültürü, şehirlere göçler sonrası modernleşen ailelerin bireysel tercihlerinin ön planda olduğu bir ad verme kültürüne dönüşmüştür. Bu yeni ad verme kültürü, moda ve popülerliğe bağlı olarak tarih, siyaset, din veya sanat gibi alanlarda dönemin önemli kişilerinin adlarına yönelimle gelişim göstermiş, sonrasında televizyon etkisiyle dizi/film/magazin dünyası karakterlerinin adları aileler tarafından tercih edilir olmuş, son kertede ise elektronik/dijital kültüre dayalı iletişim çağının sosyal medya uygulamalarının yönlendirmesiyle beliren yeni ad vermeler, Türk ad verme kültüründe ortaya çıkmaya başlamıştır.

Türkiye'de ad verme kültüründe yaşanan değişim, Türk toplumunun sosyal tabakalarında farklı ad ve ad verme tercihleriyle karşılık bulmuştur. İnanç ve uygulamaya bakıldığında Türk ad verme kültüründe, din merkezli geleneksel adların kullanım sıklığı toplum genelinde devam etmiştir. Ancak alt gruplarda millî bilincin canlı tutulmasına dair beklentiler, siyasî veya ideolojik yönelimler, dinî itikada dayalı bölünmeler, farklı kültürlerden etkilenmeler ve küreselleşmeye bağlı kaygılar yeni ad ve ad verme biçimlerinin Türk ad verme kültüründe ortaya çıkmasına vesile olmuş; bu

durum, Türk toplumunun farklı sosyal tabakalarında kendine özgü ad verme biçimleriyle ifade bulmuştur.

Türk ad verme kültürünü meydana getiren inanç ve uygulamalar, geçirdiği çok boyutlu değişim ve dönüşümlere rağmen Türk toplumu içerisindeki varlığını bugün de sürdürmektedir. Eski Türklerin mitik dönem tanrı/ata merkezli ad ve ad verme biçimleri, modern dönemde ebeveynlerin ad vermede daha etkin olduğu bir durumu dönüşmüştür. Geleneksel veya dinî nitelikli adlarla birlikte, modern olarak kabul edilen kişiye özel moda veya popüler ad ve ad verme biçimlerine, son dönemde yönelim artmıştır. Bunun yanında elektronik/dijital kültür uygulamaları ise Türk ad verme kültürü içerisindeki yerini almış, yeni ad verme biçimlerinin yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır. Sonuç olarak Türk ad verme kültüründe yaşanan bu dönüşüm/değişim, geleneklere karşı bir yozlaşma veya yabancılaşma değil, dönem şartlarına uyumsamaya dayalı kültürel bir olgu olarak Türk folklorunda karşılığını bulmaktadır.

KAYNAKÇA

Abdulla, Kemal. (2012). *Mitten Yazıya veya Gizli Dede Korkut*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Abdurrahman, Varis. (2004). "Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme". *Milli Folklor*, 61, 124-133.

Acıpayamlı, Orhan. (1961). *Türkiye'de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*. Erzurum Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Acıpayamlı, Orhan. (1992). "Türk Kültüründe Ad Koyma Folklorunun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi". *VI. Milletlerarası Türk Halk Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1-14.

Akarsu, Bedia. (1998). *Wilhelm Von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Aksan, Doğan. (2009). *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Alekseyevskiy, Mihayil Dimitriyeviç. (2015). "Folklorda İnternet Mi, İnternet Folkloru Mu? (Çağdaş Folkloristik ve Sanal Gerçeklik)". (çev.: Atilla Bağcı). *Uluslararası Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 199-219.

Alkaya, Ercan. "Tatar Türklerinin Kullandığı Türkçe Adları Üzerine Bir Değerlendirme". http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi/arsiv/cilt11/sayi1/115-136.pdf (Erişim Tarihi: 01.02.2019).

Alptekin, A. Berat. (2009). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Altan, Cemal. (2018). "Kişi Adları-Siyasal Eğilim İlişkisi: Mersin Üniversitesi Örneği". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(66), 621-631.

Altınörs, Atakan. (2016). *50 Soruda Dil Felsefesi*. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.

Amanoğlu, Ebulfez. (1999). "Eski Türk Onomastiği Üzerine Notlar". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 13, 61-67.

Apak, Âdem. (2018). *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*. İstanbul: Kuramer Yayınları.

Aras, Özgü. "Ad Koyma". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 01, 332-333.

Arat, R. Rahmeti, Willi Bang. (1936). *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: Burhaneddin Basımevi.

Araz, Rıfat. (1995). *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*. Ankara: Ankara Kültür Merkezi.

Artun, Erman. (2005). *Türk Halkbilimi*. İstanbul: Kitabevi.

Arun, Özgür. (2010). *Türkiye'de Televizyon Alanının Sosyal Yapısı ve Televizyon Alanında Kültürel Tüketim Pratikleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aslan, D. Ahmet. (2006). Modern Türkiye'de Ulusal Kimliğin İnşasında Soyadı Kanunu'nun Rolü". *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 155-172.

Aslan, Erkan. (2020). "Fakelore mu, Geleneğin İcadı mı, Uygulamalı Halk Bilimi mi? Hamamönü Hıdırellez Şenlikleri Üzerine Bir İnceleme". *Milli Folklor*, (126), 75-85.

Aşırov, Adhamcan. (2007). *Özbek Halkıning Kadimiy Etikad ve Merasimleri*. Taşkent: Alişer Nevaiy Namidegi Özbekistan Milliy Kütüphanesi Neşriyati.

Atabay, Mithat. (2012). "Soyadı Kanunu ve Bu Konuda Yapılan Tartışmalar". *Tarih Dergisi*, (42), 213-248.

Atlı, Sagıp. (2017). "Manisa'nın Demirci İlçesindeki Lakaplar Üzerine Bir İnceleme". *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 41(1), 101-137.

Atnur, Gülhan. (2007). "Tatar Halk Anlatılarında Şüreli Tipi". *Milli Folklor*, (73), 26-30.

Avşar, Zakir ve A. Elif Emre Kaya. (2013). "Cumhuriyet Türkiye'sinin Halkçılık Uygulamaları: Soyadı Kanunu Örneği". *Turkish Studies* 8(5), 73-90.

Aydar, Hidayet ve İsmail Ulutaş. (2010). "Dilin Kökeni: Kuran-ı Kerim ve Diğer Kutsal Kitaplara Göre Dil Olgusu". *Turkish Studies*, 5(4), 679-696.

Aydın, Mehmet. (2006). "Adbilim Açısından Ordu ve Samsun Ağızlarındaki Bazı Lakaplar". *Türk Dilleri Araştırmaları*, (16), 25-47.

Balcı, Fatih. (2013). "Kıbrıs Türk Toplumunda Çocuğun Adının Verilişine Yönelik Uygulamalar ve Türk Dünyasında Görülen Uygulamalarla Mukayesesi". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, (2), 128-133.

Balta, Nevin. (2013). "Gaziantep'te Çocuklara Ad Verme Geleneği". *Folklor/Edebiyat*, 19(76), 195-206.

Baranoğlu, Şahin. (2005). "Türkçede Ad Verme ve Tanımlama". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, 5(1), 21-30.

Barnard, Alan. (2015). *Sosyal Antropoloji ve İnsanın Kökeni*. (çev.: Mehmet Doğan). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Barnard, Alan. (2016). *Simgesel Düşüncenin Doğuşu*. (çev.: Mehmet Doğan). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Bars, M. Emin. (2018). "İnternet Folkloru: Netlore". *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi,* (15), 160-179.

Baski, İmre. (2008). "Orta Asya Türk Etnonimisinde Kişi Adları". *VI. Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildirileri 20-25 Ekim 2008*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 633-641.

Başgöz, İlhan. (1976). "İnsan Adları ve Toplum". *Türk Dili*, (294), 164-170.

Başgöz, İlhan. (1998a). "The Meaning and Dimension of Change of Personal Names in Turkey". *Turkish Folklore and Oral Literature*, Indiana University Turkish Studies Series: (19), 201-215.

Başgöz, İlhan. (1998b). "Dede Korkut Destanında Epitetler". (çev.: Nebi Özdemir). *Milli Folklor*, (37), 23-35.

Bayat, Fuzuli. (2005). *Türk Şaman Metinleri-Efsaneler ve Memoratlar*. Ankara: Üç Ok Yayıncılık.

Bayat, Fuzuli. (2007). *Mitolojiye Giriş*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Bayat, Fuzuli. (2013). *Oğuz Destan Dünyası*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Bayraktar, Nesrin. (2013). "Türkçede Renk Adlarıyla Özel Ad Yapımı". *Journal of Language and Linguistic Studies*, 9(2), 95-114.

Baytok, A. (2018). "Kırgız Türklerinde Ad Verme Gelenekleri". https://www.academia.edu/38038717/K%C4%B1rg%C4%B1z_T%C3%BCrklerinde_Ad_Verme_Gelene%C4%9Fi (Erişim Tarihi: 01.01.2020).

Bennet, W. Lance. (2000). *Politik İllüzyon ve Medya*. (çev.: Seyfi Say). İstanbul: Nehir Yayınları.

Beydili, Celal. (2004). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Ankara: Yurt Kitap-Yayın.

Bilgin, Oğuzhan. (2020). "Kültürel Yabancılaşma Bağlamında Türkiye'de İsim Verme Pratiklerinin Değişimi ve Popüler Kültür Figürleri". *Milli Folklor*, (125), 177-187.

Bilkan, A. Fuat. (2010). "Tefeül ile Ad Verme Geleneği ve Emir Timur'un Adı". *Milli Folklor*, (85), 133-137.

Birdir, Esin. (2016). *Erzurum İlindeki Yerleşme Adlarında Coğrafyanın Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Boratav, P. Naili. (2013). *100 Soruda Türk Folkloru*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Bostancı, Gülcan. (2009). "Kişilere İsim Vermenin Sahne Arkası". *Turkish Studies*, 4(3), 362-375.

Boz, Erdoğan. (2004). Türkiye Türkçesinde Kişi Adı Olarak Meyve Adları". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 1-13.

Boz, Erdoğan. (2020). "Dil Felsefecilerine Göre Özel Adların Anlamsal Görünümü". *Türk Dili*, (821), 36-46.

Caferoğlu, Ahmet. (1965). "Türk Onomastiğinde Ay ve Güneş Unsurları". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,* (XIV), 25-36.

Caferoğlu, Ahmet. (1961). "Türk Onomastiğinde Köpek Kültü". *TDAY-Belleten*, 1-11.

Caferoğlu, Ahmet. (1959). "Dedem Korkut Hikâyelerinin Antroponim Yapısı". *TDAY-Belleten*, 59-80.

Caferoğlu, Ahmet. (1953). "Türk Onomastiğinde At Kültü". *Türkiyat Mecmuası X*, 201-212.

Calp, Mehrali. (2014). "Kişi Adları Üzerine Dilbilimsel Bir Çalışma (Ağrı İli Örneği)". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (52), 27-49.

Cemiloğlu, Mustafa. (1999). *Halk Hikâyelerinde Doğum Motifi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi VİPAŞ A.Ş.

Cevizci, Ahmet. (2006). *Felsefe Ansiklopedisi*. Ankara: Ebabil Yayıncılık.

Coldaşbaev, Anvar S. ve M. Asıf Yoldaş. (2016). "Hıristiyanlık ve İslamiyet'in Rus ve Kırgızların Ad Koyma Geleneklerine Etkileri". *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 01(01), 31-38.

Coşar, A. Mevhibe. (2003). "Trabzon'da Kullanılan Lakaplar Üzerine Bir Derleme/Değerlendirme". *TDAY-Belleten*, (1), 27-40.

Çakır, Emine. (2018). "Toplumsal Bellekte Ad Verme Geleneği ve İdeoloji". *Milli Folklor*, (119), 31-47.

Çakır, Emine. (2019). "Kültürel Bellekte İkiz Çocuklara Ad Verme Geleneği". *Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu Dil-Tarih-Coğrafya*, 768-777, Uluslararası Kültür ve Dil Araştırmaları (UKDA).

Çalışkan, Ş. Seher. (2016). "Türk Folklorunda Lakap Verme Geleneği: Bartın Örneği". *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3), 103-126.

Çelebi, Vedat. (2017). "Kripke'de Özel Adlar, Fiziksel Durumlar ve Zihinsel Durumlar İçin İleri Sürülen Özdeşlik Tezi Tartışması". *Beytulhikme*, 7(2), 51-74.

Çelik, Celaleddin. (2005). *İslam Kültürü ve Din, Şahıs İsimleri Üzerine Bir Din Sosyolojisi Denemesi*. Konya: Çizgi Yayınevi.

Çelik, Celaleddin. (2006). "Kültürel Sembol Sistemi Olarak İsimler: İsim Sosyolojisine Giriş". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(2), 39-61.

Çelik, Celaleddin. (2007). "Bir Kimlik Beyanı Olarak İsimler: Kişi İsimlerine Sosyolojik Bir Yaklaşım". *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, (10), 5-21.

Çelik, Buket. (2018). "Osmanlı'da Kadın İsimleri: Sivas Eyaleti (1742-1763)". *History Studies*, 10(10), 87-104.

Çetin, Çulpan. (2009). *Tatar Türklerinin Gelenek ve Görenekleri*. Ankara: Karadeniz Dergisi Yayınları.

Çetin, Halil. (2018). "Kazaklar Türklerinde Çocuk ile İlgili Gerçekleştirilen Törenler ve Çocuk Terbiyesi". *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(15), 1088-1101.

Çevik, Mehmet. (2016). "Sözlü, Yazılı ve Elektronik Kültür Ortamlarında Bilmeceden Bulmaca ve Bilgi Yarışmasına Dönüşüm". *Folklor/Edebiyat*, 22(86), 109-126.

Çığ, Ünsal. (2006). "George Gerbner". *Kadife Karanlık II: Ayna Şövalyeleri*. İstanbul: Su Yayınları.

Çirkin, Sergen. (2019). *Güney Sibirya Arkeolojisi ve Şamanizm*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Çobanoğlu, Özkul. (2000). *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Çobanoğlu, Özkul. (2007). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Çobanoğlu, Özkul. (2019). "Halkbiliminde Yeni Paradigmalar Bağlamında İnternet Folkloru". *9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 121-126.

Çoruhlu, Yaşar. (2006). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Daş, Abdurrahman. (1996). "Türklerde Ad Koymanın Dinî ve Millî Boyutu". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1), 389-406.

De Vos, Gail Arlene. (2018). "Folklor ve İnternet: Netlore". (çev.: Nurulhude Baykal). *İnternet Fokloru: Netlore ve Netnografi*. Ankara: Geleneksel Yayınları.

Delaney, Carol. (2014). *Tohum ve Toprak-Türk Köy Toplumunda Cinsiyet ve Kozmoloji*. (çev.: Selda Somuncuoğlu-Aksu Bora). İstanbul: İletişim Yayınları.

Delice, Ali. (1999). "Asr-ı Saadet, Hulefa-i Raşidin ve Emeviler Döneminde Lakap Takma ve Halifelerin Lakapları". *EKEV Akademi Dergisi*, 2(1), 165-183.

Demir, Hilal. (2010). *Nevşehir'in Kozaklı İlçesinde Ad Verme Geleneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirci, Kerim. (2008). "Örtmece (Euphemism) Kavramı Üzerine". *Milli Folklor*, (77), 21-34.

Devellioğlu, Ferit. (2003). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

Dilçin, Cem. (2014). *Adlar Sözlüğü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Dilek, İbrahim. (2007). *Altay Destanları III*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Dundes, Alan. (2018). "Fakelore Fabrikasyonu". (çev.: Selcan Gürçayır, Aslı Uçar). *Folklorun Sahtesi: Fakelore*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Dundes, Alan. (2006). "Halk Kimdir?". (çev.: Metin Ekici). *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Durkheim, Émile. (2018). *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*. (çev.: Fuat Aydın). Ankara: Eskiyeni Yayınları.

Duran, Recep. (2014). "Fârâbî ve Dil". *Medeniyet Düşünürü Fârâbî Uluslararası Sempozyumu*. 107-123, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

Durbilmez, Bayram. (2017). *Türk Dünyası Kültürü-1*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Durbilmez, Bayram. (2019). *Türk Kültür Coğrafyası Halk Bilimi ve Edebiyat Araştırmaları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Durmuş, İsmail. (2005). "Mizah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (30), 205-206.

Dursun, Aysun. (2016). *Türk Halk Hukuku*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Düzgün, Dilaver. (1997). *Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun Folklor ve Halk Edebiyatı ile İlgili*

Çalışmaları. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ekici, Metin. (2004). *Türk Dünyasında Köroğlu*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Eliade, Mircea. (2017). *Mitlerin Özellikleri*. (çev.: Sema Rifat). İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Eliade, Mircea. (2019). *Kutsal Ve Kutsal Dışı*. (çev.: Ali Berktay). İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Elik, Hasan ve Muhammed Coşkun. (2013). *Tevhid Mesajı-Özlü Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Fikir Yayıncılık.

Emiroğlu, Kudret ve Suavi Aydın. (2003). *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Erdem, Mustafa. (2000). *Kırgız Türkleri-Sosyal Antropoloji Araştırmaları*. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.

Ergene, Oğuz. (2016). "Türk Kişi Adlarında Örneklenen Söz Dizimsel Yapılar". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(2), 626-650

Ergin, Muharrem. (2009). *Dede Korkut Kitabı 2; İndeks-Gramer*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ergin, Muharrem. (2011a). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Ergin, Muharrem. (2011b). *Dede Korkut Kitabı 1*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ergin, Muharrem. (?). *Ebülgazi Bahadır Han Şecere-i Terakkime-Türklerin Soy Kütüğü*. Tercüman 1001 Temel Eser.

Ergun, Pervin. (1996). "Aydın'ın Kuyucak İlçesi Düğünlerinde Maytapçılık Geleneği" (Bildiri). *Üçüncü Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri 9-11 Ekim 1995*, 126-132, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

Ergun, Pervin. (2015). "Türk Kültüründe Koyun-Koç Kültü ve Dede Korkut Kitabı'na Yansımaları" (Bildiri). *Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut Uluslararası Sempozyumu Tebliğler 21-22 Mayıs 2015*, 225-244, Bayburt: Bayburt Üniversitesi.

Erman, Tahire. (2016). "Kentleşme ve Kentlilik". *Dünden Bugüne Türkiye-Tarih, Politika Toplum ve Kültür* (drl. Metin Heper-Sabri Sayarı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 377-390.

Erol, Aydil. (2010). *Adlarımız, Şarkılarla Şiirlerle Türkülerle ve Tarihi Örneklerle*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Ertan, Temuçin F. (2000). "Cumhuriyet Kimliği Tartışmasının Bir Boyutu: Soyadı Kanunu". *Kebikeç*. (10), 255-272.

Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. (1942). *Ziya Gökalp ve Aile Adlarımız* (Türk Yurdu'nun 5-6. Sayısından Ayrı Basım). İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. (1971). *İçtimaiyat Dersleri-Sosyoloji Doktrin ve Kolları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.

Frazer, J. George. (2004-2012). *Altın Dal-Dinin ve Folklorun Kökleri I-II*. (çev.: Mehmet H. Doğan). İstanbul: Payel Yayınevi.

Frazer, J. George. (2017). *İnsan, Tanrı ve Ölümsüzlük-İnsan Gelişimi Üzerine Düşünceler*. (çev.: Onur Aydın-İrem Demirel). İstanbul: Altın Bilek Yayınları.

Frazer, J. George. (2019). *Ruhun Tehlikeleri ve Tabu*. (çev.: İsmail Hakkı Yılmaz). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Freud, Sigmund. (2014). *Totem ve Tabu*. (çev.: Hasan İlhan). Ankara: Alter Yayıncılık.

Göde, H. Altay. (2007). "Ad Koyma ve Ad Koymada Uyum Üzerine" (Bildiri). *I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri 23-26 Ekim 2007*, 267-272, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

Gökşen, Cengiz. (2016). "Anadolu'da Erkeklerin Eşleri İçin Yaptıkları Bazı Adlandırmalar ve

Bunların Sosyokültürel Boyutları". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,* 52, 43-63.

Gönen, Sinan. (2004). *Anadolu'da Yer Adlarına Bağlı Olarak Oluşan Efsaneler Üzerine İncelemeler.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gözaydın, Nevzat. (2004). "Ad Verme ve Değiştirme". *Türk Dili*, (630), 496-504.

Gülensoy, Tuncer. (1994). "Türklerde Ad Verme ve Hektor". *Milli Folklor,* (22), 5-7.

Gülensoy, Tuncer. (1995). *Türkçe Yer Adları Kılavuzu*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gülensoy, Tuncer. (1999). "Türk Kişi Adlarının Dil ve Tarih Açısından Önemi". *Türk Dili*, (565), 3-8.

Gülensoy, Tuncer. (2012). "XXI. Yüzyılda Türkiye Kişi Adlarına Bir Bakış". *İdil*, 1(5), 1-7.

Gülensoy, Tuncer. (2018). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Günay, Umay. (1998). "Manas Destanı'ndaki Kadın Adları ile İlgili Bir Deneme". *(Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı).* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Günay, Ünver ve Harun Güngör. (2019). *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dinî Tarihi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayıncılık.

Gündüz, Ahmet. (2019). Antep Şehrindeki Kişi Adları Hakkında Bir Değerlendirme". *Gaziantep Üniversitesi Ayıntâb Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 1-20.

Güner, İbrahim ve Mustafa Ertürk. (2004). "Türkiye İl Merkezi Kent Adlarının Kaynakları Üzerine Bir Araştırma". *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Dergisi*, (12), 39-62.

Güvenç, Bozkurt. (1993). *Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Güvenç, Bozkurt. (2019). *Kültürün ABC'si*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Güvenç, A. Özgür. (2014). "İnternet Folkloru Üzerine Önerilen Bir Terim: E-Folklor". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (2), 31-46.

Güvenç, A. Özgür. (2020). *Folklor ve Sinema*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Habibli, Reyhan. (2009). "Ad Bilimsel Birimler ve Sosyal Etmenler". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (28), 33-38.

Herdağdelen, Amaç. "Modern Türkiye'de Kişi Adları". https://arxiv.org/ ftp /arxiv /papers /1801/1801.00049.pdf. (Erişim Tarihi: 01.01.2020).

Hobsbawm, Eric ve Terence Ranger. (2006). *Geleneğin İcadı*. (çev.: Mehmet Murat Şahin). Ankara: Agora Kitaplığı.

Işıkhan, Tuğçe. (2008). *Gaziantep Yer Adlarının Halkbilimi Bakımından Değerlendirilmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İlhan, M. Mehdi. (1990). "On Altıncı Yüzyıl Başlarında Amid Sancağı Yer ve Şahıs Adları Hakkında Bazı Notlar". *Belleten*, LIV (209), 213-236.

İnan, Abdülkadir. (1998). *Makaleler ve İncelemeler I-II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İnan, Abdülkadir. (2000). *Tarihte ve Bugün Şamanizm-Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İnan, İlhan. (2012). *Dil Felsefesi*. (Editör: Demet Taşdelen). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Jung, C. Gustav. (2011). *Dört Arketip*. (çev.: İhsan Kırımlı). İstanbul: Kumsaati Yayınları.

Kadirzade, K. İbrahimoğlu. (2005). *Adetler, İnançlar ve Türklerin Soy Kütüğü Meselesi*. (akt.: Ahmet DOĞAN). Ankara: Akçağ Yayınları.

Kafesoğlu, İbrahim. (1977). *Türk Millî Kültürü*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Kalafat, Yaşar. (1994). *Kuzey Afganistan Türkleri ve Karşılaştırmalı Halk İnançları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Kalafat, Yaşar. (1999).*Kırım-Kuzey Kafkasya Sosyal Antropoloji Araştırmaları*. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.

Kalafat, Yaşar. (2000). *Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları-Sosyal Antropoloji Araştırmaları.* Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.

Kalafat, Yaşar. (2002). *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları I*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kalafat, Yaşar. (2005). *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları II*. Ankara: Babil Yayıncılık.

Kalafat, Yaşar. (2006). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Ebabil Yayınları.

Kalkandelen, Hilal. "Türkçemizde Kullanılan Kişi Adları". http://dergipark.gov.tr /download/article-file/32108. 57-76. (Erişim Tarihi: 20.08.2019).

Kaplan, Mehmet. (2016). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karaboğa, Tahir. (2016). "Dizi İzleyicilerinin Televizyon Dizilerinde Sunulan Tüketim Unsurlarına Yönelik Eğilimleri". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(27), 182-208.

Karadoğan, Ahmet. (2003). "Türk Şahıs Adlarında Hayvan Kültü". *Milli Folklor*, (57), 109-116.

Karadoğan, Ahmet. (2004). "Türk Ad Biliminde Renk Kültü". *Milli Folklor*, (62), 89-99.

Karahan, Leyla. (2009). "Türkçede Dinî Anlamlı Bazı Kişi Adlarını Ekle Değiştirme Geleneği". *Dil Araştırmaları*, (4), 17-24.

Karaman, Kasım. (2010). "Ritüellerin Toplumsal Etkileri*". Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (21), 227-236.

Karpuz, H. Ömer ve Levent Kurgun. (2000). "Organ Adlarından Oluşan Yer Adları". *Anadil Dil ve Edebiyat Dergisi*. (19), 17-26.

Kaya, Doğan. (2007). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kayhan, Shurubu. (2019). "Bazı Altay Topluluklarında Çocuklara Ad Verme Gelenekleri" (Bildiri). *XII. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri. 25-27 Nisan 2019*, 335-338, Konya.

Keskin, Ahmet (2020). *Türk Kültüründe Lakaplar*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kibar, Osman. (2005). *Türk Kültüründe Ad Verme-Kişi Adları Üzerine Bir Tasnif Denemesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kocadaş, Bekir. (2005). "Kültür ve Medya". *Bilig*, (34), 1-13.

Koçak, Aynur. (2007). "Türk Mitolojisinde Söz ve Adlandırma Üzerine" (Bildiri). *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu 25-27 Nisan 2007*, 727-734, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Koşay, H. Zübeyr. (1927). "Türk Adlarına Dair Araştırma". *Türk Yurdu*, (12), 65-69.

Köprülü, M. Fuat. (1950). "Türk Onomastikque'i Hakkında". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*. 1(2), 221-236.

Köprülü, Sevtap. (2016). "Çizgi Film Çevirisinde Onomastik Etkisi". *Söylem Filoloji Dergisi*, 1(2), 157-167.

Köse, Salih. (2019). "Şer'iyye Sicillerine Göre 19. Yüzyılda Sivas'ta Kullanılan Kadın Adları". *CUJOSS*, C. XLIII, (1), 155-181.

Köse, Aynur. (2014). "Değişimin Gölgesindeki Gelenek: Popüler Diziler ve Farklılaşan Ad Verme Kültürü". *Milli Folklor*, (101), 291-306.

Kurt, Yılmaz. (2020). *Anadolu'da Kişi ve Yer Adları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kuşdemir, Orhan. (2020). *Türk Dünyası Halk İnanışlarında Doğum-Yaşar Kalafat'ın Eserleri*. Ankara: Gece Kitaplığı.

Kutsal Kitap. (2011). *Yeni Dünya Çevirisi*. U.S.A.: Watch Tower Bible And Tract Society Of Pennsylvania**.**

Kuyucu, Mihalis. (2019). "Gençlerin Türkiye'de Üretilen Televizyon Dizilerine Yönelik Tutumları ve Dizi Tüketim Faktörlerinin Analizi". *International Journal of Cultural and Social Studies*, 5(2), 558-599.

Levi-Strauss, Claude. (2016). *Yaban Düşünce*. (çev.: Tahsin Yücel). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Makas, Zeynelabidin ve Yaşar Kalafat. (1993). *Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları Azerbaycan-Doğu Anadolu*. Samsun: Eser Ofset Matbaacılık.

Mete, Mehmet. (1999). *Televizyon Yayınlarının Türk Toplumu Üzerindeki Etkisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Mutlu, Erol. (1991). *Televizyonu Anlamak*. Ankara: Gündoğan Yayınları.

Mutluay, Nazmiye. (2010). *Eski Yakın Doğu Toplumlarında Çocuk*. Ankara: Alter Yayıncılık.

Nahmedov, Ahmet. (2016). "Türklerde İsim Tabusu ve Bazı Yansımaları". *Yeni Fikir*, (17), 137-143.

Nalcıoğlu, Z. Safiye. (2020). "Folklorun Elektronik Bağlamı: İnternet". *Gazi Türkiyat*, Bahar (26), 187-205.

Naskali, Emine. (1999). *Altay Destanı: Maaday Kara*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Naskali, Emine. (2013). *Cumhuriyet Tarihi Soyadı Hikâyeleri*. İstanbul: Doğan Kitap.

Nişanyan, Sevan. (2021). *Türkiye Kişi Adları Sözlüğü*. İstanbul: Liberus Yayınları.

Noyan, Bedri. (1983). "Ad Vermede Gelenekler-Türkçe İnsan ve Aile Adları Hakkında". *Türk Kültürü*, (246), 638-652.

Odabaşı, Yavuz. (2006). *Tüketim Kültürü*. İstanbul: Sistem Yayınevi.

Oğuz, Cihan. (2018). "Türkiye'de Siyasi Liderlere Takılan Lakapların Siyasal İletişim Açısından İncelenmesi". *R&S-Research Studies Anatolia Journal*, 1(2), 84-94.

Okay, Orhan. (2006). "Müstear İsim". *TDV İslam Ansiklopedisi*, (32), 130-131.

Ong, J. Walter. (2014). *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözün Teknolojileşmesi*. (çev.: Sema Postacıoğlu Banon). İstanbul: Metis Yayınları.

[Orkun], Hüseyin Namık. (1956). "Eski Türklerde Ad Takma Adetleri". *İş ve Düşünce*, (179-180), 7-8.

Ögel, Bahaeddin. (2010). *Türk Mitolojisi I-II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Öger, Âdem. (2019). *Uygurların Somut Olmayan Kültürel Mirası Kazakistan Örneği*. Ankara: Girişim Ajans Matbaacılık.

Ölmez, Mehmet. (2000). "Dil Devrimi Sonrası Ad ve Soyadlarımız". *TUBA*, 24(II), 107-117.

Örnek, S. Veyis. (1975). "Türk Folklorunda Ad Seçme ve Ad Koyma". *Boğaziçi Üniversitesi Halkbilim Yıllığı*, İstanbul: Taş Matbaası, 101-112.

Örnek, S. Veyis. (1995). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Örnek, S. Veyis. (2014). *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Örnek, S. Veyis. (2015). *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Örnek, S. Veyis. (2017). *Etnoloji Sözlüğü*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Öz, Suat. (2007). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 'ne Göre Anadolu'da Yer Adları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özdemir, Nebi. (2015). *Medya Kültür ve Edebiyat*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Özdemir, Seyhan ve Ramazan Erdem. (2016). "Akademik Örgütlerde İdari Personel Arasında Kullanılan Lakaplar Üzerine Bir Çalışma". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2016/3 (25), 247-261.

Özen, Gökçen. (2019a). "Günümüz Alevi ve Bektaşi Topluluklarında İsim Kültürü Üzerine Bir Anket Çalışması: İstanbul Örneği". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (90), 47-64.

Özen, Gökçen. (2019b). "Günümüzde Türk Kültüründe Ad Vermenin Sosyo-Kültürel Özellikleri Üzerine Bir Anket Çalışması". *Türk Dünyası Araştırmaları*, 122(241), 423- 444.

Özlü, Zeynel. (2009). "19. Yüzyılda Düzce ve Akçakoca Kazalarında Kullanılan Aile ve Kişi Adları". *Erdem*, (53), 145-184.

Porzig, Walter. (2018). *Dil Denen Mucize*. (çev.: Vural Ülkü). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Postman, Neil. (2018). *Televizyon: Öldüren Eğlence*. (çev.: Osman Akınhay) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Potapov, L. P. (2012). *Altay Şamanizmi*. (çev.: Metin Ergun). Konya: Kömen Yayınları.

Rasonyi, Laszlo. (1964). "Türklükte Kadın Adları". Türk Dili Yıllığı (5), 63-87.

Rasonyi, Laszlo. (1993). *Tarihte Türklük*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü.

Roux, Jean-Paul. (2005). *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*. (çev.: Aykut Kazancıgil ve Lale Arslan). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Roux, Jean-Paul. (2015). *Eski Türk Mitolojisi*. (çev.: Musa Yaşar Sağlam). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Roux, Jean-Paul. (2021). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. (çev.: Aykut Kazancıgil) İstanbul: Dergâh Yayınları.

Sakaoğlu, Saim. (1979). "Türkçede Soyadları". (Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı). *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi,* 13(2), 375-421.

Sakaoğlu, Saim. (1994). "Çocuklara Ad Konulmasında Görülen Yenilikler". *Türk Dili*, (508), 275-282.

Sakaoğlu, Saim. (1995). "Anadolu'da Bölgelere Has Kişi Adları". *Türk Dili*, (550), 376-382.

Sakaoğlu, Saim. (2001). *Türk Ad Bilimi -I- Giriş*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Sakaoğlu, Saim. (2015). "Çocuk İçin Ad Seçimi". *Aile Yazıları/7*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 185-197.

Sakaoğlu, Saim. (2020). "Özel Bir Ad Bilimi Bibliyografyası ve Bir Sınıflama Denemesi". *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 8(20), 231-241.

Sarıtaş, Süheyla. (2009). "Balıkesir Üniversitesi Öğrencilerinin Günümüzdeki Adlar ve Ad Verme Hakkındaki Görüşleri". *BÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 422-433.

Selçuk, Ali. (2004). "Tahtacıların Doğum ile İlgili İnanç ve Uygulamaları". *TÜBAR*, (16), 163-180.

Settar, Mahmud. (2007).*Özbek Udumleri*. Taşkent: Çolpan Neşriyati.

Sevinçli, Efdal. (2006). "Adlarımızda Soyadlarımızda Yaşayan Dil Devrimi". *Journal of Yasar University*, 1(3), 277-292.

Seyidoğlu, Bilge. (2002). *Mitoloji Üzerine Araştırmalar-Metin ve Tahliller*. Ankara: Dergâh Yayınları.

Sümer, Faruk. (1999). *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları I-II*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Sümer, Faruk. (2016). *Oğuzlar-Türkmenler Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Schimmel, Annemarie. (2004). *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri*. (çev.: Ekrem Demirli). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Şahin, Güven. (2010). "Türkiye'de Yapılmış Toponomi Çalışmaları". *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(4), 134-156.

Şahin, H. Ali. (2009). "Eski Asur Toplumunda Çocuklara Ad Verme Geleneği". *Turkish Studies*, 4(3), 2007-2019.

Şahin, İbrahim. (2016). *Adbilim*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Şen, Semra. (2010). "Türklerde Ad Verme Törenleri, Adların Önemi, Ad Verme ile İlgili Gelenek ve İnançlar". *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (6), 153-159.

Şenel, Mustafa. (2015). "Adbilim Açısından Kişi Adlarının Yanlış Yazımına Örnek Bir Ad: Muhammed/t". *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 4(7), 124-134.

Şenkardeşler, Ayşegül. (2013). *Takvimlerin Toplumsal İşlevleri: Saatli Maarif Takvimi Örneği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük: Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Taklamakanlı, A. Polat. (1996). "Uygur Kişi Adları Üzerine". (akt.: Alimcan İnayet). *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, (1), 193-211.

Tanyu, Hikmet. (1984). "Totem, Totemizm ve Tabu Üzerine Yeni Araştırmalar". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26(1), 155-172.

Taş, Hülya. (2005). "Uludağ Üniversitesindeki Öğrenci Adları Üzerine Yapılan Bir Araştırma", *Milli Folklor*, (65), 106-118.

Tekin, Şinasi. (1975). "Bilinen En Eski İslami Türkçe Metinler: Uygur Harfleriyle Yazılmış Karahanlılar Devrine Ait Tarla Satış Senetleri (473, 483=1080, 1090)". *Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Selçuklu Araştırmaları Dergisi IV*, 157-186.

Togan, Z. Velidi. (1966). "Karahanlılar Tarihine Ait Bazı Kayıtlar". *Türk Yurdu*, V (11), 7-10.

Togan, Z. Velidi. (1982). *Oğuz Destanı Reşideddin Oğuznamesi-Tercüme ve Tahlili*. İstanbul: Enderun Kitapevi.

Togan, İsenbike, Gülnar Kara ve Cahide Baysal. (2020). *Çin Kaynaklarında Türkler-Eski Tang Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Topuz, Gülşah. (2017). "Yavuz ve Yablak Kelimelerinin Etimolojilerine Dair Düşünceler". *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, (16), 165-175.

Turan, Osman. (2014). *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri. (11-13 Eylül 1984), Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.

Türkmen, Seyfullah. (2009). "Atasözü ve Deyimlerde Yaşayan Kişi Adları". *Dil Araştırmaları*, (4), 101-119.

Uca, Alaattin. (2004). "Türk Toplumunda Ad Verme Geleneği". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (23), 145-150.

Uçar, İlhan. (2013). "Türkiye Türkçesinde Hayvan Adlarından Türetilmiş Bitki Adları". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2(1), 1-19.

Uygur, Nermi. (2018a). *Dilin Gücü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uygur, Nermi. (2018b). *Kültür Kuramı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uysal, Başak. (2012). "Alevi İnanç Sisteminde Adlar ve Dil-Kimlik İlişkisi". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (62), 237-248.

Uysal, İ. Nebi. (2017). "Adlar ve Ad Verme Geleneği Üzerine Bir Araştırma: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Örneği". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (60), 689-704.

Uzun, Enver. (2007). *İran Türk Folkloru*. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık.

Ülken, H. Ziya. (1953). "Cemiyet ve Dil". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*. 29-44.

Ülkütaşır, M. Şakir. (1976). "Türkiye Türklerinde Ad Verme ile İlgili Gelenek ve İnançlar" (Bildiri). *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt Gelenek-Görenek ve İnançlar,* 369-385, Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.

Ülkütaşır, M. Şakir ve H. Zübeyir Koşay. (1964). "Türklerde Ad Verme ve Türk Adları". *Türk Folklor Araştırmaları*, 8(175), 3301-3303.

Ünal, Mehmet. (1977). "Medeni Kanunun Kabulünden Önce Türk Aile Hukukuna İlişkin Düzenlemeler ve Özellikle 1917 Tarihli Hukuk –i Aile Kararnamesi". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 34(1), 195-231.

Vural, Z. Beril ve Mikail Bat. (2010). "Yeni Bir İletişim Modeli Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma." *Journal of Yasar University*, 20(5), 3348-3382.

Yakıcı, Ali. (1990). "Ankara Gevher Nesibe Sağlık Eğitim Enstitüsünde Öğrencilerin Ad Almaları Üzerine Bir Değerlendirme". *Milli Folklor*, (5), 38-41.

Yalçınkaya, Betül. (2015). "Almanca ve Türkçe Ad Verme Gelenekleri". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 55(1), 363-379.

Yaşar, Funda. (2017). "Biga İlçesinde Köy Adlarının Kaynakları". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(53), 165-182.

Yaşar, Funda ve Okan Yaşar. (2015). "Litolojik ve Morfolojik Unsurların Ad Vermede Esin Kaynağı Olma Durumu Üzerine Bir Değerlendirme: Çanakkale İli Örneği"

(Bildiri). *VIII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu,15-17 Ekim 2015*, 1-17, Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi.

Yayın, Nerin. (2014). *Mitolojik Değerler Bağlamında Türkiye'de Ad Verme Geleneği.* İzmir: Üniversiteliler Ofset.

Yazır, E. M. Hamdi, (1992). *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Azim Yayıncılık.

Yediyıldız, Bahaeddin ve Özkan İzgi. (1983). "1455 Yılında Ordu ve Yöresinde Kullanılan Şahıs Adları". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Armağan Dizisi I*-(Şükrü Elçin Armağanı), 361-368.

Yegin, Şengül. (2020). "Popüler Kültürün İsim Belirlemeye Etkisi". *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(19), 110-126.

Yeşildal, Ü. Yılmaz. (2018). "Atalar Kültürüne Dair İnanmaların Türklerin Ad Verme İnanç ve Gelenekleri Üzerindeki Tesiri". *Milli Folklor*, 119, 48-59.

Yılar, Ömer. (2016). "Yapraklı Takvimlerde Halk Bilimi Unsurları". *Turkish Studies*, 11(4), 1075-1090.

Yıldız, Naciye. (1995). *Manas Destanı (Radloff) ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yılmaz, Mehmet. (1999). *Manas Destanı'nın Epik Kurallara Göre İncelenmesi-Sagımbay OROZBAKOV Varyantı 1. Cilt.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yoldaş, M. Asıf ve Anvar Coldaşbaev. (2016). "Hıristiyanlık ve İslamiyet'in Rus ve Kırgızların Ad Koyma Geleneklerine Etkileri". *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi,* 01(01), 31-38.

Yoldaşoğlu, Fazıl. (2000). *Alpamış Destanı*. (akt.: A. Canpolat ve A. Öz). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Yoloğlu, Güllü. (1999). *Türklerin Aile Merasimleri.* (akt.: Aljira Topalova). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

Zengin, Dursun. (2001). "Ortaöğretim ve Üniversitedeki Öğrencilerle Adlar Üzerine Bir Anket". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 41(1), 69-93.

Zengin, Dursun. (2014). *Türk Toplumunda Adlar ve Soyadları, Sosyo-Kültürel ve Bilimsel Bir Yaklaşım.* Ankara: Kurmay Yayınevi.

Ziya Gökalp. (2018a). *Küçük Mecmua Yazıları*. (haz.: Ali Duymaz). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Zengin, Dursun. (2018b). *Türk Medeniyeti Tarihi*. (haz.: Ali Duymaz). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Elektronik Kaynaklar

URL-1 https://icosweb.net/ (Erişim Tarihi: 19.12.2020).

URL-2 https://icosweb.net/what-is-onomastics/ (Erişim Tarihi: 19.12.2020).

URL-3 https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 10.07.2020).

URL-4 https://www.ntv.com.tr/turkiye/turkiyenin-en-uzun-ismi,e3FZxVHeXkOCUYyuUbBBBA (Erişim Tarihi: 01.05.2021).

URL-5 https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/11/20171103-16.htm (Erişim Tarihi: 01.05.2021).

URL-6 https://www.icisleri.gov.tr/mahkeme-karari-olmaksizin-ad-soyad-degisikligi-vatandaslardan-yogun-ilgi-gormeye-devam-ediyor (Erişim Tarihi: 31.01.2021).

URL-7 https://www.ensonhaber.com/galeri/973-unlulerin-gercek-isimleri (Erişim Tarihi: 20.11.2020).

URL-8 https://www.ozengen.com/en-iyi-nickler-arsivi-oyun-sosyal-medya-hesaplari/ (Erişim Tarihi: 03.08.2021).

URL-9 https://www.milliyet.com.tr/teknoloji/kullanici-adlari-instagram-twitter-tiktok-icin-en-guzel-komik-ingilizce-ve-turkce-kullanici-adlari-6557630 (Erişim Tarihi: 04.10.2021).

URL-10 https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/38/31-33-ayet-tefsiri (Erişim Tarihi: 03.11.2021).

URL-11 https://www.trendsmap.com/twitter/tweet/1387036616699559936 (Erişim Tarihi: 27.04.2021).

URL-12 https://www.aa.com.tr/tr/yasam/omer-halisdemirin-adi-cocuklarla-yasatiliyor/1122571 (Erişim Tarihi: 10.09.2020).

URL-13 https://www.icisleri.gov.tr/2020-yilinda-turkiyede-en-cok-tercih-edilen-isimler (Erişim Tarihi: 10.04.2021).

URL-14 https://www.haberturk.com/yasam/haber/114950-iste-unisex-isimler (Erişim Tarihi: 11.05.2021).

URL-15 https://isteataturk.com/g/icerik/Ataturkun-Verdigi-Isimler-ve-Soyadlari/1489 (Erişim Tarihi: 27.06.2020).

URL-16 http://www.turktakvim.com/index.php?tarih=2003-11-08&page=arkayuz (Erişim Tarihi: 08.06.2021)

URL-17 https://onedio.com/haber/tokatli-aile-cukur-dizisinden-etkilendi-soyadini-kocovali-olarak-degistirdi-862287 (Erişim Tarihi: 19.06.2021).

URL-18 https://www.karar.com/yasam/ulker-defne-cikolatasi-yok-diye-aglayan-cocuga-surpriz-yapti-1635118 (Erişim Tarihi: 10.10.2021).

URL-19 https://sosyalmedya.co/coca-colanin-yeni-facebook-uygulamasi-ile-ozel-kola-kutulari-tasarlayin/ (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

URL-20 https://www.prima.com.tr/gebelik/bebek-isimleri/yazilar/bir-bebek-isim-partisi-verme (Erişim Tarihi: 13.06.2021).

URL-21 https://odatv4.com/3-gunluk-bebege-sosyal-medya-hesabi-22101806.html (Erişim Tarihi: 13.06.2021).

URL-22 https://eksisozluk.com/yakisikli-erkek-isimleri--6118110 (Erişim Tarihi: 03.09.2021).

URL-23 https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2019-33733 (Erişim Tarihi: 15.03.2020).

URL-24 https://hthayat.haberturk.com/yasam/magazin/haber/1030599-unlulerin-cocuklarinin-adlari (Erişim Tarihi: 18.04.2020).

URL-25 https://www.gebe.com/duyulmamis-kiz-bebek-isimleri-ve-anlamlari; https://www.gebe.com/duyulmamis-kesfedilmemis-erkek-bebek-isimleri-ve-anlamlari (Erişim Tarihi: 25.02.2020).

URL-26 https://eksisozluk.com/cocuga-yurt-disinda-kullanisli-isim-koymak--533749 (Erişim Tarihi: 18.04.2021).

URL-27 https://www.haberler.com/gazeteci-mehmet-akif-ersoy-kimdir-haberturk-13628834-haberi/ (Erişim Tarihi: 21.04.2021).

URL-28 https://biliyomusunuz.com/en-komik-isim-soyisimler-degisik-garip-ve-ilginc-isim-soyisimler/ (Erişim Tarihi: 08.08.2021).

URL-29 https://guldum.net/post/616373296081125376/ (Erişim Tarihi: 20.04.2020).

URL-30 https://tr.pinterest.com/pin/612489618050596719/ (Erişim Tarihi: 01.09.2021).

URL-31 http://karikaturborsasi.blogspot.com/2013/11/ikisinin-ismini-birlestirip-koymuslar.html (Erişim Tarihi: 08.08.2021).

URL-32 https://tr.pinterest.com/pin/504332858258158570/ (Erişim Tarihi: 08.08.2021).

URL-33 https://www.gezginkiz.net/2012/09/11/babaannenin-ad-ne-alara/ (Erişim Tarihi: 08.08.2021).

URL-34 https://www.antakya.com/karikatur-35-isimler (Erişim Tarihi: 08.08.2021).

Kaynak Kişiler

(Kaynak Kişi Bilgileri; Adı-Soyadı, Cinsiyeti, Doğum Yeri, Doğum Yılı, İkamet Ettiği Yer, Öğrenim Durumu, İşi-Mesleği, Derlemenin Yapıldığı Yer, Derleme Tarihi sıralamasıyla verilmiştir.)

K.K.-1: Hakan Ergün, Erkek, Kandıra-Kocaeli, 1987, Ayancık-Sinop, Üniversite Mezunu, Öğretmen, Kaynak Kişinin Evi-Sinop, 20.06.2021.

K.K.-2: Gülsemin Ak, Kadın, Tortum-Erzurum, 1966, Yakutiye-Erzurum, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Kaynak Kişinin Evi-Erzurum, 26.06.2021.

K.K.-3: Sevgi Avcı, Kadın, Merkez-Erzurum, 1966, İstanbul, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Telefonda Görüşme, 25. 06.2021.

K.K.-4: Haluk Gül, Erkek, Perşembe-Ordu, 1971, Ayancık-Sinop, Üniversite Mezunu, Öğretmen, Kaynak Kişinin Evi, 02.07.2021.

K.K.-5: İrfan Ak, Erkek, Yakutiye-Erzurum, 1987, Lise Mezunu, Özel Sektör, Kişinin Kendi Evi, 10.05.2021.

K.K.-6: Tuçe Yaman Üngüder, Kadın, Ayancık-Sinop, 1989, Ayancık-Sinop, Üniversite Mezunu, Bankacı, Banka Ortamı, 01.06.2020.

K.K.-7: Ali Kopar, Erkek, Osmancık-Çorum, 1984, Terme-Samsun, Üniversite Mezunu, Öğretmen, Telefonda Görüşme, 26.06.2021.

K.K.-8: Özlem Taşkan, Kadın, Almanya, 1977, Ayancık-Sinop, Üniversite, Öğretmen, Okul Ortamı, 30.06.2021.

K.K.-9: Aslan Karaoğlan, Erkek, Havza-Samsun, 1982, Ayancık-Sinop, Üniversite Mezunu, Öğretmen, Okul Ortamı, 01.07.2021.

K.K.-10: Bedel Kanat, Kadın, Merkez-İzmir, 1978, İzmir, Lise Mezunu, Memur, Kişinin Akraba Evi, 25.08.2021.

K.K.-11: Derya Demir, Kadın, Merkez-Samsun, 1980, Antalya, Üniversite Mezunu, Ev Hanımı, Kişinin Köy Evi-Sinop 30.06.2021.

K.K.-12: Suna Ünaldı, Kadın, Merkez-Sinop, 1976, Ayancık-Sinop, Üniversite Mezunu, Öğretmen, Okul Ortamı, 01.05.2021.

K.K.-13: Abdürrahim Öksüz, Erkek, Yakutiye-Erzurum, 1989, Merkez-Erzurum, Üniversite Mezunu, Özel Sektör Ticaret, Kaynak Kişinin Evinde, 01.06.2021.

K.K.-14: Lemye Küçük, Kadın, Merkez-Erzurum, 1999, Merkez-Erzurum, Üniversite Mezunu, Çalışmıyor, Telefonda Görüşme, 27.06.2021.

K.K.-15: Beyza Üngüder, Kadın, Ayancık-Sinop, 1993, Ayancık-Sinop, Lise Mezunu, Yardımcı Personel, Okulda Görüşme, 15.08.2021.

K.K.-16: Esen Kalyoncu, Kadın, Ayancık-Sinop, 1988, Ayancık-Sinop, Üniversite Mezunu, Öğretmen, Okulda Görüşme. 14.09.2021.

K.K.-17: Nehir Can Gürleyen, Kadın, Ayancık-Sinop, 2004, Ayancık-Sinop, Lise Öğrencisi, Öğrenci, Okulda Görüşme, 22.09.2021.

K.K.-18: Gamze Özçelik, Kadın, Ayancık-Sinop, 1993, Ayancık-Sinop, Üniversite Mezunu, Ev Hanımı, Kişinin Evinde Görüşme, 22.05.2021.

K.K.-19: Murat Duman, Erkek, Andırın-Kahramanmaraş, 1980, Ayancık-Sinop, Üniversite Mezunu, Öğretmen, Okulda Görüşme, 07.05.2020.

K.K.-20: Sibel Çelik, Kadın, Bafra-Samsun, 1980, Ayancık-Sinop, Üniversite Mezunu, Öğretmen, Okulda Görüşme, 06.09.2021.

K.K.-21: Birgül Çalışkan, Kadın, Ayancık-Sinop, 1989, Ayancık-Sinop, Üniversite Mezunu, Öğretmen, Okulda Görüşme, 10.09.2021.

K.K.-22: Hacı Yakup Sürücü, Erkek, Göksun-Kahramanmaraş, 1992, Merkez-Ardahan, Üniversite Mezunu, Öğretmen, Telefonda Görüşme, 20.10.2021.

K.K.-23: Mehmet Aktürk, Erkek, Tortum-Erzurum, 1975, Merkez-Erzurum, Üniversite Mezunu, Öğretmen, Telefonda Görüşme, 19.10.2021.

DİZİN

2

21. yüzyıl, 128

A

Abdülkadir İnan, 32
Abdülkerim Satuk Buğra Han, 51, 79
acronym/akronim, 152
Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü, 5
ad koyma toyu, 63
ad verici profili, 2, 124, 125
Ad verme töreni, 56
adak, 97
Adbilim, II, V, XI, 11, 12, 14, 50, 54, 82, 164, 178
Âdem, 92
Adın Koruyucu Gücü, 88
Adını yerde koymak, 99
Adlandırma edimi, 122
Ahmet Caferoğlu, 31, 32, 177
Ahmet Karadoğan, 46
Ahmet Kayasandık, 52
Ahmet Keskin, 53
ak ya da kara büyü, 83
Alaattin Uca, 46
Alan Dundes, 139
Alekseyevskiy, 140
Aleyna, 98, 146, 147, 154
Ali Tevfik Tanoğlu, 33
Ali Yakıcı, 44
Alman toplumu, 58
Altay toplulukları, 63
amphidromia, 57
Anadolu, 31, 40, 53, 63, 68, 70, 89, 90, 98, 105, 106, 107, 116, 117, 125, 126, 170, 172, 173, 174, 176, 177
antropoloji, XI, 5, 7, 17, 32, 156
Antropoloji Sözlüğü, 5
Antroponimi, II, V, 14, 17, 33
Arapça, 5, 22, 30, 31, 44, 80, 82, 96, 107, 114, 115, 116, 117, 119, 120, 121, 154, 157, 159
Aristo, 6
Aristoteles, 3
Asıl Adın Gizlenmesi, 84
Asıl Adlar, 15
Assmann, 3, 56
Asurlular, 58
at koyuv, 63
ata mirası, 122
Avusturalyalı Aborjinler, 87
Aydil Erol, 41
Aynur Köse, 49

B

Babiller, 59
Bamsı Beyrek, 60, 82, 109
Barnard, 3
Basat, 60, 79, 109
Başak Uysal, 48
Başkurt Türkleri, 125
Bauma, 56
Bauman, 56
Bedir Noyan, 39
belirgin açıklayıcılar, 65
benzersiz adlar, 148
Besim Atalay, 23, 31, 130
betim, 65, 66, 83
bilge adam, 109, 123, 124
bilinmeyen adlar, 148
Boğaç Han, 60, 66, 109
Boratav, 24, 68, 89, 165
börü, 77
Budizm, 112, 114
Buğra, 51, 79, 95, 114, 153
bürküt, 77
Büyü, III, 83, 176

C

Celaleddin Çelik, 46
Cem Dilçin, 48
cin, 80
Claude Lévi-Strauss, 8, 74
Cumhuriyet, V, XI

Ç

çekirdek aile tipi, 158

D

Dede Korkut, 60, 61, 66, 79, 82, 109, 156, 162, 164, 169
Dede Korkut Kitabı, 59, 66, 79, 82, 169
Delaney, 56
dijital kültür, V, XII, 135, 137, 139, 140, 161
dil felsefesi, 5, 6, 7
Dîvânü Lûgat-it-Türk, 98
Doğan, 78
Doğan Aksan, 8, 12, 38
Doğrudan Gönderme Kuramı, 6
doğum, 10, 21, 25, 56, 61, 62, 67, 88, 90, 96, 107, 132, 134, 135, 141
Dr. Rıza Nur, 24
Durkheim, 74
Dursun Zengin, 49
duyulmamış adlar, 148

E

Ebulfez Kulı Amanoğlu, 43
e-folklore, 140
elektronik kültür ortamı, 135
Elektronik/Dijital Kültür, 135
Eliade, 56, 71, 169
Elmalılı Hamdi Yazır, 8
Emine Çakır, 51
epitet, 82
Eren Bülbül, 102
Eski Araplar, 58
Eski Türkler, 20, 77, 109, 124
Eski Yunan, 57
eşeysiz döllenme, 78
Etnoloji Sözlüğü, 5
euphemism, 79

F

fakelore, 153
Farsça, 5, 22, 44, 96, 115, 116, 117, 119, 120, 121, 154, 157, 159
Fethi Sekin, 102
Fındıkoğlu, 20, 24, 31, 32, 168, 170
filoloji, XI
folklor, 8, 32, 53, 158
Frazer, 73, 80, 81, 84, 85, 88, 170
Frege, 6
Freud, 73, 170
Fuat Köprülü, 33

G

Gazneliler, 116
gecekondu kültürü, 127
Geçiş Dönemi, 56
geçiş tipi aile, 127
gelenek, 8, 9, 17, 31, 38, 39, 48, 57, 65, 67, 81, 91, 94, 121, 133
Göbek Adı, II, 15, 24
Gökçen Çatlı Özen, 52
Göktürkler, 82, 109, 112, 119
Gülcan Çolak Bostancı, 48
Güncel Türkçe Sözlük, 5, 18, 28

H

Halil Altay Göde, 48
Harezmşahlar Devleti, 116
Hazara Türkleri, 125
Hızır, 61, 106, 107, 123
Hilmi Ziya Ülken, 33
Hitap Adı, 15
Hristiyanlık, 80
Hun hakanı *Attila*, 105
Hüseyin Namık Orkun, 31
Hüseyin Nihal Atsız, 24
Hüseyin Raşit Tankut, 31
Hz. Ali, 61, 123, 124
Hz. Muhammed, 80, 93

I

I. Uluslar Arası Türk Dünyası Kişi ve Yer Adları Sempozyumu, 40

I. Uluslararası Adbilim Sempozyumu, 54
ICOS, IX, 11

İ

İbrahim Kafesoğlu, 76
İbrahim Şahin, 13, 50
İdris Nebi Uysal, 51
ikincil sözlü kültür, 135
İlhan Başgöz, 8, 37, 95
İlkel insan, 83, 84
ilkel insanlar, 57
İlknur Esen Yıldırım, 51
İl-Teriş, 82, 110, 112
İmre Baski, 47
İncil, 92
İnternet, IV, 139, 140, 162, 164, 167, 171, 175
İran Türkleri, 125
İslamiyet, III, V, XI, 24, 31, 34, 46, 51, 61, 62, 81, 86, 92, 94, 96, 109, 112, 113, 114, 115, 117, 121, 122, 123, 154, 157, 158, 166, 181
İslamiyet etkisi, V, XI
ismi ile müsemma olmak, 66
iyi saatte olsunlar, 80

J

Jung, 87

K

Karaçay Balkar Türkleri, 126
Karahanlı Devleti, 114, 116
kartal, 77
katı/kesin belirleyiciler, 65, 67
Kazak, 86
kelime-i şehadet, 64
keşfedilmemiş adlar, 148
Kırgızlar, 63, 89
Kırım Türkleri, 125
kısma ad, 152
Kıyamet günü, 93
Kimlik, 48
Kişi Adları, III, 14, 40, 46, 47, 49, 52, 53, 82, 109, 114, 132, 162, 164, 166, 171, 173, 175, 176, 177, 178, 179
Kişiadbilim, II, V, 17
Kod Adı, 30
Köken Adları, 16
Köroğlu Destanı, 123
Kripke, 6, 65, 166
Kullanıcı Adı, II, 15, 30
Kur'an-ı Kerim, 92, 96, 97, 115, 155
Kuran'dan isim vermek, 118
kurt, 76, 77
Kurum, Kuruluş, Dernek Adları, 17
Kut, III, 73, 110, 111
Kutsal Kitap, 92
Kuzey Amerika Kızılderilileri, 88
Kül Tigin Yazıtı, 110
Künyevî Adlar, 14

L

Lakap, II, 15, 25, 26, 166, 167
Laszlo Rasonyi, 35
Levy-Bruhl, 57
Leyla Karahan, 17

M

M. Şakir Ülkütaşır, 37
Maaday Kara Destanı, 108
Mahlas, 15
Mana, III, 73
Manas, 61, 123, 171, 181
Manas Destanı, 61, 123, 171, 181
Matushansky, 65
Mehmet Ölmez, 45
Mehrali Calp, 49
Melanezyalılar, 75
MERNİS, 95
Milli Edebiyat Dönemi, 126
Mit, III, 71
Mitoloji, 71, 177
Moda, IV, 145
modern adlar, 148

Moğol, 44, 59, 76, 77, 117, 132
Moğollar, 117
Muharrem Ergin, 8
Murat Uraz, 31
Müstear, 15

N

Neil Postman, 136
Nermi Uygur, 3
Netlore, 140, 164
Nevin Balta, 48
Nevzat Gözaydın, 39
Nickname, 30
Nihat Sami Banarlı, 24

O

Oğuz Kağan, 60, 66, 76, 94, 111, 163
Oğuz Kağan Destanı, 60, 66, 111, 163
Oğuzhan Bilgin, 53
Olağanüstülük İçeren Adlar, 17
Onomastik, II, V, 11, 14, 32, 174
Orhan Acıpayamlı, 8, 43
Orhun Uygur Kağanlığı, 111
Orhun Yazıtları, 110
Orta Asya, 47, 164, 177
Orta Çağ, 120
ortak adlar, 104
Osman Kibar, 46
Osman Turan, 24
Osmanlı Devleti, 20, 117, 121

Ö

ölmüş ata, 87
Ömer Halis Demir, 102
Örnek, 3
örtmece, 79
Özbek, 63, 123, 163, 177
Özel Adların Nedensellik Kuramı, 6

P

pagan, 81, 122
pala toyı, 63
Platon, 5
Polinezyalılar, 75
popüler adlar, 145, 148, 149
Popüler Kültür, IV, 53, 145
Potapov, 89

R

Remzi Oğuz Arık, 24
Resmî Ad, 15
Roma, 58
Roux, 59, 75, 77, 78, 177
rumuz, 30
Russell, 6

S

Saim Sakaoğlu, 8, 12, 39, 40, 81
San, 15
Sanal dünya, 140
Sanal Mizah, 143
Satı, 89
Satılmış, 89
Schimmel, 58
Searle, 65
Sedat Veyis Örnek, 8, 9
Selçuklular, 116
Semetey, 123
Sevan Nişanyan, 53
Seyidoğlu, 71
Seytek, 123
Sibirya, 76
Sokrates, 10
Sosyal Medya, IV, 14, 15, 139, 180
Soyadı, II, IX, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 31, 33, 126, 129, 130, 159, 163, 170, 175, 184
Soyadı Kanunu, IX, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 31, 33, 126, 129, 130, 159, 163, 170
Soyadı Nizamnamesi, 21
sözlü kültür, V, 130
Süheyla Sarıtaş, 48

Ş

Şaman, 72, 164
Şöhret, 15
Şöhret Adı, 28

T

Tabu, III, 73, 170, 178
Takma Ad, 30
Tapşırma, 15
Tarihî/Edebî Eser Adları, 17
Televizyon, 136, 163, 173, 174, 176
Tesone, 56, 58, 65, 85
Tevrat, 92
Timur, 98
toplumsal işlevi, 64
Toponomi, 15, 33, 35, 178
Totem, III, 73, 75, 76, 77, 170, 178
totemizm, 73, 74, 76, 83
Tuncer Gülensoy, 43
Tuva, 63
TÜİK, 3, 95, 147
Türk dünyası, 61, 62, 124, 158
Türk halk bilimi, 1, 156
Türk Medeni Kanunu, IX, 20, 126, 129
Türk Yer Adları Sempozyumu, 39
Türkiye, II, V, IX, XII, 2, 14, 18, 21, 30, 32, 33, 37, 38, 39, 40, 46, 50, 51, 53, 54, 66, 69, 95, 98, 103, 104, 126, 127, 128, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 146, 147, 159, 160, 162, 163, 165, 168, 169, 171, 174, 175, 178, 179, 180
Türkiye Cumhuriyeti, 21, 126
Türklerde ad verme kültür, XI

U

unisex, 104
Unvan, 15
Uygur, 4, 60, 66, 69, 77, 98, 110, 111, 112, 114, 115, 116, 178, 179

Ü

üç harfliler, 80
Üçüncü Milli Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi, 40
Ünsal Yılmaz Yeşildal, 51

V

Varis Abdurrahman, 46

W

Walter J. Ong, 135
Walter Porzig, 8
Wittgenstein, 7

Y

Yahudilik, 80
Yakıştırma Adlar, 15
yapraklı takvim, 133
Yaşar Kalafat, 89, 174
yazılı kültür, V, 130, 135, 143
Yeni Medya, IV, 139
yenidoğan, 57
Yer Adları, 9, 15, 17, 39, 40, 53, 171, 173, 174, 176, 179
Yılmaz Kurt, 53

Z

Z. Velidi Togan, 114
Ziya Gökalp, 23, 32, 170, 181
Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, 24, 32

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı:	Müjdat KIZILOĞLU
Doğum Yeri ve Tarihi:	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi:	Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 2003-2007
Yüksek Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Bilimi (Folklor) (Danışman Doç. Dr. Gülhan ATNUR) 2010-2013. Yüksek Lisans Tezi "Tortum ve Köylerinde Derlenen Memoratlar Üzerine Bir Araştırma"
Bildiği Yabancı Diller:	İngilizce
Bilimsel Faaliyetler (Makaleler)	Kızıloğlu M. (2021). "Türklerin Ad Verme Kültüründe Ad Verici Profili". *UHAD*, 4(7), 45-64. Kızıloğlu M. (2018). "Erzurum Köy Seyirlik Oyunlarında Mizahi Unsurlar". *Anasay*, 01(04), 99-114. Kızıloğlu M. (2014). "Tortum'da Derlenen Örnek Memorat Metinleri". *Bizim Ahıska,*10(35), 42-44.
İş Deneyimi	
Görevi:	
Çalıştığı Kurum:	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Cep Numarası:	
Tarih	15.12.2021